

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ

ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਮੰਤਰਾਲਾ

ਸਤਯਮੇਵ ਜਯਤੇ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ

(ਨਵੰਬਰ, 2015 ਤੱਕ ਸੋਧੇ ਅਨੁਸਾਰ)

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੀਵਿਆਨ

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ।

ਅਸੀਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਇਕ ¹[ਪ੍ਰਭੁਤਾਧਾਰੀ, ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਧਰਨ ਨਿਰਪੇਖ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ] ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਭ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ :

ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਿਆਂ ;

ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਉ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਉਪਾਸਨਾ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ;

ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਝਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ;

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾ ਵਿਚਕਾਰ

ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਗੌਰਵ ਅਤੇ ²[ਕੇਮ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ] ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਭਰਾਤਰਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ;

ਦ੍ਰਿੜਮਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਵਿਆਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਨਵੰਬਰ, 1949, ਦੇ ਡੱਬੀਵਿਦਿਨ, ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੀਵਿਆਨ ਨੂੰ ਅੰਗਰੀਕਾਰ ਕਰਦੇ, ਐਕਟ, ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਪਦੇ ਹਾਂ।

¹ ਸੀਵਿਆਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪ੍ਰਭੁਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਗਣਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

² ਸੀਵਿਆਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (03.10.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਕੇਮ ਦੀ ਏਕਤਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਭਾਗ I

ਸੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ

ਸੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ 1.(1) ਇੰਡੀਆ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ, ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਘ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਰਾਜਖੇਤਰ ।

¹[(2) ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਜਿਹੇ
ਹੋਣਗੇ ।]

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ—

(ਉ) ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ;

2[(ਅ) ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਗ ਰਾਜਖੇਤਰ; ਅਤੇ]

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ,

ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ ।

ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ 2. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਨਿਬੰਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜੋ ਉਹ
ਦਾਖਲਾ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਸਮੱਝ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਸੰਘ ਵਿਚ ਦਾਖਲ, ਜਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।
ਸਥਾਪਨਾ ।

³2ਉ [ਸਿੱਖ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਸਹਿਯੋਕਤ ਹੋਣਾ]

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਡੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ
(26.04.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਨਵੇਂ ਰਾਜਾਂ ਦਾ 3. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ—

ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ
ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ
ਖੇਤਰਾਂ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ
ਨਾਵਾਂ ਦਾ
ਬਦਲਣਾ ।

(ਉ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਜਾਂ
ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਗ ਨਾਲ
ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖੇਤਰ ਘਟਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗੀ ;

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

² ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਂਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(ਹ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗੀ :

⁴[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਬਿਲ ਵਿਚਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ^{5***} ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੇਤਰ, ਹੱਦਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਿਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ, ਅਜਿਹੀ ਮੁਦਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਮੁਦਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੀ ਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਜਾਜਤ ਦੇਵੇ, ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਜਾਂ ਇਜਾਜਤ ਦਿੱਤੀ ਮੁੱਦਰਤ ਨ ਗੁਜਰ ਗਈ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।]

⁶[ਵਿਆਖਿਆ I- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ (ਹ) ਵਿਚ, “ਰਾਜ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਪਰ ਪਰੰਤੂਕ ਵਿਚ “ਰਾਜ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ II.—ਖੰਡ ਉ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।]

ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਚੌਥੀ 4(1) ਅਨੁਛੇਦ 2 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਪਰਿਣਾਮਕ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਵੀ ਹੋ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ
ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 2
ਅਤੇ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ
ਬਣਾਏ ਗਏ
ਕਾਨੂੰਨ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਜਾਬੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਪਰੰਤੂਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁵ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਰੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸ਼ਾਪਤ।

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਗ II

ਨਾਗਰਿਕਤਾ

ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ 5. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹਾਲਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਵਿਚ ਅਧਿਵਾਸ ਹੈ ਅਤੇ—
ਨਾਗਰਿਕਤਾ।

(ੴ) ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੰਮੀਆ ਸੀ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੰਮੀਆ ਸੀ ;ਜਾਂ

(ਇ) ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ,
ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ 6. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਹੁਣ
ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ
ਕਰ ਆਏ ਕੁਝ ਕੁ ਆਇਆ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਜੇ—

ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ
ਅਧਿਕਾਰ ।

(ੴ) ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੜਮਾਪਿਆ ਵਿਚੋਂ
ਕੋਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 (ਜਿਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਐਕਟ ਬਣਿਆ) ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀਆ ਸੀ ;ਅਤੇ

(ਅ)(i) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ
ਉਨ੍ਹਿਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ
ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਜਾਂ

(ii) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ
ਉਨ੍ਹਿਵੇਂ ਦਿਨ ਜਾਂ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ
ਭਾਰਤ ਡੇਮੀਨਿਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ
ਅਫਸਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ
ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰ ਕੀਤੇ ਹਾਰਮ ਵਿਚ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਉਸ ਲਈ ਉਸ
ਅਫਸਰ ਕੋਲ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ
ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਜਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ

ਆਪਣੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁੰਹਤ ਪਹਿਲੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸੀ ਨ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁਝ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ।	7. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਅਤੇ 6 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀਦਿਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਮਾਰਚ, 1947 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ : ਪਰੰਤੁ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ, ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪਰਮਿਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜੋ ਮੂੜਵਾਸ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਵਾਪਸੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 6 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਜੁਲਾਈ, 1948, ਦੇ ਉਨ੍ਹਿਵੇਂ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਪਰਵਾਸ ਕਰ ਆਇਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । 8. ਅਨੁਛੇਦ 5 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀਦਿਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਪੜ-ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 (ਜਿਵੇਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਐਕਟ ਬਣਿਆ), ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਾਸਤ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਮਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਅੰਤਮ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਕੌਸਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇਣ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰੱਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਕੌਸਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । 9. ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਅਰਜਤ ਕਰ ਲਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 5 ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਅਨੁਛੇਦ 6 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 8 ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਰਜਤ ਕਰਨ ਨਾਗਰਿਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।
ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਣਾ ।	10. ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ ਜਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ । 11. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ

ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ।
ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ
ਵਿਨਿਯਮਨ
ਕਰਨਾ ।

ਭਾਗ III
ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰ
ਸਾਧਾਰਨ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ।

ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ
ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਜਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਲਪਣ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਕਾਨੂੰਨ ।

12. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਸਭ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

13.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ਼ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅੰਸਗਤ ਹਨ, ਅਜਿਹੀ ਅਸੰਗਤੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਣਗੇ ।

(2) ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਹੰਦਾ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ।
(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ,--

(ੴ) “ਕਾਨੂੰਨ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਹੁਕਮ, ਉਪ- ਕਾਨੂੰਨ ਨਿਯਮ, ਵਿਨਿਯਮ,
ਅਧਿਸੂਚਨਾ, ਰਵਾਜ ਜਾ ਪ੍ਰਥਾ ;

(ਅ) “ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਾਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਵੀ ਹੋਵੇ ।]

¹[(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸਮਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ
ਸਮਤਾ ।
ਧਰਮ, ਨਸਲ
ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ
ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਦੇ

14. ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਗੇ ਸਮਤਾ ਤੋਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਨ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

15.(1) ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ ਜਾਤ, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਵਿਤੱਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਵੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਆਧਾਰ
ਵਿਤੱਕਰੇ
ਮਨਾਹੀ ।

ਤੇ
ਦੀ
(2) ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ—

(ਉ) ਦੁਕਾਨਾਂ, ਲੋਕ-ਭੋਜਨਾਲਿਆਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਵੇਸ਼; ਜਾਂ

(ਅ) ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੇ ਜਾਂ ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੀ
ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਮਰਪਣ ਕੀਤੇ ਖੂਹਾਂ, ਤਲਾਬਾਂ, ਇਸ਼ਨਾਨ-ਘਾਟਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕ-
ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ,

ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਯੋਗਤਾ, ਦੇਣਦਾਰੀ, ਪਾਬੰਦੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ
।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

²[(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 29 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ
ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੀ
ਉਨਤੀ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਰੋਕੇਗੀ।]

³[(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਖ) ਦੀ
ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੀ
ਉਨਤੀ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ, ਅਨੁਛੇਦ 30 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ
ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਦਾਖਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ।]

ਲੋਕ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ
ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ
ਅਵਸਰ ਦੀ
ਸਮਤਾ ।

16.(1) ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਮਾਮਲਿਆਂ
ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਵੰਸ਼, ਜਨਮ-ਸਥਾਨ
ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ
ਅਹੁਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਵਿਤੱਕਰਾ ਕੀਤਾ

² ਸੀਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ।

³ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਤਰਨਵੈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2005 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.1.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੋਗੀ ਜੋ, 4[ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਬਤ, ਅਜਿਹੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ, ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਲੋੜ ਮੁਕਰੱਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ।]

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪਛੜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੌਥੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੋਗੀ ।

5[4 (ੴ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੌਥੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ 6[ਕਿਸੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ, ਪਰਿਣਾਮਕ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ਸਹਿਤ, ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ] ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇਗੀ ।

7[4 (ਅ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਭਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਖੰਡ(4) ਜਾਂ (4ੴ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਭਰੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਉਤਰਵਰਤੀ ਸਾਲ ਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੋਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਦੀ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ ਦੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।]

(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਸਕ ਬੌਡੀ ਦਾ ਕੋਈ

⁴ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਲੋੜ ਮੁਕਰੱਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ” ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁵ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸੰਤੱਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਾਮੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (17.06.1995 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁷ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (09.06.2000 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦਾ ਪੈਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੰਪੁਦਾਇ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇ ।

ਛੂਤ-ਛਾਤ ਅੰਤ | ਦਾ 17. “ਛੂਤ-ਛਾਤ” ਦਾ ਅੰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਚਰਣ ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । “ਛੂਤ-ਛਾਤ” ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਖਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਅੰਤ | 18.(1) ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ, ਜੋ ਸੈਨਿਕ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਉਪਾਧੀ ਨਹੀਂ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।
 (2) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।
 (3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਖਿਤਾਬ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਮੱਤੀ ਬਿਨਾਂ ਸਵੀਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।
 (4) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਾਭ ਦਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਭੇਟਾਂ, ਉਪਲੱਭਤ ਜਾਂ ਅਹੁਦਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਮੱਤੀ ਬਿਨਾਂ, ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਆਦਿ ਦੇ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਕੁ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ 19. (1) ਸਭ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ-
 (ੴ) ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ;
 (ਅ) ਸ਼ਾਤੀਪੂਰਬਕ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦਾ ;
 (ਇ) ਸਭਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸੰਘ ੪[ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ] ਬਣਾਉਣ ਦਾ;
 (ਸ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਬੇਰੋਕ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ;
 (ਹ) ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਸਣ ਦਾ;
 ੯[ਅਤੇ]

10* * * *

(ਖ) ਕਿਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦਾ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਜਾਂ ਕਈ ਉਪਜੀਵਕਾ, ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦਾ,
 ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

¹¹[(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੴ) ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਕਿਸੇ ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ

⁸ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸੰਤਾਨੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁹ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹⁰ ਉਪ-ਖੰਡ (ਕ) ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਰੋਕੇਗੀ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ 12[ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ], ਰਾਜ ਦੀ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਭਾਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਲੋਕ ਅਮਨ, ਸਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ
ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਪਮਾਨ, ਮਾਨਹਾਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ
ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਹਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਾਜ਼ਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ।]

(3) ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ
ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, 12[ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ] ਲੋਕ
ਅਮਨ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ, ਵਾਜ਼ਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨ
ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ
।

(4) ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ
ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, 12[ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ] ਲੋਕ
ਅਮਨ ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ, ਵਾਜ਼ਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨ
ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ
।

(5) ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ 13[ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਅਤੇ (ਕ)] ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ
ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਧਾਰਨ
ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ,
ਵਾਜ਼ਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ
ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ।

(6) ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਖ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ
ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ
ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ, ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਜ਼ਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ
ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ, ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, 14[ਉਕਤ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ
ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਹੇਠ-
ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ
ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ,--

(i) ਕਿਸੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਜਾਂ ਕੋਈ ਉਪਜੀਵਕਾ, ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੋਂ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ), ਉਪ-ਖੰਡ (ਹ), ਉਪ-ਖੰਡ (ਕ)
ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਮੂਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

		ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਜਾਂ ਤੱਕਨੀਕੀ ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ;ਜਾਂ
		(ii) ਕੋਈ ਵਪਾਰ, ਕਾਰੋਬਾਰ, ਉਪਯੋਗ ਜਾਂ ਸੇਵਾ, ਭਾਵੇਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਿਗਮ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਉਣਾ।]
ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੋਸ਼ਸਥੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।	ਲਈ ਬਾਰੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।	20.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਵਜੋਂ ਅਰੋਪਿਆ ਕਾਜ ਕਾਰਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਖਿਰਾਫ-ਵਰਜੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਨ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਡੰਨ ਦੇ ਤਾਥੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ, ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ । (2) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਅਤੇ ਨੂੰ ਇਕੋ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਇਸ ਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । (3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਇਲਜਾਮ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇ, ਆਪ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਗਵਾਹ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।
ਜਾਨ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।	ਦੀ	21. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਜਾਂ ਨਿਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਜਾਬਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।
ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ।	ਦਾ	¹⁵ [21 ਦ. ਰਾਜ, ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ, ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਤੈਆ ਕਰੇ, ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ ।]
ਕੁਝਕੂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਡਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।	ਸੂਰਤਾਂ	22.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਗ੍ਰਿਡਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਿਡਤਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ,ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਜਾਨੂੰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰੈਕਟੀਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਤੋਂ ਸਫ਼ਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ, ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । (2) ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਗ੍ਰਿਡਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਗ੍ਰਿਡਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ ਸਫਰ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਿਡਤਾਰੀ ਤੋਂ ਚੋਵੀ ਘਟੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਅੰਦਰ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਸੱਤਾ ਬਿਨਾਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । (3) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—
		(ਇ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਤਤਸਥੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਗੈਰਮੁਲਕੀ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ
		(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਿਡਤਾਰ ਜਾਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ;

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002 ਕੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

*[4) ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੰਮੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ--

(੬) ਅਜਿਹੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਹੋਣ, ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਪੋਟ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਕਾਫੀ ਕਾਰਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪਬੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਖੰਡ (7) ਤੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰੱਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਖੰਡ (7) ਕੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਅਤੇ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਨ ਹੋਵੇ ।

(5) ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਣ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਹ ਆਧਾਰ ਦੱਸੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪ੍ਰਤੀਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਅਵਸਰ ਦੇਵੇਗਾ ।

* ਸੀਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਖੰਡ (4) ਦੀ ਥਾਵੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਗੈਂਧੀਆ ਜਾਵੇਗਾ -

(4) ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੰਮੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕਰਨ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਮੁਨਾਸਥ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਠਤ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਨੇ ਉਕਤ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਬੇਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਰਾਇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਲਈ ਵਾਜ਼ਬ ਕਾਰਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਇਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਮੁਨਾਸਥ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜੱਜ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤ ਜੱਜ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਸ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਜੋ ਖੰਡ (7) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (੬) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰੱਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ “ਮੁਨਾਸਥ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ” ਦਾ ਮਤਲਾਹ ਹੈ--

(i) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਣ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਦਿੱਲੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ;

(ii) (ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਣ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ; ਅਤੇ

(iii) ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਰਣ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਾਮੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

(6) ਖੰਡ (5) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਲੋੜੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਅਜਿਹਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ ।

(7) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ—

*(੬) ਕਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (੬) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

** (ਅ) ਕਿਸ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਕਿਹੜਾ ਜਾਬਤਾ ***[ਖੰਡ (4) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (੭)] ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੋਸ਼ਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਧਿਕਾਰ

ਮਨੁੱਖਾਂ	ਦੇ	23.(1) ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਗਾਰ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਜਬਰੀ ਕਾਰ ਦੁਰਵਪਾਰ
ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਕਾਰ		ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਦੀ ਮਨਾਹੀ ।		(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਲਾਜਮੀ ਸੇਵਾ ਅਰੋਪਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੋਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਅਰੋਪਣ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਤੱਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਆਦਿ	24. ਚੋਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਂ ਖਾਣ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੋਖਮ ਵਾਲੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ।
ਕੰਮ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ।	

ਧਰਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ 25.(1) ਲੋਕ ਅਮਲ, ਸਦਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ

* ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਉਪ-ਖੰਡ (੬) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

** ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਨੂੰ ਉਪ-ਖੰਡ (੭) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਅਥਰਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

*** ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਤੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ) ਬਰੈਕਟ ਦੇ ਸਥਦਾਂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ “ਖੰਡ (4)” ਸ਼ਬਦ ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਭ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਬੇਰੋਕ ਮਨੰਣ, ਮਨੰਣ, ਉਸ ਤੇ ਚਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਤੌਰ ਉਸ ਤੇ ਚਲਣ ਤੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ।
ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੋਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜੋ—

(ੴ) ਕਿਸੇ ਆਰਥਕ, ਵਿੱਤੀ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲੰਕਿਕ ਸਰਗਰਮੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਚਲਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜਕ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸੈਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ - । ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨਣਾ ਅਤੇ ਲੈ ਕੇ ਚਲਣਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ II-. ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ, ਜੈਨ ਜਾਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਧਰਮਕ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ । 26. ਲੋਕ ਅਮਨ, ਸਦਾਚਾਤ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਰਿਕ ਧਾਰਮਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਨੂੰ—

(ੴ) ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਦਾਨ-ਆਧਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ;

(ਅ) ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਦਾ ਆਪ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ;

(ੴ) ਚੁੱਕਵੀਂ ਅਤੇ ਅਚੁੱਕਵੀਂ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਮਾਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਰਜਨ ਕਰਨ ਦਾ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ;

ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਧਰਮ ਜਾਂ ਧਾਰਮਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ

ਕਰਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਦਾਇਗੀ ਬਾਬਤ ਨਮਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੋਣ ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ 28(1) ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਰਮਕ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਧੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਇੰਡੋਮੈਟ ਜਾਂ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਟ੍ਰਸਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜੋ ਲੋੜਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਪਾਰਮਕ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸੁਤੰਤਰਤਾ ।

(3) ਰਾਜ ਵਲੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਂ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਧਾਰਮਕ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਕ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਨਾਬਾਲਗ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੰਪਤੀ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ।

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਅਧਿਕਾਰ

ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ 29. (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।

ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਾਗ ਨੂੰ ਜਿਸਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿਖੜਵੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿੱਪੀ ਜਾਂ

ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ,

ਜਾਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਜਾ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 30.(1) ਸਭ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ

ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ।

¹⁶(1 ਛ. ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਰਗ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਤ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਰਜਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਜ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਰਕਮ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀਮਤ ਦੀ ਜਾਂ ਨਿਰਾਕਰਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

(2) ਰਾਜ ਸਿਖਿਆ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਿਤੱਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਧਰਮ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।

¹⁷x x x x

31. ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ), 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

¹⁸[ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟ]

ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਆਦਿ
ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ
ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ
ਬਚਾਓ ।

¹⁹[31ਵੇਂ] ²⁰[(1) ਅਨੁਛੇਦ 13 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ—

(ਇ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੀਮਤ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸੰਭਾਲ ਲਏ ਜਾਣ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ਇ) ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਿਗਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਗਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਸੀਮਲਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ;

(ਸ) ਨਿਗਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ-ਏਜੰਟਾਂ, ਸਕੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਖਜਾਨਚੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ-ਨਿਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਨਿਦੇਸ਼ਕਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੇਟ ਪਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਲਈ, ਜਾਂ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਣਿਜ ਜਾਂ ਖਣਿਜ-ਤੇਲ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਲੱਭਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ, ਪੱਟੇ ਜਾਂ ਲਸੰਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਰ, ਪੱਟੇ ਜਾਂ ਲਸੰਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ

ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿ ਉਹ ²¹ਅਨੁਛੇਦ 14 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19] ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੱਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ ਸੁਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਵੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪ ਸਿਰਲੇਖ “ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ” ਦਾ ਲੋਪ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਟ, 1955, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ ਦੀ ਥਾਵੇ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 14, ਅਨੁਛੇਦ 19 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 31” ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ :]

²²[ਪਰਤੂ ਇਹ ਰੋਰ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਅਰਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸਟ ਕੋਈ ਭੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਨਿਜੀ ਕਾਸ਼ਤ ਹੇਠ ਰੱਖੀ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਭੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾਂ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਬਣੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਕੋਈ ਇਮਾਰਤ ਜਾਂ ਢਾਂਚਾ ਅਰਜਤ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਭੋਂ, ਇਮਾਰਤ ਜਾਂ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅਰਜਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੀ ਦਰ ਤੇ ਮੁਆਵਜੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।]

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ—

²³[(ਇ) “ਸੰਪਦਾ” ਪਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਪਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਤੁੱਲ ਦਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਭੋਂ-ਦਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ—

(i) ਕੋਈ ਜਾਰੀਰ, ਇਨਾਮ ਜਾਂ ਮੁਆਫੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਅਤੇ ²⁴[ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ] ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਨਮ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ii) ਰੱਦੀਤਵਾੜੀ ਬੰਦੋਬਸਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਭੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;

(iii) ਖੇਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਪਟੋ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਭੋਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੰਜਰ ਭੋਂ, ਵਣ-ਭੋਂ, ਚਰਾਂਦ ਲਈ ਭੋਂ ਜਾਂ ਭੋਂ ਦੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ, ਖੇਤੀ ਮਜਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦਸਤਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਵਿਚ ਰੱਖੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਢਾਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਲਈ ਭੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;]

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ “ਅਧਿਕਾਰ” ਪਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਾਲਕ, ਉਪ-ਮਾਲਕ, ਅਧੀਨ-ਮਾਲਕ, ਭੋਂ-ਧਾਰੀ ²⁵[ਰਦੀਅਤ, ਅਧੀਨ-ਰਦੀਅਤ] ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੱਧਵਰਤੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲੀਏ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ।]

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰੂਦੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 2, ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਰੂਦੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਦੀ ਥਾਵੇ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁴ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ) ਐਕਟ, 1968, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਸ਼ਬਦ ਮਦਰਾਸ” ਦੀ ਥਾਵੇ (14.1.1969 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ (ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਐਕਟਾਂ
ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ
ਦਾ ਜਾਇਜਕਰਣ
।

ਕੁਝ ਨਿਚੇਸ਼ਕ
ਸਿਧਾਂਤਾਂ
ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ
ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ
ਛੋਟ।

²⁶[31ਅ.ਅਨੁਛੇਦ 31 ਉ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਨਾਂ ਨੌਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਤੇ ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਬਤ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ, ਵਿਨਿਯਮ ਜਾਂ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖੁੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਕਦੇ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬੂਲਿਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਟ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਉਕਤ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੋਧਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇਗਾ ।]

²⁷31ਇ. ਅਨੁਛੇਦ 13 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ,
²⁸[ਜੇ ਭਾਗ 4 ਵਿਚ ਅਧਿਕਥਿਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਿਧਾਂਤਾਂ] ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੁੰਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ²⁹[ਅਨੁਛੇਦ 14 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 19] ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ ³⁰ਅਤੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ, ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਉਥੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ ।

³¹31.ਸ. (ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਛੋਟ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ

ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਠਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (20.4.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 39 ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਜਾਂ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ” ਤੀ ਥਾਵੇਂ ਰੋਥੇ, ਧਾਰਾ 4 ਨੂੰ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ, ਮਿਨਰਵਾਂ ਸਿਲਮ ਲਿਮਿਟਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1980) ਧਾਰਾ 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ: 591 ਵਿਚ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚੰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 14, 19 ਅਨੁਛੇਦ 31” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੋਧਿਆ ਗਿਆ ।

³⁰ ਸਰਵਉੱਚ ਨਿਅਲਿਆਂ ਨੇ ਕੇਸ਼ਵਾਨੰਦ ਭਾਰਤੀ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (1973) ਅਨੁਰੂਪ ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 1 ਵਿਚ ਮੇਟੋ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਪਬੰਧਨ ਨੂੰ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਘੋਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (03.1.1977) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ।

ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਉਣ
ਲਈ ਉਪਚਾਰ ।

(2) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਡੋਮਸ, ਮਨਾਹੀ, ਕੋ-ਵਾਰਟੋ ਅਤੇ ਸਰਪਿਓਰਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਬਿਤਰੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜੋ ਵੀ ਮੁਨਾਸ਼ਬ ਹੋਣ, ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਗੰਢਟੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਮੁਅੱਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

3232ੴ. [ਗਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਰਸਤ) ।

ਇਸ ਭਾਗ
ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ
ਸੈਨਾ ਆਦਿ ਨੂੰ
ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ
ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ
ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
।

³³[33. ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰ, ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ

ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ,-

(ੳ) ਸਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਲੋਕ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸੈਨਾਂ ਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ; ਜਾਂ

(ਇ) ਗੁਪਤ ਸੂਚਨਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਮੁੱਖ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕਿਸੇ ਬੁਉਰੋ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਨਿਯੋਜਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ; ਜਾਂ

(ਸ) ਖੰਡ (ੳ) ਤੋਂ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਸੈਨਾਂ, ਬੁਉਰੋ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਦੂਰ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਨਿਯੋਜਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ,

ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੀ ਉਚਿਤ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਾ ਸੁਨਿਸਚਤ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ 34. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਨੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜ ਕਾਰਬਾਰੇ ਨਿਸਤਾਰਾ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਵੇ ਇਸ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸੈਨਿਕ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਫਜ਼ ਸੀ, ਅਮਨ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਸਥਾਪਣ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ 01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਜਾਬੀ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 33 ਦੇ ਸਥਾਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੈਨਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਦੰਡ-ਹੁਕਮ, ਲਈ ਗਈ ਸਜ਼ਾ, ਹੁਕਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਬਤੀ, ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਰ ਕਾਜ ਪਾਬੰਦੀ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ 35. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--
 ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ (ਉ) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿ ਉਹ—
 ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ।

(i) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਖੰਡ (3), ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਖੰਡ (3), ਅਨੁਛੇਦ 33 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 34 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ;ਅਤੇ

(ii) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ; ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪ-ਖੰਡ (ii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਜ਼ਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (i) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਜ ਕਾਰਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਥੇ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸੋਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ

ਵਿਆਖਿਆ।—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ” ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਵਿਚ ਹੈ।³⁴

³⁴ “ 35 ਉ. ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਓ- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,

(ਉ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੰਨਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀ ਹਨ, ਜਾਂ ਹੋਣਗੇ ; ਜਾਂ

(ਅ) (i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੋਜ਼ਗਾਰ;

(ii) ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਚੁੱਕਵੀਂ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ;

(iii) ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਾਸ ; ਜਾਂ

(iv) ਵਜੀਫਿਆਂ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ, ਜਿਹੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਬੰਦ ਕਰੇ, ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ,

ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਚੇਚੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ,

ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਕੋਈ ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪਿੱਛੋ, ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੁਣ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕੁ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗਦਿ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹਦਾ ਜਾਂ ਸੰਕੁਚਦਾ ਹੈ। ”

ਭਾਗ IV

ਰਾਜ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਨਿਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ।

ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ
ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ
ਹੋਣਾ ।

ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ
ਭਲਾਈ ਦੀ
ਤਰੱਕੀ ਲਈ
ਸਮਾਜਕ
ਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਾਉਣਾ ।

ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ
ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ
ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਕੁ
ਨੀਤੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ।

36. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਦਾ ਉਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਭਾਗ III ਵਿਚ ਹੈ ।

37. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਸਕਣਗੇ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਮੂਲਿਕ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰੇ ।

38¹.[(1)] ਰਾਜ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀਕ ਨਿਆਂ ਕੰਮੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਭਨਾ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਚਿਆ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕੇ, ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।

2[(2)] ਰਾਜ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸਧਾਰਨਦਾਨ ਦੀਆਂ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਲਕਿ ਭਿੰਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਰੁਤਵਾ, ਸ੍ਰੀਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੌਕਿਆ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।]

39. ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਨੀਤੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਚਲਾਵੇਗਾ ਕਿ—

(ੳ) ਸਭਨਾਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਪੂਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜੀਵਕਾ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਂਝੀ ਭਲਾਈ ਹੋਵੇ;

(ਇ) ਆਰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ, ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸਰਬ-ਸਾਧਾਰਣ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਕੇਂਦਰਣ ਨ ਹੋਵੇ;

(ਸ) ਪੂਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਨ ਕੰਮ ਲਈ ਸਮਾਨ ਵੇਤਨ ਹੋਵੇ ;

(ਹ) ਕਾਮਿਆਂ, ਪੁਰਖਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨਰਮ ਉਮਰ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੇ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਬੇਬਸ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨ ਜਾਣਾ ਪਵੇ, ਜੋ

¹ ਸ੍ਰੀਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਕੋਦ 38 ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜਾਂਕਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

² ਸ੍ਰੀਵਿਧਾਨ (ਚੇਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਜਾਂ ਤਾਕਤ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨ ਹੋਣ ;

³(ਕ) ਬੌਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਗੌਰਵ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਸਵਸਥ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬੌਚਿਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੋਸ਼ਣ ਤੇ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥਕ ਤੱਜਣ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ।

ਧਾਰਾ 39

ਸਮਾਨ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ।	439 ਉ. ਰਾਜ, ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਅਮਲ ਸਮਾਨ ਮੌਕੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਿਆਂ ਬੜਾਵਾ ਅਤੇ ਉਹ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਆਰਬਿਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵਾਂਝਿਆ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਢਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁਫਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ ।
ਪਿੰਡ-ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ।	40. ਰਾਜ ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾ ਸੰਗਠਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸਾਸਨ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ ।
ਕੋਮ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ।	41. ਰਾਜ ਆਪਣੀ ਆਰਥਕ ਸਮਰਥਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ, ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ, ਅਤੇ ਬੋਰੋਜਗਾਰੀ, ਬੁਚਾਪਾ, ਬੀਮਾਰੀ ਅਤੇ ਨਕਾਰਗੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਣਹੱਕੀ ਬੁੜ ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ ।
ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿਤ ਹਾਲਤਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਜਣੋਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ।	42. ਰਾਜ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ-ਉਚਿਤ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਣੋਪਾ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।
ਕਾਮਿਆਂ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰ-ਮਜਦੂਰੀ ਆਦਿ ।	43. ਰਾਜ, ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਆਰਥਕ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਖੇਤੀ ਦੇ, ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ, ਨਿਰਧਾਰ-ਮਜਦੂਰੀ, ਸੁਚੱਜਾ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਵਿਹਲ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਮਾਣਨ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਰਾਜ ਪਿੰਡ -ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਘਰੇਲੂ ਉਪਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਆਧਾਰ ਦੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ।
ਉਪਯੋਗਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ।	543. ਉ. ਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਉਦਯੋਗ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਉਪਕ੍ਰਮਾਂ, ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਸੁਨਿਸਚਤ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਦਮ ਉਠਾਏਗਾ ।
ਸਹਿਕਾਰੀ	643. ਅ ਰਾਜ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੀ ਸਵੈਇੱਛਕ ਰਚਨਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (03-1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (ਕ) ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਕਾਜਕਾਰ, ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣਾ।	ਬੜਾਵਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।
ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ 44. ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੁਲ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਇਕਸਾਰ ਇਕਸਾਰ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।	ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।
ਸੰਘਤਾ ।	
ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ 745 ਰਾਜ ਸਭ ਬੌਚਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਮੁਢੱਲੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੌਚਿਆਂ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਦੇ ਲਈ ਮੁਢੱਲੀ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।	
ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਦੀ	
ਦੇਖਰੇਖ ਅਤੇ	
ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ	
ਉਪਬੰਧ ।	
ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ,	46. ਰਾਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ, ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਵਧਾਨੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੋਸਣ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰੇਗਾ।
ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ	
ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਤੇ	
ਆਰਥਕ ਹਿਤਾਂ	
ਦੀ ਤਰੱਕੀ ।	
ਰਾਜ ਦਾ ਅਹਾਰ-ਪੂਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਨੂੰ	47. ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਹਾਰਪੂਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਮੁਦਲੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਖਪਤ, ਸਿਵਾਏ ਔਸ਼ਧਿਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਨੁੱਖੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ।
ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਿਹਤ	
ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ	
ਦਾ ਕਰਤੱਵਾਂ ।	
ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸੂ-ਪਾਲਣ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਗਠਨ ।	48. ਰਾਜ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਪਸੂ-ਪਾਲਣ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਸੰਗਠਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਗਊਆਂ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਪਲ ਅਤੇ ਢੁਆਈ ਵਾਲੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ।
ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਤੇ	8[48 (ੴ)]. ਰਾਜ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਦਾ ਅਤੇ ਵਣ ਅਤੇ ਵਣ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ
ਬਿਹਤਰੀ ਅਤੇ	ਉੱਦਮ ਕਰੇਗਾ।
ਵਣ ਤੇ ਵਣ ਜੀਵਾਂ	

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (15.02.2012 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਸਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2002 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਨਾ।

ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ।

ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ
ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ
ਅਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ
ਹਿਫਾਜ਼ਤ ।

ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ
ਨਾਲੋਂ ਨਿਆਂ-
ਪਾਲਕਾ ਦਾ
ਵਖਰਾਓ ।

ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ
ਅਤੇਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ
ਤਰੱਕੀ ।

49 ॥[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਹੋਣੀ
ਐਲਾਨ ਲਈ] ਕਲਾਤਮਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲੀ ਰਹੇਕ ਯਾਦ-
ਗਾਰ ਜਾਂ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਲੁੱਟਣ, ਖੁੱਟਣ, ਰੂਪ-ਵਿਗਾੜਨ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ, ਚੁੱਕ
ਖੜਨ, ਨਿਬੇੜਨ ਜਾਂ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਨੀ
ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਂਧ ਹੋਵੇਗੀ ।

50. ਰਾਜ, ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ ਨੂੰ ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਨਾਲੋਂ
ਵੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇਗਾ ।

51. ਰਾਜ—

- (ਉ) ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ;
- (ਅ) ਕੋਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਪੂਰਣ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ
ਰੱਖਣ ਦਾ;
- (ਇ) ਸੰਗਠਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ
ਸੰਘੀ ਬਾਂਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਆਦਰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ; ਅਤੇ
- (ਸ) ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਸਾਲਸੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ
ਦਾ ;

ਜਤਨ ਕਰੇਗਾ ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੌਣ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰ 27 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੀ ਗਈ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

1[ਭਾਗ IV ਚ.

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ

ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ । 51ਚ. ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਇਹ ਮੂਲ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ -

(ਉ) ਸੀਵਧਾਨ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਸੰਬਾਹਾਵਾਂ, ਕੌਮੀ ਝੰਡਾ
ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਗੀਤ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੌਮੀ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉੱਚ
ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਜੋਏ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨਾ;

(ਇ) ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ;

(ਸ) ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਕੌਮੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕਸੂਰਤਾ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਭਾਈਚਾਰੇ
ਦੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾਵਾ ਦੇਣਾ, ਜੋ ਧਰਮ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਅਨੁਭਾਗੀ
ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਜੋ
ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣ ;

(ਕ) ਆਪਣੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਚੌਥੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ
ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਪਰਿਰੱਖਣ ਕਰਨਾ ;

(ਖ) ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੱਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਣ, ਝੀਲਾਂ, ਦਰਿਆਂ ਅਤੇ
ਵਣ ਜੀਵਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਬਿਹਤਰੀ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਾਨਦਾਰ
ਜੰਤੂਆਂ ਤੇ ਦਿਇਆ ਰੱਖਣਾ;

(ਗ) ਵਿਗਿਆਨਕ ਦਿੱਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਮਾਨਵਵਾਦ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ
ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ;

¹ ਸੀਵਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੌਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਨਾ।

(ੴ) ਲੋਕ ਸੰਪੱਤੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ ਕਰਨਾ ;

(੬) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧਿਆਂ ਦੇ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਤਕਿਸ਼ਟਤਾ ਵੱਲ ਵੱਧਣ ਨੂੰ ਉੱਦਮ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ
ਤੇ ਉੱਦਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੂ ਲਵੇ ;

²(੮) ਜੋ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਸਰਪਰਸਤ ਹਨ, ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ
ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਦੇ ਲਈ
ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਣਾ ।

² ਸੀਵਿਧਾਨ (ਫਿਲਾਈਸਵੀਂ ਸੌਥ) ਐਕਟ, 2002 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.04.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਨਾ ।

ਭਾਗ V

ਸੰਘ

ਅਧਿਆਏ I-ਕਾਰਜਪਾਲਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ

ਭਾਰਤ ਦਾ 52 ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ।

ਸੰਘ ਦੀ 53. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ
ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ
ਸ਼ਕਤੀ । ਤੇ ਆਪ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਫਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਸੰਘ
ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਸੈਨਾਂ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਕਮਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ
ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ੴ) ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ
ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਕਾਜਕਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇੰਤਕਾਲ ਕਰਦੀ
ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ
ਕਾਜਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ 54. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕਰਨਗੇ ਜੋ—
ਚੋਣ ।

(ੴ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ;

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ।

¹ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 55 ਵਿਚ, “ਰਾਜ” ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ-ਕੌਮੀ ਰਾਜਪਾਨੀ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਪੁਦੁਚੇਰੀ* ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ
।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਰਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦਾ ਪੈਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.06.1995 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

* ਪੇਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾ) ਐਕਟ, 2006 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪੁਦੁਚੇਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ 55. (1) ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਚੋਣ ਕਾ ਢੰਗ । ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕਤਸਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸ ਵਿਚਲੀ ਅਜਿਹੀ ਇਕਤਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਸੰਸਦ ਦੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਹਰੇਕ ਚੁਣਿਆ ਮੈਬਰ ਜਿਨ੍ਹੇ ਵੋਟ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੈਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ :-

(ਇ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਹਰਿਕ ਚੁਣੇ ਮੈਬਰ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੋਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਿ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਗਣਿਤ, ਉਸ ਭਾਗ-ਫਲ ਵਿਚ ਹੋਣ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਾਗ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ;

(ਅ) ਜੋ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਉਕਤ ਗੁਣਿਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ, ਬਾਕੀ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਘਟ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਰੇਕ ਮੈਬਰ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਇ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਚੁਣੇ ਮੈਬਰ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਅਤੇ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਲਈ ਨਿਯਤ ਕੁਲ ਵੋਟ-ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਭਾਗ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ, ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲਈ-ਯੋਗ ਵੋਟ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੋਟ ਗੁਪਤ ਪਰਚੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

2[ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਆਬਾਦੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ

ਪਰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ 3[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੌਂਢਿਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ 1971 ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ 56(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ

² ਸੀਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦਾ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

³ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦਾ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

|

ਪਰਤੂ—

(੬) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(੭) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਖਿਲਾਫ-ਵਰਜੀ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 61 ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਹਾਂ-ਦੋਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(੮) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

(੨) ਖੰਡ (੧) ਦੇ ਪਰਤੂਕ ਦੇ ਖੰਡ (੭) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਕਿਸੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਤੱਕਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਮੂੜ-ਚੋਣ ਲਈ 57. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਮੂੜ ਚੋਣ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ 58.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ
ਜਾਣ ਲਈ ਜੇਕਰ ਉਹ—
ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ।

(੮) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ,

(ਅ) ਪੈਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ

(ਇ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ ।

(੨) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਉਕਤ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆਂ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਦੂਹਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ⁴*

* * ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

⁴ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ 59. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੋ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਬਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕੀਤਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਵੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਹੀਂ ਘਟਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ 60. ਹਰਿਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ-

“ਮੈਂ ਉ.ਅ, ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੱਕਦਾਂ ਹੈ,
ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਕਿ ਮੈਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ (ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ), ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਉਸਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਰਪ ਦਿਆਂਗਾ।”

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ 61(1) ਜਦੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਖਿਲਾਫ਼ਵਰਜੀ ਲਈ ਮਹਾਂ-ਦੋਸ਼ਤ ਮਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਸਦਨ ਦੋਸ਼ ਲਾਵੇਗਾ।
ਜਾਬਤਾ |

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ---

(੬) ਅਜਿਹਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਲਿਖਤੀ ਨੈਟਿਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਚੌਥਾਈ ਨੇ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ

(੭) ਉਸ ਸਦਨ ਕੇ ਕੁਲ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

(੮) ਜਦ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਦੂਜਾ ਸਦਨ ਉਸ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਵਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(੯) ਜੇ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਦੇ ਮਿਟੋ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਮਿਥ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁਲ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਸਾਂ ਭਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਇਤਫਾਕੀਆ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਸਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ; ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਨੁਛੇਦ 56 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

62(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ।

(੨) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਹੋਰਵੇ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ; ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਨੁਛੇਦ 56 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

63. ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

64. ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਤਾਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ :

ਰਾਜਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਣਾ । ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਤੇ ਦੌਰਾਨ ਜਦ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 65 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 97 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨੰਅਦਾਇਗੀ

ਯੋਗ ਕਿਸੇ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਭੱਤੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ 65. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਜਾਂ ਹੋਰਵੇ, ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਇਤਫ਼ਾਕੀਆ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਖਾਲੀ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਨਵਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ।

ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ
ਦੌਰਾਨ ਉਪ-
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ
ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਜਾਂ
ਉਸਦੇ ਕਾਜਕਾਰ
ਨਿਭਾਉਣਾ ।

(2) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ, ਬੀਮਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਨਿਭਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਮੁੜ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ।

(3) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਤੇ ਬਾਰੇ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਸਭਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੀ ਚੋਣ ।

66.(1) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁵[ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੇਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ] ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਿਹਿਰੀ ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵੇਟ ਨਾਲ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੇਟ ਗੁਪਤ ਪਰਚੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ, ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ, ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ

⁵ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਗਿਆਰੂਵੀਂ ਸੌਥ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਯੁਕਤ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ” ਦੀ ਥਾਂ ਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਜੇਕਰ ਉਹ—

(ੰ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਪੈਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ ।

(4) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਉਕਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ :- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ⁶ *

* * * ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 67. ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ-ਸਾਲ ਦੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਅਉਧ | ਪਰਤੂ—

(ੰ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮੱਤੀ ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ; ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਗਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੋਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ਇ) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਉਤੱਤ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ ।

⁶ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਾਦ ਸੱਤਵੀਂ ਸੌਥ ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰਨਰ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਥਾਂ
ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ
ਜਾਵੇਗੀ ।

ਲਈ ਚੋਣ ਕਰਨ
ਦਾ ਸਮਾਂ ਅਤੇ
ਇਤਫਾਕੀਆਂ
ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ
ਲਈ ਚੁਣੇ
ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ
ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ
।

ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ
ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ।

68(1) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰਨਰ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਥਾਂ
ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ
ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ, ਅਸਤੀਵੇ ਜਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ
ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੋਣ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ
ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ
ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 67 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਥੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ
ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ
ਹੋਵੇਗਾ ।

69. ਹਰਿਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਹੇਠ-
ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ,
ਅਰਥਾਤ—

“ਮੈਂ ਉ.ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੁ ਚੱਕਦਾਂ ਹੈ

ਸੱਚੇ ਦਿਲੋ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ
ਨਿਸ਼ਠਾ ਰਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਨੂੰ
ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।”

ਹੋਰ
ਅਚਾਨਕਤਾਵਾਂ
ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦਾ
ਨਿਭਾਉਣਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ
ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ
ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ
ਮਾਮਲੇ ।

70. ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਅਚਾਨਕਤਾ
ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ
ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

71. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਜਾਂ ਮੁਤੱਲਕ
ਸਭ (ਸੰਕਾਵਾਂ) ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ
ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ
ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੋਣ ਨੂੰ ਸੁਨ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ
ਦੁਆਰਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਹੁੰਦੇ

⁷ ਅਨੁਛੇਦ 71, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (10.08.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਉਸ ਐਲਾਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(4) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚੋਣਕਾਰ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਣ ਕਰਕੇ ਮੌਜੂਦ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀਆਂ, ਮੁਹਲਤ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ—
ਅਦਿ ਦੇਣ ਅਤੇ
ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ
ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ
ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ ।

72.(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀਆਂ, ਮੁਹਲਤ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ—

(ਇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੰਡ ਫੌਜੀ ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਜ਼ਾ ਜਾਂ ਦੰਡ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ;

(ਇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਦੰਡ ਮੌਤ ਦਾ ਦੰਡ ਹੋਵੇ ;

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਕੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫੌਜੀ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਤਸ਼ੇਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ⁸ * ** ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਮੌਤ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ।

ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ 73.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ—
ਕਾਰਪਾਲਕ ਦਾ

⁸ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਵਿਸਤਾਰ।

(੬) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ; ਅਤੇ

(੭) ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾ, ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਰਤੋਧੋਗ ਹੋਣ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੱਕ ;

ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਪ-ਖੰਡ (੬) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ^੯ * * * ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ।

(੨) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਉਸ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਜਾਂ ਕਾਜਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ।

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ
ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ
ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ
ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ।

74. ¹⁰[(੧) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖੀ, ਪ੍ਰਯਾਨ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਜ਼ਿਕਠਣ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ

11[ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਲਾਹ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।]

(੨) ਕੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ 75(੧) ਪ੍ਰਯਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ

⁹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਵੰਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (੧) ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ । ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਰੇਗਾ ।

[¹²(1) (ੴ) ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਪੰਦਰਾ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(1ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲਤਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿਥੋਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।]

(2) ਮੰਤਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ।

(3) ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਤੱਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਵਾਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਹੁੱਦੇ ਅਤੇ ਗੋਪਤਾ ਦੀਆਂ ਸੰਹੁਆਂ ਚੁਕਵਾਏਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(6) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਆ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਆ ਨ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ

ਭਾਰਤ ਦਾ 76(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਰਤੱਵ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਸੰਪੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਮੇਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(3) ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 77.(1) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।
ਸੰਲਾਚਣ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 13ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕੁ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਰ ਉਕਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ ।

¹⁴[(4) x x x x]

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ
ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ
ਆਦਿ ਬਾਰੇ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ
ਕਰਤੱਵ ।

78. ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ—
(ਓ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭ ਫੈਸਲੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ;

(ਅ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਮੰਗਵਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹਾ ਲੋੜੇ, ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ।

¹³ ਵੇਖੋ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਐਸ.ਓ.2297, ਤਰੀਕ 3 ਨਵੰਬਰ, 1958 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ ਅਸਾਧਾਰਣ, 1958, ਭਾਗ II, ਅਨੁਭਾਗ 3(ii) ਪੰਨਾ, 1315 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (4) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਅਧਿਆਏ II ---ਸੰਸਦ

ਸਧਾਰਨ

ਸੰਸਦ ਦਾ ਗਠਨ | 79. ਸੰਘ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਸਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੇ ਦੋ ਸਦਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜ ਸਭਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ 80. (1)¹⁵[¹⁶ * * * ਰਾਜ ਸਭਾ—
ਰਚਨਾ | (ਉ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਾਂ ਦੇ ¹⁷[ਅਤੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ] ਦੋ ਸੌ ਅਠੱਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ,

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੇ [ਅਤੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ] ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪੇ-ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ—

ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਲਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ ।

(4) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਲਈ ¹⁸ * * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲਈ-ਯੋਗ ਵੇਟ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

(5) ਰਾਜ ਸਭਾ ਲਈ ¹⁹[ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ²⁰[*81 (1) ²¹ਅਨੁਛੇਦ 331 ਦੇ ²²* * * ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲੋਕ ਸਭਾ -

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੇਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਰਾਜ ਸਭਾ” ਜੋੜੇ ਗਏ ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) “ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕਿੱਤਾ ਗਿਆ ।”

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੇ ਗਏ ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਇਹ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਰਚਨਾ | (੬) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ
²³[ਪੰਜ ਸੋ ਤੀਹ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ [ਮੈਬਰ]; ਅਤੇ

(੮) ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਚੁਣੇ ਹੋਏ ²⁴[ਵੀਹ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮੈਬਰਾਂ;

ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।

(੨) ਖੰਡ (੧) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (੭) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ—

(੮) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਥਾਂਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਇਕੋਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ

(੯) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਭਰ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ

²⁵[ਪਰਤੂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ(੮) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਓਦੋਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਸਠ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਦ ਨ ਹੋਵੇ]

(੩) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਆਬਾਦੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਯੁਕਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ।

²⁶ [ਪਰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਾਲ ²⁷[2026]

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 81 ਅਤੇ 82 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੌਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.3.1975 ਤੋਂ) “ਅਨੁਛੇਦ 331 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) “ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5” ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

²³ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵੀ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪੰਜ ਸੋ ਪੱਚੀ” ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਪੰਜੀ ਮੈਬਰਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ 28[ਇਹ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ,

(i) ਖੰਡ (2) ਕੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ 1971 ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ; ਅਤੇ

(ii) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ 29[2001] ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਣਤੀ ਪਿੱਛੋਂ 82. ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਣਤੀ ਦੇ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੇ, ਲੋਕ-ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਬਾਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੌਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੂਨਰਮੇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੇਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਪੂਨਰਮੇਲਾਨ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਤਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸਦਨ ਦਾ ਤੜਾਓ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ।

30[ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।]

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਕਿ ਜਤ ਤੱਕ ਸਾਲ 31[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤੱਕ 32[ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ,-

(i) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ 1971 ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨਿਤ ਬਾਵਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਦਾ; ਅਤੇ

(ii) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਚੋਣਾ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ, ਜੋ 33[2001] ਦੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ

|

ਪੁਨਰਮੇਲਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।]

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (03.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।।

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “1991” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।।

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (03.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।।

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “1991” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ 83.(1) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੇ ਦੀ ਮਿਆਦ | ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਬਣਾਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਹੱਰਿਕ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਲੋਕ ਸਭਾ, ਜੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯੁਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ³⁴[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ³⁵[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਅਸਰ ਰੱਖੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ-ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ “ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ 84. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ--

|

³⁶[(ੴ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਚੋਣ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਨ ਚੁੱਕੇ ਜਾ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਨ ਪਾਵੋ ;]

(ਅ) ਰਾਜ-ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਤੇ, ਲੋਕ-ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਨ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਸੰਸਦ ਤੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕਰੱਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ

|

ਸੰਸਦ ਦੇ ³⁷[85(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਇਜਲਾਸ, ਉਠਾ ਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨੀ) ਸ਼ਬਦ “ਛੇ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨੀ) “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਛੇ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁵ ਸਮਾਨ ਸਰੋਤ।

³⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ੳ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

³⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਲਿਹੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ ਇਕ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਬੈਠਕ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਗਲੇ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ
ਬੈਠਕ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ ।]

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ—

(ੴ) ਸਦਨਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਠਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕੇਗਾ ।]

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ 86(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ
ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੋੜ
ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਕੇਗਾ ।
ਭੇਜਣ ਦਾ
ਅਧਿਕਾਰ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ
ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੇ
ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੌਖ-ਪੂਰਬਕ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ 87. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ³⁸[ਲੋਕ-ਸਭਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਧਾਰਨ ਚੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਣ । ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ]
ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸ
ਦੇ ਬਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇਗਾ ।

(2) ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ
ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਸਮਾਂ
ਆਲਾਟ ਕਰਨ ³⁹* * * ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ 88. ਹਰਿਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ
ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ, ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ
ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਬੇਲੇ ਅਤੇ
ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ । ਹੋਰਵੇਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਵੇਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਫਸਰ

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦਾ 89.(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜਸਭਾ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ
ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਪ-

³⁸ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਅੱਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ “ਹਰਿਕ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁹ ਸ਼ਬਦ “ਅਤੇ ਸਦਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਜ ਕਾਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਲਈ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਤੱਕ
ਉਹ ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ 90. ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ—

ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਖਾਲੀ
ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ
ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਤੇ
ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ

|

(ਇ) ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਕਰ
ਦੇਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਥਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ,
ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ;

(ਇ) ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮੱਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ
ਗਏ ਸਭਾ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

ਪਰਤੂ ਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ¹
ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ 91.(1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸਿਕੇ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ, ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਜਦ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ
ਦੀ, ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ
ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ
ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ
ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

|

(2) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ-
ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ, ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜਰ ਨ
ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ
ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ 92.(1) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ
ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ
ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਮਤਾ ਉਪਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਪ-
ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਸਭਾਪਤੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 91 ਤੇ
ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ
ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ

ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ,ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ।
ਕਰਨਾ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ
ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇ
ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ, ਅਨੁਛੇਦ
100 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਉਕਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ 93. ਲੋਕ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਮੈਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ
ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ
ਡਿਪਟੀ-ਸਪੀਕਰ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਬਰ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ
ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ 94. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਮੈਬਰ—

ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦਾ
ਖਾਲੀ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ
ਉਸ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ
ਤੇ ਹਟਾਇਆ

ਜਾਣਾ ।

(ੴ) ਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਕਰ
ਦੇਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਬਰ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ
ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੈਬਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ
ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ਇ) ਕੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ
ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ, ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੌੜ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁੜਾਓ ਪਿੱਛੋਂ
ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕਤਰਤਾ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ
ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ 95.(1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੇ
ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਬਰ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ
ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ

ਦੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ
ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ
ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

|

(2) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਡਿਪਟੀ
ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਹ ਸਭਾ ਦੇ
ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ
ਹਾਜਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ
ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ
ਹਟਾਉਣ ਲਈ
ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ,
ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ
ਦਾ ਪ੍ਰਾਨਗੀ ਨ
ਕਰਨਾ ।

96(1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ
ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਡਿਪਟੀ
ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ,
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ
95 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ
ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ
ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ
ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇ ਉਸ
ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ
100 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਟ ਦੇਣ ਦਾ
ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੇਂਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਕੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ
ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ
ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ
ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ
ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

97. ਰਾਜਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ
ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਸਦ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਨਿਯਤ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ,
ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸੰਸਦ ਦਾ 98.(1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਖਰਾ ਸਕਤਰੇਤੀ ਅਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ :

ਸਕਤਰੇਤ ।

ਪਰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ
ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਦਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਸਕਤਰੇਤੀ ਅਮਲ ਵਿਚ
ਭਰਤੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ,
ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,
ਮਸ਼ਵਰੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਕਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਦੇ,
ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ

ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ
ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਥੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ
ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ।	99.ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਰਹਿਕ ਮੈਂਬਰ, ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਰਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਅਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਵਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।
ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ
ਦੇਣਾ, ਖਾਲੀ
ਬਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ
ਹੋਇਆਂ ਵੀ
ਸਦਨਾਂ ਦੀ
ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਕੀ
ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ
।	100.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ, ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੋਠਕ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਸਭ ਸਵਾਲ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।
	(2) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇਕ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਾਇਜ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੇ ਵੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਭਾਗ ਲਿਆ ।
	(3) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਗਠਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਮ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ।
	(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਰਤਵੁੰਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਥਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

ਬਾਵਾਂ ਦਾ ਖਾਲੀ
ਹੋਣਾ ।	101.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਵੇਗੀ ।
	(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ⁴⁰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਅਤੇ

⁴⁰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁴¹[ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰ ਤੇ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ

⁴²ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

(3) ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ—

(ਇ) ⁴³[ਅਨੁਛੇਦ 102 ਤੇ ਖੰਡ (1)ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ;ਜਾਂ

⁴⁴[(ਅ) ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਥਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ,]

ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ :

⁴⁵[ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।]

(4) ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸਦਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜਰ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਸੱਠ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਦਨ ਉਠਿਆਂ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਸਬੱਗਤ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਨਾ- 102. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ । ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ—

⁴¹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁴² ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਦ੍ਰਾਲੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਔਫ, 46/50/ਸੀ ਤਰੀਕ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ ਅਸਾਧਾਰਣ, ਪੰਨਾ 678 ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਦ ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਸ਼ਨ ਅੰਵਰ ਸਾਈਮਲਟਨੀਅਣ ਮੈਂਬਰਪ੍ਰਿਪ ਰੂਲਜ, 1950

⁴³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਦੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 102 ਦੇ ਖੰਡ (1)” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, ਥਾਂਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 ਦੀ ਧਾਰਾ 2(2) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(੬) ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ;

(੭) ਜੇ ਉਹ ਵਿਗੜ-ਚਿੱਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਲ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ;

(੮) ਜੇ ਉਹ ਅਨੁਕਤ ਦੀ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹੋਵੇ;

(੯) ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾ ਜਾਂ ਲਗਾਓ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ;

(ਹ) ਜੇ ਉਸ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

⁴⁶ [ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ] ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁੰਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

⁴⁷ [(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।]

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ⁴⁸ 103.(1) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਨੁਛੇਦ 102 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ , ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਫੈਸਲਾਂ | ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

⁴⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

⁴⁸ ਅਨੁਛੇਦ 103, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਈ ।

ਅਨੁਛੇਦ 99 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਹੁ ਚੁੱਕਣ
ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ
ਹੁੰਦਿਆਂ ਜਾਂ
ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੋਂ |

ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੋਟ
ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ

104. ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 99 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ
ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ
ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹਾ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ
ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨੁਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ
ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰੇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਪੰਜ
ਸੌ ਰੂਪਏ ਦੇ ਡੰਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹਵੇਗਾ ਜੋ ਸੰਘ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਰਿਣ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ
ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਦੇ
ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ
ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-
ਅਧਿਕਾਰ ਆਦਿ
।

105. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਦਾ
ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਵਿਚ
ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਸੰਸਦ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਉਸ
ਦੀ ਆਖੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਜਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਸਦ
ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਿਪੋਟ, ਪੱਤਰ, ਵੋਟਾਂ ਜਾਂ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਚੱਲ
ਸਕਣਗੀਆਂ।

(3) ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ
ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹਾਂ
ਜਿਹੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ
ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਦ ਤੱਕ ⁴⁹[ਉਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ
ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ
ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਸੀ।]

(4) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ
ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ
ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ, ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਖੰਡ (1), (2) ਅਤੇ
(3) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ
ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂਬਰ ਦੀਆਂ
ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ
ਭੱਤੇ।

106. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ
ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ

⁴⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

ਵਿਚ ਇਸ ਸੀਵਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗੂ ਸਨ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਬਤਾ

ਬਿਲਾਂ ਦੇ 107. (1) ਯਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 109 ਅਤੇ 117 ਪੁਰਸਥਾਪਨ ਅਤੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ ।

ਉਪਬੰਧ ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 108 ਅਤੇ 109 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ, ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਲੀਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੀਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੇ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੀਬਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੀਬਿਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 108 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਤੇ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕੁਝ ਕੂ ਸੂਰਤਾਂ 108.(1) ਜੋ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਘੱਲੋ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -

ਸਦਨਾਂ ਦੀ

ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ।

(ੴ) ਉਹ ਬਿਲ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਧਾ ਬਾਬਤ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਅੰਤਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਹਿਮਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਜਾਂ;

(ਇ) ਉਸ ਬਿਲ ਦੀ ਦੂਜੇ ਦਸਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਜਾਣਾ,

ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਬਿਲ ਬੀਤ ਨ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਗੋਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ, ਜੇ ਉਹ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਜੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਦੇ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਧਨ-ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹਵੇਗੀ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਖੰਡ

(1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਦਨ ਉਠਿਆ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਨ ਲਈ ਸਬੱਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

(3) ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਦਨ ਬਿਲ ਤੇ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲੰਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕਤੱਰ ਹੋਣਗੇ ।

(4) ਜੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਬਿਲ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ

ਪਰਤੂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ—

(ਉ) ਜੇ ਬਿਲ ਇਕ ਸਦਨ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਾ ਨਾਲ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ ਮੌਜ਼ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ), ਜੋ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਰੂਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੋਧ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਜੇ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੌਜ਼ਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਸੋਧਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਸੰਗਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤੀ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਰੀਆਂ ;

ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗੁਹਿਣਯੋਗ ਹਨ, ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ 109. (1) ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਬਤਾ ।

(2) ਧਨ ਬਿਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੁ ਰਾਜਸਭਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਬਿਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਂਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੇੜ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਰਾਜਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

(5) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਧਨ ਬਿਲ ਉਕਤ ਚੌਂਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਰਜਨ ਤੇ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

“ਧਨ ਬਿਲਾਂ” ਦੀ 110.(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯਕਾਰਾਂ ਲਈ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਠ-ਲਿਖ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਪਬੰਧ ਹੀ ਨਹ, ਅਰਥਾਤ-

(ੴ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਅੰਤ ਕਰਨਾ, ਛੋਟਾਉਣਾ, ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਧਨ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਬਾਂਧਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੋਧ;

(ਇ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕਢਣਾ;

(ਸ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣਾ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਐਲਾਨਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਧਾਉਣਾ ;

(ਕ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ;ਜਾਂ

(ਖ) ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਧਨ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੰਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(3) ਜੋ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮਪੀਕਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜਦ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਅਨੁਛੇਦ 109 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 111 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਦਸਖਤ ਨਾਲ ਇਹ ਪਰਮਾਣ ਪਿੱਠ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ।

ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ 111. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਮੁੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਪਨ ਦੀ ਵਾਂਢੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਣਗੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਬਿਲ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁੜ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ ।

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ

ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ । 112.(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ “ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ” ਦੇ

ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(2) ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿਚ—

(੬) ਜੋ ਖਰਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਵਜੋਂ ਵਰਣਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ; ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਰ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ,

ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਾਨ ਲੇਖ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲੋਂ ਭੇਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਖਰਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ -

(੬) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਉਪਲਬਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ ਖਰਚ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ;

(੬) ਅਜਿਹੇ ਰਿਣ-ਭਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਜ, ਰਿਣ-ਭੁਗਤਾਨ ਫੰਡ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਛੁੜਾਈ ਭਾਰ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਛੁੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ;

(ਸ) (i) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ,

(ii) ਫੈਡਰਲ ਕੌਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ,

(iii) ਜੋ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ 50[ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਤ] ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ

⁵⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਤੰਤ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ;

(ਗ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ- ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਤਨਖਾਹ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ;

(ਕ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਟ੍ਰਾਈਬਿਊਨਲ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ ;

(ਖ) ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਰਚ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ 113. ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉਨਾ ਭਾਗ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਨਾਲ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਵੋਟ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਜਾਬਤਾ |

ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

(2) ਉਕਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉਨਾ ਭਾਗ ਜੋ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਲੋਕ ਸਭ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇੰਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ ।

(3) ਕਿਸੇ ਵੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਨਮਿਤਣ ਬਿਲ | 114. (1) ਲੋਕ ਸਭ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋ—

(ਉ) ਲੋਕ ਸਭ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਪਰ ਸੰਸਦ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦੀ,

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੇ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸੋਧ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਗ੍ਰਹਣ-ਯੋਗ ਹੈ ਇਸ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਧਾਨਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ

ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਅਨੁਛੇਦ 113 ਅਤੇ 116 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਧਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਦਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਮਿਤਣ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਅਨੁਪੂਰਕ,
ਅਤਿਰਿਕਤ, ਜਾਂ
ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ।

115. (1) ਜੇ—

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਸੇਵਾ ਤੇ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੋਈ ਰਕਮ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਾਕਾਢੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਅਣ-ਚਿਤਵੀਂ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਜਾਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖਰਚ ਦੀ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਰੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਉਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵਧੀਨ ਕੋਈ ਧਨ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,

ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਖਰਚ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਧੀਕ ਰਕਮ ਲਈ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਵਾਏਗਾ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਮੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ, ਅਨੁਛੇਦ 112, 113 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਲੇਖਾਂ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ,
ਸਾਖਗ੍ਰਾਂਟਾ ਅਤੇ
ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ।

116. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਨੂੰ—

(ਇ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਖਰਚ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇਣ ਦੀ;

(ਅ) ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਜਾਂ ਅਨਿਸਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ

ਮੰਗ ਉਸ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਚਣਚੇਤੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੀ;

(ਇ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਚਾਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ ਦੇਣ ਦੀ,

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਕਤ ਗ੍ਰਾਂਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 113 ਅਤੇ 114 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨੀਮਿਤਣ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ	117.(1) ਅਨੁਛੇਦ 110 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ (ਓ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾ ਉਪਬੰਧ ।
ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼	ਸੋਧ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕੁ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਈਕ ਫੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲੰਸਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਕਕਾਰ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(3) ਜਿਸ ਬਿਲ ਦੇ ਐਕਟ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਿਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਕਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ।

ਜ਼ਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ

ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ	118. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਆਪਣੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ
----------------	---

ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਜਤ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਡੇਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਬਾਰੇ ਜੋ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਫਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਜਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕਾਂ ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਬਾਰੇ, ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(4) ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਲੋਕ-ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਬਣਾਏ ਗਏ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਦਾਨਗੀ ਕਰੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ
ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ
ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ
ਵਿਨਿਯਮਨ ।

119. ਸੰਸਦ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿਤਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਜੋ, ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਨੁਛੇਦ 118 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ
ਵਰਤੀ ਜਾਣ
ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ।

120.(1) ਭਾਗ XVII ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਜ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਮੈਬਰ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਦਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਪਿੱਛੋਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ” ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

ਸੰਸਦ ਵਿਚ
ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ
।

121. ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਪਬੰਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਤਵ ਤੇ ਚਰਚਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵੇਂ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ

ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ 122. (1) ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਿਤ ਅਨੰਧਮਤਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੀ
ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ
ਜਾਂਚ ਨ ਕਰਨਾ
।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ
ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਜ਼ਾਬਤੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਰਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ
ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਧਿਆਏ -III ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ 123. (1) ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਹੋਣ,
ਸੰਸਦ ਦੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾਲ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ
ਦੋਰਾਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।
ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ
ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
।
ਅਧਿਆਦੇਸ਼ —

(ੴ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੁੜ ਇਕੱਠੇ
ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਾਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਰਜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਦੂਜੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ.—ਜਿਥੋਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਦਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ
ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ, ਉਥੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁਦੱਤ
ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ
ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ
ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤਾਵਾਨ ਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

⁵¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (ਭੂਤਕਾਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਘ ਦੀ ਨਿਆਂਪਾਲਕਾ

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ, ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਜੋ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਡੇਰੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਮੁਕੱਰ ਹਨਿੰ ਕਰਦੀ 52[ਾ] ਸੱਤ” ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਰੀ ਗਠਨ।

(2) 53 ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜੱਜ ਤਦ ਤਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਪੈਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਲਵੇ:

ਪਰੰਤੂ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਰਮੇਸ਼ਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

54 ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

⁵⁵ [ਪਰੰਤੂ] ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ—

(ਉ) ਕੋਈ ਜੱਜ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ;

⁵² ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2019 (2019 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ ਗਿਣਤੀ “ਤੇਤੀ” ਕੀਤੀ ਗਈ।

⁵³ “[ਅਨੁਛੇਦ 124 ਉੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਪਿਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ] ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾਂ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਤਦ ਤਕ ਪਦ ਸਤਾਲੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਪੈਨੂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਲਵੇ :” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿਝਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015) ਤੋਂ “ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੋ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ” ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਸਮੇਂ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਔਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

⁵⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿਝਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ) ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਔਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

⁵⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿਝਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ) “ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਔਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015, ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਅ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ
ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

⁵⁶[(2ਉ) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਪਾਰੀ
ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ॥]

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ
ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ-

(ਉ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ
ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ ਜੱਜ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ
ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ਇ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਸਿਰ-ਕਢੱਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨਦਾਨ ਨ ਹੋਵੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ I -ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ “ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ
ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ
ਸੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ -II ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਐਡਵੋਕੇਟ
ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ
ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਬਣਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦੇ ਨੂੰ
ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ।

(4) ਸਰਵ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ
ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਕਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਅਸਮਰਥਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮੱਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੇਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ
ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮੱਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਅਰਜਦਾਸਤ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ

⁵⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚ੍ਵੰਤੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਹੁਕਮ ਨ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ ।

(5) ਸੰਸਦ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਰਜਦਾਸ਼ਤ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਕਦਾਚਾਰ ਜਾਂ ਅਸਮਰਥਾ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਅਤੇ ਸਬੂਤ ਲਈ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(6) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

(7) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵਕਾਲਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

⁵⁷[124ੴ. (1) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ :-

(ੴ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਹੁੱਦੇ ਕਾਰਨ ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਠੀਕ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਮੈਂਬਰ, ਅਹੁੱਦੇ ਕਾਰਨ;

(ਇ) ਸੰਘ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਮੰਤਰੀ-ਮੈਂਬਰ ਅਹੁੱਦੇ ਕਾਰਨ;

(ਸ) ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਜਿਥੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਰੋਧ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਬੜੇ ਇਕੱਲੇ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦਾਰਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀ-ਮੈਂਬਰ;

ਪਰੰਤੂ ਉੱਘੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਉੱਘਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਿਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ, ਹੋਰਕ ਪਿੱਛੜੇ ਵਰਗਾਂ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਉੱਘਾ ਵਿਅਕਤੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ

⁵⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿਝਨਵੇਦੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅੰਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਅੰਸੋਨੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮੀਸ਼ਨ	ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।
	(2) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਮੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗਠਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ।
ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ	124 ਅ. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਕਾਜਕਾਰ ਹੋਣਗੇ –
	(ੴ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਸੁਪਰੀਮ, ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ;
	(ਅ) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ; ਅਤੇ
	(ੇਇ) ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਯੋਗਤਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਹੈ ।
ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ	124 ਇ. ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਜਾਬਤਾ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੱਝੇ ਜਾਣ, ਜਾਬਤਾ ਕਬਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ।
ਜੱਜਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਦਿ	58125. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਨਿਮਿਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਹੈ ।
	(2) ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜਿਹੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਹਨ, ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਭੌਤਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

⁵⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਰੰਗੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.04.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

<p>ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ </p> <p>ਤਦ-ਅਰਥ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ </p> <p>ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਏ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਸਰਵ- ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ </p>	<p>126. ਜਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਇਕ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।</p> <p>127.(1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਜਲਾਸ ਕਰਨ ਜਾਂ ਚਾਲੂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਕੋਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ⁵⁹[ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ] ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਬਾਪ ਦੇਵੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ-ਅਰਥ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਲਿਖਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।</p> <p>(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਪੇ ਗਏ ਜੱਜ ਦਾ ਕਰਤਵੁੰਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਤਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲ ਦੇ ਕੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੋੜੀਦੀ ਹੋਵੇ, ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੇ ਜੱਜ ਦੀ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਕਤ ਜੱਜ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਵੇਗਾ ।</p> <p>128. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ, ⁶⁰[ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ] ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ⁶¹ਜਾਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ] ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤ੍ਰੀਂ ਬੇਠੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੌਤਿਆ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-</p>
--	---

⁵⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜੀਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ) “ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸੀ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅੰਡਰਕੋਰ ਆਨ ਰਿਗਾਕਡ ਅੰਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਗ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

⁶⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੜੀਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਤੋਂ (13.04.2015 ਤੋਂ) “ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸੀ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅੰਡਰਕੋਰ ਆਨ ਰਿਗਾਕਡ ਅੰਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਟਕਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

⁶¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ
ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ
ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਰਨ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ
ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ, ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਅਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ
ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ।
ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਥਾਂ 130. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਸਥਾਨਾਂ
ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ,
ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਬੈਠੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ | 131. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ—
(ਇ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਜਾਂ
(ਅ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕੋਈ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ
ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ; ਜਾਂ

(ਇ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ,

ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ
ਪਲਚਿਆ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦਾ) ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀ
ਦੀ ਹੋਦ ਜਾਂ ਵਿਸਤਾਰ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ

⁶²[ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਉਸ ਝਗੜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ
ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਵੋਨੈਟ, ਬਾਂਨ੍ਹ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਸ ਵਰਗੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ
ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ
ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਉਪਬੰਧ
ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਜਿਹੇ ਝਗੜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ ।]

⁶² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਪਰੰਤੂਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

131 ਉ. 63 [ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ
ਬਾਬਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀ
ਸੌਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ)
੨

ਨਿਰਸਤ ।

ਕੁਝਕੂ	ਸੂਰਤਾਂ	132. ਭਾਰਤ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਦੀਵਾਠੀ,
ਵਿਚ	ਉੱਚ	ਫੇਜ਼ਦਾਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦੀ
ਅਦਾਲਤ	ਤੌ	ਅਪੀਲ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ, 64] ਜੇ ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਅਨੁਛੇਦ
ਅਪੀਲਾਂ	ਵਿਚ	134 (ੴ)] ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸੀਵਧਾਨ
ਸਰਵ-ਉੱਚ		ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ।
ਅਦਾਲਤ	ਦੀ	
ਅਪੀਲੀ	ਲਈ	
ਅਧਿਕਾਰਤਾ	65 x	x x x x

(3) ਜਿਥੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ “xxx ਉੱਥੇ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਧਿਰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ”xxx |

ਵਿਆਖਿਆ.—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਪਦ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਤਨਕੀਹ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੁਕਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਪੀਲਕਾਰ ਦੇ ਪੱਧ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅੰਤਮ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਦੀਵਾਨੀ	133 68[(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਦੀਵਾਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ 69[ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੀ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ]
ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਪੀਲ ਲਈ	(ਓ) ਕਿ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਅਤੇ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ	(ਅ) ਕਿ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਾਲ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ

⁶³ ਸੀਵਹਾਨ (ਬਿਆਲਵਿੰਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 23 ਦਾ ਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪੁਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶⁴ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੋ।

⁶⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (2) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁶⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀ ਸੋਹੇ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦਾਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪਭਾਵੀ) ਕਣ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

६७ समानु सर्वेत् ।

⁶⁸ ਸੀਵਪਾਨ (ਤੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਪਾਰਾ 2 ਦਾਅਰਾ (27.02.1973 ਤੋਂ ਪਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ

⁶⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਲਾਈ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰੇ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਕ ਜੱਜ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ, ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਕ ਜੱਜ ਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਜਾਂ ਅੰਤਮ-ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਪੀਲ, ਜੇਕਰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ।

ਫੌਜਦਾਰੀ
ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ
ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਦੀ
ਅਪੀਲ

ਅਧਿਕਾਰਾਤਾ ।

134 (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣੇ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੇ—

(ੴ) ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੁਲਜਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਤ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਨੀ ਮਤਾ ਦੇ ਅਪੀਲ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਣ ਵਿਚ ਮੁਲਜਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਤ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ;

(ਇ) ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ⁷⁰[ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰਦਾ ਹੈ] ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਾਈਕ ਹੈ :

ਪਰਤੂ ਉਪਬੰਡ (ਇ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਪੀਲ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਲੋੜੀਆਂ ਜਾਣ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸੁਣਨ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

⁷⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰਦਾ ਹੈ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ
ਅਪੀਲ ਦੇ ਲਈ
ਪ੍ਰਮਾਣ-ਪੱਤਰ ।

⁷¹[134 ਓ. ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 132 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ
ਅਨੁਛੇਦ 133 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਤੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ
ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਪਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ
ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਤੈਅ
ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਸ ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 132 ਦੇ
ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ
ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ
ਨਹੀਂ,-

(ਓ) ਜੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ
ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਣਾ, ਡਿਗਰੀ, ਅੰਤਮ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਦੰਡ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ
ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਮਗਰੋਂ ਦੁਖਤ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਨਿਮਿਤ
ਜ਼ਬਾਨੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਰੇਗਾ ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ 135 ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੋ, ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਅਧੀਨ ਫੈਡਰਲ ਅਦਾਲਤ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਵੀ, ਜਿਨ ਨੂੰ
ਕੋਰਟ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 133 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 134 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੇ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ
ਸਰਵ-ਉੱਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸਨ ।

ਅਦਾਲਤ

ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ

ਯੋਗ ਹੋਣਾ ।

ਅਪੀਲ ਲਈ 136(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ
ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ,
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ ਫਿਗਰੀ, ਮੁਕਾਓ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ।

।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਮੁਕਾਓ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਨਿਰਣਿਆਂ ਜਾਂ 137. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ
ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਸਰਵ- ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਨਿਰਣੇ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ
ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ 138.(1) ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ

⁷¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।
ਵਧਾਅ ।

(2) ਜੇ ਸੰਸਦ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

ਕੁਝ ਕੁ ਰਿੱਟਾਂ ਦੇ 139. ਸੰਸਦ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈਅਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕੋਰਪਲ, ਮੈਡੇਮਜ਼, ਮਨਾਹੀ, ਕੋਵਾਰਟੋਂ ਅਤੇ ਸਰਪਿੱਓਰੇਗਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਦਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਰਿੱਟਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।
ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣਾ।

ਕੁਝ ਕੁ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ⁷²[139 ਦੇ ⁷³[(1) ਜਿਥੋਂ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹੀ ਸਵਾਲ ਸੰਮਲਿਤ ਹੋਣ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਦਰਖਾਸਤ ਤੇ ਇਹ ਤਸਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਸਧਾਰਨ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤਾਂ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੌਲ ਮੰਗਵਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਨਿਪਟਾ ਸਕੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੈਅ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਨਕਲ ਸਮੇਤ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਮੰਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ ਅਨੁਰੂਪ ਨਿਪਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ।]

(2) ਜੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

⁷² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁷³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ | 140. ਸੰਸਦ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਨੁਪੂਰਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਸ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁷⁴ਹੁਕਮ ਦੁਆਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ, ਨਾਫਜ਼ ਕਰਨਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਾਉਣ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਉਣ ਦੇ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਅਪਮਾਨ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਾਉਣ ਜਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਸਭ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ | 143. (1) ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਤੱਥ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਸੰਭਾਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਲੋਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਭੇਜੇਗੀ ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਨੁਛੇਦ 131 ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ⁷⁵ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ⁷⁶[ਉਕਤ ਪਰੰਤੁਕ] ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਝਗੜਾ ਸਰਵ-

⁷⁴ ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਦ੍ਰਾਲਾ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. ਸੀ.ਓ 47, ਤਰੀਕ 14 ਜਨਵਰੀ, 1954, ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਨ ਅਸਧਾਰਣ, ਭਾਗ, ਅਨੁਭਾਗ 3, ਪੰਨਾ 75 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ (ਡਿਕਰੀਜ਼ ਐੰਡ ਐਰਡਰਨ) ਐਨਫੋਰਸਮੈਟ ਐੰਡਰ, 1954 ।

⁷⁵ ਸ਼ਬਦ ਬੈਕਰ ਅਤੇ ਅੰਕ “ਦੇ ਖੰਡ ()” ਸੰਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਰਾਏ ਲਈ ਸੌਧ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਭੇਜੇਗੀ ।

ਸਿਵਲ	ਅਤੇ	144. ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਸਰਵ-
ਅਦਾਲਤੀ		ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਗੇ ।
ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ	ਦਾਂ	
ਸਰਵ-ਉੱਚ		
ਅਦਾਲਤ	ਦੀ	
ਸਹਾਇਤਾ	ਵਿਚ	
ਕਾਰਜ	ਕਰਨਾ	।

⁷⁷144. ਉ [ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਯਮਤ ।

ਅਦਾਲਤ	ਦੇ	145.(1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਨਿਯਮ ਆਇਦਾ ।
		ਅਦਾਲਤ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ—

(ੴ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ;

(ਅ) ਅਪੀਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਪੀਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਅਪੀਲਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਨਿਯਮ ;

(ਇ) ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

⁷⁸[(ਇਇ) ⁷⁹[ਅਨੁਛੇਦ 139 ਓ] ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਨਿਯਮ ।]

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 134 ਤੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪੀਲਾਂ

⁷⁶ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਉਕਤ ਖੰਡ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁷⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 131ਉ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 139ਉ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਦੇ ਲਏ ਜਾਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਹ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਥੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਲਈ ਜਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਲਈ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਨਿਯਮ ;

(ਕ) ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਖਰਚਿਆਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਖ) ਜਮਾਨਤ ਲੈਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਗ) ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰੋਕਣ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

(ਘ) ਅਜਿਹੀ ਅਪੀਲ ਜੋ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਜਾਂ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਸਰੀ ਮੁਕਾਓ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ;

(ਙ) ਅਨੁਛੇਦ 317 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਚਾਂ ਲਈ ਜਾਬਤੇ ਬਾਬਤ ਨਿਯਮ ;

ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

145(2) ⁸⁰[xxx ਖੰਡ ⁸¹(3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ] ਦੇ ਤਾਥੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਿਯਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਖੰਡ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

⁸⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁸¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਜਿਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਪਲਚਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਹਵਾਲਾ ਸੁਣਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ 82[⁸³xxxਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ]ਪੰਜ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪਰੰਤੂ, ਜਿਥੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 132 ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਉਪੇਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਪੰਜ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੀ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਤੇ ਦੋਰ ਵਿਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਸਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਪੀਲ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਕਾਊ ਅਪੀਲ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਪਲਚਿਆ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਰਾਏ ਲਈ ਸੌਂਪੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਏ ਦੀ ਪ੍ਰਪਤੀ ਤੇ ਉਸ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਨਿਬੇੜੇਗੀ ।

(4) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਰਿਪੋਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਏ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜੋ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

(5) ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਰਾਏ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੇਸਹਿਮਤ ਨਿਰਣਾ ਜਾ ਰਾਏ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸਰਵ-ਉੱਚ 146. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ
ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ
ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਕਰੇਗਾ :

ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਖਰਚ

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮੁਤਲਤ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ

⁸² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨੀ) “ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

⁸³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਤੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਤ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ :

ਪਰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ, ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰ, ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਫੀਜ਼ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨ ਉਸ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ ।

ਨਿਰਵਚਨ ।

147. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਅਤੇ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਜੋ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਜਾਂ ਅਨਪੂਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅੰਰਡਰ ਇਸ ਕੰਸਲ, ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ, ਜਾਂ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਸ ਐਕਟ, 1947 ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਿਰਵਚਨ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਅਧਿਆਏ V- ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ	148(1) ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਕ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਥਤ ਅਤੇ ਮੁਹਰ ਨਾਲ ਵੰਚਣ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੋਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
--	--

(2) ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਤੀਜੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ।

(3) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਦੂਜੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਵਿਚ

ਉਲਿਖਤ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ :

ਪਰੰਤੂ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਦੀ ਨ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰੀਟਾਇਰ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮਰ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(4) ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤੀ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਆ ਅਤੇ ਲੇਖਾ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾਂ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰ ਮੁਕੱਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

(6) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਦੇ ਦਫਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ, ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ।

ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ 149. ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ- ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪਰਿਧਿਅਕ ਦੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਰਤਵੁੰਦ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ | ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਹਨ ।

ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ⁸⁴[150. ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ ਜੋ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ- ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ, ⁸⁵[ਦੀ ਸਲਾਹ] ਤੇ ਮੁਕੱਰ ਪਰਿਧਿਅਕ ਦੀ ਕਰੇ ।]

ਲੇਖਿਆਂ ਬਾਬਤ
ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ ।

ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਆਕ 151(1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਧਿਅਕ ਦੀਆਂ ਸੰਘ ਦੇ

⁸⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 150 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

⁸⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 22 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) "ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਰਿਪੋਟਾਂ ਲੇਖਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਟਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।
(2) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰਿਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ
ਲੇਖਿਆ ਸੰਬੰਧੀ ਰਿਪੋਟਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ⁸⁶ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ
ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

⁸⁶ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ “ਰਾਜਪੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਭਾਗ VI
1* * * ਰਾਜ

ਅਧਿਆਏ |---ਸਧਾਰਨ

- ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ । 152. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਪਦ ਰਾਜ
²[ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ] ।

ਅਧਿਆਏ || - ਕਾਰਜਪਾਲਕ
 ਰਾਜਪਾਲ

- ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ । 153. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਹੋਵੇਗਾ:

- ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮੈਂਡ੍ਰੋਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ
³[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ
 ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।]
 ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ 154. (1) ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ
 ਸ਼ਕਤੀ । ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਪ
 ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਅਫਸਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।
 (2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ---

(ੴ) ਕਿਸੇ ਮੌਵਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ
 ਕੀਤੇ ਕੋਈ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇੰਤਕਾਲ ਕਰਦੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ
 ਜਾਵੇਗੀ;

- (ਅ) ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ
 ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।
 ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ 155. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤ ਅਤੇ ਮੋਹਰ
 । ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।
 ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ 156 (1) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ
 ਅਉਧ । ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ,
 ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣਾ

¹ ਸ਼ਬਦ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਦੇ ਵਿਚਲੇ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ
 ।

² ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਰਾਜ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਜੋਕਿਆ ਗਿਆ ।

ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਰਾਜਪਾਲ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖੇਗਾ।

ਹਾਜ਼ਪਾਲ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ। 157 ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪੈਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ। 158. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
(2) ਰਾਜਪਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਅਦਾ ਕੀਤਿਆਂ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਲਭਤਾ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

⁴[(3 ਓ) ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਥੋਂ ਉਸ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਉਪਲਭਤਾ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਟਿੱਕੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।]

(4) ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਨਹੀਂ ਘਟਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸੰਹੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੰਗਿਆ। 159. ਹਰਿਕ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸੀਨੀਅਰ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਸੰਹੂ ਚੁੱਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੰਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ ਅਰਥਾਤ-

“ਮੈਂ ਉ.ਅ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੂ ਚੱਕਦਾਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸੱਚੇ ਦਿਲੋ ਪ੍ਰਤਿੰਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ

(ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ (ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ), ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਉਸਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ.....(ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਰਪ ਦਿਆਂਗਾ ।”

ਕੁਝਕੁ ਅਚਾਨਕ ਤਾਵਾਂ
ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ
ਕਾਰਜਕਾਰ ਦਾ
ਨਿਭਾਉਣਾ ।

ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ
ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀਆਂ
ਆਏ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੰਡਾਂ ਨੂੰ
ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ,
ਛੋਟਾਉਣ ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ
ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ।

160. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਸ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ਮਾਫ਼ੀਆਂ, ਮੁਹਲਤ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

161. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਸ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ ਮਾਫ਼ੀਆਂ, ਮੁਹਲਤ, ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਜਾਂ ਸਜਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਜਾਂ ਨਰਮਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

162. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਤੇ ਤੋਂ ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ
ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲਈ
ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ।

163. (1) ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿਠੇਗਾ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਜ਼ਿਠਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹੇ ਦੇਣ ਲਈ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸਦਾ ਮੁੱਖ ਮੁੱਖਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜੋ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

(3) ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਜੋ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਤੀ ।

ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਹੋਰ 164.(1) ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਉਪਬੰਧ ।

ਪਰਤੂ⁵ [ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ, ਝਾਰਖੰਡ] ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ⁶[ਉੜੀਸਾ] ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਕਬਾਇਲੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਇਨਚਾਰਜ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਪੱਛੀਆਂ ਸ੍ਰੀਣੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਦਾ ਵੀ ਇਨਚਾਰਜ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

⁷[(1 ਓ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ:

ਪਰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪਰਤੂਕ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ *ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(1ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੀ ਮੁਦਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।
]

(2) ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਸਮੂਹੱਕ ਤੌਰ 'ਤੇ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਗਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2006 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁶ ਉੜੀਸਾ (ਨਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ (01.11.2011 ਤੋਂ) ਉੜੀਸਾ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

* 7.1.2004, ਵੇਖੋ ਕਾ.ਆ. 21 (ਉ), ਤਰੀਕ 7.1.2004 ।

ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੋਪਤਾ ਦੀਆਂ ਸੰਹੁਆਂ ਚੁਕਵਾਏਗਾ ।

(4) ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਚਰਨ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(5) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤਹੋਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ

ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ।

165 (1) ਹੋਰੇਕ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕੱਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਜਿਹਾ ਰਾਜਪਾਲ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

166.(1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਸੰਚਾਲਣ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਣੀਕ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ
ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਾਂ
ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਵਧੇਰੇ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ
ਲਈ, ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਾਰਜ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ
ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ
ਕਾਰਜਕਰੇ ਉਕਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਨਿਯਮ
ਬਣਾਵੇਗਾ।

8XX X

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਦੇਣ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ
ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵ |

167. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ—

(ਉ) ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ
ਸੰਬੰਧੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭ ਫੈਸਲੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਦੱਸੋ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ
ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਜਪਾਲ ਮੰਗਵਾਏ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ
ਰਾਜਪਾਲ ਅਜਿਹਾ ਲੜ੍ਹ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ।

ਅਧਿਆਏ - III ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ

ਸਧਾਰਨ

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲਾਂ 168 (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਤੇ
ਦਾ ਗਠਨ।

(ਉ) * * *⁹[ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼], ਬਿਹਾਰ,^{10***} ¹¹[ਮੱਧਪ੍ਰਦੇਸ਼]

^{12***}, ¹³[ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ], ¹⁴[ਕਰਨਾਟਕ], ^{15***} ¹⁶¹⁷[ਤਾਮਿਲ

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ 3 ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ
ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁹ “ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1985 (1985 ਦਾ 14) ਦੀ ਦਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ
(01.06.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 2005 (2006 ਦਾ 1) ਦਾ ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ
(30.03.2007 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁰ “ਬੰਬੇ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਦੀ ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ), ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 8(2) (ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹² “ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ” ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤਰਕਨ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 40) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.11.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ)
“ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।।

¹³ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11), ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ), ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 8(2) ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ “ਮੈਸੂਰ” ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੂੜ ਦ ਮੈਸੂਰ (ਆਲਟਰੋਸ਼ਨ
ਅੰਫ ਨੇਮ) ਐਕਟ, 1974 ਦੁਆਰਾ ਮੈਸੂਰ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਕਰਨਾਟਕ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁵ “ਪੰਜਾਬ” ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 46) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (7.1.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ)
ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।।

¹⁶ ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਐਕਟ, 2010 (2010 ਦਾ 16) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫਜ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿਚ
ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਨਾਡੂ, ਤੇਲੰਗਾਨਾ]] 18[ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼] ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ, ਦੋ ਸਦਨਾਂ ਤੋਂ ;

(ਅ) ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ, ਇੱਕ ਸਦਨ ਤੋਂ,
ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ।

(2) ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਦਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਸਿਰਜਣ ।

169. (1) ਅਨੁਛੇਦ 168 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਰਿਸਥ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸਥ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਉਸ ਆਸੇ ਦਾ ਮਤਾ ਸਭਾ ਦੀ ਕੂਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਭਾ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ।

19[170.(1) ਅਨੁਛੇਦ 333 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਜ ਸੌ, ਅਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਠ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਨਾਂ ਲਈ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਬਾਂਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ, ਜਿੱਥੇ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਭਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

20[ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਪਦ “ਆਬਾਦੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਬਾਦੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸ਼ੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪਹਿਲੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਿਸ

¹⁷ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 96 ਦੁਆਰਾ (01.06.2014 ਤੋਂ) “ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁸ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥ (ਅੰਤ ਕਰਨ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 20), ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.8.1969 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ, ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਨੱਥੀ) ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ, ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ 21[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੌਦਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ 22[2001]] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ :]

(3) ਹਰੇਕ ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਡ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਤਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓਂ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ :

23 [ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਹੋਣ ਤੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਲ 21[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤੱਕ 24[ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ,-

(i) ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ 1971 ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ; ਅਤੇ

(ii) ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਾ, ਜੋ 22[2001] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਪੁਨਰ-ਮੇਲਾਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਾਂ ਦੀ 171. (1) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਾਂ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦੀ 25[ਇਕ ਤਿਹਾਈ] ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਾਂ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਚਾਲਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ “2000” ਅਤੇ “1971” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “1991” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਕੁ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਚੌਬਾਈ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ-

(ੴ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਨਗਰਪਾਲਕਾਵਾਂ ਜਿਲਾ ਬੋਰਡਾਂ [ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੌਣਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਬਾਰੂੰਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੌਣਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਗੈਜੂਏਟ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਗੈਜੂਏਟ ਦੀਆਂ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ;

(ਇ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਬਾਰੂੰਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇ ਚੌਣਕਾਰ-ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਿਆਰ ਦੀਆਂ ਨ ਹੋਣ, ਪਾੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਣ ;

(ਹ) ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਖੰਡਾਂ (ੴ), (ਅ) ਅਤੇ (ਇ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੇਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਉਪਖੰਡਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੇਣਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦੋਲਈਯੋਗ ਵੇਟ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

(5) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਹ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਮਲੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ : -

ਸਾਹਿਤ, ਵਿਗਿਆਨ, ਕਲਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ
ਦੀ ਮਿਆਦ ।

172. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਹਰਿਕ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ, ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨ
ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ
²⁶[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ²⁶[ਪੰਜ ਸਾਲ]
ਦੀ ਉਕਤ ਮੁਦੱਤ ਦਾ ਗੁਜਰਨਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ
ਰੱਖੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਕਤ ਮੁਦੱਤ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ,
ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ
ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ
ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ
ਵਿਚੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਇਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ
ਉਸ ਨਾਮੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ, ਹਰਿਕ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਦੇ
ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਜਿਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ
ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ
ਕਾਬਲੀਅਤਾ ।

173. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ
ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ, ਉਹ -

²⁷[(ੴ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ
ਨਾਮੱਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ
ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਨ ਚੁਕੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਨ
ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਨ ਪਾਵੇ ;]

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜੀ ਸਾਲ
ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਤੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਘੱਟ
ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ;

(ਇ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਨ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਨਾਮੱਤ
ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ
ਜਾਣ ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ
ਇਜਲਾਸ, ਉਨਾਂ ਦੇਣ
ਅਤੇ ਤੁੜਾਓ ।

174. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ
ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ,
ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਇਜਲਾਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਬੈਠਕ

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਛੇ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਛੇ ਸਾਲ” ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ੴ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੈਠਕ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੇ ।

(2) ਰਾਜ ਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ-

(ਉ) ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਠਾ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕੇਗਾ ।]

ਰਾਜ ਪਾਲ ਦਾ ਸਦਨ ਜਾਂ
ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨ
ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਣ ਦਾ
ਅਧਿਕਾਰ ।

175. (1) ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਸਦਨ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਮਿਸ਼ਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਦਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਸੋਖ-ਪੂਰਬਕ ਸ਼ੀਘਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਭਾਸਣ ।

176. (1) ²⁹[ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਹਰੇਕ ਸਧਾਰਨ ਚੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ] ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਮਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ, ਸੰਬੰਧਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਸੇਗਾ ।

(2) ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸਣ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ³⁰* * * ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸਦਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀਆਂ
ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ
ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ।

177. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰਿਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਐਡਵੋਕੇਟ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲੇ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਬੋਲੇ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਉਸ

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ “ਹਰਿਕ ਇਜ਼ਲਾਸ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁰ ਸ਼ਬਦ “ਅਤੇ ਸਦਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜਨਾਲੋਂ ਇਸ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ ਲਈ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਫਸਰ

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ
ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ
ਸਪੀਕਰ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ
ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ
ਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਤੋਂ
ਅਸਤੀਫ਼ਾ, ਅਤੇ
ਹਟਾਇਆ ਜਾਣ।

178 ਰਾਜ ਦੀ ਹਰਿਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੋ ਮੈਬਰਾਂ ਨੂੰ
ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਜਦ
ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ-ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭਾ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਬਰ ਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,
ਚੁਣੇਗੀ।

179. ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ
ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਬਰ -

(ੴ) ਜੋ ਸਭਾ ਦਾ ਮੈਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਮੈਬਰ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ,
ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਮੈਬਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਸੰਬੰਧਤ
ਆਪਣੇ ਦਸਥਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;
ਅਤੇ

(ਇ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਬਰਾਂ ਦਾ ਬਹੁਸੰਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭਾ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ
:

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ
ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਂਦਾਂ ਦਿਨ ਦਾ
ਨੋਟਿਸ ਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਕ ਕਿ, ਜਦ ਕਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤੁੜਾਓ
ਪਿੱਛੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਤੁੰਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ
ਸਪੀਕਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਹੋਰ
ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਪੀਕਰ
ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ
ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ,
ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ
ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

180(1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਜੋ
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ
ਮੈਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ
ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ
ਸਭਾ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ
ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਜ਼ਰ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਉਸ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ

ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਪੀਕਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 180 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਕੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲਣ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 189 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ।

182. ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਆਪਣੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਚੁਣੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦ ਜਦ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤਦ ਉਹ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੁਣੇਗੀ ।

183. ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਮੈਂਬਰ --

(ੴ) ਜੇ ਉਹ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਸਭਾ-ਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ; ਅਤੇ

(ਇ) ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਸੰਭਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਜੇਕਰ ਉਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੋਦਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਭਾਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ, ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

184 (1) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ, ਜੋ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਵੀ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ, ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਜਾਂ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨ ਕਰਨਾ ।

185. (1) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਚਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜਰ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਦਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 184 ਕੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੀ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬੈਠਕ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਪ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਗੈਰਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਬੋਲਣ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 189 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ।

186. ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੱਮਿਤ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

187 (1) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਸਕੱਤਰੇਤ ਅਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਨੂੰ

ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮਸ਼ਵਰੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਸਭਾ ਜਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਕੱਤਰੇਤੀ ਅਮਲੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਦੇ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੰਹੁ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਹੀਗਿਆ।

ਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਵੇਟ ਦੇਣਾ, ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸਦਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਮ।

188. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਹਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸੰਚਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਅੱਗੇ, ਤੀਜੀ ਅਨੁਸਾਰੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿਹੀਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ।

189. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਸਭ ਸਵਾਲ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੇਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਟ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਵੋਟਾਂ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਕੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਣਾ ਇਕ ਵੇਟ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਾਇਜ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਿ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੇਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਭਾਗ ਲਿਆ।

(3) ਜਦ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਗਠਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਰਮ ਦਸ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਵੇ, ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਜੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਰਮ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਰਤਾਵੰਦ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਇਕੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜਦ ਤੱਕ

ਕੋਰਮ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ਮੈਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ

ਬਾਂਵਾਂ ਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਣਾ ।

190 (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਮੈਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਂ ਖਾਲੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਮੈਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦਾ ਮੈਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨਰ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ³¹ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਬਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਂ ਤੋਂ ਪਰਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

(3) ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਬਰ

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ³²[ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ; ਜਾਂ

³³[(ਅ) ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਥਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਬਾਂ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ;]

ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

³⁴[ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਤ ਜਾਂ ਅਸਲੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਅਸਤੀਫਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।]

(4) ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਬਰ ਸੱਠ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਸਦਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰਹਾਜਰ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਦਨ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਐਲਾਨ

*³¹ ਵੇਖੋ ਪੂਰਬਲੇ ਪੰਨਾ 46 ਤੇ ਫੁਟ ਨੋਟ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਦ ਪ੍ਰੋਹਿਬਿਸ਼ਨ ਅੰਵ ਸਾਈਮੇਲਟੇਨਯਸ ਮੈਬਰਸਿਪ ਰੂਲਸ, 1950 ।

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਵਜ਼ਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ਖੰਡ (1)” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ (3) ਦੁਆਰਾ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ।

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974, ਧਾਰਾ 3(2) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਸੱਠ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਗਾਨ ਸਦਨ ਉਠਿਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਦਿਨ ਲਈ ਸਬੱਗਤ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਮੈਂਬਰ ਲਈ 191. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਲਈ, ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ --

(ਉ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਜਿਹੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਣਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਵਿਗੜ-ਚਿੱਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਐਲਾਨ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ਇ) ਜੇ ਉਹ ਅਮੁਕਤ ਦਿਵਾਲੀਆ ਹੋਵੇ ;

(ਸ) ਜੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਰਜਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਸ਼ਠਾ ਜਾਂ ਲਗਾਓ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ;

(ਹ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

³⁵[ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ,] ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖੱਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦਾ ਅਹੁੰਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਘ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈ ।

³⁶[(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।]

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ³⁷192.(1) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ, ਕੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਬਾਬਤ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਅਨੁਛੇਦ 191 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ

³⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਦਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “(2) ਤੋਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬੰਦਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.03.1985 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਫੈਸਲਾਂ ।

ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਜਪਾਲ ਚੇਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਏ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।

ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਹੁੰ ਚੁਕਣ ਜਾਂ ਪੁੱਤਰਿਆ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਣ ਤੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਵੇਟ ਦੇਣ ਲਈ ਡੰਨ |

193. ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਨੁੰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰੇਕ ਦਿਨ ਲਈ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਜਾਂ ਵੋਟ ਦੇਵੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੂਪਏ ਦੇ ਡੰਨ ਦਾ ਭਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਿਣ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ,

194.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਹੰਰਕ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਖੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਜਾਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਵੋਟ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਿਪੋਟ, ਪੱਤਰ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਚੱਲ ਸਕਣਗੀਆਂ ।

(3) ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀਆਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ

³⁷ ਅਨੁਛੇਦ 192, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 33 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੋਧ ਹੋ ਰੋਂਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਬਕ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਿਨਿਸ਼ਤ ਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ³⁸[ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ।]

(4) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਖੰਡ (1), (2) ਅਤੇ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ
ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

195. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਰਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਾਬਤਾ

ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਪੂਰਸਥਾਪਨ
ਅਤੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਬਾਬਤ
ਉਪਬੰਧ ।

196 (1) ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਿੱਤੀ ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 198 ਅਤੇ 207 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਦਨ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਅਨੁਛੇਦ 197 ਅਤੇ 198 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੀਆਂ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ, ਦੋਵੇਂ ਸਦਨ ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਉਸ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਉਠਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓਿ ਤੇ ਬੀਤ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

(5) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓਿ ਤੇ ਬੀਤ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ
ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ ਵਿਧਾਨ
ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋ -

³⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ।

- (ੴ) ਉਹ ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ;ਜਾਂ
(ਅ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਬਿਲ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਜਾਣ ; ਜਾਂ

(ਇ) ਉਹ ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ।

ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ
ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਮੂੜ ਪਾਸ
ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਤਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲ
ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਜੀ ਵਾਰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ
ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ -

(ੴ) ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਬਿਲ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਬਿਲ ਪਾਸ
ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;ਜਾਂ

(ਇ) ਬਿਲ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ;

ਤਾਂ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਸ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ, ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ
ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ
ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸੁਝਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋ
ਗਈ ਹੋਵੇ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਧਨ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਬਤਾ । 198. (1) ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ
ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ
ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ

ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਿਲ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦੱਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੇੜ ਦੇਵੇਰੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(3) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾ ਨਾਲ ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨ ਮਨੈ, ਤਾਂ ਧਨ ਬਿਲ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੋਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(5) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਈ, ਘੱਲਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਉਕਤ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦੱਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਨ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਕਤ ਮੁੱਦੱਤ ਤੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ ਉਹ ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ । 199(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਉਪਬੰਧ ਹੀ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ -

(ੴ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਅੰਤ ਕਰਨਾ, ਛੋਟਾਉਣਾ, ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗੰਗਟੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਬਾਂਧਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੋਧ ;

(ਇ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ;

(ਸ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਨਾ ਨਮਿੱਤਣਾ ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਐਲਾਨਣਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਧਾਉਣਾ ;

(ਕ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਜਾਂ ਨਿਕਾਸੀ ਕਰਨਾ ; ਜਾਂ

(ਖ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ(ਕ) ਤੱਕ ਉਲ੍ਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਧਨ-ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਫੰਨਾਂ ਦੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਜਮਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(3) ਜੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਕੋਈ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜਦ ਕੋਈ ਧਨ ਬਿਲ ਅਨੁਛੇਦ 198 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਘੱਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 200 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਦਸਖਤ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਿੱਠ-ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਹੈ ।

ਬਿਲਾਂ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ।

200. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੋੜ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲ੍ਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਦੇ ਪੂਰਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਂਢਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਦ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਉਸ ਬਿਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਬਿਲ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਸੋਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੁੜ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿਸ ਬਿਲ ਤੋਂ, ਜੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਲਪਣ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰਾਤਬਾ ਜੋ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਮਨਸੂਬਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।

- ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ
ਕੀਤੇ ਬਿਲ | 201. ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਿਲ ਧਨ ਬਿਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਸਮੇਤ ਜਿਹੇ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 200 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਮੌਜੂਦ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਬਿਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਜੂਦ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ, ਜੇ ਉਹ ਸੋਧ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਮੁੜ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ

- ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ- ਵਿਵਰਣ | 202 (1) ਰਾਜਪਾਲ ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਵਿਵਰਣ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ “ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ” ਦੇ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- (2) ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿਚ—
(ਉ) ਜੋ ਖਰਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਵਜੋਂ ਵਰਣਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਤੇ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਏ ਹੋਰ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ;

ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਖਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਧਾਰਨ ਧਨ-ਲੇਖੇ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲੋਂ ਭੇਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

- (3) ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਖਰਚ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ -

(ਚ) ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਪਲਭਤਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ;

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਅਤੇ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ;

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਰਿਣ ਭਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਰਾਜ ਤੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਜ, ਰਿਣ-ਭੁਗਤਾਨ-ਫੰਡ-ਭਾਰ, ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਰਿਣ-ਛੜਾਈ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਰ ਖਰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਖਰਚ;

(ਹ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਟ੍ਰਾਈਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਸਾਲਸੀ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ;

(ਕ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਰਚ।

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਬਤਾ 203.(1) ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉੱਨਾ ਭਾਗ ਜਿੰਨਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਵੋਟ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

(2) ਉਕਤ ਅਨੁਮਾਨਾਂ ਦਾ ਉਨਾ ਭਾਗ ਜਿੰਨਾ ਹੋਰ ਖਰਚ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇੰਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇ।

(3) ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਨਮਿੱਤਣ ਬਿਲ। 204.(1) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿੱਚ -

(ਚ) ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦੀ, ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਪਰ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚ ਦੀ;

ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤਣ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਗ੍ਰਹਿਣਯੋਗ ਹੈ ਇਸ ਬਾਬਤ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਅਨੁਛੇਦ 205 ਅਤੇ 206 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕੋਈ ਧਨ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਕਢਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਤੇ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਮਿੱਤਣ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਤਿਰਿਕਤ
ਜਾਂ ਵਧੀਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ।

205(1) ਜੇ-

(ੴ) ਅਨੁਛੇਦ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸੇਵਾ ਤੇ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਰਕਮ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਾਕਾਫੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਅਣਚਿਤਵੀ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਜਾਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖਰਚ ਦੀ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਤੂਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ;
(ਅ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਲ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵਧੀਨ ਕੋਈ ਧਨ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,

ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਵਿਵਰਣ ਰੱਖਵਾਏਗਾ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵਧੀਕ ਰਕਮ ਲਈ ਮੰਗ ਪੇਸ ਕਰਵਾਏਗਾ ।

(2) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਮੰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ 202, 203, ਅਤੇ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਮਿੱਤਣ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਲੇਖਾ-ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ, ਸਾਖ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ
ਅਤੇ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾ । 206. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ -

(ੴ) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਅਨੁਮਾਨਤ ਖਰਚ ਬਾਰੇ ਕੋਈ

ਗ੍ਰਾਂਟ, ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਲਈ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਉਸ ਖਰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਤੱਕ, ਪੇਸ਼ਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ;

(ਅ) ਜਦ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਆਕਾਰ ਜਾਂ ਅਨੁਸਚਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੰਗ ਉਸ ਵੇਰਵੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਰਾਜ ਦੇ ਵਸਲਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਚਣਚੇਤੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੀ;

(ਇ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਪਵਾਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਚਾਲੂ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਦੇਣ ਦੀ;

ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਕਤ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਇੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 203 ਅਤੇ 204 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਖਰਚ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇ ਦੇਣ ਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਵਿੱਤੀ ਬਿਲਾਂ ਬਾਬਤ 207 (1) ਅਨੁਛੇਦ 199 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ (ਓ) ਤੋਂ (ਕ) ਤੱਕ ਉਪਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਜੁਰਮਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਇਕ ਡਨਾਂ ਤੇ ਅਰੋਪਣ ਦਾ, ਜਾਂ ਲਸੰਸਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਫੀਸਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਜਾਂ ਅਦਾਇਗੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਣ, ਅੰਤ ਕਰਨ, ਛੋਟਾਉਣ, ਬਦਲਣ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

(3) ਜਿਸ ਬਿਲ ਦੇ, ਐਕਟ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਿਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਸਦਨ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ।

ਜਾਬਤਾ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ

ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ।

208.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ਆਪਣੇ ਜਾਬਤੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਬਾਰੇ ਜੋ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਫਜ ਸਨ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

(3) ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾਂ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਬਤੇ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ।

209. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਵਿੱਤੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਨਿਮੱਤਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ, ਜੋ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਨੁਛੇਦ 208 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ।

210. (1) ਭਾਗ XVII ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਸਭਾਪਤੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਦਾ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜੋ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਓ ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ,

ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਣ:

³⁹[ਪਰਤੂ⁴⁰(ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਨੀਪੁਰ, ਮੇਘਾਲਯ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਖੰਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜੀ ਸਾਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ]:

⁴¹[ਪਰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ⁴²[⁴³ਅਨੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਗੋਆ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੌਰਮ] [ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲਾਂ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਖੰਡ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ “ਪੰਦਰਾ ਸਾਲ ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਚਾਲੀ ਸਾਲ” ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।]

ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ।	211 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਚਰਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।
ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਨ ਕਰਨਾ ।	212. (1)ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਤ ਅਨਿਯਮਤਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾਬਤੇ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਿਹਿਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਰਤੋਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਧਿਆਏ IV-ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਕਾਲ ਦੇ ਦੰਗਾਨ ਔਰਫਿਨੈਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।	213 (1) ਉਦੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਇਜ਼ਲਾਸ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪੰਨਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਵੇ ਸਦਨ, ਇਜ਼ਲਾਸ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਜਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਏਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਸ
--	---

³⁹ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਦੀ ਧਾਰਾ 46 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴⁰ ਪੂਰਵੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ) “ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁴¹ ਮਿਜ਼ੌਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁴² ਅਨੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਮਿਜ਼ੌਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁴³ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵੀ ਮੁੜਸੰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੌਰਮ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

ਨੂੰ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ:

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ—

(ੴ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ; ਜਾਂ

(ਇ)) ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਕਰ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਮਤੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਆਦੇਸ਼

—

(ੴ) ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹਿਨੀਆਂ ਦੇ ਗੁਜਰਣ ਤੇ ਜਾਂ ਜੋ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਮਤਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ-ਜਿੱਥੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ, ਉਥੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਛੇ ਸਾਤਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਸ਼ੁਮਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿਛਲੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਜੋ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ

ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਨ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਸੁਣ੍ਹ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰਤੂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਦੇ, ਜੋ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤ ਤੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ।

44 X X X X

ਅਧਿਆਏ V. - ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਉੱਚ	214. 45* * *	ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ।
ਅਦਾਲਤਾਂ	46* * *	
ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹੋਣਾ।	215.ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।	
ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ।	216. ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।	
	47* * * * * * *	

ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ।

217. (1) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁴⁸ਅਨੁਛੇਦ 124 (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੋਂ] ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ, ਅਤੇ, ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਸ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਦਸਥਤ ਅਤੇ ਮੂਹਰ ਨਾਲ ਵਾਰੰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੱਜ

⁴⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਤੋਂ) ਖੰਡ (4) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁴⁵ ਬੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁴⁶ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਏ ।

⁴⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ ਪਰਤੂਕ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁴⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿੰਦਿਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

⁴⁹ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਅਨੁਛੇਦ 224 ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ⁵⁰(ਬਾਨ੍ਹ ਸਾਲ) ਦੀ ਉਮਰ ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ, ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ

ਪਰੰ—

(ੴ) ਕੋਈ ਜੱਜ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 124 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(੬) ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤਾਂ ਨਾਗਰਿਕ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ

(੭) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ;

(ਅ) ^{51*} * * ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੱਸ ਸਾਲ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਨ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ ;

⁵²* * *

⁴⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ ਦੁਆਰਾ “ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨ ਕਰ ਲਵੇ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁵⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਸੱਠ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁵¹ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁵² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ” ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ (੬) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ—

⁵³ [(ੴ)ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਦਤ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ ;]

⁵⁴ [(ੴੴ) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮੁਦਤ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹੋਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ⁵⁵ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ ;]

(ਅ) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਉਹ ਕੋਈ ਮੁੱਦਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੋ ਅਗਸਤ, 1947 ਦੇ ਪੰਦਰ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਡ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ, ਅਦਾਲਤੀ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

⁵⁶(3) ਜੋ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਕੀ ਉਮਰ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨਾਲ ਮਸਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾਂ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

⁵³ ਸੰਵਿਦਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (ਉ) ਨੂੰ ਖੰਡ (ਉਉ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁵⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 36 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਨਿਆਂਇਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

⁵⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ 218. ਅਨੁਛੇਦ 124 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਅਤੇ (5) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜਿੱਥੋ ਜਿੱਥੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਉੱਥੋ ਉੱਥੋ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ 219 57* * * ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਹਰਿਕ ਦੀ ਸੰਹੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ। ਵਿਆਕਤੀ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਵਿਆਕਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਵਾਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਹੁ ਚੁਕੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸਹੀ ਪਾਵੇਗਾ।

ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ 58220. ਕੋਈ ਵਿਆਕਤੀ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ, ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ। ਦੇ ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਸਰਵ- ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਵਕਾਲਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ।—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ” ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ 59ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ 60[221. (1) ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।]

(2) ਹਰਿਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭੌਤਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਤੈਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਅਜਿਹੇ ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਜਿਹੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੇ ਨ ਤਾਂ ਭੌਤਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

⁵⁷ ਸ਼ਬਦ “ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁵⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 220 ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁵⁹ 1 ਨਵੰਬਰ, 1956।

⁶⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੀ ਇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚ ਬਦਲੀ। 222. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ,⁶¹ [ਅਨੁਛੇਦ 124 ਉਥਾਂ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਿਆਂ ਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ] ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ⁶²*** ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ।

⁶³[(2) ਜਦ ਕੋਈ ਜੱਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰੂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੀ ਮੁਆਵਜਾ ਭੱਤਾ ਜਿਹਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਵਜਾ ਭੱਤਾ ਜਿਹਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਡ ਜਸਟਿਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ। 223. ਜਦ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੋਰ ਜੱਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਇਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਦੇ, ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗਾ।

ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਤੇ ਕਾਜਕਾਰੀ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ। 64[224.(1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਈ ਵਾਧੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਈ ਵਧਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, 65[ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਸਵਰੇ ਨਾਲ, ਨਿਯਤ ਤੌਰ 'ਤੇ] ਕਾਬਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜੋ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੀ ਉਹ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜੱਜ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਜਦ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜੱਜ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, 63[ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮਸਵਰੇ ਨਾਲ, ਨਿਯਤ ਤੌਰ 'ਤੇ] ਕਿਸੇ

⁶¹ () , 2014 7 (13.04.2015) “ ” | - 16 , 2015 ਇੱਤੀ ਗਈ ।

⁶² ਸ਼ਬਦ “ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁶³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰੂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁶⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰੂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸ

⁶⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 15 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 224 ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁶⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿਝੀਂਵੇਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਯਥਾਜੋਗ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ। ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅੱਤਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾਯੋਗ ਕਾਬਲ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਜਦ ਤੱਕ ਸਥਾਈ ਜੱਜ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਾਂਭ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜਾਂ ਕਾਰਜ ਕਾਰੀ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ⁶⁶[ਬਾਧੂ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

ਸੇਵਾ ਨਿਵਰਤ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

⁶⁷[224. ਓ. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, 68[ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਆਂਇਕ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ] ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਾਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੇ ਭੌਤਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਸਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ :

ਪੰਚੂ ਜੇਕਰ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

225. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸਾਸਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਖੰਡ

⁶⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ “ਸੱਠ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁶⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿਤਿਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਐਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ,
ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਨ੍ਤਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ :

⁶⁹[ਪਰਤੂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਥਾਰਨ ਧਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਗਰਾਹੁਣ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੰਨ੍ਤਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਤਥੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਨ੍ਤਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।]

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

⁷⁰[226.(1) ਅਨੁਛੇਦ 32 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ⁷¹xxxਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਭ ਬਾਂਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ⁷²[ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ] ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ਮੁਨਾਸ਼ ਮਾਮਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ [ਹੋਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਡੇਸਮ, ਪ੍ਰੈਹਿਬਿਸ਼ਨ, ਕੋ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਸਰਫ਼ਿਊਰੇਗਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ] ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।]

(2) ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ, ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾਵੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆਂ ਹੋਵੇ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਵੀ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ।]

⁷³[3) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਧਿਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੰਡ1) ਦੇ ਆਪੀਨ ਕਿਸੇ ਅਰਜੀ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਮਨਾਹੀ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਰੋਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ-

(ੴ) ਅਜਿਹੀ ਧਿਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਰਜੀ ਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ ਦੇ ਲਈ ਦਲੀਲ ਤੇ ਸਮੱਚਨ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ

⁶⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977) ਮੁਲ ਪਰਤੂਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

⁷⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ।

⁷¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (03.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪਰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 131ਉ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਉਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਥੇ ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁷² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਜਿਸ ਹੋਬੀਅਸ ਕੋਰਪਸ, ਮੈਡੇਸਮ, ਪ੍ਰੈਹਿਬਿਟ, ਕੋ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਸਰਾਫ਼ਿਊਰੇਗਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ” “ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਤਰ ਹੋ ਕੇ” ਨਿਆਂ ਦੀ ਚੋਖ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨਤਾ ।

⁷³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (3), ਖੰਡ (4), ਖੰਡ (5), ਅਤੇ ਖੰਡ (6) ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਨਕਲਾਂ ਅਤੇ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੋਕਾ, ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਇੱਕ ਨਕਲ ਉਸ ਧਿਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਉਂਸਲ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਨਕਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਨਕਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨ ਬੰਦ ਹੈ ਉੱਥੇ ਉਸਦੇ ਠੀਕ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਖੁੱਲੀ ਹੈ, ਦਰਖਾਸਤ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਦਰਖਾਸਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਤਰਿਮ ਹੁਕਮ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਕਤ ਮੁਦੱਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਕਤ ਠੀਕ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਰੱਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

⁷⁴[(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ, ਅਨੁਛੇਦ 23 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।]

⁷⁵[226ਉ. ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ]

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

⁷⁶[227.(1) ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਭ ਬਾਈਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਤੇ ਅਧੀਖਣ ਹੋਵੇਗਾ।]

(2) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ-

(ੴ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਵਰਣੀਆਂ ਮੰਗਾ ਸਕੇਗੀ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਲਈ ਸਧਾਰਨ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ

⁷⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (01.08.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (7) ਨੂੰ ਖੰਡ (4) ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁷⁶ ਖੰਡ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਦੁਆਰਾ (20.06.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਇਆ।

ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਉਹ ਫਾਰਮ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ

ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਤਾਬਚੇ,

ਇੰਦਰਾਜ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

(3) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਵੀ ਬਿਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸੈਰਿਰ ਅਤੇ ਸਭ ਕਲਰਕਾਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਟਾਰਨੀਆਂ, ਐਡਵੋਕੇਟਾਂ ਅਤੇ ਪਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹੋਣ;

ਪਰੰਤੂ ਖੰਡ (2) ਜਾਂ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੋਈ ਫਾਰਮ ਜਾਂ ਬਿਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਸਾਰਣੀਆਂ ਕਿਸੇ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਟ੍ਰੋਬਿਊਨਲ ਦੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

⁷⁷[227.(5) x x x x x]

[228. ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਸਾਰਵਾਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਤੈਅ ਹੋਣਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ⁷⁸[ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੰਗਵਾ ਲਵੇਗੀ, ਅਤੇ—]⁷⁹

(ੳ) ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਕੇਗੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਵਾਲ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਨਕਲ ਸਮੇਤ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਮੌਜੂਦ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਕਤ ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਣੇ

⁷⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਖੰਡ (5) ਅਤੰਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

⁷⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁷⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (13.04.1978 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਛੇਦ 131 ਉਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਉਸ ਮੁਕਦਮੇ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗੀ ।

228. ਉ⁸⁰[ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਸੀਵਧਾਨਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ] ਸੀਵਧਾਨ (ਤਰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦਾਅਰਾ (13.04.1976 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ 229(1) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਖਰਚ ਅਫਸਰ ਜਿਨ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ, ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ 81*** ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਾਗਿਆ ਹੋਇਆ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮੁਤਲਕ ਕਿਸੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ, ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ, ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ 82*** ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਭ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੌਤੇ

⁸⁰ ਸੀਵਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (01.02.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁸¹ “ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ” ਸੀਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁸² ਸ਼ਬਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ ਸੀਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਈ ਫੀਸਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਨ ਉਸ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਸੰਘ
ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੱਕ
ਵਿਸਤਾਰ ।

⁸³[230. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਇਖਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੇ, ਜਾਂ ਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਜਿੱਥੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, --

(ੴ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ, ਉਸ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਜਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਅਤੇ

ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ
ਇਸ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ
।

231. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਲਈ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ.-

⁸⁴[1 ਓ X X X X

(ਅ) ਅਨੁਛੇਦ 227 ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਾਂ, ਫਾਰਮਾਂ ਜਾਂ ਸਾਰਣੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਥਿਤ ਹਨ; ਅਤੇ

⁸³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦਾਂ 230, 231 ਅਤੇ 232 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁸⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਿੱਜਿਨਵੇਂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (13.04.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ 2 ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਸੋਧ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਐਡਵੋਕੇਟ ਆਨ ਰਿਕਾਰਡ ਔਸੋਮੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਬਾਰਤ ਸੰਘ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਰੀਕ 16 ਅਕਤੂਬਰ, 2015 ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਸੋਧ ਦਾ ਪੂਰਵ ਖੰਡ (ੳ) ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

“ਅਨੁਛੇਦ 217 ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ।”

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ 219 ਅਤੇ 229 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਹੈ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਮੁੱਖ-ਸਥਾਨ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 219 ਅਤੇ 229 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮਵਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ ।]

232. ⁸⁵XXXX

ਅਧਿਆਏ VI ---ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਦੀ 233. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਤੈਨਾਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜ਼ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕੇਵਲ ਤਾਂ ਹੀ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਤ ਸਾਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਾਂ ਪਲੀਡਰ ਰਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ।

⁸⁶[233. ਓ. ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

(ੴ) (i) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜੋ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸੱਤ ਸਾਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਾਂ ਪਲੀਡਰ ਰਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਅਤੇ

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜ਼ ਵਜੋਂ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 233 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 235 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਤੈਨਾਤੀ ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ

⁸⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 16 ਦੁਆਰਾ (1-11-1956 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ।

⁸⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋਣੀ ਜਾਂ
ਕਦੇ ਵੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 233 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 235
ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਰਾਤਾ ਵਿਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਤੈਨਾਤ, ਤਰੱਕੀ
ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ
ਸੀਵਧਾਨ (ਵੀਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ
ਕੋਈ ਆਧਿਕਾਰਤਾ, ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ, ਡਿਗਰੀ, ਦੰਡ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਜਾਂ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੇਵਲ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿ
ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲੀ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ
ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੋਣੀ
ਜਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਬਣ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ
।]

ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ
।

ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ
ਨਿਯੰਤਰਨ ।

234. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੋਵਾ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ
ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮੱਤ ਬਣਾਏ
ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

235. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਜਿਸ
ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ
ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤੈਨਾਤੀ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ,
ਪਰ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ
ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਅਪੀਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁੰਹਦੀ ਹੈ ਜੋ
ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ
ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਖਤਿਰਾਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉ ਕਰੇ ।

ਨਿਰਵਚਨ ।

236. ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ—

(ਓ) ਪਦ “ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਦੀਵਾਨੀ
ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜੱਜ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਸੰਯੁਕਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ,
ਸਹਾਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ, ਛੋਟਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਮੁੱਖ ਜੱਜ, ਮੁੱਖ
ਪ੍ਰੈਸ਼ਨੀਡੈਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੈਸ਼ਨੀਡੈਸੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ,
ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਅਤਿਰਿਕਤ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ;

(ਅ) ਪਦ “ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਨਿਰੋਲ
ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ,
ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ ਦੀ ਆਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਰ
ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤੀ ਆਸਾਮੀਆਂ ਭਰਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ਾ ਹੋਵੇ ।

ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ 237 ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨਿਯਮ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮੱਤ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਹੋਣਾ। ਨੂੰ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਗ -VII

[ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

ਭਾਗ VIII

¹[ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ]

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ।	<p>²[239 (1) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਹਰਿਕ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉੱਠੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਿੰਨੀ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਪਦ-ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਰਾਹੀਂ, ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ।</p> <p>(2) ਭਾਗ VI ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਕਾਜਪਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸਦ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜਿਠੇਗਾ ।</p> <p>ਕੁੱਝ ਕੁ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ- ਮੰਡਲਾਂ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਣ ।</p>
	<p>³239 ਓ. (1) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ⁴[⁵ ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ—</p> <p>(ੴ) ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵੱਜੋਂ, ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਚੁਣੀ ਗਈ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੀ ਗਈ ਇਕ ਬੌਡੀ, ਜਾਂ</p> <p>(ਅ) ਇਕ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸਦ,</p>
	<p>ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਗਠਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਾਲ ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਸਿਰਜ ਸਕੇਗੀ ।</p> <p>(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਹੇ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।]</p> <p>‘[239ਓ.(1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੰਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦਾ ਪਦਨਾਮਤ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼</p>

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੌਂਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 17, ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਸਿਰਲੇਖ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਇਹ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

² ਉਪਰੰਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 17 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਤੇ 240 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

³ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲਾਅ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006) “ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁴ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੂਰਨ ਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਅਤੇ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲਈ” ਸ਼ਬਦਾ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁵ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲਾਅ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006) “ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੰਤਰਵੀਂਸੋਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.02.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਉਪਬੰਧ ।

ਲੈਫਟੀਨੈਟ-ਗਵਰਨਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) (੬) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਚੇਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੇਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਚੇਣ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵੰਡ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ) ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ 324 ਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 327 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਉਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 326 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਵਿਚ “ਮੁਨਾਸ਼ਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮੰਡਲ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

(3) (੬) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਰਾਜਸਭਾ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 1, ਇੰਦਰਾਜ 2 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 64, ਇੰਦਰਾਜ 65 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 66 ਤੋਂ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਕਤ ਇੰਦਰਾਜ 1, ਇੰਦਰਾਜ 2 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 18 ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(ਅ) ਉਪਬੰਧ (੬) ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਕਰਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(ਇ) ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਤਾਂ, ਦੇਨਾਂ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਵਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ

ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਤੱਕ ਸੁਣੋ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਉਪ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਉਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਾਧੇ, ਸੋਧ, ਪਰਿਵਰਤਨ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋੜਨਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਮੱਤਭੇਦ ਤੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਣ ਹੋਣ ਤੱਕ ਉਪ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ, ਉਹ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਮਾਮਲੇ, ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਥੋਂ, ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ, ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।

(5) ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਤਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਦ ਧਾਰਣ ਕਰੇਗਾ।

(6) ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮੂਹਕ ਹੂਪ ਵਿਚ ਉਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ।

⁷[(7)(ਚ)] ਸੰਸਦ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ ਪਾਰਿਣਾਮਕ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

⁸[(ਅ) ਉਪਬੰਡ (ਚ) ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੀਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,

⁷ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸਤਰਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (21.12.1991 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “(7)” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁸ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸਤਰਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (21.12.1991 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਦਰਜ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।]

(8) ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜ ਖੇਤਰ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ [ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ “ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉਦੇ ਖੰਡ (1)” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦਿੱਤ ਅ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ
ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ
ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਣ
ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ
ਉਪਬੰਧ।

239. ਓਆ. ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ, ਉਪ-ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ; ਇਹ ਤਸਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ,-

(ੴ) ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉਚ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ ਉਚਿਤ ਹੈ,

ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉਚ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਮੁਦਰਤ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਿਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉਚ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ।]

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ
ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ
ਵਿਸ਼ਾਰਾਮ ਕਾਲ ਦੇ
ਦੰਰਾਨ

¹⁰ 239 ਅ. (1) ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਦ 11[¹²[ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਤਸਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਮੈਜ਼ੂਦ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ

⁹ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀ) ਐਕਟ, 2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੋਖਿਆ ਗਿਆ।

।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਾਈਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (30.12.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹¹ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18 ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤੇ ਸੰਘ ਰੇਜਿਸਟਰ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੋਖੇ ਗਏ।

¹² ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਤਬਦੀਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੋਖੇ ਗਏ।

ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ:
 ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨਿਮਿਤ
 | ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਉਕਤ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ
 ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉਥੋਂ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ
 ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ
 ਕਾਰਜਕਾਰਤਾ ਮੁਅੱਤਲ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਜਿਹੇ ਤੁੜਾਓ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲੀ ਦੀ
 ਮੁਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ
 ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ
 ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ
 ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉਥੋਂ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਿਮਿਤ,
 ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ
 ਹਰਿਕ ਅਧਿਆਦੇਸ਼--

(ੴ) ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ
 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੁੜ-ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੇ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਜੇ,
 ਉਸ ਮੁਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਮਤਾ
 ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ ਤੇ ਅਮਲ
 ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਉਸ ਨਿਮਿਤ ਹਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ
 ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਜੇ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਕੋਈ
 ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ
 239 (ਉ) ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨਿਮਿਤ, ਉਪਬੰਧਾਂ
 ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਨ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ।

¹³[(4) x x x x x]

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ 240 (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ—

ਕੁਝ ਕੁ ਸੰਘ

ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਲਈ

ਵਿਨਿਯਮ

ਬਣਾਉਣ ਦੀ

ਸ਼ਕਤੀ।

(ੴ) ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਦੀਪਾਂ ;

¹⁴[(ਅ) ਲਕਸ਼ਦੀਪ]

¹⁵[(ਇ) ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਗਰ ਹਵੇਲੀ;]

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕਿਤਾ ਗਿਆ।

¹⁴ ਲਕਸ਼ਦੀਪ, ਮਿਨਿਕੋਯ ਅਤੇ ਅਮੀਨਦੀਵੀ ਦੀਪ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ (ਅ) ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶(ਸ) ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ;]

¹⁷(ਹ) ¹⁸[ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ];]

¹⁹ X X X X X

²⁰ X X X X X

ਦੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ :

²¹[ਪਰੰਤੂ ਜਦ 22[ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ] ²³[ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਦੇ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਬੌਡੀ ਦਾ ਸਿਰਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗਾ :

²⁴[ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ²²[ਪੁੱਦੁਚੇਰੀ] ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੌਡੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਬੌਡੀ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਕਾਰਤਾ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਉ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਮੁਅੱਤਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੇ ਭੰਗ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲੀ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ, ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ]

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 63 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਇੰਦਰਾਜ (ਸ) ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਰਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ (ਸ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (16.08.1962 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁸ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2007 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ।

¹⁹ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ (ਕ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

²⁰ ਅਨੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਨੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਇੰਦਰਾਜ (ਖ) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²² ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਂ ਬਦਲੀ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.10.2006 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

|

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਾਈਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ, ‘ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜਾਂ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ’ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਾਈਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ²⁵ [ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ] ਦਾ ਜੋ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਤਸ਼ੇਲੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਸ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ
ਲਈ ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤਾਂ।

241.(1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ²⁶ [ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਗਠਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ²⁷ [ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣਾ ਆਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਜਾਂ ਅਪਵਾਦਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਅਨੁਛੇਦ 214 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

²⁸[3] ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜੋ ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹਰੇਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਜਿਹੇ ਅੰਦਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਜੋਹੀ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਭਾਗ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਸ਼ੇ ਕਰਨ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਲਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ।

242. [ਕੁਰਗ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.2.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕਿਸੇ “ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖੇ ਸਰੋਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (3) ਅਤੇ (4) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹| ਭਾਗ IX

ਪੰਚਾਇਤ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ। 243. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,--

(ੳ) “ਜਿਲਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ;

(ਅ) “ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਿੰਡ ਪੱਤਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਤੇ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸੰਮਿਲਿਤ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਬੰਡੀ;

(ਇ) ‘‘ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਤਰ’’ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਪੱਧਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਤਰ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ;

(ਸ) “ਪੰਚਾਇਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਅ, ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ) ;

(ਹ) “ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ;

(ਕ) “ਜਨ ਸੰਖਿਆ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਵੰਗਤ ਅੰਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ;

(ਖ) “ਪਿੰਡ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖੱਬ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਲਿੱਖਤ ਪਿੰਡ ਸਮੂਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ। 243 ਓ. ਗ੍ਰਾਮ ਸਭਾ, ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ 243 ਅ.(1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪਿੰਡ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਗਠਨ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਹਤਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਤੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (24.03.1993 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ
ਰਚਨਾ ।

ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਵੀਹ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

243 ਇ. (1) ਇਸ ਭਗ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆ ਜਾਣਾ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ ਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ, ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਦੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਭਰੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ, ਹਰੇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਅਨੁਪਾਤ ਸਾਰੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਮਲਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇ ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ—

(ਇ) ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਥੋਂ ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ;

(ਅ) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ;

(ਇ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਮਲਿਤ ਹਨ, ਅਜਿਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ;

(ਸ) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ,--

(i) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਤਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ਨ ਦਾ ਹਨ, ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ;

(ii) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ਨ ਦਾ ਹਨ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚੋਂ, ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਰਤ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੇਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) (੬). ਪਿੰਡ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੀ ਚੋਣ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਮੱਧਵਰਤੀ ਪੱਧਰ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੀ ਚੋਣ, ਉਸਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਸੀਟਾਂ ਦਾ 243 ਸ (1) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ—

ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ।

(੬) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ;

ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਕੁੱਲ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿੱਚੋਂ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ।

(3) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ।

(4) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁੱਲ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ

ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ-ਤਿਹਾਈ ਅਹੁਦੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰਹਿਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੇਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਪੰਚਾਇਤਾ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਮਿਥਿਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

(5) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰ ਅਤੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ (ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ) ਅਨੁਛੇਦ 334 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਹੇਗੀ ।

(6) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਿੱਛੜੇ ਹੋਏ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਣ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ 243 ਹ (1) ਹਰਿਕ ਪੰਚਾਇਤ, ਜੇਕਰ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਮਿਆਦ ਆਦਿ । ਪਹਿਲਾਂ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ।

(2) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਜ ਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁਦੱਤ ਗੁਜਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ,--

(ਇ) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ;

(ਅ) ਉਸ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ,
ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

ਪਰੰਤੂ ਜਿਥੋਂ ਬਾਕੀ ਰੰਗੀਦੀ ਮੁਦੱਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਉਥੋਂ ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ, ਬਾਕੀ ਹਰਿੰਦੀ ਕੇਵਲ ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਲਈ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਚਾਇਤ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ 243 ਕ. (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ। ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ—

(ੴ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਚੇਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

ਪਰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ;

(ਅ) ਜੇ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(2) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸੱਦਸ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਤੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ,
ਅਥਾਰਤੀ ਅਤੇ
ਉਤਰਦਾਇਤਵਾ।
243 ਖ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਝ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨਸ਼ਬ ਪੱਤਰ ਤੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਹੋਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤਵ ਉਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ,

ਅਰਥਾਤ —

(ੴ) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀਆਂ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰਿਪਾਲਣ ਕਰਨਾ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ
ਦੁਆਰਾ ਕਰ
ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡ।
243 ਗ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,-

(ੴ) ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਸਮੂਲ, ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਲਗਾਉਣ, ਉਗਰਾਹੁਣ ਅਤੇ ਨਮਿਤਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਮਸੂਲ, ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਬੰਧਨ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ;

(ਇ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਧਨਰਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਧਨ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਧਨ ਨੂੰ ਕਢਾਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,

ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖੱਤ ਹੋਵੇ ।

ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ
ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰਨ
ਦੇ ਲਈ ਵਿੱਤ
ਕਮਿਸ਼ਨ
ਦਾ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੋ—
ਗਠਨ ।

243 ਘ.(1) ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਿਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅੰਤੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਅੰਦਰ ਜਿੰਨਾਂ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹਰਿਕ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ, ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੋ—

(ੴ) (i) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਉਣਯੋਗ ਦਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੋਲ ਟੈਕਸਾਂ, ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੁੱਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਨੂੰ;

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੋਲ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਜਾ ਸਰਣਗੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ;

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਤ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਧਨਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ,
ਸ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ;

(ਅ) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੂਧਾਰਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ;

(ਇ) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ,

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੌਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ,

ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ ।

(4) ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਧੀਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਸਵੈ-ਸਪੱਸ਼ਟ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ 243ਥ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਆਫਿਟ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ 243 ਚ. (1) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਇਕ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਤੋਂ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਬਦਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(3) ਜਦ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ ਤਦ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮਲਾ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਜਕਾਰ ਦੇ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤਲੱਕ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ 243 ਫ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ

ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨ ਹੋਣਾ । 243ਜ.(1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 244 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਜਨਜਾਤੀ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ : -

(ਓ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ, ਮੇਘਾਲੀਆ ਅਤੇ ਮਿਜੋਰਮ ਰਾਜ;

(ਅ) ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੈਜ਼ੂਦ ਹਨ ।

(3) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ—

(ਓ) ਕੋਈ ਗੱਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਰਜ਼ਲਿੰਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਰਾੜੀ ਇਲਾਇਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਦਾਰਜ਼ਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੈਜ਼ੂਦ ਹੈ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਦਾਰਜ਼ਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ।

²(3 ਓ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ 243 ਸ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,—

(ਓ) ਖੰਡ (2) ਤੇ ਉਪਖੰਡ (ਓ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ, ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਤੇ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਇਸ ਇਗਾਦੇ ਦਾ ਇਕ ਮਤਾ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਉਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ;

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਾਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਤਾਪਤ ।

(ਅ) ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਖੰਡ
(1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ,
ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ
ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ
ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 243੩. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ
ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ (ਤਿਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ
ਦਾ ਬਣਿਆ ਨਾਫਜ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ
ਰਹਿਣਾ। 243੪. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ
ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥ
ਅਥਾਰਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆਂ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ
ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ
ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਭ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਰਾਜ
ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਤਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ-
ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਹੋਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਇਸ
ਇਤਾਦੇ ਦੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ
ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ।

ਚੋਣ ਮਾਮਲਿਆਂ 243੫. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,--

ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ

ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਤੇ
ਰੋਕ।

(ੴ) ਅਨੁਛੇਦ 243੬ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਦੇ
ਲਈ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ, ਜੋ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ
ਹੱਦਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ (ਐਲਾਟਮੈਂਟ)
ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;
(ਅ) ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜੀ ਤੇ ਹੀ
ਉਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ
ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ।

੧| ਭਾਗ IX ਦੁ

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ

- ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ। | 243.ੴ ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,-
- (ਉ) “ਕਮੇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243 ਦ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀ;
 - (ਅ) “ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ;
 - (ਇ) “ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦਸ ਲੱਖ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਲਗਵੇਂ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇਂ;
 - (ਸ) “ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਸੂਚਤ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ;
 - (ਹ) “ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਥ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ;
 - (ਕ) “ਪੰਚਾਇਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243ਅ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ;
 - (ਖ) “ਜਨ ਸੰਖਿਆ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਜਨ-ਗਣਨਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।
- ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243ਥ. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ- ਦਾ ਗਠਨ। |
- (ਉ) ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਅਰਥਾਤ, ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅੰਤਰਕਾਲ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਨਗਰ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ (ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ);
 - (ਅ) ਕਿਸੇ ਲਘੂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਪਰਿਸਥਦ ਦਾ; ਅਤੇ
 - (ਇ) ਕਿਸੇ ਦੀਰਘ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਤੇ ਲਈ ਨਗਰਨਿਗਮ ਦਾ,
- ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਗਠਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗਕ ਸਥਾਪਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿਤੀ ਜਾ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੇਹਤਰਵੀਂ ਸੌਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਦਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਰਹੀਆਂ ਜਾਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਨਗਰਪਾਲਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਉਦਯੋਗਤ ਨਗਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਖੇਤਰ, ਲਘੁ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ “ਦੀਰ੍ਘ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ” ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੀ ਘਣਤਾ, ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਲਈ ਉਤਪੰਨ ਰੈਵਿਨਿਊ, ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਯੋਜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਵ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ
ਦੀ ਰਚਨਾ ।

243 ਡ (1) ਖੰਡ 2 ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਹੈ ਉਸਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ, ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਵਾਰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਕਿਸੇਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, -

(ੴ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ,-

(i) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ;

(ii) ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਪੂਰਣ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਿਲਿਤ ਹੈ;

(iii) ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਦ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਅੰਦਰ ਚੋਣਕਾਰ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹਨ;

(iv) ਅਨੁਛੇਦ 243ਚ ਦੇ ਖੰਡ (5) ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨਾਂ ਦੀ,
ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ

ਪਰੰਤੁ ਪੈਰਾ (i) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਚੇਣਰਪਰਸਨ ਦੇ ਚੋਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ, ਆਦਿ ਦਾ ਗਠਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ, ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾਅਰਾ,-

(ੳ) ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਬਤ;

(ਅ) ਉਸ ਵਿਧੀ ਦੇ ਬਾਬਤ ਜਿਸਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ;

ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਾਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਜਿੱਥੋਂ ਕੋਈ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ,

(ੳ) ਇਕ ਵਾਰਡ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉੱਥੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਉਸ ਵਾਰਡ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੈਂਬਰ ;ਜਾਂ

(ਅ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧ ਵਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉੱਥੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਵਾਰਡਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿੱਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੈਂਬਰ, ਜੋ ਉਸ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ,
ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(5) ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵਾਰਡ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ।

ਸੀਟਾਂ ਦਾ 243 ਣ (1).ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ । ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਉਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਖੇਤਰ ਕੀ ਕੁੱਲ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਅਨੁਜ਼ਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਥੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਰਿਣਗੀਆਂ ।

(3) ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਤਿਹਾਈ ਸੀਟਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ), ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਬੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ।

(4) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਰਾਖਵੇਂ ਰਹਿਣਗੇ,ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ।

(5) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਅਤੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ (ਜੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ) ਅਨੁਛੇਦ 334 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(6) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੇ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਆਦਿ । 243.(1) ਹਰਿਕ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਜੇਕਰ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ।

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਤੇ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਜ ਕਾਰਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਦ ਤੱਕ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਦੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(3) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨਦੇ ਲਈ ਚੋਣ,-

(ੴ) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਉਸ ਤੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ;

(ਅ) ਉਸ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ; ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬਾਕੀ ਮੁਦੱਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਕੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(4) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਈ ਕੋਈ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ, ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਕੇਵਲ ਬਾਕੀ ਭਾਗ ਦੇ ਲਈ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਭੰਗ ਕੀਤੀ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣੀ ਹੋਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ
ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ । 243 ਬ. ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ,-

(ੴ) ਜੇ ਉਹ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਤਤਸਥੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ;

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਕਾਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

(2) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਜੋ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ
ਆਦਿ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ
ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ
ਉਤਰਦਾਇਤਵ

243 ਦ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,--

(ੴ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸਾਸਨ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਕਾਜ ਕਾਰਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਰਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤਵ ਉਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ—

(i) ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ;

(ii) ਅਜਿਹੀ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਪੀਆਂ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਰਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਦੀ ਪਰਿਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਉਤਰਤਾਇਤਵ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਉੱਤਰਦਾਇਤਵ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਰਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਿਰੇ ਚੜਾਉਣ ਦੇ ਸਮੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ 243 ਧ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ,-

ਦੁਆਰਾ ਕਰ
ਅਰੋਪਣ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਫੰਡ।

(ਚ) ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਸਮੂਲ, ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਲਗਾਉਣ, ਉਗਰਾਹਣ ਅਤੇ ਨਮਿੱਤਣ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜਾਬਤੇ ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ, ਸਮੂਲ ਟੋਲ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ;

(ਇ) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਗਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਧੰਨਾਂ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਧੰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,

ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲੰਘਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ । 243 ਨ. (1) ਅਨੁਛੇਦ 243-ਛ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿੱਤੀ ਦੀ ਵੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ—

(ਚ) (i) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਉਣਯੋਗ ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ, ਟੋਲ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਧ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਵੰਡ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹਿੱਸੇ ਮਿਥਣ ਨੂੰ;

(ii) ਅਜਿਹੇ ਕਰਾਂ, ਮਸੂਲਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਅਤੇ ਫੀਸਾਂ ਦੇ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਮਿੱਤਣ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ;

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਡੰਡ ਵਿਚੋਂ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਗਰੰਟ ਕਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ;

(ਅ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ;

(ਇ) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ;

ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆ ਦਾ
243 ਪ. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆ ਦੇ ਆਡਿਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ |
243ਪ.ਓ. ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਲਈ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ, ਚੋਣਾ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਅਨੁਛੇਦ 243 ਚ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਤੱਲਕ ਰੱਖਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ
243 ਪ.ਅ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।

ਪਰੰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇਂ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਕੁਝ
ਕੁ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ
ਨਾ ਹੋਣਾ।
243 ਪ.ਇ.(1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਛੇਦ 244 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਭਾਗ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ

ਪੱਛਮ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਰਜ਼ਿਲਿੰਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਤਤਸਥੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਦਾ ਰਜ਼ਿਲਿੰਗ ਗੋਰਖਾ ਪਹਾੜੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਥੇ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲੱਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

**ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ
ਲਈ ਕਮੇਟੀ।**

243 ਪ.ਸ. (1) ਹੰਗਮਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ, ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਕਰ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਇਕ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

(ਚ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ;

(ਅ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਖਾਲੀ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਰ ਬਟਾ-ਪੰਜ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਇ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ;

(ਸ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ।

(3) ਹੰਗਮਾ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ, ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ-

(ਛ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋਗੀ, ਅਰਥਾਤ;

(i) ਪੰਚਾਇਤਾ ਅਤੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸਧਾਰਣ ਹਿੱਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਯੋਜਨਾ, ਜਲ ਹੋਰ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਣ, ਅਧਾਰ ਬਣਤ ਦਾ ਏਕੀਕਰਣ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪਰਿਰੱਖਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

(ii) ਉਪਲਬੱਧ ਵਿੱਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸਮੀ ਪ੍ਰਕਾਰ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਉਲੰਖਤ ਕਰੇ ।

(4) ਰਹਿਕ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ ।

ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ 243 ਪ.ਹ. (1) ਹਰਿਕ ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਪੂਰੇ ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਦੇ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ।

ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਈ, ਇਕ ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

(ਇ) ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ;

(ਅ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ;

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰ, ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ, ਉਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਇਇ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ;

(ਹ) ਉਹ ਤਰੀਕਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ;

(3) ਹਰਿ ਮਹਾਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਕਮੇਟੀ, ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ,-

(ੴ) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋਗੀ:-

(i) ਮਹਾਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ;

(ii) ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹਿੱਤ ਦੇ ਅਮਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਤਾਲਮੇਲੀ ਸਥਾਨਕ ਯੋਜਨਾਵਾਂ, ਜਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤੱਕ ਸਰੋਤਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣਾ, ਅਧਾਰ ਬਣਤਰ ਦਾ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਵਿਕਾਸ ਹੈ;

(iii) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਸਮੁੱਚੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪਹਿਲਤਾਵਾਂ;

(iv) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਂ ਨਗਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸੰਭਾਵਤ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੇਰਤ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੋਗੀ ਜੋ ਗਵਰਨਰ, ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ ;

(4) ਹਰਿਕ ਮਹਾਨਗਰ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਹ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 243 ਪ.ਕ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਮਹਾਨਗਰਾਂ (ਜੰਤਰਵੰਡੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਦਾ ਨਾਫਜ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਅੰਸਗਤ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਗੁਜਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਆਰੰਭ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਭ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਹੋਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਿਆਦ ਗੁਜਰਨਰ ਤੱਕ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਚੌਣ ਮਾਮਲਿਆਂ 243 ਪ.ਖ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ –

ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ
ਦਖਲ ਤੋਂ
ਵਰਜਨਾ ।

(ਉ) ਅਨੁਛੇਦ 243 ਪ ਉ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ
ਲਈ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜਾਇਜਤਾ, ਜੋ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ
ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੇ
ਮਿਥੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਜਾਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੋਣ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜੀ ਤੇ ਹੀ
ਉਜਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ
ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੋਰਵੇਂ
ਨਹੀਂ ।

੧ਭਾਗ IX ਅ

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 243 ਪ ਗ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ,

(ੳ) “ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 243 ਪਠ ਵਿਚ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਹੈ ;

(ਅ) “ਬੋਰਡ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਸ਼ਾਸਨ ਬੌਡੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਨਿਦੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨਿਯਤਰਣ ਸੰਪਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;

(ੴ) “ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜੋ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ;

(ਸ) “ਬਹੁ-ਰਾਜੀਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਕ ਰਾਜ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਜਿਸਟਰਸ਼ੁਦਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਹੈ ;

(ਹ) “ਅਹੁਦੇਦਾਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ, ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਸਕੱਤਰ, ਜਾਂ ਖਜਾਨਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

(ਕ) “ਰਜਿਸਟਰਾਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੇਂਦਰੀ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਅਤੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਤੋਂ ਹੈ ;

(ਖ) “ਰਾਜ ਐਕਟ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ;

(ਗ) “ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਨਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (15.02.2012 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਰਾਜ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰਤ ਆਪਣਾ ਅਮਲ ਖੇਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ । 243ਪ. ਘ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਰਚਨਾ ਕਰਨਾ, ਲੋਕ ਤੰਤਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਮੈਂਬਰ-ਆਰਥਿਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਕਾਰਕਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰਤ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਅਉਧੀਂ 243 ਪ. ਫ. (1) ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ : ਪਰਿਤੁ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਇੱਕੀ ਅਉਧੀਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰਿਤੁ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਜੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ, ਇਕ ਥਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਅਉਧ ਚੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਉਧ ਬੋਰਡ ਦੀ ਅਉਧ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰਿਤੁ ਬੋਰਡ, ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਇਤਫਾਕੀਆਂ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੁਆਰਾ, ਉਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਤਫਾਕੀਆਂ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਭਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਬੋਰਡ ਦੀ ਅਉਧ ਉਸਦੀ ਮੂਲ ਅਉਧ ਦੇ ਅਧੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਜੋਂ ਬੈਕਕਾਰੀ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਵਿੱਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਜਰਬਾ ਜਾਂ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰੀ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਯੋਜਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰਿਤੁ ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਯੋਜਿਤ ਮੈਂਬਰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰਿਤੁ ਕ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਇੱਕੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ:

ਪਰਿਤੁ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਹਿਯੋਜਿਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਵਜੋਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਜਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਜ਼ਕਾਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਬਰ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਬਰਾਂ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੁਕ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਭੁੱਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ । 243ਪ.ਚ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਬੋਰਡ ਦੀ ਚੋਣ, ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਚਾਲਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਨਵੇਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਬਰ, ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਦ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਤੁਰੰਤ ਅਹੁੰਦਾ ਗੁਹਿਣ ਕਰ ਸਕਣਗੇ :

(2) ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੋਣਾ ਲਈ ਚੋਣ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ ਅਧੀਖਣ, ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ, ਅਜਿਹੀ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਵਿਚ, ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੀ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਜਾਬਤਾ ਅਤੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਬੋਰਡ ਦਾ 243 ਪ.ਛ. (1) ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਧਿਲੰਘਣ ਅਤੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਿਸੇ ਬੋਰਡ ਦਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਅਧਿਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਮੁਅਤਲ ਅਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁਅਤਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਅੰਤਰਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ।

ਪਰੰਤੂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ-

(i) ਉਸ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਤਾਹੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂ;

(ii) ਆਪਣੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿਚ ਉਪੇਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂ;

(iii) ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਾਂ;

(iv) ਬੋਰਡ ਦੇ ਗਠਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਜ਼ਕਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਤੀਬੋਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਾਂ;

(v) ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਨਛੇਦ 243 ਪਚ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਬੌਡੀ ਦੇ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਰਤ

ਵਿਚ,

ਅਧਿਲੰਘਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੱਅਤਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ੇਅਰ ਧਾਰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਉਧਾਰ ਜਾਂ ਵਿੱਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਅਧਿਲੰਘਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੱਅਤਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਵਿਨਿਯਮਨ ਐਕਟ, 1949 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੈਂਕਕਾਰੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੋ “ਛੇ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੋਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ।

(2) ਬੋਰਡ ਦੇ ਅਧਿਲੰਘਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲੱਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੇਣਾ ਦੇ ਮੰਚਾਲਨ ਦੇ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸੋਪੇਗਾ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸਹਿਕਾਰੀ
ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ
ਲੇਖਿਆ
ਦਾ
ਆਡਿਟ।

243 ਪ.ਜ.(1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇਕ ਵਾਰ ਆਡਿਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੇ ਆਡਿਟ ਅਤੇ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਪਰਿਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਣਗੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਤਜਰਬਾ ਕਬਤ ਕਰੇਗਾ।

(3) ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਬੌਡੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ, ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਆਡੀਟਰ ਜਾਂ ਆਡੀਟਰ ਕਰ ਵਾਲੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਡਿਟ ਕਰਵਾਏਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਆਡੀਟਰ ਜਾਂ ਆਡਿਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ

ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਪੈਨਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(4) ਹਰੇਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ਉਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(5) ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਜਿਵੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਸਰਵਉੱਚ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਆਡਿਟ ਰਿਪੋਟ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਧਾਰਨ ਬੰਡੀ ਦੀ
ਇਕੱਤਰਤਾ
ਸੰਯੋਜਨ ਕਰਨਾ।

243 ਪ.ਝ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਬੰਡੀ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਇੱਕਤਰਤਾ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰ ਦੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸੰਯੋਜਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ
ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ।

243 ਪ.ਝ.(1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਹਰਿਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਹੀਆਂ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਲੇਖਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਪਹੁੰਚ, ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਇੱਕਤਰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੱਧਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿੰਨਾ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

243 ਪ.ਝ. - ਹਰਿਕ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਹਰਿਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਦਨਾਮਤ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਰਣ ਫਾਈਲ ਕਰੇਗੀ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ :

ਵਿਵਰਣੀਆਂ

(ੴ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਟ;

(ਅ) ਉਸਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਆਡਿਟ ਕੀਤਾ ਵਿਵਰਣ;

(ਇ) ਬਾਕੀ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ, ਜੋ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਬੰਡੀ ਦੁਆਰਾ ਯਥਾ ਪਰਵਾਨਤ ਹੋਣ;

(ਸ) ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੂਚੀ;

(ਹ) ਉਸ ਦੀ ਸਧਾਰ ਬੌਡੀ ਦੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਕਰਨ ਕੀ ਤਰੀਕ ਅਤੇ ਚੋਣਾ ਦਾ ਜੇ ਨਿਯਤ ਹੋਣ, ਸੰਚਾਲਣ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ

(ਕ) ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ।

ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਡੰਨ 243 ਪ.ਠ. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਲਈ ਡੰਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰਨਾ ਅਪਰਾਧ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ : -

(ਓ) ਕੋਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਝੂਠਾ ਵਿਵਰਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਝੂਠੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਬੂਝ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨਿਮੱਤ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਵੇ;

(ਅ) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣਬੂਝ ਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਾਜ਼ਬ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬਿਨਾ ਰਾਜ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਸੰਮਨ, ਅਧਿਗ੍ਰਹਣ, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਪੂਰਨ ਲਿਖਤੀ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ;

(ਇ) ਕੋਈ ਨਿਯੋਜਕ, ਜੋ ਵਾਜ਼ਬ ਕਾਰਨ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਉਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੱਟੀ ਗਈ ਰਕਮ, ਦਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕਟੋਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ;

(ਸ) ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਸਟੋਡੀਅਨ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਸਟੋਡੀਅਨ ਹੈ, ਵਹੀਆਂ, ਲੇਖਿਆਂ, ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ, ਹਿਕਾਰਡਾਂ, ਨਗਦੀ, ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪਤੀ ਦਾ ਕਸਟੋਡੀਅਨ ਕਿਸੇ ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੋਪਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ; ਅਤੇ

	(ਹ) ਜੋ ਕੋਈ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂ ਪਿਛੋਂ ਭ੍ਰਾਨਸਟਾਚਾਰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ	243 ਪ.ਡ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਬਹੁ-ਰਾਜੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪਭੇਦ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਕਿ “ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” “ਰਾਜ ਐਕਟ” ਜਾਂ “ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ “ਸੰਸਦ” “ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ” ਜਾਂ “ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ” ਦਾ ਹੈ।
243ਪ.ਦ. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲੇ, ਅਨੁਛੇਦ 239 ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।	
ਪਰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।	
243 ਪ.ਣ. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੋਇਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸੰਤਾਨੇਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011, ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਾਫਜ਼ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਜੋ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਜਾ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੱਕ ਜਾਂ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਨਾਫਜ਼ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।	

ਭਾਗ X

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ 244 (1) ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ¹ [ਆਸਾਮ² [³ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ਰਮ]] ਰਾਜਾਂ] ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ^{4***} ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

(2) ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ¹ [ਆਸਾਮ² [੫ ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ਅਤੇ ਮੀਜ਼ਰਮ ਰਾਜਾਂ]] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ।

ਆਸਾਮ ਵਿਚ
ਕੁਝ ਕਬਾਇਲੀ
ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ
ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਇਕ
ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ
ਰਾਜਦਾ ਬਣਾਉਣਾ
ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ
ਸਥਾਨਕ ਵਿਧਾਨ-
ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ-
ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਦੇਹਾਂ
ਦਾ ਸਿਰਜਣ।

⁶ [244 ਦ. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ੭[ਭਾਗ I] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਭ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ (ਭਾਵੇਂ ਪੂਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ) ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ--

(ੴ) ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਲਈ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਅਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਚੁਣੀ ਹੋਈ, ਇਕ ਬੌਡੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਇਸ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ,

¹ ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.01.1972 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸ਼ਬਦ “ਆਸਾਮ ਰਾਜ” ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

² ਸੰਨਿਧਾਨ (ਉਣਜੰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਅਤੇ ਮੇਘਾਲੀਆ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ (01.04.1985 ਦੋਂ ਪਰਭਾਵੀ) ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ।

³ ਮੀਜ਼ਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) “ਮੇਘਾਲੀਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁴ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖੱਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤੰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕੀਤੇ ਗਏ।

⁵ ਮੀਜ਼ਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਮੇਘਾਲੀਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁷ ਉੱਤਰ ਪੂਰਵੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ “ਭਾਗ ਉੱਤੇ” ਦੀ ਥਾਵੇ (21.1.1972 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ, ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਗਠਨ, ਸਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ-ਕਾਜ ਨਾਲ, ਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਸਿਰਜ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ--

(ੳ) ਰਾਜਸੂਚੀ ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲੇ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਸਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਹ ਮਾਮਲੇ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਇ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਰ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ ;

(ਸ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਖੁਤਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; ਅਤੇ

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਖੰਡ

(2) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੋਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

(4) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਹੋਵੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ

ਅਧਿਆਏ I - ਵਿਧਾਨਕ ਸੰਬੰਧ

ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੰਡ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ
ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-
ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ
ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ
ਵਿਸਤਾਰ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ
ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-
ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ
ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ
ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਕੁਝਕੁ

245.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਅਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾਜਾਇਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

246. (1) ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ I ਵਿਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ “ਸੰਘ ਸੂਚੀ” ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(2) ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਖੰਡ (1) ਕੇ ਤਾਬੇ 1* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਵੀ, ਸਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ II ਵਿਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ “ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ” ਦੇ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(3) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਤਾਬੇ 1* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ “ਰਾਜ ਸੂਚੀ” ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(4) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ, 2[ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ]ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

247. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਸੰਘ ਸੂਚੀ

¹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਵਿਚ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

ਅਤਿਰਿਕਤ
 ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ
 ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ
 ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ
 ਸ਼ਕਤੀ।
 ਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ
 ਬਾਕੀ ਰਹੀਆਂ
 ਸ਼ਕਤੀਆਂ।

ਸੰਸਦ ਦੀ
 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿਤ
 ਵਿਚ ਰਾਜ ਸੂਚੀ
 ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ
 ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ
 ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ
 ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਜੇ ਸੰਸਦ ਦੀ
 ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ
 ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ
 ਦੀ ਰਾਜ ਸੂਚੀ
 ਵਿਚਲੇ
 ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ
 ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ
 ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ
 ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ
 ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

248. (1) ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਨ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ
 ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(2) ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
 ਕੋਈ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ।

249. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ
 ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ
 ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਤ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ
 ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਿਤ ਵਿਚ ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ
 ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ, ਤਾਂ
 ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਮਤਾ ਨਾਫਜ ਰਹੇ ਸੰਸਦ ਲਈ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ
 ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ

।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮਤਾ ਇਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ
 ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ ਜਿਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ:

ਪਰੰਤੂ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦਾ ਨਾਫਜ ਰਹਿਣਾ ਪਰਵਾਨ
 ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਖੰਡ(1) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ,
 ਅਜਿਹਾ ਮਤਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾਫਜ ਨ
 ਰਹਿੰਦਾ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ।

(3) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਤੇ
 ਦੇ ਪਾਸ ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਮਤੇ ਦੇ
 ਨਾਫਜ ਨ ਹੀਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨਰ ਤੇ, ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ
 ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ
 ਗੁਜਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ
 ਗਈਆਂ ਹੋਣ।

250.(1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ,
 ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ
 ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਲਈ ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ
 ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਰੀ

ਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ ਹੁੰਦੀ, ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਛੇ ਮਰੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੇ ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਜੋ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ।

ਅਨੁਛੇਦ 249
ਅਤੇ 250 ਦੇ
ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ
ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ
ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ
ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ
ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ
ਵਿਚਕਾਰ
ਅਸੰਗਤੀ ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਦੋ ਜਾਂ
ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ
ਸੰਮੱਤੀ ਨਾਲ
ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ
ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ
ਦੁਆਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ
ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ।

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਕਰਾਰਾਂ
ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ
ਬਣਾਉਣ ਲਈ
ਵਿਧਾਨ ।

ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ
ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ
ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-

251. ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈ, ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਉਕਤ ਅਨੁਛੇਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਮਲ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਤਦ ਜਦ ਤਦ ਹੀ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਰਹੇ ।

252. (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 249 ਅਤੇ 250 ਵਿਚੋਂ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਸਭ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸੇ ਲਈ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ, ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਦੇ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਦੇਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਉਸ ਨਮਿਤ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ, ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਂਪਿਆ ਜਾ ਨਿਰਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਉਹ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਂਪਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

253. ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੁਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪੀ ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸੰਮੇਲਨ, ਸਭਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੌਡੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪਰਿਪਾਲਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ।

254(1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ, ਜਾਂ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ

ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ
ਅਸੰਗਤੀ ।

ਵਿਚੋ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ, ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹੱਧ ਤੱਕ, ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜਿੱਥੇ ^{3*} * * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ, ਜੋ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਉਪਬੰਧ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਉਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ, ਸੋਧ, ਜਾਂ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਿ ।

255. ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ, ਜਾਂ ^{4*} * * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਨੂੰ—

ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ

ਪੂਰਵ-

ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ

ਬਾਬਤ ਲੋੜਾਂ ਦਾ

ਕੇਵਲ ਜਾਬਤੇ

ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਮਨੋ

ਜਾਣਾ ।

(ੴ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲੋੜੀਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ;

(ਅ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜਪ੍ਰਸੂਖ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਲੋੜੀਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਰਾਜਪ੍ਰਸੂਖ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ;

(ਇ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੋੜੀਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ;

ਅਨੁਮਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਐਕਟ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਨਾਜਾਇਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ।

ਅਧਿਆਏ II - ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਸੰਬੰਧ

ਸਧਾਰਨ

ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘ
ਦੀ ਬਾਂਧ ।

256. ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ
ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ
ਦਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਪਾਲਣ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ

³ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29” ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ

⁴ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਕੁਝ ਕੂ ਸੂਰਤਾਂ
ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਤੇ
ਸੰਘ ਦਾ
ਨਿਯੰਤਰਨ ।

ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ;

257. (1) ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਅੜਚਣ ਜਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨ ਪਵੇ, ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਲਾਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।

(2) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵੀ ਵਿਸਤਰੀਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਮੀ ਜਾਂ ਸੈਨਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਹੋਣਾ ਉਸ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਐਲਾਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਜ-ਮਾਰਗਾਂ ਜਾਂ ਜਨ-ਮਾਰਗਾਂ ਨੂੰ ਕੋਮੀ ਰਾਜ-ਮਾਰਗ ਜਾਂ ਕੋਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਐਲਾਨਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨੇ ਰਾਜ-ਮਾਰਗਾਂ ਜਾਂ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਤੇ ਜਾਂ ਜਲ ਸੈਨਾ, ਬਲ ਸੈਨਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੇ ਵਰਕਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰ ਦੇ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਾਬੰਧੀ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(3) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਰੇਲਵੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਜਿਥੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੰਚਾਰ-ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਬਾਬਤ ਜਾਂ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ, ਉਥੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕ ਖਰਚਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਹ ਰਕਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ, ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

⁵ 257 ਓ. ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (02.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 33 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਕੁਝ ਕੂ ਸੂਰਤਾਂ
ਵਿਚ ਸੰਘ ਦੀ
ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਗਦਿ
ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ

258. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸ਼ਰਤੀ ਜਾਂ ਅਸ਼ਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (02.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ)

ਸ਼ਕਤੀ ।

(2) ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨ ਹੋਵੇ, ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ, ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਅਰੋਪਣ ਅਖਿਤਾਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਜਿਥੋਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਰਤੱਵ ਅਰੋਪੇ ਗਏ ਹੋਣ ਉਥੋਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਪੂ ਖਰਚੇ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰੇਗੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਸਜਟਿਸ ਦਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

[258 ਓ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤੱਕ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਪਜਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸ਼ਰਤੀ ਜਾਂ ਅਸਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ ।]

259. [ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚਲੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸੰਘ ਨੂੰ
ਕਾਜ-ਕਾਰ ਸੌਂਪਣ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ
ਕਰਾਰ ਦੇ
ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ
ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।
ਲੋਕ ਕਾਰਜ,
ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ
ਅਦਾਲਤੀ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ।

260. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਭਾਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਿਹਤ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕ, ਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਜਿਸੇ ਲੈ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਹਰਿਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਬੰਧੀ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਵੇਗਾ ।

261. (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਸੰਘ ਦੇ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਕਾਰਜਾਂ, ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਜਾਂ, ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(3) ਭਾਰਤ ਕੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੀਆਂ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅੰਤਮ ਨਿਰਣੇ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਉਸ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸ਼ਪਾਦਨਯੋਗ ਹੋਣਗੇ ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 18 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਪਾਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜੇ

ਅੰਤਰਰਾਜੀ
ਦਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ
ਦਰਿਆ ਵਾਦੀਆਂ
ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ
ਸੰਬੰਧੀ ਝਗੜਿਆਂ
ਦਾ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਾ
।

262.(1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਾਦੀ ਦੇ ਜਾਂ ਵਿਚਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੰਡ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਫਰਿਆਦ ਦੇ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ , ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਫਰਿਆਦ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲ-ਮੇਲ

ਅੰਤਰਰਾਜੀ
ਪਰਿਸ਼ਦ ਬਾਰੇ
ਉਪਬੰਧ ।

263. ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਲੋਕ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਤੋ—

(ੴ) ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਝਗੜੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਥ ਜਾਂ ਸਭ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਅਤੇ ਇਕ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਅਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ; ਜਾਂ

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਚੰਗੇ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਲਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ,

ਦੇ ਕਰਤਵ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਲਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇ ।

ਭਾਗ XII

ਵਿੱਤ, ਸੰਪੱਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਦਾਵੇ

ਅਧਿਆਇ I ਵਿੱਤ

ਸਧਾਰਨ

- ਭਾਵ ਅਰਥ।**
- ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ
ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕਰਾਂ
ਦਾ ਨ ਅਰੋਪਣਾ।
- ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ
ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ
ਅਤੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ।
- ਅਚੇਤ ਫੰਡ
- ¹[264. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਤ “ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 280 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ।]
265. ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮੱਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਕਰ ਲਾਇਆ ਜਾਂ ਉਗਰਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ।
- 266 (1) ਅਨੁਛੇਦ 267 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੂ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ਲਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੋਧੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ-ਹੁੰਡੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਲਏ ਗਏ ਸਭ ਉਧਾਰਾਂ, ਉਧਾਰਾਂ ਜਾਂ ਅਰਥ ਉਪਾਓ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਧਾਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਅਦਾਇਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਬਣੇਗਾ ਜੋ “ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ-ਹੁੰਡੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਲਏ ਗਏ ਸਭ ਉਧਾਰਾਂ, ਉਧਾਰਾਂ ਜਾਂ ਅਰਥ-ਉਪਾਓ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਧਰਾਂ ਦੀ ਮੁੜ-ਅਦਾਇਗੀ ਵਿਚ ਉਸ ਸਕਰਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਬਣੇਗਾ ਜੋ “ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- (2) ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹੋਰ ਸਭ ਲੋਕ-ਧਨ ਭਾਰਤ ਤੇ ਲੋਕ -ਲੇਖੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ-ਲੇਖੇ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।
- (3) ਕੋਈ ਧਨ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਨਮਿੱਤ ਜਾਣਗੇ।
267. (1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਾਊ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ “ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਚੇਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਆ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਅਣਚਿੰਤਾ ਖਰਚ ਅਨੁਛੇਦ 115 ਜਾਂ 116 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਹਿਤ ਉਸ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
- (2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਗਾਊ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ “ਰਾਜ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ” ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਚੇਦ 264 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਤੈਣ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਅਣਚਿੰਤਾ ਖਰਚ ਅਨੁਛੇਦ 205 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 206 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਹਿਤ ² * * * * ਉਸ ਦੇ ਅਖਿਤਿਆਰ ਵਿਚ ਗੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵੰਡ

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਗਏ ਪਰ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਅਤੇ ਨਿਮੱਤੇ ਗਏ ਮਸੂਲ ।

268. (1) ਅਜਿਹੇ ਅਸਟਾਮ ਮਸੂਲ ਅਤੇ ਔਸ਼ਧਿਕ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਰਕ ਬਣਤਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਸਾਈਜ ਮਸੂਲ ਜੋ ਸੰਘ-ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ—

(ਇ) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਕਿਸੇ ³[ਸੰਘ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ] ਅੰਦਰ ਲਾਉਣ ਯੋਗ ਹੋਣ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲਾਉਣ-ਯੋਗ ਹੋਣ, ਉਗਰਾਹੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਸਲਾਉਣ-ਯੋਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੇਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

*[268 ਓ (1) ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ ਕਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਏ ਅਤੇ ਨਿਮੱਤਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਤੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਲਗਾਏ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਦਾ—

(ਇ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੁਣ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਨਿਮੱਤਣ, ਉਗਰਾਹੁਣ ਅਤੇ ਨਿਮੱਤਣ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ।]

269. ⁴[(1) ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਤੇ ਕਰ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਖੰਡ (2) ਉਪਬੰਧਤ

² ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੇਪ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³ ਸੰਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੇਪ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਇਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇ ਰਖੇ ਗਏ ।

* ਸੰਵਧਾਨ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੇਪ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ)

⁴ ਸੰਵਧਾਨ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੇਪ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (1) ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਉਗਰਾਏ ਗਏ ਪਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1996 ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਜਾਂ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ।

ਕਰ।

ਵਿਆਖਿਆ , - ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ—

(ੳ) “ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ” ਪਦਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ ਜਿਥੋਂ ਅਜਿਹੀ ਵਿਕਰੀ ਅਤੇ ਖਰੀਦ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ;

(ਅ) “ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਤੇ ਕਰ” ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਮਾਲ ਦੇ ਖੇਪ ਤੇ (ਭਾਵੇਂ ਖੇਪ ਉਸ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਖੇਪ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਵੱਟਕਾਂ ਸੰਘ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਣ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਰ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰੇ।

⁵ [(3) ਸੰਸਦ, ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ॥[ਮਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਜਾਂ ਖੇਪ] ਕਦ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।]

ਉਗਰਾਹੇ ਗਏ ਕਰ
ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ
ਵਿਚਕਾਰ
ਵਿਤਰਣ।

⁷ [270 (1) ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਨੁਛੇਦ ॥[268 ਅਤੇ 269] ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਾਰੇ ਕਰ ਮਸੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 271 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮੂਲਾਂ ਦੇ ਸਰਚਾਰਜ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਉਲਿਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲਗਾਏ ਕੋਈ ਉਪਕਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ।

(2) ਕਿਸੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਜਾਂ ਸਮੂਲ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵਟਕਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਿਸਤ, ਜੋ ਮੁਕੱਰਰ ਕਿਤਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਰ ਜਾਂ ਸਮੂਲ ਉਸ ਸਾਲ ਵਿਚ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਖਰੀਦ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.04.1996 ਤੋਂ) ਅਨੁਛੇਦ 270 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅਜੇ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ, ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ, “ਅਨੁਛੇਦ 268 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 269” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਅਨੁਛੇਦ 268, ਅਨੁਛੇਦ 268 ਓ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 269” ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਬਰੈਕਟ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ।

ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ‘ਮੁਕਰਰ’ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ,-

- (i) ਜਦ ਤੱਕ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਦੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਅਤੇ
- (ii) ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ।]

ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ
ਲਈ ਕੁਝ ਕੁ
ਮਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਰਾਂ
ਤੇ ਸਰਚਾਰਜ।

271. ਅਨੁਛੇਦ 269 ਅਤੇ 270 ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਛੇਦਾਂ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਸੂਲਾਂ ਜਾਂ ਕਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਰਚਾਰਜ ਦੁਆਰਾ ਵਧਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸਰਚਾਰਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਟਕਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਗੀਆਂ।

272. ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪਟਸਨ ਅਤੇ
ਪਟਸਨ ਦੀ
ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ
ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਦੇ
ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਗ੍ਰਾਂਟ
।

ਕਰ ਲਾਉਣ ਤੇ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ
ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ
ਬਿਲਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਚ ਰਾਜ-ਹਿੱਤ-
ਬੱਧ ਹੋਣ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ

273.(1) ਪਟਸਨ ਅਤੇ ਪਟਸਨ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਆਸਾਮ, ਬਿਹਾਰ, ⁹[ਉਡੀਸ਼ਾ] ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

(2) ਪਟਸਨ ਜਾਂ ਪਟਸਨ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਬਰਾਮਦ ਮਸੂਲ ਲਾਉਂਦੀ ਰਹੇ, ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਗੁਜਰਨ ਜਾਣ ਤੱਕ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਤੱਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੋਂ ਭਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 270 ਵਿਚ ਹੈ।

274. (1) ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਜਾਂ ਸਮੂਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਜ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਣ ਅਰੋਪਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਭਾਰਤ ਆਮਦਨ ਕਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਧਨ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣਯੋਗ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਰਚਾਰਜ ਅਰੋਪਦੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ

⁹ ਉਡੀਸ਼ਾ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.11.2011ਤੋਂ) “ਉਡੀਸ਼ਾ” ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਅਗੇਤਰੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ | ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਕਰ ਜਾਂ ਮਸ਼ਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਜ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ –

(ੴ) ਕੋਈ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸ਼ਲ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਪੂਰਣ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕੋਈ ਦਰ ਜਾਂ ਮਸ਼ਲ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਰਕਮਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਹੋਣ।

ਸੰਘ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ। 275.(1) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੋਂ ਭਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਤੈਅ ਕਰੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਡੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਕਮਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ:

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤਕ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਮਰਥ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤਕ ਰਕਮਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ --

(ੴ) ਜੋ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ¹⁰ [ਭਾਗ I] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਖਰਚ ਦੇ ਔਸਤ ਵਾਧੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਣ : ਅਤੇ

(ਅ) ਜੋ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ

¹⁰ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬੀ ਇਲਾਕੇ (ਪੂਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71, ਦੁਆਰਾ ”ਭਾਗ ਓ” ਦੀ ਥਾਵੇ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਵਿਕਾਸ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੋਣ ।

¹¹[(1 ਓ) ਅਨੁਛੇਦ 244 ਓ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰਗਤ ਦੇ ਬਣਨ ਤੇ ਅਤੇ
ਤੋਂ:-

(i) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੁਕ ਤੇ ਖੰਡ (ੴ) ਤੇ ਅਧੀਨ ਅਦਾਇਗੀ ਯੋਗ
ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ, ਜੋ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤੇ ਗਏ
ਸਭ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਦਾ
ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ, ਜੋ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਆਸਾਮ ਰਾਜ
ਅਤੇ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਾ-ਵੰਡ ਕਰ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲੰਖ ਕਰੇ
।

(ii) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ
ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪੱਧਰ
ਬਾਕੀ ਦੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ-ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉਚਿਤਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ
ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ,
ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਤੁੱਲ, ਮੂਲ ਅਤੇ ਆਵਰਤਕ ਰਕਮਾਂ, ਉਸ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਰਾਜ
ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਜੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ
ਜਾਣਗੀਆਂ ।]

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ
ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਕਤੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਵਰਗੇ ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੇ
ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿੱਤ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ
ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

- ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੀਦਿਆਂ
ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ
ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ । | 276. (1) ਅਨੁਛੇਦ 246 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ
ਗਤ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਕਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ
ਬੋਰਡ, ਸੰਚਾਲਕ ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ਿਆਂ,
ਧੀਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਜਾਂ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ
ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ।
(2) ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਕਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡ, ਸਥਾਨਕ ਬੋਰਡ
ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ਿਆ ਬੀਦਿਆਂ,
ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕੁਲ ਰਕਮ [¹²ਦੇ
ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੂਪਏ]ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ :

¹³[* * * *]

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਈਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਠਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਦੇ ਸੌਂ ਪੰਜਾਹ ਰੂਪਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਠਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੇਪ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ।

(3) ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੀਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਜਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੀਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰਜਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਬਚਾਓ ।

277. ਕੋਈ ਕਰ, ਮਸੂਲ ਉਪ-ਕਰ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਬੈਂਡੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਰਾਜ, ਨਗਰਪਾਲਕਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ-ਪੂਰਬਕ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂ ਰਹੀਆ ਸਨ, ਉਹ ਕਰ, ਸਮੂਲ, ਉਪ-ਕਰ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ, ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਰੀ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੋ।

278. [ਕੁਝ ਕੁ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਕਰਾਰ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

“ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ”
ਆਇ ਦਾ ਲੇਖਾ
ਲਾਉਣਾ।

279. (1) ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ “ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾ ਮਸੂਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਵੱਟਕਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਦੇ ਖਰਚ ਘਟਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬਚਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਮਨੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸੂਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ, ਭਾਰਤ ਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਚੇ ਅਤ ਪਰਣਾਮਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਮਸੂਲ ਜਾਂ ਕਰ ਦੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੰਪੀਅਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾ ਸੰਪੀਅਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਉਥੇ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਢੰਗ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਢੰਗ ਲਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਮੇਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਸੰਗ ਜਾਂ ਸਹਾਇਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਵਿੱਤ ਕਮੀਸ਼ਨ

280. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰਿਕ ਪੰਜਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮੇਂ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਵਿੱਤ ਕਮੀਸ਼ਨ ਗਠਤ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਚਾਰ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ਜੋ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ, ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(3) ਕਮੀਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ—

(ੴ) ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵੱਟਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਵੰਡ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਟਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹੋਈਸ਼ਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕਣ ਬਾਬਤ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਕੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾ ਵਿਚ ਪਾਲਣ ਯੋਗ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਬਾਬਤ ;

¹⁴[ਆ] ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਫਾਰਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦ ਤੋਂ ਵਾਧੇ ਲਈ ਲੋੜੀਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ]

¹⁵[(ਇ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਫਾਰਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਵਾਂ ਤੇ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਅਨੁਪੂਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਲੋੜੀਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ,

¹⁶[(ਸ)] ਪੱਕੇ ਪੈਰੀ ਵਿੱਤ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਮਲੇ ਬਾਬਤ,
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੇ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਤੈਅ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।

ਵਿੱਤ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ | 281. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ
।

ਫੁਟਕਲ ਵਿੱਤੀ ਉਪਬੰਧ

ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ 282. ਸੰਘ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਅਜਿਹਾ ਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ।

ਆਮਦਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਕੀਤੇ ਜਾਣਯੋਗ

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਹਿਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (24.04.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਹਤਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਹਤਰਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (01.06.1993 ਤੋਂ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਇ) ਨੂੰ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਲਰ ਅਖਰਾਜਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਖਰਚ ।

ਸੀਚਿਤ ਫੰਡਾਂ
ਅਚੇਤ-ਫੰਡਾਂ ਅਤੇ
ਲੋਕ ਲੇਖਿਆਂ
ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਧਨਾਂ
ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਆਦਿ
।

283 (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੀਚਿਤ ਫੰਡ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ, ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ, ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਨਿਮੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਜਾਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੀਚਿਤ ਫੰਡ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਚੇਤ ਫੰਡ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਜਿਹੀ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਧਨਾਂ ਦਾ ਪਾਉਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ, ਅਜਿਹੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਨਿਮੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖੇ ਵਿਚੋਂ ਧਨਾਂ ਦਾ ਕੱਢਣਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਜਾਂ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਫੰਡ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨਿਮੱਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁷* * * ਦੇ ਬਣਾਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ

ਅਦਾਲਤਾਂ

ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਜਮ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਧਨਾਂ ਕੀ ਸੰਭਾਲ ।

284, ਉਹ ਸਭ ਧਨ ਜੇ –

(ੴ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਾਨਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ ਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਘ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਕੰਮ ਲਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ, ਮਾਮਲੇ, ਲੇਖੇ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਅੰਦਰਲੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ,

ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਲੇਖੇ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ
ਦੀ ਰਾਜ ਦੇ ਦਰਾਂ
ਤੋਂ ਛੋਟ ।

285. (1) ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸੰਘ ਦੀ ਸੱਪੱਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਅਰੋਪੇ ਗਏ ਸਭ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ, ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰ, ਜਿਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਸੀ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਹੋਣੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਕਰ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ ।

¹⁷ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪੁਸ਼ਟ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸ਼ੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ 286. (1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਜਿੱਥੋਂ
ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ –
ਲਾਉਣ ਬਾਬਤ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ।

(ੴ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਮਾਲ ਦੀ ਦਰਾਮਦ, ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮਾਲ
ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਦੇ ਦੋਰ ਵਿਚ,
ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ।

^{18*} * * *

¹⁹ [(2) ਇਹ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਮਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਖੰਡ (1)
ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਕਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੂਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

²⁰ [(3) ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ—

(ੴ) ਅਜਿਹੇ ਸਾਲ ਦੇ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਰਾਜੀ
ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਮਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ, ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰ ਅਰੋਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਰ ਦੇ
ਅਰੋਪਣ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਜਾਂ

(ਅ) ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਅਰੋਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਦੇ ਅਰੋਪਤ ਕਰ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ
366 ਦੇ ਖੰਡ (29ਉ) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਉਪਖੰਡ (ਇ) ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ
(ਸ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕਰ ਹੈ,

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ, ਉਸ ਕਰ ਦੇ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਨਿਬੰਧਨਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜੋ ਸੰਸਦ
ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਿਤ ਕਰੇ ।]

287. ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਬਿਜਲੀ ਤੇ
(ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ) ਬਿਜਲੀ ਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟ ।
ਜੋ-

(ੴ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖਪਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਖਪਤ ਲਈ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤ
ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ, ਜੋ ਉਸ ਰੇਲਵੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਦੀ
ਖਪਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਤੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਜਾਂ

¹⁸ ਖੰਡ (1) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਫੇਵਰੀ ਸੇਪ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

¹⁹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਫਿਅਲਵੀ ਸੇਪ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (3) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਖਪਤ ਲਈ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ
ਨੂੰ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਦੀ ਖਪਤ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ
ਕਰ ਅਰੋਪਣਾਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ ਲਾਉਣ,
ਜਾਂ ਕਰ ਲਾਉਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ
ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਰਕਾਰੀ ਦੀ ਖਪਤ ਲਈ, ਜਾਂ
ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਬਣਾਉਣ, ਕਾਇਮ ਰਖਣ
ਜਾਂ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਖਪਤ ਲਈ ਵੇਚੀ ਗਈ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਉਸ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਜੋ
ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੌਥੀ ਮਿਕਦਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਖਪਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਇੰਨਾ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿੰਨੀ ਕਰ ਦੀ ਰਕਮ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਵਲ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟ।	288. (1) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦਿਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਦਰਿਆ- ਵਾਦੀ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਥੀਰੀ, ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਖਪਤ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ, ਵੰਡੀ ਜਾਂ ਵੇਚੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਕਰ ਨਹੀਂ ਅਰੋਪੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਕਰ ਅਰੋਪਣਾਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇਗਾ।
---	--

ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਪਦ “‘ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ’” ਵਿਚ
ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ
ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗ ਉਦੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ, ਜਾਂ ਖਾਸ
ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਹੋਣ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਜਿਹਾ
ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਰੋਪਣਾ
ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ,
ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੇ ਕਰ
ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ
ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ
ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ
ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ
ਉਪਬੰਧ ਕਰੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੰਘ	289.(1) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੇਟ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।
--	---

ਦੁਆਰਾ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੋਟ।	(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਦੇ ਨਿਮਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਤਲਕ ਕਿਸੇ ਅਮਲਾਂ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਦਖਲ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਰੇ ਜਾਂ
------------------------------	---

ਉਸਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਹਾਸਲ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਆਮਦਾਨ ਬਾਰੇ, ਕਿਸੇ ਕਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੋ ਕਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੀ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਅਰੋਪਣ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਨੁਸੰਗਕ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨੇ ।

ਕੁਝ ਕੁ ਖਰਚਾਂ
ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ
ਬਾਰੇ ਮੇਲਾਨ ।

290. ਜਿੱਥੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਗ਼ਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲੱਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੋਂ, ਜੋ--

(ਓ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤਲੱਕ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ,

ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਉਸ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਜਾਂ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਖਰਚਾਂ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਉੱਨਾ ਅੰਸ਼ਦਾਨ ਜਿੰਨਾਂ ਕਰਾਰ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਉੱਨਾਂ ਅੰਸ਼ਦਾਨ ਜਿੰਨਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਾਲਸ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕਝ ਕੂ ਦੇਵਸਮ
ਫੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾਂ
ਅਦਾਇਗੀ ।

²¹[290. (ਓ) ਡਿਆਲਾਈ ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਹਰਿਕ ਸਾਲ ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਡ੍ਰਿਵਾਂਕੁਰ ਦੇਵਸਮ ਫੰਡ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਲੱਖ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ²²[ਤਮਿਲਨਾਡੂ] ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਰਿੰਦ੍ਹ ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੋ ਨਵੰਬਰ, 1956 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਡ੍ਰਿਵਾਂਕੁਰ ਕੋਚੀਨ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇੰਡਕਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਦੇਵਸਮ ਫੰਡ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

291. [ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਬੈਲੀ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 19 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²² ਮਦਰਾਜ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਦਾ ਬਦਲਣਾਂ) ਐਕਟ, 1968, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ “ਮਦਰਾਸ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (14.1.1969) ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਅਧਿਆਏ II- ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ

- ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ** 292. ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਗੰਠੀਆਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਾਰਿਤ ਹੈ।
- ਭਾਰਤ ਦਾ ਉਧਾਰ** 293. (1) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਕਰੇ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਅੰਦਰ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਗੰਠੀਆਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਾਰਿਤ ਹੈ।
- (2) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ 292 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਤ ਕੋਈ ਸੀਮਾਵਾਂ ਟੱਪੀਆਂ ਨ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਉਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਗੰਠੀਆਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਕੋਈ ਰਕਮਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।
- (3) ਕੋਈ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਉਧਾਨ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਉਧਾਰ ਦੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਗੰਠੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦਾ ਚੁਕਾਉਣਾ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੋਵੇ।
- (4) ਖੰਡ (3) ਕੇ ਅਧੀਨ ਸੰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਹੀਆਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਰੋਪਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।
- ਅਧਿਆਏ – III ਸੰਪਤੀ, ਮੁਆਇਦੇ, ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਬਾਂਧਾਂ ਅਤੇ ਦਾਵੇ**
- ਕੁਝ ਕੁ ਸੂਰਤਾਂ** 294. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪੱਤੀ, ਧਨ-ਧਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਪਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਪੂਰਬੀ ਬੰਗਾਲ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਮੇਲਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ-
- ਬਾਂਧਾਂ ਜਾ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ।**
- (ੴ) ਅਜਿਹੀ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿਜ ਮੈਜ਼ਿਸਟੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਹਰੇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿਜ ਮੈਜ਼ਿਸਟੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਘ ਅਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ (ਅ) ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ, ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਹੋਰ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ
ਸੰਪਤੀ, ਧਨ-ਧਾਨ,
ਅਧਿਕਾਰਾਂ,
ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ
ਬਾਧਾਂ ਦਾ
ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ ।

ਰਾਜਗਮੀ ਜਾਂ
ਬਤੀਤ ਹੋਣ
ਕਾਰਨ ਜਾਂ
ਨਿਖਸਮਤਾ ਕਰ ਕੇ
ਹਾਸਲ ਹੋਣ
ਵਾਲਈ ਸੰਪੱਤੀ ।

295 (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ-

(੬) ਉਹ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਹਿਤ ਸਨ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨਾਮੱਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰੇ, ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ, ਜੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਸ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਣੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ

(੭) ਉਹ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹਾ ਉਸ ਨਾਮੱਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਬਾਧਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋਣੇ ਹੋਣ ।

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਤੇ ਦਾਵੇ, ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਉਸ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨ-ਧਾਮ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਤੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਧਾਂ ਬਾਬਤ ਜੋ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਹਨ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

296. ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਸੰਪੱਤੀ ਜੋ ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਹਿਜ ਮੈਜ਼ੈਸਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਗਮੀ ਜਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ-ਪੂਰਨ ਮਾਲਕ ਦੇ ਅਭਾਵ ਕਰਕੇ ਨਿਖਸਮੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਜੋਂ ਹਾਸਲ ਹੁੰਦੀ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪਰੰਤੂ ਕੋਈ ਸੰਪੱਤੀ ਜੋ ਉਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ, ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਜ ਮੈਜ਼ੈਸਟੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਵਿਚ ਸੀ, ਜੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੰਘ ਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੰਘ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜੋ ਉਹ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ,- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦਾਂ “ਹੁਕਮਰਾਨ” ਅਤੇ “ਦੇਸੀ ਰਾਜ” ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 363 ਵਿਚ ਹਨ ।

ਰਾਜ	ਖੇਤਰੀ	²³ [297.] (1) ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸ਼ੈਲਫ ਜਾਂ
ਸਮੁੰਦਰ	ਜਾਂ	ਹੋਰ ਆਰਬਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਹੋਠਲੀਆਂ ਸਭ ਭੇਅਂ, ਖਣਿਜ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਮਹਾਂਦੀਪੀ	ਸ਼ੈਲਫ	ਮੁੱਲਵਾਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੰਘ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਲਈ ਧਾਰਨ
ਅੰਦਰ	ਸਥਿਤ	ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।
ਮੁੱਲਵਾਲ	ਚੀਜ਼ਾਂ	
ਅਤੇ	ਹੋਰ	(2) ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਆਰਬਿਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸੰਪੱਤੀ ਸਰੋਤ ਵੀ ਸੰਘ ਵਿਚ
ਆਰਬਿਕ	ਖੇਤਰ	ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।
ਦੇ ਸੰਪੱਤੀ ਸਰੋਤਾਂ		(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ, ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਸ਼ੈਲਫ, ਹੋਰ ਆਰਬਿਕ ਖੇਤਰ
ਦਾ ਸੰਘ ਵਿਚ		ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮੁੰਦਰੀ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਉਹ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ
ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ ।		ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।]
ਵਪਾਰ	ਆਦਿ	²⁴ [298.] ਸੰਘ ਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਪਾਰ
ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ		ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਰਜਨ, ਧਾਰਨ ਅਤੇ
		ਨਿਬੇੜਨ ਅਤੇ ਮੁਆਇਦਿਆਂ ਦੇ ਕਰਨ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰਿ—

(ਉ) ਸੰਘ ਦੀ ਉਕਤ, ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ
ਅਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਹ ਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ
ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਹੋਰੇਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ
ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ

(ਅ) ਹੋਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਉਕਤ ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ
ਅਜਿਹਾ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਹ ਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ,
ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ
ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਮੁਆਇਦੇ । 299. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਜ-ਕਾਰਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ
ਕੀਤੇ ਸਭ ਮੁਆਇਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ
ਦੁਆਰਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਕਤੀ
ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਮੁਆਇਦੇ ਅਤੇ ਸੰਪੱਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਹੱਥਬਦਲੀ
ਪੱਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ^{25*} ** ਦੇ ਨਿਮਿੱਤ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ
ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਸਪਾਦਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਉਹ
ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਜਾਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰੇ ।

(2) ਨ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ^{26*} * * ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ
ਲਈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਦੇ
ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਨਿਸਪਾਦਤ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਜਾਂ ਹੱਥਬਦਲੀ-ਪੱਤਰ
ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਿਮਿੱਤ ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਇਦਾ ਜਾਂ ਹੱਥਬਦਲੀ-ਪੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂ

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਾਲੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (27.05.1976 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਬੇ ਗਏ ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 20 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਅਨੁਛੇਦ 298 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

²⁶ ਸ਼ਬਦ “ਨ ਹੀ ਕਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

		ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਤਰਦਾਈ ਹੋਵੇਗਾ ।
ਦਾਵੇ	ਅਤੇ	300(1) ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਰੁਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਐਕਟ ਬਣਾਇਆਂ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਦਾਵੇ ਕਰ ਸਕਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਉਜੇਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਦਾਵੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਅਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਐਕਟ ਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ।
	(2)	ਜੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ—
		(ਉ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲੀਬਿਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਰਖਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ; ਅਤੇ
		(ਅ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲੀਬਿਤ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜਾਂ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਤੱਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਰਖਿਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।
		27[ਅਧਿਆਏ - IV ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ
ਕਾਨੂੰਨ	ਦੀ	300 ਦੁ - ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨਾਲ ਹੀ
ਅਥਾਰਟੀ	ਤੋਂ	ਵਾਂਝਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ।
ਅਲਾਵਾ		
ਵਿਅਕਤੀਆਂ	ਨੂੰ	
ਸੰਪੱਤੀ	ਤੋਂ	
ਵਾਂਝਿਆ ਨਾਂ ਕੀਤਾ		
ਜਾਵੇਗਾ ।		

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 34 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਭਾਗ XIII

ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

- ਵਪਾਰ, ਵਣਜ
ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ
ਸੁਤੰਤਰਤਾ।
- ਸੰਸਦ ਦੀ ਵਪਾਰ,
ਵਣਜ ਅਤੇ
ਸਮਾਗਮ ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ
ਲਾਉਣ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ।
- ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ
ਬਾਬਤ ਸੰਘ ਦੀਆਂ
ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ
ਵਿਧਾਨਕ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ।
- ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ
ਵਪਾਰ, ਵਣਜ
ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀਆਂ।
301. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਬੇਰੋਕ ਹੋਵੇਗਾ।
302. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਹੋਣ।
303. (1) ਅਨੁਛੇਦ 302 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ, ਨ ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਇਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੇ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ, ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- (2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ਜੋ ਕੋਈ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਜਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦਾ, ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਐਲਾਨਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਮਾਲ ਦੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ।
304. ਅਨੁਛੇਦ 301 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 302 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ –
- (ਉ) ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ! [ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਤੋਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਲ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਅਰੋਪ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਰਮਤ ਜਾਂ ਉਪਜਾਏ ਉਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਮਾਲ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਮਤ ਜਾਂ ਉਪਜਾਏ ਮਾਲ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨ ਹੋਵੇ; ਅਤੇ
- (ਅ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ, ਵਣਜ ਜਾਂ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਜਬੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੀਆਂ ਲੋਕਹਿੱਤ ਵਿਚ ਲੋੜੀਦੀਆਂ ਹੋਣ :

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਪਰਤੂ ਖੰਡ (ਆ) ਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

²[305 ਅਨੁਛੇਦ 301 ਅਤੇ 303 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 301 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1958 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਤੇ, ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੇ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਤੇ ਖੰਡ (6) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਨ ਹੀ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗੀ ।]

306. [ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਿਤ ਕੁਝ ਕੁ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।

307. ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ ਅਨੁਛੇਦ 301, 302, 303 ਅਤੇ 304 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰਤਾਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ
ਅਤੇ ਰਾਜ
ਇਜਾਰਿਆਂ
ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ
ਬਚਾਓ ।

ਅਨੁਛੇਦ 301
ਤੋਂ 304 ਤੱਕ ਦੇ
ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦਾ
ਪਾਲਣ ਕਰਨ
ਲਈ ਸੱਤਾਧਾਰੀ
ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਭਾਗ XIV

ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਅਧਿਆਏ I.--ਸੇਵਾਵਾਂ

ਨਿਰਵਚਨ ।	308. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਪਦ “ਰਾਜ” 1[ਵਿਚ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ] ।
ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ।	309. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ
ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨੌਮਿਤ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ
ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ
ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ
ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ² *

* * * ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਿਦੇਸ਼ਤ ਕਰੇ ਅਜਿਹੀਆਂ
ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ, ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ,
ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ
ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਹੈ ।	310. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਫੰਡ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ³ *
---	--

* * * * * ਦੀ ਪਰਸੰਤਾ ਪਰਫੰਡ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

(2) ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ
ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1956, ਧਾਰਾ 29, ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

² ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਰਾਜਪਾਲ ⁴* * * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਮੁਆਇਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਗੱਖਿਆ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ⁴ * * * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਕਿ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਰਾਰ ਕੀਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਆਸਾਮੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੁਰਾਚਾਰ ਨਾਲ ਮੁਤੱਲਕ ਨ ਹੋਣ, ਉਸ ਤੋਂ ਆਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜਾ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

311.(1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਆਪਣੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਕਿਸੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਨ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਘ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਹੈਸ਼ਿਆਅਤਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲੱਗੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਣਾ।

⁵[(2) ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਤਦ ਤੱਕ ਬਰਖਾਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਾ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਉਸਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਿਲਾਫ ਲਾਏ ‘ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਣਵਾਈ ਦਾ ਵਾਜ਼ਬ ਅਵਸਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ—

⁶ਪਰੰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਡੰਨ, ਅਰੋਪਣ ਦੀ ਤਜ਼ਵੀਜ਼ ਹੋ ਉੱਥੋਂ ਅਜਿਹੇ ਡੰਨ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਰੋਪਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤਰਵੀਜ਼ਤ ਡੰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ :-

⁴ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਅਤੇ (3) ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਖੰਡ ਉਥੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ -

(ੴ) ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਅਪਰਾਧਕ ਦੋਸ਼ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ; ਜਾਂ

(ਅ) ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਤੋਂ, ਜੋ ਉਸ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕਲਮ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਵਾਜ਼ਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਲਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜਾਂ

(ਇ) ਜਿਥੇ ਰਾਸਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਊਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(3) ਜੋ, ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਵਾਜ਼ਬੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਲਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹਟਾਉਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।]

ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ

ਸੇਵਾਵਾਂ।

312 (1) ⁸[ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ VI ਜਾਂ ਭਾਗ XI] ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀਂਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਮਤੇ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇ ਤਿਹਾਈ ਸਦਸ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮਰਥਤ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋ ਕਿ ਕੌਮੀ ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲਉਚਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀਆਂ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ⁹[ਇਸ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਹੈ] ਸਿਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਸਰਵਿਸ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਪੁਲੀਸ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਜਨੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।
9 [(3) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 236 ਵਿਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਜੱਜ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਕੋਈ ਅਸਾਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਉਪਰੋਕਤ ਸਰਬ ਭਾਰਤੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਿਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ VI ਦੀ ਸੋਧ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਸਮਲਿਤ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਭਾਗ XI” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 45 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

ਕੁਝ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ

ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਸੇਵਾ-ਸਰਤਾਂ ਵਿਚ
ਅਦਲਬਦਲ
ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਪਰਤਾ ਲੈਣ ਦੀ
ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
।

10312. ਓ.(1) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ—

(ੴ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ ਅੰਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ ਅੰਫ ਸਟੇਟ ਇਨ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ
ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ
ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1972 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਛੋਂ,
ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀ
ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਿਹਨਤਾਨੇ, ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸੇਵਾ-ਸਰਤਾਂ
ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਭਵਿਖ-ਦਰਸ਼ੀ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ
ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ ਅੰਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ ਅੰਫ ਸਟੇਟ ਇਨ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ
ਵਿਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ
(ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1972 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸੇਵਾ ਤੋਂ
ਨਿਵਿਰਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸੇਵਾਂ
ਸਰਤਾਂ ਵਿਚ, ਭਵਿਖ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ
ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗੀ ;

ਪਰਤੂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ
ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ
ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ
ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ ਜਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਉਪ-ਖੰਡ (ੳ) ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ
ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਦ ਨੂੰ, ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਉਕਤ ਅਹੁਦੇ
ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿਛੋਂ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਸਰਤਾਂ ਵਿਚ ਉਥੇ ਤੱਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿਥੋਂ
ਤੱਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸਰਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ ਅੰਫ ਸਟੇਟ ਜਾਂ ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ ਅੰਫ ਸਟੇਟ
ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਾਗੂ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ
ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ।

(2) ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰੇ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ
ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੀ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਸਰਤਾਂ ਨੂੰ
ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ
ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ।

(3) ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ—

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਈਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸ਼ਾਪਤ ।

(ੴ) ਕਿਸੇ ਕਵੇਨੈਟ, ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉਜ਼ਹੀ ਹੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਜੋ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪਿੱਠ-ਅੰਕਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਮਰਾਟ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਪਤਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ;

(ਅ) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਨੁਛੇਦ 314 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਦੇਣਦਾਰੀ ਜਾਂ ਬਾਂਧ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

(4) ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਨੁਛੇਦ 314 ਵਿਚ ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।]

313. ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨਿਮੱਤ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਆਸਾਮੀ ਨੂੰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿਛੋਂ ; ਇਕ ਸਰਭ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਆਸਾਮੀ ਵਜੋਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਰਹਿਣਗੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਹੋਣ ।

314. [ਕੁਝ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਲਈ ਉਪਬੰਧ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਾਈਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।]

ਅਧਿਆਏ II - ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

ਸੰਘ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ

315. (1) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਘ ਲਈ ਇਹ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਲਈ ਇਕ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਕਰਾਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉਸ ਸਮੂਹ ਲਈ ਇਕ ਹੀ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਮਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾ, ਜਿਥੋਂ ਦੋ ਸਦਨ ਹੋਣ, ਉਥੋਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੰਸਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਇਕ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਧਿਆਏ ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਢਨੀ ਹੋਣ ।

(4) ਸੰਘ ਦਾ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ^{11*} * * *

ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੋ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ,
ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜਰੂਰਤਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ
ਸਕੇਗਾ।

(5) ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸੰਘ ਲੋਕ
ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਪੁਛ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਾਮਲੇ
ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀਆਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ
।

316. (1) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ, ਸੰਘ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ
ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ
ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ :

ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ	ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ
ਅਹੁਦੇ ਦੀ	ਅਉਧੀ ਅਤੇ
	ਅਉਧ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਵਿਵਾਹ ਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਹੀਰਕ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਅੱਧੇ ਦੇ
ਨੇੜੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ
ਤਰੀਕਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ
ਅਧੀਨ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸ ਸਾਲ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਕਤ
ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ
ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ
ਵਿਚ ਕਗਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਹੁਦਾ
ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ।

¹²[(1 ਓ) ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜੇ ਕੋਈ
ਅਜਿਹਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ
ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਖਾਲੀ
ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਨ
ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਮੂੜ ਨ ਸੰਭਾਲ ਲਵੇ,
ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਅਜਿਹੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ
ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ
ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ, ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ ।]

(2) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ
ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਧ ਲਈ ਜਾਂ ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਪੈਂਹਠ
ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ

¹¹ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ 13[ਬਾਹਨ ਸਾਲ] ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।

ਪਰੰ—

(ੴ) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ 14ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਆਪਣੇ ਦਸਖਤੀ ਲੇਖ ਦੁਆਰਾ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 317 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਜਾਂ ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਉਪਬੰਧਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਉਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਮੁੜ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ
ਹਟਾਇਆ ਅਤੇ
ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ
ਜਾਣਾ।

317. (1) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕਦਾਚਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੁਕਮ ਦਾਅਰਾ ਹੀ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 145 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਮੁਕੱਰਰ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂਚ ਤੇ, ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

(2) ਸੰਘ ਸਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਜਪਾਲ ¹⁵* * * * ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਤਦ ਤੱਕ ਲਈ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਹਵਾਲੇ ਉਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ।

(3) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਦੋਂ ਹਟਾ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, --

(ੴ) ਦੀਵਾਲੀਆ ਨਿਆਂ-ਨਿਰਣਿਤ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਜਾਂ

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਠ ਸਾਲ” ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁴ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

¹⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(ਅ) ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਵੇਤਨ ਨੋਕਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ;ਜਾਂ

(ਇ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ, ਮਾਨਸਕ ਜਾਂ ਸਰੀਰਕ ਦੁਰਬਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਯੋਗ ਹੋਵੇ ।

(4) ਜੋ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਨਮਿੱਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਜਾਂ ਕਰਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਿਰਮਤ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆਂ ਤੇ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਹਿੱਤ-ਬੱਧ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਫਾਇਦੇ ਜਾਂ ਉਪਲੱਭਤ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਕਦਾਚਾਰ ਦਾ ਕਸ਼ਤਰਵਾਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ 318. ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ-ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁶* * *

ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ
ਸ਼ਰਤਾਂ ਬਾਬਤ
ਵਿਨਿਯਮ
ਬਣਾਉਣ ਦੀ
ਸ਼ਕਤੀ ।

* ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ—

(ਉ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ 319. ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਨ ਰਹਿਣ ਤੇ—
ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ
ਮੈਂਬਰ ਰਹਿਣ ਤੇ
ਅਹੁਦੇ ਧਾਰਨ
ਕਰਨ ਬਾਬਤ
ਮਨਾਹੀ ।

(ਇ) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੋਕਰੀ ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ

¹⁶ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਇ) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਉਸੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ। 320.(1) ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਲਈ ਪਰੀਕਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ਕਰੇ ।

(2) ਜੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੋਣ ਮੰਯੁਕਤ ਭਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ ।

(3) ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ -

(ਉ) ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਭਰਤੀ ਦੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ;

(ਅ) ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀਆਂ ਅਤੇ ਬਦਲੀਆਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂਪਣ ਤੇ ;

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੇਜਰਨਾਮੇ ਜਾਂ ਅਰਜੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਸ) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਤਪਰਤ ਕਾਰਜਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਖਰਚਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ-ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਤੇ ;

(ਹ) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਬਾਰੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਕਮ ਕੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ, ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ, ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ^{17*} * * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕਰੋ, ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ :

ਪਰੰਤੂ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ - ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆ ਬਾਰੇ, ਰਾਜਪਾਲ ^{18*} *

* * ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵਰਗ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ, ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲੋੜੇਗੀ ਕਿ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਸ ਢੰਗ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੇ ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਨੁਛੇਦ 335 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ।

(5) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁ ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ^{17*} * * * ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ

¹⁷ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

¹⁸ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨ ਲਈ
ਰਖੋ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਦੇ
ਤਥਾਂ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਹੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ
ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੋਵੇ ਸਦਨ ਉਸ ਇਜ਼ਲਾਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖੇ ਜਾਣ ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ
ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ
ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦਾ
ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ
ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ
ਖਰਚ ।

ਲੋਕ ਸੇਵਾ
ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਰਿਪੋਟਾਂ ।

321. ਸੰਸਦ ਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,
ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਐਕਟ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਦੁਆਰਾ ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ
ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਹੋਰ ਨਿਯਮ ਬੋਡੀ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ
ਸੰਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਤਿਰਿਕਤ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਿੱਠਣ ਲਈ
ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

322. ਸੰਘ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਰੀਯੋਗ ਕੋਈ ਤਨਖਾਹਾਂ,
ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ
ਫੰਡ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਭਾਰਿਤ ਹੋਣਗੇ ।

323.(1) ਸੰਘ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ
ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ
ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ
ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਨ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਨ-ਮੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਉਸ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਨਕਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ
ਰਖਵਾਏਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ^{19*}

* * * ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ
ਮੰਜੂਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਜਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਉਸ ਸੰਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ
ਰਾਜਪਾਲ ^{19*} * * * ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮ
ਬਾਬਤ ਹਰ ਸਾਲ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ
ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ, ਰਾਜਪਾਲ ^{20*} * * * ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਕੋਈ
ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੀ ਨ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਨ-ਮੰਨ੍ਹਣ ਲਈ
ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਉਸ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਨਕਲ
ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।

¹⁹ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

²⁰ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ
ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ।

323 ਉ. ਸੰਸਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਾਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕੀ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਿਗਮ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਲਈ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਝਗੜਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣਾ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ—

(ਉ) ਸੰਘ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਅਤੇ ਹੱਦਿਆਲ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਵੱਧ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਲਈ ਡੰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਇ) ਉਕਤ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਲਈ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਹ) ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪੰਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਅਗੇ ਲੰਬਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਧਾਰਤ ਹਨ, ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੀ ;

(ਕ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਸ ਦੇ ਖੰਡ (3) ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਿਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਖ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਮਾਣਿਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੀਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਦਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਸੰਸਦ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਘਰ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 46 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਹੋਰ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਲਈ 323 ਅ(1) ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅਜਿਹੇ ਝਗੜਿਆਂ, ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਲਈ ਆਪਰਾਣ ਬਾਰੇ ਦਾ ਟ੍ਰਿਬੂਨਲ ਨਿਆ-ਨਿਰਣ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਜੋ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣ-ਲਿਖੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ

(ਚ) ਕਿਸੇ ਕਰ ਦਾ ਲਗਾਉਣਾ, ਨਿਰਧਾਰਣ, ਉਹਗਾਹੁਣਾ, ਅਤੇ ਨਾਫ਼ਜ਼ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ, ਸੀਮਾ-ਮਸ਼ਲ ਸਰਹਦ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਆਯਾਤ ਅਤੇ ਨਿਰਯਾਤ;

(ਇ) ਉਦਯੋਗਿਕ ਅਤੇ ਮਜਦੂਰ ਝਗੜੇ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 31 ਉੱਤੇ ਵਿਚ ਯਥਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਿਸੇ ਸੰਪਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਤ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੌਂ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ;

(ਹ) ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੰਪਤੀ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ;

(ਕ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹੀਰਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਹੀਰਕ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਉੱਤੇ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ;

(ਖ) ਖਾਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਤੇਲ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਹਨ) ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਵਸੂਲੀ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਤਰਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਅਵਸ਼ਕ ਮਾਲ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ;

²[(ਗ)] ਕਿਰਾਇਆ, ਉਸਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਤਨਕੀਹਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੱਕ ਹਿੱਤ ਹੋਣਗੇ;

³[(ਘ)] ਉਪਖੰਡ (ਚ) ਤੋਂ ਉਪਖੰਡ ⁴[(ਗ)] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਫੀਸ ;

² ਸੀਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ)।

³ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਉਪਖੰਡ (ਗ) ਅਤੇ (ਘ) ਅਤੇ (ਝ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਅਖਰਾਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

⁴ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ) () ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ।

²³ [(ੴ.)] ਉਪਰਵੰਡ (ੴ) ਤੋਂ ਉਪਰਵੰਡ^੫[(ੴ)] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ

(ੴ) ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਦਾ ਦਰਜ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਉਕਤ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਵਿਚੋਂ ਹਰਿਕ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਪਮਾਨ ਦੇ ਲਈ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ;

(ਇ) ਉਕਤ ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਆ ਦੇ ਲਈ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਹੈ) ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ;

(ਸ) ਅਨੁਛੇਦ 136 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਪਵਰਜਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਉਕਤ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ;

(ਹ) ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਬਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਧਾਰਤ ਹਨ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦੇ ;

(ਕ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ, ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪੰਚਮਾਨਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੀਸ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਦ ਹੈ) ਦਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਜਿਹੇ ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕੰਮਕਾਜ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ੀਘਰ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੌਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, “ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” ਤੋਂ, ਮਤਲਬ ਹੈ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਜੋ ਭਾਗ II ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੈ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1993 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (15.05.1994 ਤੋਂ) () ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਭਾਗ XV

ਚੌਣਾਂ

ਚੌਣਾਂ ਦੇ ਅਧੀਖਣ, 324.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨਿਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਲਈ ਸਭ ਚੌਣਾਂ ਲਈ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਇਕ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਣਾ।

(2) ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁੱਖ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹੋਂ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਤੋਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਨਿਯਤ ਕਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ, ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਉਸ ਨਿਮੱਤ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(3) ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਮੁੱਖ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਹਰੇਕ ਆਮ ਚੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਆਮ ਚੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਹਰੇਕ ਦੋ-ਸਾਲਾ ਚੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਜ-ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

(5) ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਆ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਮੁੱਖ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਉਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜੱਜ ਹਟਾਇਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਭਕਾਰੀ ਕੋਈ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਚੌਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

¹ ਸ਼ਬਦ “ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਚੌਣਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਸੰਕਾ ਅਤੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1965, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

(6) ਜਦ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ²* * * * ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅਮਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਵੇਗਾ ਜਿਹ ਖੰਡ (1) ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ।

ਧਰਮ, ਨਸਲ
ਜਾਤ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦੇ
ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ
ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ
ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ
ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ
ਜਾਣ ਲਈ
ਅਪਾਤਰ ਨ ਹੋਣਾ,
ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ
ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ
ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ
ਨ ਕਰਨਾ ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ
ਰਾਜ ਦੀਆਂ
ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ
ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦਾ
ਬਾਲਗ ਵੈਟ-
ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ
ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਾ ।

ਸੰਸਦ ਦੀ
ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ
ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਰੇ
ਉਪਬੰਧ ਬਣਾਉਣ
ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ
ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ
ਅਜਿਹੇ ਵਿਧਾਨ-
ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣਾਂ
ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ
ਬਣਾਉਣ ਦੀ

325. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ
ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਹਰਿਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਲਈ ਇਕ ਆਮ
ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਵਲ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ
ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ
ਲਈ ਅਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

326. ਲੋਕ ਸਭਾ ਲਈ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਬਾਲਗ
ਵੈਟ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਅਰਥਾਤ, ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ
ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਤੁਰੀਕ ਤੇ, ਜਿਹੀ ਮੁਨਾਸਥ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ
ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ
[ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ] ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਵੇਂ ਅਣਵਾਸ, ਚਿਤ-ਵਿਗਾੜ,
ਅਪਰਾਧ ਜਾਂ ਭਰਿਸ਼ਟ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਚਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ
ਜਾਂ ਮੁਨਾਸਥ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਕਾਬਲ ਨ ਹੋਵੇ,
ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੈਟਰ ਵਜੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

327. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ
ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸੰਦੱਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਹਰੇਕ
ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਚ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣਾ, ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ
ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਠੀਕ ਗਠਨ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਰ ਸਭ
ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।

328. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸੰਸਦ ਉਸ ਨਮਿੱਤ
ਉਪਬੰਧ ਨ ਬਣਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ
ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਨਾਲ
ਸਬੰਧਤ, ਜਾਂ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ
ਦਾ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਗਠਨ
ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਰ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ

² ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੌਥ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਹਠਵੀਂ ਸੌਥ) ਐਕਟ, 1988 ਕੀ ਧਾਰਾ 2 ਲਈ “ਇਕੀ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਸ਼ਕਤੀ। ਸਕੇਗਾ।

ਚੋਣ ਮਾਮਿਲਾਂ⁴ 4329. ੫[ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ
ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ
ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਤੇ

ਰੋਕ।

329 ਉ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ]—

(ੴ) ਅਨੁਛੇਦ 327 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 328 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਬਣਾਏ
ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ, ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜੋ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਜਾਂ
ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਵਾਂ ਤੇ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ
ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਦਨ ਜਾਂ
ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਅਰਜੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ
ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ
ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਿਹਾ ਮੁਨਾਸਬ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹੋਵੇ।

329 ਉ [ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ]*****

(ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਲਈ ਚੋਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ) ਸੰਵਧਾਨ [ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ] ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 36
ਦੁਆਰਾ (20.06.1979) ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਿਰਸਤ।

⁴ ਸੰਵਧਾਨ (ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁵ ਸੰਵਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 35 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਪਰੰਤੁ ਅਨੁਛੇਦ 329 ਉ ਦੇ ਉਪਬੰਦ ਦੇ
ਤਾਬੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਵਧਾਨ (ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ
ਗਏ।

⁶ ਸੰਵਧਾਨ (ਉਨਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਭਾਗ XVI

ਕੁਝ ਕੂ ਸ਼੍ਰੋਣੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ 330. (1) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ -

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ

ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ

ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ

ਬਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ

ਕਰਨਾ ।

(ੴ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ;

¹[(ਅ) ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਅਤੇ]

(ਇ) ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ;
ਲਈ ਬਾਵਾਂ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ
ਕਿਸੇ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ] ਵਿਚ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ
ਅਨੁਪਾਤ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ] ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ
ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ
²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ
ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ], ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ²[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ
ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਬਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ [ਜਾਂ ਸੰਘ
ਰਾਜ-ਖੇਤਰ] ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ ।

³[(3) ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆਸਾਮ ਦੇ
ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ
ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਈਆਂ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ
ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਉਕਤ
ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ
ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ ।]

⁴[ਵਿਆਖਿਆ – ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 332 ਵਿਚ “ਜਨਸੰਖਿਆ”
ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਅੰਤਿਮ ਪੁਰਵਰਤੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਸਗਤ
ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਣ ਵਿਚ ਅੰਤਮ ਪੂਰਵ-ਵਰਤੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ

¹ ਸੀਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਇਕਵੰਜਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (16.06.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

² ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਇਕੱਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 3(ਅ) ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁴ ਸੀਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 47 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਪ੍ਰਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਨ 5⁵[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨ ਗਣਨਾ ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਅੰਕੜੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੌਂਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ 6[2001] ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।

ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ
ਐਂਗਲੋ-ਬਾਰਤੀ
ਫਿਰਕੇ ਦੀ
ਰਾਜ ਦੀਆਂ
ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ
ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ
ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ
ਬਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾ
ਕਰਨਾ।

331. ਅਨੁਛੇਦ 81 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਬਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਚੋਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਮੈਬਰ ਜੋ ਦੋ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨ ਹੋਣ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

332 (1) ⁷ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ⁸[ਆਸਾਮ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ] ਹੋਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(2) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬਾਵਾਂ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਕੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਾਵਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ।

⁹[(3ਉ) ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸਾਲ 10[2026] ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਅਰੁਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮੇਘਾਲਯ, ਮੀਜੋਰਮ ਅਤੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆਂ ਦੇ, ਅਨੁਛੇਦ 170 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪੁਨਰ ਸਮਾਯੋਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਜੋ ਸੀਟਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚੁਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਨਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ “1991” ਤੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਕ ਯਾ ਭਾਗ ਖ ਵਿਚ ਵਿਨਿਦਿਰਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਵੰਜਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (16.06.1986 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਜਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (21.09.1987 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਰਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ “2000” ਦੀ ਬਾਵਾਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ--

(ੴ) ਜੋ ਸਹਿਯਾਨ (ਸੰਤਵਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਕ ਸੀਟ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਉਨੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੰਖਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆਂ ਦੇ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਮੌਜੂਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ (ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੋਣ) ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਮੌਜੂਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ।

¹¹[(੩ਅ) ਖੰਡ (3) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਲ ¹²[2026] ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਜਨਗਣਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਦੇ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆਂ ਦੇ, ਅਨੁਛੇਦ 170 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਪੂਨਰ ਸਮਾਜੋਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਜੋ ਸਥਾਨ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਗਏ ਉਹ ਉਨੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ, ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੀ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੇ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸੰਖਿਆ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਸੰਖਿਆ ਤੋਂ ਹੈ।]

(4) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਉਸ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਅਨੁਪਾਤ ਉਸ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ।

(5) ¹³[* * * * * * * *]ਆਸਾਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਰਾਂਖਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(6) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਦਾ ਮੈਬਰ ਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ * * * * * ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (5.12.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਗਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2001 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹³ ਦੋ ਨੇਰਥ ਈਸਟਰਨ ਏਰੀਆਜ਼ (ਰੀਆਰਗਨਾਈਜ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਛ ਸ਼ਬਦ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਹੋਵੇਗਾ ।

¹⁴[ਪਰੰਤੂ ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਚੌਣ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਖੇਤਰ ਜਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸੰਮਲਿਤ ਚੌਣ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਜ਼ੂਦ ਸੀ, ਨੂੰ ਬਣਾਏ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ]

ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ । 333. ਅਨੁਛੇਦ 170 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁵* * * * * * * *, ਦੋ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਚੌਖੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ¹⁶[ਉਸ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨਾਮਜਦ] ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਬਾਵਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ । 334. ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ-

ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਾ ਸਤੱਰ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਨ ਰਹਿਣਾ । (ੴ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਬਾਵਾਂ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ, ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ;

(ਅ) ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮਜਦਗੀ ਦਾਅਰਾ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ¹⁷[ਸਤੱਰ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਜ਼ੂਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜਿਹੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਤੁੜਾਓਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ।

ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕੁਸਲਤਾਂ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਧਿਆ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

¹⁸[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ, ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਬੋਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਈਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹੋਂ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹੇ ਉਹ ਮੁਨਾਸ਼ ਸਮਝੇ, ਨਾਮਜਦ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੰਚਾਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2009 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (25.01.2010 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਸੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਸਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸੰਬੰਧਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪਦਾਂ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਕਾਬਲ ਹੋਣ ਲਈ ਯੋਗਤਾ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਛੇਟ ਦੇਣ ਜਾਂ ਮੁੱਲਅੰਕਣ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ।

ਕੁਝਕੁ	ਸੇਵਾਵਾਂ	19336. (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੋਰਾਨ, ਸੰਘ ਦੀਆਂ ਰੇਲਵੇ, ਸੀਮਾ-ਮਸ਼ੂਲ. ਡਾਕ ਅਤੇ ਤਾਰ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਲਈ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਅਗੱਸਤ, 1947 ਦੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੰਦਰੂਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।
ਉਪਬੰਧ।		

ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਰਹਿ ਅਨੁਵਰਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ, ਉਕਤ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਉਕਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਤੁਰੰਤ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਦੇ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀ ਕੀਤੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਦਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਭੀ ਰਾਖਵੇਂਕਰਣ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ, ਉਸ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਉਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਹੋਰ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਾਬਲ ਪਾਏ ਜਾਣ।

ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ	ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਫਾਇਦੇ	337. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਦੋਰਾਨ, ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਬਾਰੇ ਉਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ 20* * * * * ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਏਆਂ ਜੋ ਮਾਰਚ, 1948 ਦੇ ਇਕੱਤੀਵੇਂ ਦਿਨ ਅੰਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।
ਲਈ ਸਿਖਿਅਕ ਗ੍ਰਾਂਟਾ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।		

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਹਰਿਕ ਅਨੁਵਰਤੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਤੁਰੰਤ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਘੱਟ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਾ ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸੇਸ਼ ਰਿਆਇਤ ਹੋਣ, ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ :

¹⁴ ਇਸ ਦੇ ਜੰਮ੍ਹ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ, ਅਨੁਛੇਦ 335 ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮ੍ਹ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

16 ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਦੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਪਾਰਾ 29, ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਗ੍ਰਾਂਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਦਾਖਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿ ਸੈਕੜਾ ਐਂਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ ਫਿਰਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਸੁਲੱਭ ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

²¹[ਕੌਮੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ

338 ²²[(1) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

।

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਇਕ ਉਪ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਂਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ ।]

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤਾ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰਂਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੴ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ²³***ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੱਨ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੇ;

(ਅ) ²⁴ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਤੇ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਬਤ ਉਲਿਖਤ ਸਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ;

(ਇ) ²⁴ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੇ;

(ਸ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿ ਸਾਲ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004) ਹਾਸੀਏ ਦੇ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਵੀਨੀ) ਖੰਡ (1) ਅਤੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ । ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਕਰੇ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੂਰਣ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਅਤੇ 24ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਬਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰੇ;

(ਕ) 24ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ, ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨੱਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਕਾਜਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਦੇ ਲਈ ਅਸਵਿਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸਤਿਹਾਰ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(7) ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਨਾਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸਤਿਹਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ੳ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਦਾਵੇ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹਨ ਅਰਥਾਤ:-

(ੳ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਹੁ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਇ) ਹਲਫ਼ੀਆ ਬਿਆਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਰਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ²⁴ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਨਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ।

²⁵[(10)] ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ²⁴ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੌਂਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਪਿਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 340 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਐਂਗਲੋ ਇੰਡੀਅਨ ਫਿਰਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ।

²⁶[338 ਓ. (1) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਕਬੀਲਿਆਂ ਲਈ
ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ

(2) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮੱਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਹੁੱਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਪਣੇ ਦਸਖਤਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹਰ ਸਹਿਤ ਵਰਟਾ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ, ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇਗਾ।

(4) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਾਬਤਾ ਖੁਦ ਵਿਠਿਯਮਤ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(5) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਹ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ-

(ੰ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤੱਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪੈਹਠਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (12.3.1992 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (3) ਨੂੰ ਖੰਡ (10) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਵਾਸੀਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (19.02.2004 ਤੋਂ) ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਰਿਪਾਲਣ ਦਾ ਮੁੱਲਅੰਕਣ ਕਰੋ;

(ਅ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਵੰਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਿਕਾਇਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ

(ਇ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਬਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਜਾਬਤਾ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਅੰਕਣ ਕਰੋ ;

(ਸ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸਲਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਂਾਂ ਤੇ, ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ;

(ਹ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨੂੰ ਭਾਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰ ਉਪਾਂਖਿਨਾ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨਾ ; ਅਤੇ

(ਕ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫ਼ਜ਼ਤ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਨੱਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਰੱਤਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਵੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੋ ।

(6) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਟਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਘ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(7) ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇਕ ਨਕਲ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤਜਵੀਜਤ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ

ਅਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਗਿਆਪਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

(8) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੰਡ (5) ਤੇ ਉਪਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਉਪਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂਚ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ,ਜੋ ਦਾਵੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ:-

(ਉ) ਭਾਰਤ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਸੰਹੁ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਨਾ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋੜਨਾ ਕਰਨਾ;

(ਇ) ਹਲਫ਼ੀਆ ਬਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ;

(ਸ) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਰਿਕਾਰਡ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ;

(ਹ) ਸ਼ਹਾਦਤ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ;

(ਕ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ।

(9) ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੱਦਿਆਲ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਣ ਨੀਤੀਗਤ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੇਗੀ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ 339. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 27* * * ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇਣ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੇ ਕਰੇਗਾ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਨਿਯੰਤਰਨ। ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਤ ਕਰ

²⁷ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਪਾਰਾ 29 , ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਜਾਂ ਸਹਾਇਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਰੂਰੀ ਵਾਂਛਨੀ ਸਮੱਝੇ ।

(2) ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ, ²⁸[ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਵਸ਼ਕ ਹੋਣੀਆਂ ਉਲੰਖਤ ਹੋਣ ।

ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

340 (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮੱਝੇ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਬੰਦੀ ਅੰਦਰ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਖਿਅਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ੍ਰੋਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੀ ਜੋ ਉਹ ਝੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਜੋ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸ਼ਤ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਸ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਮਲ੍ਹਮ ਕੀਤੇ ਤੱਥ ਦਸਦਿਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮੱਝੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਟ ਦੀ ਇਕ ਨਕਲ, ਉਸ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯਾਦ-ਪਤੱਰ ਸਮੇਤ, ਸੰਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਵਾਏਗਾ ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ |

341.(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ²⁹[ਕਿਸੇ ਰਾਜ ³⁰[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਬੇਤਰ] ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ^{31*} * * * ਕੋਈ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ^{32*} * * * ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ] ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ³³ * * * ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਜਾਤਾਂ,

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ “ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਸੂਖ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³¹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲੰਖਤ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³² ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਸੂਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³³ ਵੇਖੋ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਦ੍ਰਾਲੇ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. : ਸੀ.ਓ.19, ਤਰੀਕ 10 ਅਗਸਤ, 1950, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II, ਅਨੁਭਾਗ 3, ਪੰਨਾ 163 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ) ਹੁਕਮ, 1950 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ; ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮ੍ਹ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਹੁਕਮ, 1956; ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1968 ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਿੰਧਿਮ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ, ਹੁਕਮ, 1978 (ਸੀ.ਓ.110) ।

ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਜਾਤਾਂ ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ 34[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਸਮੇਂ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਅਨੁਸੂਚਿਤ
ਕਬੀਲੇ ।

342. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 35[ਕਿਸੇ ਰਾਜ 35[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ] ਬਾਰੇ, ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਉਹ 36* * * ਕੋਈ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ 37* * * ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ,] ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ³⁸ ਦੁਆਰਾ, ਉਹ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੀਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਉਸ ਰਾਜ 35[ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸਮੇਂ ਜਾਣਗੇ ।

(2) ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ, ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³⁵ ਸੰਵਿਦਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ “ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

³⁶ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³⁷ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³⁸ ਵੇਖੋ ਨੰ (ਸੀ ਓ, 22), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) ਹੁਕਮ, 1950 ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ; (ਸੀ ਓ.33) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) (ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ) ਹੁਕਮ 1951 ; (ਸੀ ਓ.58), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਡੀਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) ਹੁਕਮ, 1959 ; (ਸੀ ਓ.65), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1962 (ਸੀ ਓ.78), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ) (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਹੁਕਮ 1967 ; (ਸੀ ਓ.182), ਸੰਵਿਧਾਨ (ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਚੀਵ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ 1968 ; (ਸੀ ਓ.88) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨਾਗਾਲੈਂਡ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1970 ਅਤੇ ਸੰਵਿਦਾਨ (ਕਿੱਕਮ) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੁਕਮ, 1978 (ਸੀ ਉ.111) ।

ਭਾਗ XVII

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਏ I – ਸੰਘ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ 343. (1) ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ।
ਭਾਸ਼ਾ

ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ
ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦਾ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਰੂਪ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ
ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰੂਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਘ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ
ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ
ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ :

ਪਰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ¹ ਸੰਘ ਦੇ
ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਦੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਰੂਪ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ
ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਰੂਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ
ਦੁਆਰਾ ਪੰਦਰੂਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਪਿੱਛੋਂ -

(ਉ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਜਾਂ

(ਅ) ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਰੂਪ
ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ
ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ।

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ 344. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ
ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇਕ
ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਗਠਤ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਇਕ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ
ਉਲਿਖਤ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ
ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗਾ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਮਿਸ਼ਨ
ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ।

(2) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕਰੱਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ -

(ਉ) ਸੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ
ਵਰਤੋਂ ;

¹ ਸ. ਆ. 41 ਦੇਖੋ ।

(ਅ) ਸੰਘ ਦੇ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ;

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ 348 ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ;

(ਸ) ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਉਲਿਖਤ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦਸਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ;

(ਹ) ਸੰਘ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ;

ਬਾਬਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੋ ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਦਯੋਗਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਉੱਨੱਤੀ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਬਤ ਗੈਰ-ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਦਾਅਵਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿਤਾਂ ਦਾ ਯੋਗ ਧਿਆਨ ਰੱਖੋਗਾ ।

(4) ਤੀਹ ਮੈਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕਿ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਗਠਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀਹ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਬਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਦਸ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਬਰ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਪਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇ ਕਾਇਦੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਕਹਿਰੀ ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵੇਟ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ।

(5) ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕੀਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇ ।

(6) ਅਨੁਛੇਦ 343 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਖੰਡ (5) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਸਾਰੀ ਰਿਪੋਟ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਅਧਿਆਏ II- ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ 345. ਅਨੁਛੇਦ 346 ਅਤੇ 347 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਮੰਡਲ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਭ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਤਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੋ, ਕਾਰਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਉਹ ਇਸ ਸੀਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ 346. ਸੰਘ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਤਸ਼ਹਿਸ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਅਤੇ

ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ :

ਰਾਜ ਅਤੇ ਸੰਘ

ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ

ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ।

ਪਰੰਤੂ, ਜੇ ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਰਾਜ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਚਾਰ
ਲਈ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਉਹ
ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ।

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ

ਆਬਾਦੀ ਤੇ ਕਿਸੇ

ਅਨੁਭਾਗ ਦੁਆਰਾ

ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ

ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ

ਵੇਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

347. ਉਸ ਨਿਮੀਤ ਮੰਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸ਼ਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ
ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਚੋਖਾ ਅਨੁਪਾਤ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲੀ
ਜਾਂਦੀ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਨਿਦੇਸ਼
ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਭ ਥਾਈਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ
ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਤਾ
ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਅਧਿਆਏ III - ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸਰਵ-ਉੱਚ

348. (1) ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਦ ਤਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕਰੇ -

ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ

(ੰ) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰਿਕ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਸਭ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ,--

ਅਤੇ ਉੱਚ

(ਅ) (i) ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ
ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪੂਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਬਿਲਾਂ ਦੇ
ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਦੇ,

ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ

(ii) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ
ਸਭ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ² * * *
ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ, ਅਤੇ

ਵਰਤੀ ਜਾਣ

(iii) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-
ਮੰਡਲ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਹੁਕਮਾਂ,
ਨਿਯਮਾਂ, ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ,

ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ।

ਸੱਤਾਜੁਕਤ ਪਾਠ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ
ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ²* * * ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਹਿੰਦੀ
ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ
ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ
ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

² ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ" ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਨੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਬਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਐਕਟਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ² * * * ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਆਦਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਉਪ-ਖੰਡ (iii) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ, ਨਿਯਮ, ਵਿਨਿਯਮ ਜਾਂ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਕਰੱਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਉਤੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ² * * * ਦੀ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਅਧੀਨ, ਉਸ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੱਤਾਯੁਕਤ ਪਾਠ ਸਮਝਿਆਂ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ
ਕੂਝਕੂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ
ਬਣਾਉਣ ਲਈ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਬਤਾ ।

349. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪੰਦਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਨੁਛੇਦ 348 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਿਲ ਜਾਂ ਸੋਧ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਨੁਛੇਦ 344 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮਿਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਪਤ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ।

ਅਧਿਆਏ IV - ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਦੇਸ਼

ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ
ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ-
ਬੇਨਤੀਆਂ ਵਿਚ
ਵਰਤੀ ਜਾਣ
ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ।

ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਓ ਤੇ
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ
ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ
ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ।

ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ
ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫਸਰ ।

350. ਹਰਿਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਗ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿ ਬੇਨਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ।

350 ਓ. ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਹਰਿਕ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਯਤਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਉ ਦੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਚੇਖੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਾ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

350 ਅ. (1) ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫਸਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਅੰਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸ਼ਾਪਤ ।

(2) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਫਸਰ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੀਵਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਕੀਫ਼ੀਆਂ ਤੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਦੇਸ਼ ਕਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇ, ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਭ ਰਿਪੋਟਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ, ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾਏਗਾ ।]

ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਿਦੇਸ਼ । 351. ਸੰਘ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਸਾਰ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਭਾਰਤ ਤੇ ਮਿਲੇ-ਜੁਲੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸਭ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਵਰਤੀਏ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਅੱਠਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਰੂਪਾਂ, ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥੀ ਨੂੰ ਪਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਲਈ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸਮ੍ਰੂਧੀ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ ।

ਭਾਗ XVIII

ਸੰਕਟ ਉਪਬੰਧ

ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ 352.(1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਵੇਂ ਯੁਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ¹ [ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸੇ ਦਾ 2[ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਭਾਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖੱਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ] ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

³[ਵਿਆਖਿਆ- ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਯੁਧ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ਸਸ਼ਤਰ ਵਿਦਰੋਹ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਯੁਧ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਮਲਾ ਜਾਂ ਸਸ਼ਤਰ ਵਿਦਰੋਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ, ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖਤਰਾ ਅਤਿ-ਨੇੜੇ ਹੈ]

⁴[(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਤਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਪਰਿਸਥਦ ਦਾ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 75 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਦੀ ਹੈ।) ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਿਰਣਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਸਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰਿਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ, ਜੋ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਹਿਅਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ (ਜੋ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੌੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੜਾਉ ਉਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮਹੀਨੇ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.01.1979ਤੋਂ) “ਅੰਦਰੂਨੀ ਗੜਬੜ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 48 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977ਤੋਂ) ਨੂੰ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਖੰਡ (2), ਖੰਡ (2ਉ) ਅਤੇ ਖੰਡ (3) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਦੀ ਮੁੱਦੱਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਗਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜੇਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

(5) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਖੰਡ (4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਵਿਚੋਂ ਦੂਸਰੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦੱਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਹੋਰ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੌਨਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨੀਂ ਵਾਰ ਇਹ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾਫਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦੱਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਉ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦੱਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਮੁੱਦੱਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਜੇ ਉਕਤ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦੱਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(6) ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾ ਦੇ ਲਈ, ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਕੁਲ ਮੈਂਬਰ ਸੀਖਿਆ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜਰ ਅਤੇ ਵੇਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

(7) ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਖੰਡ(1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੇਗਾ।

(8) ਜਿਥੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਉਸਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਅਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਲੇਕ ਸਭਾ ਦੀ ਕੁਲ ਮੈਬਰ ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦਸਵੇਂ ਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਦਸਖਤ ਕਰਕੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ-

(ਉ) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਇਜ਼ਲਾਸ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਨੂੰ, ਜਾਂ

(ਅ) ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਇਜ਼ਲਾਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ, ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੈਠਕ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਚੌਂਦਾਂ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗਾ।

⁵[⁶(9)]ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ⁷[ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਜਾਂ ⁷[ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਰੋਹ] ਦੇ ਅਤਿ-ਨੇੜੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਧਾਰਾਂ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਸੰਸਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ 353 ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤਦ-ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ।

(ਉ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਵਿਆਂ ਵੀ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਢੰਗ ਬਾਬਤ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤਾਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸੰਘ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕਰਤਵ ਅਰੋਪਦੇ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਅਰੋਪਿਆ ਜਾਣਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਨਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 05 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਖੰਡ (4) ਨੂੰ ਖੰਡ (9) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਨਰ ਅੰਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਅੰਦਰੂਨੀ ਗਤਬੱਦ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਬੇ ਗਏ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦਾ ਧਾਰਾ 37 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਉਪਖੰਡ (5) ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸੰਘ-ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

⁹[ਪਰਤੂ ਜਿਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ ਉਥੇ ਜੋ ਹੋਰ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ :-

(i) ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ

(ii) ਖੰਡ (ਅ) ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ,

ਵਿਸਤਾਰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ ।]

ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਾਨ ਕੀ ਵੰਡ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ।

354. (1) ਜਦ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 268 ਤੋਂ 279 ਤੱਕ ਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਜਿਹੀ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸਤਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਿੰਦੀ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਫੇਰੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਰਹੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੰਘ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤਵ੍ਵ ।

355. ਸੰਘ ਦਾ ਕਰਤਵ੍ਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜ਼ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇ ਕਿ ਹਰਿਕ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਹਿਫਾਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤਵ੍ਵ ।

ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੰਸਾਰਨੀ ਦੇ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ।

356. (1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ¹⁰* * * ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ, ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ—

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 49 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸ਼ਾਪਤ ।

¹⁰ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

(ੴ) ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਜ-ਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ
 11* * * ਵਿਚ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ
 ਬੋਡੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂਯੋਗ ਸਭ ਜਾਂ ਕੋਈ
 ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ
 ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ
 ਹੋਣਗਿਆਂ ;

(ਇ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਵਿਚ
 ਕਿਸੇ ਬੋਡੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ
 ਅਮਲ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ
 ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
 ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵਾਂਛਨੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ :

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ
 ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ
 ਲੈਣ, ਜਾਂ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮੰਬੰਧਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ
 ਅਮਲ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ
 ਕਰੇਗੀ ।

(2) ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਿਸੇ ਉੱਤਰਵਰਤੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾ ਲਈ ਜਾ
 ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੀਰਿਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ
 ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੂਰਵ-ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ
 ਪਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਮੁੱਦਤ
 ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮੰਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਪਰਵਾਨ
 ਨ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ (ਜੋ ਪੂਰਵ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ
 ਘੋਸ਼ਣਾ ਨ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ
 ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓਿ ਇਸ ਖੰਡ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੀ
 ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ
 ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ
 ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,
 ਤਾਂ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ ਗਠਨ ਪਿਛੋਂ
 ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ, ਜੇਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ
 ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ

¹¹ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੇਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਪਰਤਾ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ¹² [ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨੀਂ ਵਾਰ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜੋ ਪਰਤਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ¹³ [ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ, ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓ¹⁴ [ਛੇ ਮਹੀਨੇ] ਕੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੰਰਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿੰਤੁ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੰਰਾਨ ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਟੇ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜੇ ਕਰ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

¹⁵ [ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਬਤ 11 ਮਈ, 1987 ਨੂੰ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰੰਤੂਕ ਵਿਚ “ਤਿੰਨ ਸਾਲ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕੌਂਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਮਾਨੋ ਉਹ ¹⁶ [ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਲਾ ਹੈ)

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਖੰਡ(3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਤੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ “ਛੇ ਮਹੀਨੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) “ਇਕ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) “ਛੇ ਮਹੀਨੇ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੰਡਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) “ਇਕ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ। ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 50 ਦੁਆਰਾ (03.01.1977 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ “ਛੇ ਮਹੀਨੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਇਕ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1950 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਹਠਵੀਂ ਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਹਠੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1991 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਵਰਤਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਏ।

¹⁷[(5) ਖੰਡ (4) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਤਦ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਦ-

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੇ ਬਾਰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਤੇ

(ਅ) ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੰਗਾਨ (ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਬਣਾਏ ਰਖਣਾ, ਸੰਬੰਧ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਧਾਰਣ ਚੋਣ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ]

¹⁸[ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ ਬਾਬਤ 11 ਮਈ, 1987 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ 357 (1) ਜਿਥੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕਿਸੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਗੀਆਂ -

ਵਿਧਾਨਕ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ
ਵਰਤੋਂ ।

(ਉ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਹਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਨਿਮਿੱਤ ਉਲਿੱਖਤ ਕਰੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਹੀਆਂ ਨੂੰ ਅਰੋਪਣਾ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਸੌਂਪਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਖਿਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੀ;

(ਅ) ਸੰਘ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਰਤਵੰਵ ਅਰੋਪਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਰਤਵੰਵ ਅਰੋਪਣਾ ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੀ ;

(ਇ) ਜਦ ਲੋਕ-ਸਭਾ ਇਜ਼ਲਾਮ ਵਿਚ ਨ ਹੋਵੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਖਰਚ ਦੀ

¹⁷ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 38 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਖੰਡ 5 ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਅਠੀਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਖੰਡ (5) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

¹⁸ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਤਰੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (06.01.1990 ਤੋਂ) ਮੂਲ ਪ੍ਰਕੁਤੱਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਤਰੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦਾ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਣ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਖਰਚ ਅਖਿਤਿਆਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ,

ਸਕਤਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ।

¹⁹[(2) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੋਰ ਸਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ, ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 356 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਅਣਹੋਦ ਵਿਚ ਸਕਤਾਵਾਨ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਸਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸਦਾ ਅਦਲ ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।]

ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ²⁰[(1)] ²¹[ਜਦ ਤੱਕ ਯੋਧ ਬਾਹਰੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਐਲਾਣ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ ਤਦ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭਾਗ III ਵਿਚ ਯਥਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕਤੀ, ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਰਾਜ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਦ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕਤਵਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਅਸਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਤੁਰੰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਹੀਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕਿਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ:

²²[ਪਰੰਤੂ ²³[ਜਿਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ] ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਥੇ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਥੇ ਤਰ, ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜਿਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ।]

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 51 ਦੁਆਰਾ (20.1.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) ਅਨੁਛੇਦ 358 ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਅੰਕਤ ਕਿਤੀ ਗਿਆ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) “ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 52 (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) “ਜਦ ਸਕਟ ਕਾ ਘੋਸ਼ਣਾ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

²⁴[(2) ਖੰਡ (1) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ਉ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।]

ਸੰਕਟਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ
ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ
ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਾਫਜ
ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ
ਮੁਅੱਤਲੀ ।

359.(1) ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ²⁵[ਅਨੁਛੇਦ 20 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ] ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ] ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਨਾਫਜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, ਜਿਹੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਫਜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੀਬਿਤ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨਾਫਜ ਰਹੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਛੋਟੇਰੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਹੀ ਕਿ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਮੁਅੱਤਲ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ।

²⁶[1(ਉ) ਜਦ ²⁶[ਅਨੁਛੇਦ 20 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ] ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ] ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦਾ ਖੰਡ (1) ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਉਕਤ ਭਾਗ ਵਿਚ ਯਥਾਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਰਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਪਾਬੰਧੀ ਨਹੀਂ ਲਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਰਾਜ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦਰਜ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਉਪਰੋਕਤ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹਦ ਤੱਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਕਰਨੋਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ।]

²⁷ [ਪਰਤੂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਬੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਜ ਬੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) “ਭਾਗ 3 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਅਧਿਕਾਰਾ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੀਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (ਅਠੀਤਦਰਸ਼ੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 53 (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਉਥੇ ਤੱਕ, ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ।]

²⁸(1ਅ) ਖੰਡ (1ਉ) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ਉ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਦਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਉਲੇਖ ਦਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।)

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਤੱਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

²⁹[ਪਰਤੂ ਜਿਥੋਂ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਥੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਗ ਤੇ ਤਦ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਵਿਸਤਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ।]

(3) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਰਹੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

³⁰359 (ਉ) [ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ] ਸੀਵਧਾਨ (ਤਰੇਹਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (6.1.1990 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ।

ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ 360 (1) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਬਾਬਤ ਉਪਰੰਧ । ਗਈ ਹੈ, ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਰਤਾ ਜਾਂ ਸਾਖ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਐਲਾਨ

²⁸ ਸੀਵਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 40 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁹ ਸੀਵਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 53 (3.1.1977 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

³⁰ ਸੀਵਧਾਨ (ਉਨਾਠਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ । ਜਿਥੇ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ, ਭਾਵਅਰਥ 1988 ਦੇ ਮਾਰਚ ਦੇ ਤੌਰਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ।

ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

³¹[360 (2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਘੋਸ਼ਣਾ-

(ਉ) ਕਿਸੇ ਬਾਅਦ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾਬੀ ਜਾ ਪਰਿਵਰਤਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ;

(ਇ) ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ, ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੇ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਸਦਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਤੁੜਾਓਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓਂ ਉਪਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੇਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਆਪਣੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠਦੀ ਹੈ, ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੇ ਉਕਤ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਤਾ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(3) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸੱਤਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਉਚਿਤਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੇ ਕਿ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਲੰਖਿਤ ਹੋਣ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੱਕ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਸ ਪ੍ਰੋਯਜ਼ਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਅਤੇ ਚੋਖੇ ਸਮਝੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ-

(i) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਲੋੜਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ,

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979ਤੋਂ) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

(ii) ਸਭ ਧਨ ਬਿਲਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 207 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕਰਨਾ ਲੋੜਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ,

ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

(ਅ) ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਸੰਘ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਤੇ ਤੱਲਕ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਲਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ।

³²[* * * * *

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠੀਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (ਅਠੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਖੰਡ (5) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ) 1978 ਦੀ ਧਾਰ 41 ਦੁਆਰਾ (20.06.1979 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਭਾਗ XIX

ਫੁਟਕਲ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ 361. (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਲਈ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਹਿਫਾਜਤ। ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਤਰਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਅਨੁਛੇਦ 61 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਥਾਪੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ, ਟ੍ਰੈਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਬੋਡੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੁਨਾਸਬ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਪੰਥਦੀ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ¹ * * * ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨ ਚਾਲੂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ¹ * * * ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰੈਫਤਾਰੀ ਜਾਂ ਕੈਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

4. ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ¹ * * * ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਦਾਦਰਸੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ¹ * * * ਵਜੋਂ ਆਪਣਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਣ ਤੋਂ ਪੰਨਿਆਂ ਜਾਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਬਾਰੇ, ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੋਰਾਨ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ, ਜਦ ਤੱਕ ਦਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਾਵੇ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਧਿਰ ਦਾ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਨਾਂ, ਵਿਵਰਣ ਅਤੇ ਨਿਵਾਸ-ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਉਹ ਦਾਦਰਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟਿਸ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ

¹ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਰਾਜਪਾਲ²* * * ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਛੱਡੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਨ ਗੁਜਰ ਗਏ ਹੋਣ।

ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਹੀ ਵਿਵਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਵਲ ਜਾਂ ਫੇਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਤਦ ਤੱਕ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਵੈਖ ਪੂਰਵਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

³[361 ਉ (1) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਾਰਵਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਹੀ ਵਿਵਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਵਲ ਜਾਂ ਫੇਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਤਦ ਤੱਕ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਵੈਖ ਪੂਰਵਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਕੀ ਗੁਪਤ ਬੈਠਕ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਵਰਣ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਖੰਡ (1) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਉਪਲਬਦ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਗ ਵਜੋਂ ਬੇਤਾਰ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫੀ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਜਾਂ ਸਮਗਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ—ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਲਈ ਸਮਗਰੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ।

ਲਾਹੌਰਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤਾਂ |⁴[361 ਅ. ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾਕਾਬਲ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅੰਚੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਗੁਜਰੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੱਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਚੇਣ ਲੜਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਚੋਣ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ ਦੀ ਅਉਧ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਕੋਈ ਲਾਹੌਰਵੰਦ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਵੀ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ — ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਾਂ ਦੇ ਲਈ—

(ਉ) “ਸਦਨ” ਪਦ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦਾ ਦਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ

² ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤੱਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ (20.09.1979 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਪੈਰ੍ਹਾਂ 1 ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹੈ।

(ਅ) “ਲਾਹੌਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਦ” ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ –

(i) ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਪਦ, ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਪਦ ਦੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਮਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਾਂ

(ii) ਕਿਸੇ ਬੋਡੀ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਤ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਲਕੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਦ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪਦ ਦੇ ਲਈ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਅਜਿਹੀ ਬੋਡੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਿਵਾਏ ਉਸੇ ਦੇ ਜਿਥੇ ਅਦਾਇਗੀ ਅਜਿਹੀ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੇ ਮੁਆਵਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ।

362 [ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ] ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ।

ਕੁਝ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ, ਆਦਿ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਰੋਕ।

363.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਥੇ, ਨ ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਨੈਨੈਟ, ਬਾਨ੍ਹ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਦੇ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਿਸਪਾਦਤ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਕਨੈਨੈਟ, ਬਾਨ੍ਹ, ਸਨਦ ਜਾਂ ਉਸੇ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਲਿਖਿਤ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਦੇਣਦਾਰੀ ਜਾਂ ਬਾਂਧ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ—

(ਉ) “ਦੇਸੀ ਰਾਜ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਹਿਜ ਮੈਜ਼ੈਸਟੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਅਤੇ

(ਅ) “ਹੁਕਮਰਾਨ” ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਹਿਜ ਮੈਜ਼ੈਸਟੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਬੈਲੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ।

⁵[363] ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਤਤਸਮੇ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

(ਉ) ਉਸ ਪ੍ਰਿਸ਼, ਚੀਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ।

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅਤੇ ਤੋਂ ਨਿੱਜੀ ਬੈਲਈ ਦਾ ਅੰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਬੈਲਈ ਬਾਰੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਂਧਾ ਖਤਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ, ਹੁਕਮਰਾਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਿੱਜੀ ਬੈਲਈ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਅਤੇ ਬਾਬਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

364.(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਲੈ ਕੇ ਜਿਹੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ—

(ਉ) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਜਿਹੇ ਉਸ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕੋਈ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਵਿਚ ਉਕਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੋਂ ਛੱਡ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਬੰਦਰਗਾਹ, ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਲੋਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਜਿਹੇ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਣ, ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ-

(ਉ) ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਡੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਹੋਣੀ ਐਲੈਨੀ ਗਈ ਬੰਦਰਗਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਤਤਸਮੇ ਸ਼ਾਮਲ ਸਭ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ;

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

(ਅ) ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਹਵਾਈ ਮਾਰਗਾਂ, ਏਅਰ-ਕ੍ਰਾਫਟ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਨੌਵਾਹਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇਨੈਕਟਮੈਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ।

ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ 365. ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਘ ਗਏ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨ ਪਾਲਨ ਨ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲਈ ਇਹ ਰਾਏ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨ-ਸੰਗਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਪ੍ਰਭਾਵ ।

ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ । 366. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਪਦਾਂ ਦੇ ਉਹ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ—

(1) “ਜਗਾਇਤੀ ਆਮਦਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਇਨੈਕਟਮੈਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਜਗਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ;

(2) “ਅੰਗਲੋ-ਭਾਰਤੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨਰ-ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਨਰ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਯੂਰਪੀ ਬੰਸ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਅਧਿਵਾਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਜੰਮਿਆਂ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਵਾਸੀ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਅਸਥਾਈ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਸੇ ;

(3) ”ਅਨੁਛੇਦ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਛੇਦ ;

(4) ”ਉਧਾਰ ਲੈਣ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਾਰਸ਼ਕੀਆਂ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੁਆਰਾ ਧਨ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਦਾ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

6 * * * *

(5) ”ਖੰਡ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦਾ ਕੋਈ ਖੰਡ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ;

(6) ”ਨਿਗਮ ਕਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਆਮਦਨੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕਰ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕਰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 54 ਦੁਆਰਾ (1.2.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ 4 ਉੱਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੈਤਾਲੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (13.4.1978 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ :

(ੳ) ਕਿ ਉਹ ਜਗਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਬਾਰੇ ਚਾਰਜ ਕਰਨ-ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ;

(ਅ) ਕਿ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਟੋਤੀ, ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਇਰੀਯੋਗ ਲਾਭ ਅੰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਉਸ ਕਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ, ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਅਖਤਿਆਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

(ਇ) ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ-ਕਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਲਾਭ-ਅੰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕੂਲ ਆਮਦਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਇਰੀਯੋਗ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਯੋਗ ਭਾਰਤੀ ਆਮਦਨ ਕਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣ ਵਿਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

(7) “ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ”, “ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ” ਜਾਂ “ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ” ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਵਾਲੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜੋ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖਾਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ, ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹੋਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ;

(8) “ਰਿਣ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਵਾਰਸ਼ਿਕੀਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂੰਜੀ ਰਕਮਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਬਾਂਦ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦੇਣਦਾਰੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਗਰੰਟੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਦੇਣਦਾਰੀ ਅਤੇ “ਰਿਣ-ਭਾਗ” ਦਾ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(9) “ਸੰਪਦਾ ਮਸ਼ਲ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਮਸ਼ਲ ਜੋ ਮੇਤ ਤੇ ਮੁੰਤਕਿਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਸ਼ਲ ਸੰਬੰਧੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੰਤਕਿਲ ਹੋਣੀ ਸਮਸ਼ੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਸਭ ਸੰਪਤੀ ਦੇ, ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਕੀਤੇ ਮੂਲ ਮੁੱਲ ਤੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ;

(10) “ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ, ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਦੇ ਅੰਤਰ

ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਹੁਕਮ, ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ, ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ;

(11) “ਫੇਡਰਲ ਕੋਰਟ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਫ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਫੇਡਰਲ ਕੋਰਟ ;

(12) “ਮਾਲ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀਆਂ, ਜਿਨਸਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ;

(13) “ਗਰੰਟੀ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਉਪਕ੍ਰਮ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਰਕਮ ਤੋਂ ਘੱਟ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਮੇ ਲਈ ਗਈ ਕੋਈ ਬਾਂਧ ;

(14) “ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲਈ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ -

(ਉ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਜੋਂ ਗਠਤ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਗਠਤ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ, ਅਤੇ;

(ਅ) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਜਾਵੇ ;

(15) “ਦੇਸੀ ਰਾਜ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕੋਈ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਡੈਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ;

(16) “ਭਾਗ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ;

(17) “ਪੈਨਸ਼ਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅੰਸਦਾਈ ਹੋਵੇ ਜਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸੇਵਾਨਿਵਿਰਤੀ-ਵੇਤਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਕੋਈ ਗੈਚੂਇਟੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਟ ਫੰਡ ਦੇ ਚੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਆਜ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾ ਜਾਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਕੋਈ ਰਕਮ ਜਾਂ ਰਕਮਾਂ, ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(18) “ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 352 ਦੇ ਖੰਡ (1)
ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਘੋਸ਼ਣਾ ;

(19) “ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਗਜ਼ਟ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ
ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ;

(20) “ਰੇਲਵੇ” ਵਿਚ :--

(ਉ) ਕਿਸੇ ਨਗਰ-ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤ ਕੋਈ ਟਰਾਮਵੇ,
ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਇਕ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰੇਲਵੇ ਨ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨੀ ਗਈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਦੀ
ਲਾਈਨ
ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ;

7 * * * *

⁸[(22) “ਹੁਕਮਰਾਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸ, ਚੀਫ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ
ਜੋ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ
ਸਮੇਂ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ-
ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ,
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ
ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ ;]

(23) “ਅਨੁਸੂਚੀ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਅਨੁਸੂਚੀ ;

(24) “ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਜਾਂ
ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਜਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਸਮੂਹ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 341 ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ
ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ;

(25) ”ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਕਬੀਲੇ ਜਾਂ

⁷ ਖੰਡ (21) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੱਬੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ(22) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਜਾਂ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕੀਆਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਮੂਹ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 342 ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਸਮੱਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ;

(26) “ਸਿਕਿਊਰਟੀਆਂ” ਵਿਚ ਸਟਾਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

9 * * *

(27) ”ਉਪ-ਖੰਡ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਸ ਖੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪ-ਖੰਡ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ;

(28) ”ਕਰ ਲਾਉਣ” ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿਸੇ ਕਰ ਜਾਂ ਮਸ਼ੂਲ ਦਾ ਅਰੋਪਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਧਾਰਣ ਜਾਂ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ”ਕਰ” ਤਾਂ ਇਸੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ;

(29) ”ਆਮਦਾਨ ਤੇ ਕਰ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਧੀਕ ਲਾਭ ਕਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ;

¹⁰[(29ਉ) “ਮਾਲ ਦੀ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਵੇਚ ਤੇ ਕਰ” ਵਿਚ-

(ਉ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਵਿਚ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿਚ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰਵੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ;

(ਅ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਾਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਇਜ਼ਰਾਏ ਵਿਚ ਪਲਚਿਆ ਹੈ ;

(ਇ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਖਰੀਦ ਵੇਚ ਜਾਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਇਗੀ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਮਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲਗੀ ਤੇ ਹੈ;

(ਸ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲੀਵੀ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 54 ਦੁਆਰਾ (1.2.1977 ਤੋਂ) ਖੰਡ 26ਉ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੈਤਾਲੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਦੁਆਰਾ (13.4.1978 ਤੋਂ) ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ) ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਹੈ;

(ਜ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈਆਂ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲਗੀ ਦੇ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਿਨਗਮਤ ਸਹਿਯੁਕਤ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬੋਡੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;

(ਕ) ਉਹ ਕਰ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਲ ਦੇ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਉਪਭੋਗ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਕੋਈ ਜਲਪਾਨ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖੁਮਾਰੀ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਹੀਂ) ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਤੀ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦੇ ਭਾਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪੂਰਤੀ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨਕਦੀ, ਅੱਗੇ ਪਾਈ ਅਦਾਇਗੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਤੀਫਲ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ;

ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਸਮਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਅੰਤਰਣ, ਹਵਾਲਗੀ ਜਾਂ ਪੂਰੀਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਮਾਲ ਦੀ ਖਰੀਦ ਹੈ ।

11(30) “ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ” ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੋਈ ਸੰਘ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।]

ਨਿਰਵਚਨ ।

367 (1) ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇ ਲੋੜੀਂਦਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਵਰਚਨ ਲਈ ਸਾਧਾਰਣ ਖੰਡ ਐਕਟ, 1897, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 372 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਉਵੇਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਨਿਵਰਚਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਐਕਟਾਂ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ 12* * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ, ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਲ ਖੰਡ (30) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹² ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ”ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ“ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋੱਪ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ।

ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜਪਾਲ¹³* * * * ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ
ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹਵਾਲਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ "ਵਿਦੇਸ਼ੀਰਾਜ਼" ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ
ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਾਜ :

ਪਰੰਤੂ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
ਹੁਕਮ¹⁴ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ
ਉਲਿਖਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ।

¹³ ਸ਼ਬਦ "ਜਾਂ ਰਾਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਵਿਦੇਸ਼ੀਰਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ) ਹੁਕਮ, 1950 (ਸੀ ਓ 2) ਵੇਖੋ।

ਭਾਗ XX

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ

¹[ਸੰਸਦ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰਨ ਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਜਾਬਤਾ ।]

368. ²[(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਸਦ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੀ, ਵਾਪੇ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਸੋਧ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਗਏ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ।]

³[(2)] ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਦਾ ਅਰੰਭ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਬਿਲ ਹੋਰੇਕ ਸਦਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਦਨ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਬਹੁ-ਸਮੱਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਹਾਜ਼ਰ ਅਤੇ ਵੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁ-ਸਮੱਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ, ⁴[ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਬਿਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਨੁਮਤੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ] ਬਿਲ ਦਿਆਂ ਨਿਵੰਧਨਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ

ਪਰਤੁ ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ--

(ਉ) ਅਨੁਛੇਦ 54, ਅਨੁਛੇਦ 55, ਅਨੁਛੇਦ 73, ਅਨੁਛੇਦ 162 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 241, ਜਾਂ

(ਅ) ਭਾਗ V ਦੇ ਅਧਿਆਏ IV ਭਾਗ VI ਦੇ ਅਧਿਆਏ V ਜਾਂ ਭਾਗ XI ਦੇ ਅਧਿਆਏ I, ਜਾਂ

(ਇ) ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ, ਜਾਂ;

(ਸ) ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ, ਜਾਂ

(ਹ) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ,

ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਵੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਲਈ ਜਾਬਤਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੋਵੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (2) ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸਿਆ ਗਿਆ।

⁴ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ “ਇਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੇ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਸੋਧ ਦੀ 5* * * ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਘੱਟ ਤੋਂ
ਘੱਟ ਅੱਧਿਆਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਉਸ ਆਸ਼ੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧਾਨ-
ਮੰਡਲਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪੂਸ਼ਟੀ ਵੀ ਲੋੜੀਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

⁶[(3) ਅਨੁਛੇਦ 13 ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ
ਗਈ ਕਿਸੇ ਸੋਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।]

7[(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ (ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਭਾਗ 3 ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਹੈ)
ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ
55 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ) ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕੀਤੀ
ਗਈ ਤਾਤਪਰਜਤ ਕੋਈ ਸੋਧ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਧਾਰ ਤੇ
ਉਜਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(5) ਸੰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ,
ਰੂਪਾਂਤਰ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਸੰਸਦ ਦੀ
ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

⁵ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਭਾਗ ਅ” ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸੰਵਿਧਾਨ(ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ
ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਵੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਵਿਚ ਖੰਡ (4) ਅਤੇ ਖੰਡ (5) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 55 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਸਨ । ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਮਿਨਰਵਾ ਮਿਲਜ ਲਿਮਿਟਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ (1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 591 ਦੇ ਮਾਮਲੇ
ਵਿਚ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੀ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ਤਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਭਾਗ XXI

੧| ਅਸਥਾਈ, ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ|

ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਕੁਝ ਕੂ
ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਿਵੇਂ
ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ
ਮਾਮਲੇ ਹੋਣ ਸੰਸਦ ਦੀ :--
ਅਸਥਾਈ ਸ਼ਕਤੀ।

369. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ |
ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਦੋਰਾਨ,
ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ
ਅਮਲੇ ਹੋਣ ਸੰਸਦ ਦੀ

(ਉ) ਸੂਤੀ ਅਤੇ ਉਨੀਂ ਕਪੜੇ, ਕੱਚੀ ਰੂੰ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੇਲੀ ਹੋਈ
ਰੂੰ ਅਤੇ ਅਣਵੇਲੀ ਰੂੰ ਜਾਂ ਕਪਾਹ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਵੜੇਵੇਂ, ਕਾਗਜ਼
(ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰੀ ਕਾਗਜ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ), ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥ
(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇਲ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ),
ਡੰਗਰਾਂ ਦਾ ਚਾਰਾ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਲੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾਏ ਪਦਾਰਥ
ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਕੋਲਾ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਕ ਅਤੇ ਕੋਲੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ
ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਲੋਹਾ, ਫੌਰਾਦ ਅਤੇ ਅਬਰਕ ਦਾ, ਕਿਸੇ
ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ,
ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ;

(ਅ) ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ
ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ
ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫੀਸਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ
ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ
ਪਰ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਇਸ
ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਦ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਨ
ਹੁੰਦੀ, ਉਕਤ ਮੁਦੱਤ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਅਸ਼ਕਤਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਉਸ ਦੇ
ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਣੋਂ ਛੱਡ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਰੂਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਦਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) “ਅਸਥਾਈ ਅਤੇ ਅੰਤਰਕਾਲੀ” ਉਪਬੰਧ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ
ਗਏ ।

2370 (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਅਸਥਾਈ ਉਪਬੰਧ ।

(ੳ) ਅਨੁਛੇਦ 238 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ;

(ਅ) ਸੰਸਦ ਦੀ ਉਕਤ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ-

(i) ਸੰਘ ਸੂਚੀ ਅਤੇ ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਤਤ-ਸਬਾਨੀ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਜੋ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਮਲਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਮਲਣ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ; ਅਤੇ

(ii) ਉਕਤ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ

ਸੀਮਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਚ, 1948 ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਦੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਜੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ;

(ਇ) ਅਨੁਛੇਦ (1) ਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ;

(ਸ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ ;

² ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ, ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ, ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਵੰਬਰ, 1952 ਦੇ 17 ਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ, ਉਕਤ ਅਨੁਛੇਦ 370 ਇਸ ਰੂਪਭੇਦ ਨਾਲ ਅਮਲਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਥਾਵੇਂ, ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ—
“ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ *ਸਦਰੇ ਰਿਆਸਤ ਵਜੋਂ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ।”

(ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਦ੍ਰਾਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨੰ ਸੀ ਓ 44, ਤਰੀਖ 15 ਨਵੰਬਰ, 1952)

*ਹੁਣ ਰਾਜਪਾਲ

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ) ਹੁਕਮ 1954, ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ।

ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜੋ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਮਿਲਣ-ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜੋ ਅੰਤਲੇ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਪਰੰਤੂਕ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਪੈਰਾ (ii) ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰੰਤੂਕ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਇਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਾਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬੁਲਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਰਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹਾ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਕਰੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵ-ਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਅੰਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ।

ਪਰੰਤੁ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

⁴[****]

⁵[371]

⁶*

*

*

*

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ
ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜਾਂ ਬਾਰੇ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁷[ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ] ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ -

(ਉ) ਵਿਦਰਭ, ਮਹਾਠਵਾੜਾ ⁸ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਜਾਂ,
ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ] ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ ਕੱਛ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਗੁਜਰਾਤ ਲਈ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 (1.7.1974 ਤੋਂ) ਸ਼ਬਦ “ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼” ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤੀ ਗਿਆ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 22 ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.7.1974 ਤੋਂ) ਖੰਡ (1) ਦਾ ਲੋਪ ਕਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁷ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11), ਧਾਰਾ 85 ਦੁਆਰਾ, ਸ਼ਬਦ “ਬੰਬੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਵੱਖਰੇ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ, ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ਼ ਤੋਂ ਇਕ ਰਿਪੋਟ ਰਹੇਕ ਸਾਲ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ;

(ਅ) ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਖਰਚ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਤੇ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ; ਅਤੇ

(ਇ) ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਭ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤੱਕਨੀਕੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕਸ਼ਬੀ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਚੋਖੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਚੇਖੇ ਅਵਸਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਮਤਾ-ਪੂਰਨ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ,

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਸੋਸ਼ ਜਿਮੈਵਾਰੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।]

ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਬਾਰੇ 9[371 ਉ(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,

(ਉ) (i) ਨਾਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਰੀਤਾਂ,

(ii) ਨਾਗਾ ਰਵਾਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਜਾਬਤੇ,

(iii) ਜਿੱਥੇ ਨਾਗਾ ਰਵਾਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲੇ ਪਲਚੇ ਹੋਣ ਉਥੇ ਦੀਵਾਨੀ ਅਤੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ,

(iv) ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਇੰਤਕਾਲ, ਬਾਰੇ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ,

ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਮਤੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਨ ਕਰੇ ;

(ਅ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਮੈਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਗਾ ਪਹਾੜੀਆਂ-ਤਿਊਨਸ਼ੰਗ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅੰਦਰਲੀ ਗੜਬੜ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉੱਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਮੰਤਰੀ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ

⁸ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਦੀ ਧਾਰਾ 85 ਦੁਆਰਾ "ਬਾਕੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ" ਦੀ ਬਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੇਰੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਰੋਇਆ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਨਾਗਾਲੈਡ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਮਨ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਮੇਵਾਰੀ ਹੋਣੀ ਹੁਣ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜਿਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਾਗਾਲੈਡ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਡੰਡ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਧਨ, ਉਸ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਬੰਧੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

(ਸ) ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਗਾਲੈਡ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਾਮੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਪੈਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਨਾਵੇਗਾ-

(i) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ :

ਪਰੰਤੂ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਚੈਅਰਮੈਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਵਾਈਸ ਚੈਅਰਮੈਨ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ii) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਲਈ ਕਾਬਲੀਅਤਾਂ;

(iii) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ ;

(iv) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਬਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ;

(v) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ
ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ; ਅਤੇ

(vi) ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ
ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਚਿਤ ਕਾਜ-ਕਾਰਤਾ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣਾ
ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ।

(2) ਇਸ ਸੰਖਾਪਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੀਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ,
ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਾਂ
ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਜਿਹੀ ਰਾਜਪਾਲ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ
ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਲੋਗ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੋ,-

(ਉ) ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ
ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਅ) ਜਿੱਥੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ
ਸਮੁੱਚੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਧਨ
ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ
ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਉਸ ਧਨ ਦੇ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿੱਕਣ
ਲਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇਗਾ ;

(ਇ) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ
ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ,
ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ
ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ
ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰਾਜਪਾਲ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ
ਉਹ ਐਕਟ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ
ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ
ਰਾਜਪਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਉਲਿਖਤ ਕਰੋ,
ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ;

ਪਰੰਤ ਇਸ ਉਪ-ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ;

(ਸ) ਰਾਜਪਾਲ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ
ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ
ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ
ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ, ਜੋ
ਜਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ, ਕਰ ਸਕਣਗੇ ;

(ਹ) (i) ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਰਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ¹⁰ ;

(ii) ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਨਿਪਟਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਪਾਸ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਪਹੁੰਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁੱਖ-ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ;

(ਕ) ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸਬੰਧੀ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਅੰਤਮ ਫੈਸਲਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਖ) ਅਨੁਛੇਦ 54 ਅਤੇ 55 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 80 ਦੇ ਖੰਡ(4) ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰਹੇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਤਾਪਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣੇ ਗਏ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ।

(ਗ) ਅਨੁਛੇਦ 170 ਵਿਚ-

- (i) ਖੰਡ (1), ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ “ਸੱਠ” ਦੀ ਥਾਂਵੇ ਸ਼ਬਦ “ਛਿਤਾਲਈ” ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;
- (ii) ਉਕਤ ਖੰਡ ਵਿਚ, ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਤ

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ) ਹੁਕਮ ਨੰ. : ਦੇ ਪਾਰਾ 2 ਵਿਚ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਉਪਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਨੁਛੇਦ 371 ਉੱਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਕੇ ਉਪਖੰਡ () ਤੇ ਪਾਰਾ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤੁ ਕ ਜੋੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ :-

“ਪਰੰਤ ਰਾਜਪਾਲ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤਕ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਟਿੱਕੀਆ ਥਾਵਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਿਊਨਸਾਂਗ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।”

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ;

(iii) ਖੰਡ(2) ਅਤੇ(3) ਵਿਚ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕੋਹਿਮਾ ਅਤੇ ਮੈਕੋਕਚੁੰਗ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਜੋ ਕੋਈ ਕਠਨਾਈ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਚੇਦ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਕਠਨਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ।

ਪਰੰਤੂ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਦੇ ਬਣਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ, ਕੋਹਿਮਾ, ਮੈਕੋਕਚੁੰਗ ਅਤੇ ਤਿਉਨਸਾਂਗ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 ਵਿਚ ਹਨ ।

ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

¹¹[371 ਅ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ¹²[ਭਾਗ I] ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹੋਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਮਿਲਕੇ ਬਣਨ ਵਾਲੀ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕਾਜਕਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਕਾਜਕਾਰਤਾ ਲਈ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

ਮਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

¹³[371 ਇ(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕਾਜ-ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜੋ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਉਸ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੇਗੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਉਚਿਤ ਕਾਰਜ-ਕਾਰਤਾ

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਇਵਾਂ ਸੌਧ) ਐਕਟ, 1969 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਤਾਪਤ ।

¹² ਪੂਰਵੋਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਭਾਗ ਕ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਾਇਵੀ ਸੌਧ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਹਰ ਸਾਲ, ਜਾਂ ਜਦ ਕਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜਿਆ ਜਾਵੇ, ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜ-ਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇਣ ਤੱਕ ਵਿਸਤੱਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਵਿਆਖਿਆ.- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਪਹਾੜੀ ਖੇਤਰ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ।

¹⁴ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਜਾਂ ਤੇਲਗਾਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

¹⁵[371 ਸ. ¹⁶(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਜਾਂ ਤੇਲਗਾਨਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਨਿਯੋਜਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਅਵਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਦੋਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ ।

(2) ਖੰਡ(1) ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ,--

(ਉ) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੋੜ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚਲੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਠਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ, ਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਗਠਤ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰੇ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਜਾਂ ਦੇ ਭਾਗ ਉਲਿਖਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ—

(i) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰ (ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ

¹⁴ ਸੌਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014) ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ

¹⁵ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ “ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ” (2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁶ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਵਿਚ ਸੰਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ) ਵਿਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਲਈ

(ii) ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਕੈਡਰ ਵਿਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਲਈ ; ਅਤੇ

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ, ਜੋ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੈ, ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ;
ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ।

(ਇ) ਉਹ ਹੱਦ ਜਿਸ ਤੱਕ, ਉਹ ਢੰਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੇ ਕੈਡਰ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨੂੰ—

(i) ਉਫ-ਬੰਡ(ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਥਾਨਕ ਕੈਡਰ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਆਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ;

(ii) ਉਪ-ਬੰਡ (ਅ) ਵੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਿਖਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਜੋ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ;

ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਹੁਕਮ ਦਿਆਗ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ [ਅਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਤੇਲਗਾਨਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਲਈ] ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ

¹⁷ ਅਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 97 ਦੁਆਰਾ “ਅਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ” (2.6.2014) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ,ਜਿਹੀ ਕਿ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ]

(ਉ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਨਿਯੁਕਤੀ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ, ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਏ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰਤਾ ;

(ਇ) ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਵਲ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ, ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਏ ਜਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਸਰਤਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

(4) ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ—

(ਉ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਅ) ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੱਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਾਬਤੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ

(ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ;

(ਇ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜੋ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ਤੇ ਅੰਦਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪਾਸ ਬਦਲਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਸ) ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਫੀਸਾਂ ਬਾਬਤ ਅਤੇ ਮਿਆਦ, ਗਵਾਹੀ ਜਾਂ ਤਤਸ਼ੇਖਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

¹⁸(5) ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਅੰਤਰ ਨਿ਷ੇਖਾ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

(6) ਖੰਡ 5 ਕੇ ਪਰੰਤੁ ਤੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਰੇਕ ਹੁਕਮ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਦਨਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

(7) ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਉਤੇ ਅਧੀਖਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ (ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਜਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ

¹⁸ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਬਰਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ 1987 (1) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 362 ਦੀ ਧਾਰਾ 371 (ਸ) ਦੇ ਖੰਡ (5) ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰੰਤੁ ਨੂੰ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਅਤੇ ਸੁਨ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ।

ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

(8) ਜੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਹੋਂਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਅਗੇ ਲੰਬਿਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

(9) ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ, ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ,-

(ਉ) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲਈ ਜੋ—

(i) ਪਹਿਲਈ ਨਵੰਬਰ, 1966, ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੈਦਰਾਬਾਦ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਸੀ, ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ; ਜਾਂ

(ii) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਆਸਾਮੀ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ; ਅਤੇ

(ਅ) ਉਪ-ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੇਤੀ ਗਈ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਗੱਲ ; ਕੇਵਲ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਜਾਂ ਕਦੀ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਈ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੈਨਾਤੀ, ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਬਦਲਈ ਦੇ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰਦੇ ਉਦੋਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(10) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਤਸਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ।

ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 371. (ਹ) ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ।]

ਦੀ ਸਤਾਪਨਾ ।

ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ¹⁹[371. (ਕ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ ।

ਵੀ—

(ਉ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੀਹ ਤੋਂ ਨ ਘੱਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ;

(ਅ) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਟ, 1975 ਦੇ ਅੰਰਭ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) —

(i) ਅਪ੍ਰੈਲ, 1974 ਵਿਚ ਸਿੱਕਮ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਚੋਂ ਬਣੀ, ਉਕਤ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਬੱਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ (ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ) ਵਾਲੀ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਸਭਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਠੀਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਠਨ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ii) ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਠੀਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੁਣੇ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ;

(iii) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਉਕਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇਗੀ ।

(ਇ) ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਮਝੀ ਗਈ ਸਭਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਨੁਛੇਦ 172 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਵਿਚ ²⁰[ਪੰਜ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ²¹[ਚਾਰ ਸਾਲ] ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ²¹[ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ] ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਈ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ

(ਸ) ਜਦ ਤੱਕ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਇਕ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ-ਹਲਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿੱਕਮ ਲਈ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ-ਹਲਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ ਲੈਂਕੈ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979) “ਛੇ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 56 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977) ਤੋਂ “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 43 ਦੁਆਰਾ (06.09.1979) ਤੋਂ “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ । ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 56 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977) ਤੋਂ “ਚਾਰ ਸਾਲ” ਮੂਲ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਪੰਜ ਸਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ ।

(ਹ) ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਮੈਜ਼ੂਦ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ;

(ਕ) ਸੰਸਦ, ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਈ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਾਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ-ਬੰਦੀ ਲਈ, ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੀ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕਣਗੇ;

(ਖ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿੱਕਮ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਉੱਨੱਤੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸਮਤਾ-ਪੂਰਣ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮ੍ਹਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਖੰਡ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿੰਮ੍ਹਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਜਿਹੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਉਚਿਤ ਸਮੇਂ, ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਜ ਕਰੇਗਾ;

(ਗ) ਸਾਰੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਧਨਧਾਰਮ (ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜ-ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ) ਜੋ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਕਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਿੱਕਮ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਸਨ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ;

(ਘ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਸਮੱਝੀ ਜਾਵੇਗੀ;

(ਝ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਦਾਲਤੀ, ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਅਤੇ ਦਫਤਰੀ ਅਫਸਰ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਰਦੇ ਹਰਿਣਗੇ;

(ਚ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਉੱਥੇ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਰਹਿਣਗੇ ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ

ਜਾਂਦੇ ;

(ਛ) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ
ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਖੰਡ (ਚ) ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਕਨਨਾ ਸੋਖਾ
ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ
ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ
ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ,
ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ
ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਜਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲਉਚਤ
ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ, ਅਜਿਹਾ ਹਰੇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਥੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ
ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ
ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

(ਜ) ਸਿੱਕਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਧੀ, ਕਰਾਰ, ਬਾਨੂ ਜਾਂ ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋਰ ਲਿਖਤ ਤੋਂ, ਜੋ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ
ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਪਾਦਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ
ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਧਿਰ ਸੀ, ਪੈਦਾ ਹੋਣ
ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਝਗੜੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ
ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਦਾਲਤ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰਖੇਗੀ, ਪਰ
ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ
ਅਨੁਛੇਦ 143 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਅਲਪਕਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ;

(ਝ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ
ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ ਜੋ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾਂ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ
ਵਿਚ ਨਾਫਜ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਸਹਿਤ ਜੋ ਉਹ
ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਤੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ;

(ਵ) ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ
ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ
22ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਨੂੰ
ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ) ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ
ਕਠਨਾਈ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ;

ਪਰੰਤੂ ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਗੁਜਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ
ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ;

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਕਠਿਨਾਈਓ ਦਾ ਨਿਰਾਕਰਣ) ਆਡਰ ਸੰ. 11 (ਸੰ ਆ.99) ਦੇਖੋ।

(੮) ਸਿੱਕਮ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਅਨੁਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ 1975 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ।

ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ²³ [371 ਖ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ - ਉਪਬੰਧ।

(੯) ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕੋਈ ਐਕਟ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ:-

(i) ਮੀਜ਼ੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ;
(ii) ਮੀਜ਼ੋ ਰਵਾਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਜਾਬਤਾਾਂ;
(iii) ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਦੰਡਤ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਜਿਥੋਂ ਨਿਰਣੇ ਮੀਜ਼ੋ ਰਵਾਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣੇ ਹਨ ;
(iv) ਭੂਮੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਨਾਫਜ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਅ) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।

ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼²⁴ [371 ਗ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ- ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ।

(੯) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉੱਤਰਦਾਇਤ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੰਤਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੋਵੇਗਾ :

²³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤਰਵੀਜਾਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰ ਸਤਾਪਤ।

²⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਚਵੀਜਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਇਹ ਪੁਸ਼ਨ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰੇ ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਰਣਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲ ਵੀ ਜਾਇਜਤਾ ਤੇ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਿਰਣੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ:

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਜੇ ਰਾਜਪਾਲ ਤੋਂ ਰਿਪੋਟ ਮਿਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਵਿਚ ਫੰਡ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਹ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲੰਖਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ

(ਅ) ਅਨੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਬਆ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।

ਗੋਆ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ |

²⁵[371 ਘ. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹਾਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਗੋਆ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤੀਹ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ।]

ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਬੰਧ |

²⁶[371 ਛ (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ-

(ਉ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ - ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ, ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਵਿਕਾਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ ਲਈ, ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਨਾਲ ਕਿ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਰਿਪੋਟ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ;

(ਅ) ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੁਏ, ਉਕਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਖਰਚ ਦੇ ਲਈ ਫੰਡਾਂ ਦਾ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਟਿਕਣ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ;

(ਇ) ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੁਏ, ਉਕਤ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕ ਨਿਯੋਜਨ, ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਕਿਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਤਾਪੂਰਨ ਅਵਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਲਈ,

²⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਪੀਜਵਾਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (30.5.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਾਨਵੇਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2012 (1.10.2013) ਤੋਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਿਮੰਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਉਪਖੰਡ (ਇ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ-

(ਉ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ - ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਿਖਿਅਕ ਅਤੇ ਕਿੱਤਾ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਧਿਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹੈ, ਬਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤਕ ਰਾਂਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ;

(ਅ) ਹੈਦਰਾਬਾਦ- ਕਰਨਾਟਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਬੋਡੀ ਜਾਂ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ ਅਸਾਮੀਆਂ ਜਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਅਧਿਵਾਸ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਪਾਤਕ ਰਾਂਖਵਾਂਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭਰਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲੰਖਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।]

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ
ਨਾਫਜ਼ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਕੂਲਣ
।

372 (1) ਅਨੁਛੇਦ 395 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਨੈਕਟਮੈਂਟਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ਼ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਵਿਚ ਤਦ ਤੱਕ ਨਾਫਜ਼ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਪਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਸੋਧਿਆ ਨ ਜਾਵੇ।

(2) ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਵਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ²⁷ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ, ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਿਹੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ

²⁷ ਵੇਖੋ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ. ਓ. 115 ਤਰੀਕ 5 ਜੂਨ, 1950 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 51, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ. ਓ 870 ਤਰੀਕ 4 ਨੰਵਬਰ, 1950 ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 3, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ ਓ 508 ਤਰੀਕ 4 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1951, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 287 ਅਤੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ ਐਸ.ਆਰ ਓ 1140 ਅ, ਤਰੀਕ ਜੁਲਾਈ, 1952, ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ, ਆਸਾਧਾਰਣ, ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 2 ਪੰਨਾ 616/1 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਅਡੋਪਟੇਸ਼ਨ ਔਫ ਲਾਜ਼ ਐਰਡਰ, 1950, ਤਰੀਕ 26ਜਨਵਰੀ, 1950 ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਜ਼ਟ ਅਸਾਰਾਪਣ, ਪੰਨਾ 449 ਅਤੇ ਅਡੋਪਟੇਸ਼ਨ ਆਫ ਟਾਰਫਿਨਕੋਰ ਕੋਰੀਨ ਲੈਂਡ ਅੰਕੂਈਜ਼ੀਸ਼ਨ ਲਾਜ਼ ਐਰਡਰ, 1952, ਤਰੀਕ 20 ਨਵਬਰ, 1952, ਭਾਰਤ ਗਜ਼ਟ ਅਸਾਧਾਰਣ ਭਾਗ II ਅਨੁਭਾਗ 3 ਪੰਨਾ 923।

ਕਾਨੂੰਨ, ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਇਜ਼ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਖੰਡ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ—

(ਉ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ²⁸ [ਤਿੰਨ ਸਾਲ] ਦੇ ਗੁਰਜਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਜਾਂ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੌਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ,

ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵਿਆਖਿਆ I - ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਸਤ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੰਂ ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਈ ਭਾਗ ਉੱਦੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜਾਂ ਖਾਸ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਹੋਣ।

ਵਿਆਖਿਆ II - --ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਾਵਾ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕਿਤੇ ਜਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ, ਉਪਰੋਕਤ ਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਜਿਹਾ ਰਾਜਖੇਤਰ-ਅਤੀਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ।

ਵਿਆਖਿਆ III --- ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਸਥਾਈ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੌਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ “ਦੋ ਸਾਲ” ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

ਗੁਜਰਨ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੇ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਾਫਜ਼ ਨ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਗੁਜਰ ਜਾਂਦਾ, ਬਾਅਦ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ -IV ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਰਾਜਪਲ ਦੁਆਰਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਡ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੀ ਧਾਰਾ 88 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਕੋਈ ਅਧਿਆਦੇਸ਼, ਜੇਕਰ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਨ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਪਿਛੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 382 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਕਤਜਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਾ ਤੋਂ ਛੇ ਸਾਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਫਜ਼ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਕੂਲਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ	²⁹ [372 ਉ (1) ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਮੇਲ ਖਵਾਉਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੰਵਰ, 1957 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ 30ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ, ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਜਿਹੀ ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਨੁਕੂਲਣਾ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਥੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਕੂਲਣ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।
--	--

(2) ਖੰਡ (1) ਤੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਤਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਧਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲੇ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਿਰਸਨ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ	373 ਜਦ ਤੱਕ ਅਨੁਛੇਦ 22 ਕੇ ਖੰਡ (7) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਬੰਧ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਜਦ ਤੱਕ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਨ ਗੁਜਰ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਵੇ, ਉਤ ਅਨੁਛੇਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝਕੁ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੰਡ(4) ਅਤੇ (7) ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
--	--

²⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 23 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁰ ਵੇਖੋ ਅੰਡੈਪਟੇਸ਼ਨ ਅੰਫ ਲਾਜ਼ ਓਰਡਰਜ, 1956 ਅਤੇ 1957।

ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦੀ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹਿਜ਼ ਮੈਜ਼ੀਸਟੀ ਇਨ ਕੌਸਲ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਬਤ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਗੈਰਹਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 125 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧ ਹਨ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਦਾਵੇ, ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਦੀਵਾਨੀ ਜਾਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਲਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾ ਦਿੱਤੇ ਨਿਰਣਿਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਉਹੀ ਬਲ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਣੇ, ਡਿਗਰੀ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਾਂ ਜਾਂ ਅਰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜਨ ਲਈ ਹਿਜ ਮੈਜ਼ੀਸਟੀ ਇਨ ਕੌਸਲ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਨਜਾਇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰਖੇਗੀ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਅਪੀਲ ਜਾਂ ਅਰਜੀ ਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਿਜ ਮੈਜ਼ੀਸਟੀ ਇਨ ਕੌਸਲ ਦ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਸਭ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਡਿਗਰੀ ਹੋਵੇ ।

(4) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਤੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅਤੇ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਸਲ ਵਜੋਂ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸੱਤਧਾਰੀ ਦੀ ਉਸ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਰਣ, ਡਿਗਰੀ, ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਾਂ ਜਾਂ ਅਰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਜਾਂ ਨਿਬੇੜਨ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਉਕਤ ਸੱਤਧਾਰੀ ਅੱਗੇ ਲੰਬਿਤ ਸਭ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੰਤਰਿਕਲ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਬੇੜੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ

(5) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ।

375. ਭਾਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਭਰ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨੀ, ਫੌਜਦਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ, ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਅਤੇ ਦਫਤਰੀ ਸਭ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਫਸਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਜ਼ਿਠਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕਾਜਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ।

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ |

376 (1) ਅਨੁਛੇਦ 217 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਤ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੌਤਿਆਂ ਦੇ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੁ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 221 ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ

[³¹ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਜੱਜ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦਾ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਪਾਤਰ ਹੋਵੇਗਾ]

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਨ ਚੁਣ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 217 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਤੇ ਖੰਡ (1) ਪਰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਜਿਹੀ ਮੁਦੱਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੱਕ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕਰੇ, ਅਹਦਾਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰਖਣਗੇ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿਚ ਪਦ “ਜੱਜ” ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜੱਜ ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿਰਿਕਤ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ
ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਦਾ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੌਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਜੋਕਿਆ ਗਿਆ।

<p>ਲੇਖਾਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।</p> <p>ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।</p>	<p>ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਬਾਰੇ ਅਨੁਛੇਦ 148 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਪਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਗੁਜਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।</p> <p>378 (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤ ਡੈਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 316 ਕੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਤੇ ਪਰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ ਗੁਜਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਗੇ ।</p> <p>(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਹੁਦਾਧਾਰੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਮੂਹ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ. ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੋਰਵੇਂ ਚੋਣ ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 316 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਪਰ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਖੰਡ (2) ਤੇ ਪਰਤੁਕ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਉਸ ਅਉਧ ਦੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੈਅ ਹੋਵੇ, ਗੁਜਰਨ ਤੱਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣਗੇ ।</p> <p>³²[378 ਉੱਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 172 ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਦੇ ਸਟੇਟ ਰੀਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 28 ਅਤੇ 29 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਘਟਤ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਉਕਤ ਧਾਰਾ 29 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦੱਤ ਲਈ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਕਤ ਮੁਦੱਤ ਦਾ ਗੁਜਰਨ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਤੁੜਾਓ ਦਾ ਅਸਰ ਰਖੇਗਾ ।</p> <p>379-391 ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ।</p>
---	---

³² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 24 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ 392 (1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਕੋਈ ਕਠਨਾਈਆਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ
 ਕਰਨ ਦੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਡ ਇੰਡੀਆ ਐਕਟ, 1935 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਇਸ
 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਲ ਪਲਟਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਠਨਾਈਆਂ ਦੂਰ
 ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਹ
 ਸੰਵਿਧਾਨ, ਉਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਅਜਿਹੇ
 ਅਨੁਕੂਲਣਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰੂਪਭੇਦ, ਵਾਧੇ ਜਾਂ ਲੋਪ ਦੁਆਰਾ
 ਹੋਣ, ਜਿਹੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ

ਪਰੰਤੁ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਭਾਗ V ਦੇ ਅਧਿਆਏ II ਦੇ ਅਧੀਨ
 ਯਥਾਇਗ ਗਠਤ ਸੰਸਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਪਿੱਛੋਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ
 ਜਾਵੇਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਰਿਕ ਹੁਕਮ ਸੰਸਦ ਅੱਗੇ
 ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 324 ਦੁਆਰਾ, ਅਨੁਛੇਦ 367
 ਦੇ ਖੰਡ (3) ਦੁਆਰਾ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 391 ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ
 ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ
 ਪਹਿਲਾਂ, ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ
 ਯੋਗ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ब्राग XXII

ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਅਰੰਭ¹ (ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠ) ਅਤੇ ਨਿਰਸਨ

394. ਇਹ ਅਨੁਛੇਤ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 5,6,7,8,9,60,324,366, ਅਰੰਭ। 367,379,380,388,391,392 ਅਤੇ 393 ਤੁਰੰਤ ਨਾਫਜ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਉਪਬੰਧ ਜਨਵਰੀ, 1950 ਦੇ ਛੱਡੀਵੇਂ ਦਿਨ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ 2(394ਉ)(1) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ--

८

ਸੱਤਾਯੁਕਤ
ਪਾਠ।

(ੴ) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਜਿਹੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾਈ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੈਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਅਨੁਰੂਪ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪੂਰਵ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ; ਅਤੇ

(ਅ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਸੋਧ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਅਬਾਰਟੀ ਨਾਲ ਪਕਾਸ਼ਤ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(2) ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਸੋਧ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਉਹੀ ਅਰਥ ਕੌਂਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਉਤਪਨਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਪਯਕਤ ਪਨਰ ਨਿਰਿਖਣ ਕਰਵਾਏਗਾ।

(3) ਇਸ ਸੰਵਿਪਾਨ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਸੋਧ ਦਾ ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਅਨੁਵਾਦ, ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੱਤਾ ਯੁਕਤ ਪਾਠ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

^{1395.} ਦਿੰਡੀਅਨ ਇੰਡੀਪੈਂਡੇਸ ਐਕਟ, 1947 ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਔਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨਿਰਸਨ। ਐਕਟ, 1935, ਪਿਛਲੇਰੇ ਐਕਟ ਦੀ ਸੋਧ ਜਾਂ ਅਨੁਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਭ ਇੰਨ੍ਕੈਟਮੈਂਟਾਂ ਸਮੇਤ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅੰਬੋਲੀਸ਼ਨ ਔਫ਼ ਪ੍ਰੀਵੀ ਕੌਸਲ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਆਰਾ ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਵੰਜ਼ਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਅਠਵੰਜ਼ਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

1[ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ
[ਅਨੁਛੇਦ 1 ਅਤੇ 4]

। ਰਾਜ

ਨਾਂ	ਰਾਜਖੇਤਰ
1. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	<p>2[ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਆਂਧਰ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1953 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ, ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959, ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਈਸੋਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ 3[ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]</p>
2. ਅਸਮ	<p>ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਖਾਸੀ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਅਸਮ ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ, ਪਰ ਅਸਮ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1951, ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ 4[ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ 5[ਅਤੇ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 5,6 ਅਤੇ 7 ਵਿੱਚ ਉਲਖਤ ਹੈ 6[ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਨ (ਇਕ ਸੌ ਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 1 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੌ ਵੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।]</p>

ਨਾਂ	ਰਾਜਖੇਤਰ
-----	---------

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੀ ਗਈ।

² ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਈਸੋਰ ((ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ)) ਐਕਟ, 1968 (1969 ਦਾ 36) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.10.1968 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁴ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ 27) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਜੋੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

⁵ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971, ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ 21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਜੋੜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

3. ਬਿਹਾਰ	⁷ [ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਗ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉਤੱਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਖੰਡ (ਉ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅਦੰਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ⁸ [ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ]
⁹ [4. ਗੁਜਰਾਤ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ]
5. ਕੇਰਨ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।
6. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ¹⁰ [ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਵਿੱਚ] ਉਲਿਖਤ ਹਨ । ¹¹ [ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ।]
¹² [7. ਤਾਂਮਲ ਨਾਡੂ]	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅੰਗ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਦਰਾਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ¹³ [ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ] ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਪਰ ਆਂਧਰ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1953 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ¹⁴ [ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 5

⁷ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉਤੱਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968(1968 ਦਾ 24) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ (ਬਾਵੇਂ 10.6.1970 ਲੈ ਕੇ) ਰਖੇ ਗਏ ।

⁸ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁹ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ, ਇੰਦਰਾਜ 4 ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1959(1959 ਦਾ 47), ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1959 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹¹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹² ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 53) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (14.1.1969 ਤੋਂ) “7. ਮਦਰਾਸ” ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹³ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁴ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਕੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਰਖੇ ਗਏ ।

ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ), ਧਾਰਾ 6 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਦਰਾਸ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ]।

ਨਾਂ	ਰਾਜਖੇਤਰ
¹⁵ [8. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਪਰ ਦੱਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ।]
¹⁶ [9] ¹⁷ [ਕਰਨਾਟਕ]	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ¹⁸ [ਪਰ ਦੱਬੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਂਡ ਸੈਈਸੈਰ (ਟਰਾਂਸਫਰ ਐਂਡ ਟੈਰੀਟਰੀ) ਐਕਟ, 1968 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ।]
[10] ¹⁹ ਊਡੀਸ਼ਾ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਡੀਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ।
[11] ਪੰਜਾਬ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 11 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ²⁰ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਕੂਆਇਰਡ ਟੈਰੀਟਰੀਜ਼ (ਮਰਜ਼ਰ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ॥ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ] ²¹ [ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ॥ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ] ²² ਅਤੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966, ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1), ਧਾਰਾ 4 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ] ।

¹⁵ ਬੱਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁶ ਸੈਸੂਰ ਰਾਜ (ਨਾਂ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1973(1973 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) 9 ਸੈਸੂਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰਥਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁷ ਬੱਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14 ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸੇ ਗਏ ।

¹⁸ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੈਸੈਰ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 36) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1968 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁹ ਊਡੀਸ਼ਾ (ਨਾ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.11.2011 ਤੋਂ) ”ਊਡੀਸ਼ਾ” ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ ।

²⁰ ਅਰਜਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰ (ਵਿਲਫਨ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 64) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (17.1.1961 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (17.1.1961 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਜੋੜੇ ਗਏ ।

²² ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਨਾਂ	ਰਾਜਖੇਤਰ
²³ [12]. ਰਾਜਸਥਾਨ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪਨਗਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ²⁴ [ਪਰ ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐੰਡ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼(ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ), ਐਕਟ 1959 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ।]
[13] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	²⁵ [ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਂਤ ਤੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ [ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 41 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ, ਹਿੰਦੂ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ²⁶ [ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3] ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (i) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ।] *
[14] ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣ ਅਤੇ ਚੰਦਰਨਗਰ ਦਾ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦ ਚੰਦਰਨਗਰ (ਵਿਨਤਾ) ਐਕਟ, 1954 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿੱਚ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ । ²⁷ [ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਸੋਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਬਾਅਦ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ

²³ ਬਚੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1950 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ਼ 8 ਤੋਂ 14 ਇੰਦਰਾਜ਼ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦੇਸੇ ਗਏ ।

²⁴ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐੰਡ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਰਾਜਖੇਤਰ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 47) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.10.1959 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁵ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ 31 ਤੋਂ) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.09.1983 ਤੋਂ) “13. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼” ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਨ ।

²⁶ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (09.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਸੋਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਸ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)]

²⁸[15] ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ।

ਨਾਂ	ਰਾਜਖੇਤਰ
²⁹ [16. ਨਾਗਾਲੈਂਡ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਸਟੇਟ ਆਫ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ।]
³⁰ [17. ਹਰਿਆਣਾ	31[ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਐਕਟ) 1979 ਦੀ ਧਾਰ 4 ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰ 4 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]*
³² [18. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੀ ਉਪਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ।]
³³ [19. ਮਨੀਪੁਰ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਨੀਪੁਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਵੇ।
20. ਝੁਪੁਰਾ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਝੁਪੁਰਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹੋਵੇ। ³⁴ [ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 2 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 2 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।]

²⁸ ਬੰਬੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960(1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 8 ਤੋਂ 14, ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ 15 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦੇ ਗਏ।

²⁹ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਤਾ 27) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³¹ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਸੀਮਾ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.09.1983 ਤੋਂ) “17. ਹਰਿਆਣਾ” ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪਰਿਸਥਾਪਤ।

³² ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³³ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971(1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੌਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ) ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

21. ਮੇਘਾਲਯ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੁਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ। ³⁵ [ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਬਾਅਦ 1 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਦਾਨ (ਇਕਸੋਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।]
³⁶ [22. ਸਿਕਮ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਕਮ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ।]** Insertions
³⁷ [23. ਮਿਜ਼ੋਕਮ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪੂਰਵ ਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
³⁸ [24. ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਪੁਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
³⁹ [25. ਗੋਆ	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।]
⁴⁰ [26. ਛਤੀਸਗੜ੍ਹ	ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
⁴¹ [27. ⁴² [ਉਤਰਾਖੰਡ]	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
⁴³ [28. ਝਾਰਖੰਡ	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ, ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।
⁴⁴ [29. ਤੇਲਗਾਨਾ	ਉਹ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜੋ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ, ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ।

³⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (31.07.2015 ਤੋਂ) ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (26.04.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁷ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁸ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

³⁹ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴⁰ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (01.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴¹ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (09.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴² ਉਤਰਾਂਚਲ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 52) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (01.1.2007 ਤੋਂ) ਅੱਖਰ “ਉਤਰਾਂਚਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴³ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴⁴ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 (2014 ਦਾ 6) ਦੀ ਧਾਰਾ 10 ਦੁਆਰਾ (02.06.2014 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਨਾं	ਹੱਦ
1. ਦਿੱਲੀ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।
45*	* * * *
46*. *	* * * *
47 [2] ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਡੇਮਾਨ ਅਤੇ ਨਿਕੋਬਾਰ ਟਾਪੂਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।
48 [3] ⁴⁹ ਲਕਾਈਵ,	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ ।
50 [48[4] ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਗਸਤ 1961 ਦੇ ਯਾਰੂਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਦਾਦਰਾ ਅਤੇ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ ।
51 [48[5] ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦਸੰਬਰ, 1961 ਦੇ ਵੀਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸੀ । *
	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹੈ)
52 [48[6] 53ਪੁਦੁਚੇਰੀ	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਅਗਸਤ 1962 ਦੇ ਸੋਲ੍ਹਵੇਂ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ, ਕਾਰੀਕਾਲ, ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਯਨਾਮ ਤੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ। **
	ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ 16 ਅਗਸਤ 1962 ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਦੁਚੇਰੀ, ਕਾਰੀਕਾਲ, ਮਾਰੀ

⁴⁵ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) 'ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼' ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ 2 ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁴⁶ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ ਮਨੀਪੁਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ । +

⁴⁷ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 9 ਇੰਦਰਾਜ 2 ਤੋਂ 7 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦੇ ਗਏ ।

⁴⁸ ਪੂਰਵਉੱਤਰ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 9 ਇੰਦਰਾਜ 2 ਤੋਂ 7 ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦੇ ਗਏ ।

⁴⁹ ਲੱਕਾਈਪ ਮਿਨਿਕੋਯ ਅਤੇ ਅਮੀਨੀਦੀਵੀ ਦੀਪ (ਨਾਲ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) " ਲੱਕਦੀਪ, ਮਿਨਿਕੋਯ ਅਤੇ ਅਮੀਨੀਦੀਵੀ ਦੀਪ" ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਦਸਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1961, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵¹ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਹਦਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1962 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (16.8.1962 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵³ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ (ਨਾਲ ਬਦਲਣ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.10.2000 ਤੋਂ) ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ । ।

ਅਤੇ ਯਨਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਸਨ।

⁵⁴[⁴⁸ [7] ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਦ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਨ]।

55 * * * *

56 * * * * *

⁵⁴ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਤਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁵⁵ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਸੰਬੰਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 9 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਹਿੰਦਸੇ ਗਿਆ।

⁵⁶ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੰਬੰਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 59(3), 65(3), 75(6), 97, 125, 148(3), 158(3), 164(5), 186 ਅਤੇ 221]

ਭਾਗ ਉ

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ 1 ***** ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

1. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ 1 ***** ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੋਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਉਪਲੱਭਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਆਰਥਾਤ് :-

ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 10,000 ਰੁਪਏ *
ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ 5,500 ਰੁਪਏ **

2. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ 2***** ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਭੱਤੇ ਵੀ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਝਮਵਾਰ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾ ਦੇ ਗਵਰਨਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਨ।

3. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ 3[ਰਾਜਾਂ] ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਝਮਵਾਰ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ।

4. ਜਦ ਤੱਕ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਜਕਾਰ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਪਲੱਭਤਾਂ, ਭੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੁਰਤ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਉਹ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

4 *****

ਭਾਗ ਇ

ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ 5

* * * * * [ਕਿਸੇ ਰਾਜ] ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪੰਜ਼ਦ ਦੇ

¹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

* ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਉਪਲੱਭਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 137 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2016 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 5,00,000 ਰੁਪਏ ਹੈ।

** ਰਾਜਪਾਲ (ਉਪਲੱਭਦੀਆਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018(2019 ਦਾ 17) ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2016 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 3,50,000 ਰੁਪਏ ਹੈ।

² ਸ਼ਬਦ “ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਲਿਖਤ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

³ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਾਂ” ਦੀ ਥਾਵੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਗ ਅ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

7. ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਨ, ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਭਾਰਤ ਡੋਮੀਨੀਅਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਸਨ ।

8. 7 * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ 8* * ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਅਦਾਇਗੀ-ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ, ਜਿਥੋਂ ਤਤਸਥਾਨੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ਅਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ਤੈਅ ਕਰੇ ।

ਭਾਗ ਸ

ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਤੇ 9 * * * ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

9. (1) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਆਪੀਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿ ਮਾਹ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਦਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ : -

ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ	10(10000 ਰੁਪਏ)	*
ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਜ	11(9000 ਰੁਪਏ)	**
ਪਰੰਤੁ ਜੋ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ		

⁵ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉਂ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ, ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁶ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ “ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁷ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉਂ ਵਿਚ ਉਲੰਘਿਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁸ ਸ਼ਬਦ “ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

⁹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉਂ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ, ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) “5000 ਰੁਪੈ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ।

* ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 21) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ 1,00,000 ਰੁਪੈ ਹੈ,ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਹ 2,80,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) “4000 ਰੁਪੈ” ਦੇ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ।

** ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ ਇਹ (90,000 ਰੁਪੈ ਹੈ), ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਇਹ 2,50,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ-ਬਾਰੇ (ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮ-ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ) ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ -

¹²[(ਉ) ਉਸ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਮੁਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਇ) ਜੇ ਉਸਨੇ ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਿਵਿਰਤੀ ਗ੍ਰਹਿਣਿਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਗ੍ਰਹਿਣਿਤੀ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੁਲ ਦੀ ਰਕਮ,

ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

(2) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਹਰਿੱਕ ਜੱਜ ਬਿਨਾਂ ਕਿਰਾਇਆ ਦਿਤਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਵਾਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਜੱਜ ਨੂੰ ਇਸ ਸੀਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ,--

(ਉ) ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 374 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ (ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਹਰਿੱਕ ਜੱਜ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦੇ ਫਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ ।

(4) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਰਹਿੱਕ ਜੱਜ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ-ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਸਫਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਰਚਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਵਾਜਬੀ ਭੱਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਫਰ ਦੇ ਤੱਲਕ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਾਜਬੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਮੁਕਰੱਤ ਕਰੇ ।

(5) ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ (ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਭੱਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੇ ਜੋ, ਇਸ ਸੀਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਸਨ ।

10 13 [(1) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੀਆਂ ਦਰਾਂ

¹² ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ “ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ” ਦੀ ਬਾਵੋਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਤੇ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾਂ ਤਨਖਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ,-
 ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ^{14(9000 ਰੁਪੈ)*}

ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੱਜ ^{15(8000 ਰੁਪੈ) **}

ਪਰੰਤ ਜੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੀ ਜੱਜ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ (ਨਿਰਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਜ਼ਬਾਨ-ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਬੇਰਾ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ --
 (ਉ) ਉਸ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਅ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ, ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਰਕਮ, ਅਤੇ

(ਇ) ਜੇ ਉਸ ਨੇ, ਅਜਿਹੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਜਿਹੀ ਪਹਿਲੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਨਿਵਿਰਤੀ ਗੈਚੂਇਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਸ ਗੈਚੂਇਟੀ ਦੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਤੁੱਲ ਦੀ ਰਕਮ,

ਘੱਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।]

(2) ਹੀਰੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ—

(ਉ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 376 ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਉਕਤ ਖੰਡ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦਾ (ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕੋਈ ਜੱਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ,

ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲੰਖਤ ਦਰ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਦਰ ਤੇ

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) “4000 ਰੁਪੈ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰਖੇ ।

* ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ (90,000 ਰੁਪੈ ਹੈ,ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ 2,50,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚਰੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1986 ਤੋਂ) “3500 ਰੁਪੈ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਰਖੇ ।

** ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਜੱਜ (ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਸ਼ਰਤਾਂ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2009 (2009 ਦਾ 23) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ (1.1.2006 ਤੋਂ) ਹੁਣ (80,000 ਰੁਪੈ ਹੈ,ਸੋਧ ਐਕਟ, 2018 (2018 ਦਾ 10) ਧਾਰਾ 2 ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੁਣ 2,25,000 ਰੁਪੈ ਹੈ ।

ਤਨਖਾਹ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੱਜ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਉਕਤ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੇਤਨ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਫਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।

¹⁶[(3) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ, ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਅਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਉਕਤ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਉਕਤ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੱਤੇ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਰਕਮ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਵਜੋਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਏ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ, ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੱਤੇ ਵਜੋਂ ਉਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ।]

11. ਇਸ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੀ ਦਾ ਨ ਹੋਵੇ,-

(ਉ) ਪਦ “ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ” ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਅਤੇ “ਜੱਜ” ਵਿੱਚ ਤਦਾਰਥ ਜੱਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(ਅ) “ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੇਵਾ” ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ-

(i) ਕਿਸੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਕਰਤੱਵ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਾਜ-ਕਾਰ ਦੇ ਪਾਲਣ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਜਿੰਮਾ ਲਵੇ ਬਿਤਾਇਆ ਸਮਾਂ ;

(ii) ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਜੱਜ ਛੁੱਟੀ ਲੈਂਦੇ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਦੀਰਘ-ਛੁੱਟੀਆਂ ; ਅਤੇ

(iii) ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਇਨ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਫਾ ।

ਭਾਗ ਹ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

12 (1) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਨੂੰ* ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਤਨਖਾਹ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਵਜੋਂ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 377 ਦੇ ਅਧੀਨ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ

¹⁶ ਸੰਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 25 ਦੁਆਰਾ, ਮੂਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਅਤੇ (4) ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

* 1971 ਤੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਸੰ. 56 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ ਪਰਿਅਖਕ ਨੂੰ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੇਤਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਵੇਲੇ 2018 ਦੇ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੁਆਰਾ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਵੇਤਨ “2,50,000” ਰੁਪੈ ਹੈ ।

ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵੱਜੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲਿਖਤ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਤਨਖਾਹ ਜੋ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਵੱਜੋਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਦੇ ਫਰਕ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ।

(3) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰਿਖਅਕ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁਟੀ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਾਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਾਸਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਅਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸਭ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹਨ।

ਤੀਜੀ ਅਨੁਸਥੀ¹

[ਅਨੁਛੇਦ 75(4), 99, 124(6), 148(2), 164(3), 188 ਅਤੇ 219] *

ਸਹੁੰਾਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤਿੰਗਿਆਵਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮ

|

ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

“ਮੈਂ, ਉ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੀ ਚੱਕਦਾ ਹਾਂ — ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੱਚੀ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੰਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ¹⁷ [ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ] ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਕਰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੋਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਕਰਾਂਗਾ।”

||

ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

“ਮੈਂ, ਉ. ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੀ ਚੱਕਦਾ ਹਾਂ — ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਸੱਚੀ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿੰਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰੱਤਵਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਨਿਭਾਉ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਸਿਧੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨ ਦੱਸਾਂਗਾ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ।”

* ਅਨੁਛੇਦ 84 (ਉ) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 173 (ਉ) ਵੀ ਵੇਖੋ।

¹⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੌਲਾਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਸੰਦ ਲਈ ਦੇਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

“ਮੈਂ ਉ. ਅ. ਜੋ ਰਾਜਸਭਾ (ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ) ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੱਹੂ ਚੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸਰਧਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਇਲੋਂ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ।”

ੴ

ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

“ਮੈਂ ਉ. ਅ. ਜੋ ਰਾਜਸਭਾ (ਜਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ) ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ (ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ) ਗਿਆ ਹਾਂ
 ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੱਹੇ ਚੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ
 ਸੱਚੇ ਇਲੋਂ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
 ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕਰਤੁੱਵ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ
 ਉਸ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।”]

IV

ਸਰਵ-ਊਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

“ਮੈਂ ਉ. ਅ. ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ (ਜਾਂ ਜੱਜ) (ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਅਕ) ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹੱਚ ਦਾ ਹਾਂ—ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਸੱਚ ਦਿਲੋ ਪ੍ਰਤੀਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

¹⁸ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਫਾਰਮ III ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖਾਂਗਾ ।”

V

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

“ਮੌਲੂ.ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁ ਚੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ 19[ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕੁਤਾ ਅਤੇ ਆਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ,] ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਅਪਣੇ ਕਰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸੂਧ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭੈ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ, ਸਨੇਹ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ, ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਕਰਾਂਗਾ ।”

VI

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਗੋਪਤਾ ਦੀ ਸਹੁ ਦਾ ਫਾਰਮ:-

“ਮੌਲੂ.ਅ. ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁ ਚੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ.. ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਨਿਭਾਉ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਸਿਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨ ਦੱਸਾਂਗਾ ਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਾਂਗਾ ।”

20[VII] ਉ

ਕਿਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

ਮੈਂ, ਉ.ਅ. ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ) ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਭਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸਹੁ ਚੱਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਫਾਰਮ VII ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਹਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ”

॥

ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-

ਮੈਂ, ਉ.ਅ. ਜੋ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ) ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ (ਜਾਂ ਨਾਜ਼ਨਦ ਹੋਇਆ) ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹਚੱਕਦਾਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕਰਤੱਵ ਮੈਂ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਵਾਂਗਾ ।”]

VIII

ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੁੱਕੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਦਾ ਫਾਰਮ :-
ਮੈਂ ਉ.ਅ., ਜੋਸੀਖਿਤ (ਜਾਂ ਦੀ) ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ (ਜਾਂ ਜੱਜ) ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆਂ ਹਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਹਚੱਕਦਾਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੱਚੀ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਠਾ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਕਿ 21[ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ,] ਕਿ ਮੈਂ ਠੀਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਨਿਰਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਭੈਂ ਜਾਂ ਪਖੱਪਾਤ ਜਾਂ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਬਿਨਾਂ ਪਾਲਣ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖਾਂਗਾ ।”

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੌਲਾਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

1[ਚੌਬੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 4(1) ਅਤੇ 80(2)]

ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਦੀ ਟਿੱਕਣ

ਹੇਠ-ਲਿਖੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇੰਨੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਰਾਜ ਜਾਂ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਲਿਖਤ ਹਨ :

ਸਾਰਣੀ

1. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	² [11]
³ [2. ਤੇਲਗਾਨਾ	7]
⁴ [3]. ਆਸਾਮ	7
⁴ [4. ਬਿਹਾਰ	⁵ [16]
⁶ [⁴ [5] ਝਾਰਖੰਡ	6]
⁷ [⁸ [⁴ [6]] ਗੋਆ	1]
⁹ [⁸ [⁴ [7.ਗੁਜਰਾਤ	11]
¹⁰ [⁸ [⁴ [8.ਹਰਿਆਣਾ	5]

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਚੌਬੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੀ ਗਈ।

² ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) “18” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ।

³ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) “18” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਥਾਪਿਤ।

⁴ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2014 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (2.6.2014 ਤੋਂ) 2 ਤੋਂ 30 ਤੱਕ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 3 ਤੋਂ 31 ਤੱਕ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁵ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) “22” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁶ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) “22” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁷ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅੰਦੀਵ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁸ ਬਿਹਾਰ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਤਾ 30) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (15.11.2000 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ਼ 4 ਤੋਂ 29 ਕ੍ਰਮ ਇੰਦਰਾਜ਼ 5 ਤੋਂ 30 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁹ ਬਬੀ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ, ਇੰਦਰਾਜ਼ “4” (ਇੰਦਰਾਜ਼ 6 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਬਾਵੇਂ (1.5.1960 ਤੋਂ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁰ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ) ਬਾਂਦੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁸ [⁴ [9]ਕੇਰਲ	9]
⁸ [⁴ [10] ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	¹¹ [11]
¹² [⁸ [⁴ [11] ਛੱਤੀਸਗੜ੍ਹ	05]
¹³ [⁸ [⁴ [12] ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ	¹⁴ [18]
¹⁵ [⁸ [⁴ [13] ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ	19]
¹⁶ [⁸ [⁴ [14] ਕਰਨਾਟਕ	12
⁸ [⁴ [15] ¹⁷ ਉੜੀਸਾ	10
⁸ [⁴ [16] ਪੰਜਾਬ	¹⁸ [7]
⁸ [⁴ [17] ਰਾਜਸਥਾਨ	10
⁸ [⁴ [18] ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	¹⁹ [31]
²⁰ [⁸ [⁴ [19.]]) ²¹ ਉੱਤਰਾਖੰਡ	3]
⁸ [⁴ [20] ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ	16

¹¹ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹² ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 28) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2000 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹³ ਮਦਰਾਸ ਸਟੇਟ (ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (14.1.1969 ਤੋਂ) “8 ਮਦਰਾਸ” (11 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

¹⁴ ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਂਡ ਸਦਰਾਸ (ਆਲਟਰੋਸ਼ਨ ਐਂਡ ਬਾਊਡਰੀਜ਼) ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ 56) ਧਾਰਾ 8 ਦੁਆਰਾ (1.4.1960 ਤੋਂ ਲੈ ਦੇ) “17” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ।

¹⁵ ਬੰਬੀ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ 11) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.5.1960 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁶ ਮਾਈਸੋਰ (ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (1.11.1973 ਤੋਂ) “10 ਮਾਈਸੋਰ” (13 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਤ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

¹⁷ ਉੜੀਸਾ ਨਾਂ ਪਰਵਰਤਨ ਐਕਟ, 2011 (2011 ਦਾ 15) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (1.11.2011 ਤੋਂ) “ਉੜੀਸਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪਰਸਥਾਪਤ।

¹⁸ ਪੰਜਾਬ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ 31) ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਦੁਆਰਾ (1.11.1966 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਕਾਂ “11” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ।

¹⁹ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (9.11.2000 ਤੋਂ) “34” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ।

²⁰ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਪੁਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 2000 (2000 ਦਾ 29) ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਦੁਆਰਾ (9.11.2000 ਤੋਂ)

²¹ ਉੱਤਰਾਂਚਲ (ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 52) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.1.2007 ਤੋਂ) “ਉੱਤਰਾਂਚਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁸ [⁴ [21] ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ	4
²² [⁸ [⁴ [22] ਨਾਗਾਲੈਂਡ	1]
²³ [⁸ [⁴ [23] ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	3]
[⁸ [⁴ [24] ਮਨੀਪੁਰ	1
⁸ [⁴ [²⁵] ਦਿੱਪੁਰਾ	1
⁸ [⁴ [²⁶] ਮੇਘਾਲਯ	1]
²⁴ [⁸ [⁴ [27] ਸਿੱਕਮ	1]
[²⁵ [⁸ [⁴ [28] ਮੀਜ਼ਰਮ	1]
²⁶ [⁸ [⁴ [29] ਅਰਣਾਂਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼	1]
[⁸ [⁴ [30] ਦਿੱਲੀ	3
[⁸ [⁴ [31] ²⁷ ਪੰਜਾਬੀ	1
ਜੋੜ ²⁸ [233]]	

²² ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ 27) ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.12.1963 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²³ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ 53) ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (25.1.1971 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁴ ਸੀਵਧਾਨ (ਛਤੀਵੀਂ ਸ਼ੋਧ) ਐਕਟ, 1975 ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (26.4.1975 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁵ ਮੀਜ਼ਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987) ਤੋਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁶ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 69) ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁷ ਪਾਂਡੀਚੰਡੀ (ਨਾਂ ਪਰਿਵਰਤਨ) ਐਕਟ, 2006 (2006 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.10.2006 ਤੋਂ) “ਪਾਂਡੀਚੰਡੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

²⁸ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਪੂਨਰਗਠਨ ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ 18) ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (30.05.1987 ਤੋਂ) “232” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਸ਼ਤਚੀ
[ਅਨੁਛੇਦ 244(1)]

ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ

ਭਾਗ ਉ

ਆਮ

1. ਅਰਥ ਨਿਰਣਾ – ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਨਾ ਲੋੜੇ, “ਰਾਜ” ^{1*****}ਪਦ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ²ਆਸਾਮ ³[ਮੇਘਾਲੀਆ, ਡ੍ਰਿਪੁਰੂ ਅਤੇ ਮੀਜੋਰਮ]] ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।
2. ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ - ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਥੇ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਤਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੈ।
3. ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਜਪਾਲ ^{5*****} ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ - ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹਨ, ਦਾ ਰਾਜਪਾਲ ^{5*****} ਹਰ ਸਾਲ ਜਾਂ ਜਦ ਵੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋੜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਘ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤਕ ਵਿਸਤਰਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਭਾਗ ਅ

ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ

4. ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ.(1) ਰਹੇਕ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹਨ ਪਰ ਅਨੁਸ਼ਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਕ ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀਹੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਦੇ ਬਣੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ

¹ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਰਾਜ ਪਰ” ਇਸ ਸੀਵਿਆਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

²ਪੁਰਬ –ਉੱਤਰ ਏਹੀਆਜ (ਰੀਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਰਾਜ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

³ ਸੀਵਿਆਨ (ਉਨੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) “ਅਤੇ ਮੇਘਾਲੀਆ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

⁴ ਮੀਜੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) “ਮੇਘਾਲੀਆ ਅਤੇ ਡ੍ਰਿਪੁਰਾ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ।

⁵ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਸੂਖ” ਸੀਵਿਆਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਵਿਚੋ, ਜਿਥੋ ਤਕ ਹੋ ਸਦੇ, ਤਿੰਨ-ਚੌਥਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਹੋਣਗੇ।

ਪਰਤੁ ਜੇ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਲੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਰੀਆ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(2) ਕਬੀਲਾ ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੀਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਉੱਨੱਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਲਾਹ ਦੇਵੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ⁶ **** ਦੁਆਰਾ ਸੱਪੇ ਜਾਣ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ ****⁷

(ਉ) ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਂਡ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ;

(ਅ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਮ ਜਾਬਤਾ ; ਅਤੇ
 (ਇ) ਸਭ ਹੋਰ ਅਨੁਸੰਗ ਮਾਮਲੇ,
 ਮੁਕਰੱਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ।

5. ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ – (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਲੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਰਾਜਪਾਲ⁶ **** ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਐਕਟ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੁਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤ-ਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

(2) ਰਾਜਪਾਲਾਂ⁶ **** ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਤਤਸ਼ਹੀਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਵੇ।

ਖਾਸ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੁਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮ—

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਭੋਗ ਦੇ ਇੰਤਕਾਲ ਦੀ ਮਨਾਰੀ ਕਰ ਸਕਣ ਜਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਸਕਣਗੇ ;

⁶ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁷ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ” ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

- (ਅ) ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚਲੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬਿਲੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਟ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ;
- (ਇ) ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬਿਲੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ

ਧਨ ਉਪਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਹੂਕਾਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

(3) ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ^{7****} ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੈਜ਼ਿਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਪੂੱਛ-ਅਧੀਨ ਪੇਤਰ ਨੂੰ ਤਤਸਥ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਨਿਰਸਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਸੋਧ ਸਕੇਗਾ।

(4) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(5) ਉਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਪਾਲ ^{8****} ਨੇ, ਉਸ ਰਾਜ ਲਈ ਕਬੀਲਾ-ਸਲਾਹਕਾਰ ਪਰਿਸਥ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸਥ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਭਾਗ ਇ

ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ

6. ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ।—(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ, ਪਦ “ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ⁹ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਣਾ ਆਂਲਾਨ ਕਰੇ।

(2) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ^{10..}

(ਉ) ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਰਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਲੰਖਿਤ ਭਾਗ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ ;

⁸ ਸ਼ਬਦ “ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

⁹ (ਭਾਗ ਉ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ, 1950 ਨੰ. (ਸੀ ਓ 9), ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਭਾਗ ਅ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ 1950 ਨੰ. (ਸੀ ਓ 26), ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਹੁਕਮ, 1975 ਨ. (ਸੀ.ਓ. 102) ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਬਿਹਾਰ, ਗੁਜਰਾਤ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ) ਹੁਕਮ 1977 ਨ. (ਸੀ ਓ 109) ਵੇਖੋ।

¹⁰ ਮਦਰਾਸ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਸਮਾਪਤੀ) ਹੁਕਮ 1950 (ਸੀ ਓ 30) ਅਤੇ ਆਂਧਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਸਮਾਪਤੀ) ਹੁਕਮ 1955 ਨ. (ਸੀ ਓ 50) ਵੇਖੋ।

¹¹ [ਉਥੁ] ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ]

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪਰ ਦੇਵਲ ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਦਰਸਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ, ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹਦਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਦਲਣ ਤੇ ਜਾਂ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਬਾਪਨਾ ਤੇ, ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨ ਸਕੇਗਾ ;

¹²[(ਸ) ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਵ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਤੀ ਗਏ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਹੋਣਗੇ, ਮੁੜ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।]

ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਉੱਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ, ਪਰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ, ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਉਤਰਵਰਤੀ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਅਦਲ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਭਾਗ ਸ

ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ

7. ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ- (1) ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਧੇ, ਅਦਲ ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਦ ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਫੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ 101) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ 101) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ
[ਅਨੁਛੇਦ 244(2) ਅਤੇ 275(1)]

¹[ਆਸਾਮ, ਮੇਘਾਲਯ, ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੰਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ ।

21. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼—(1) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਸਾਰਣੀ ³⁴[ਦੇ ਭਾਗ I, ਅਤੇ ਭਾਗ II ਅਤੇ ਭਾਗ II ਉ] ਦੀ ਰਹੇਕ ਮੱਦ ਦੇ ਅਤੇ ਭਾਗ III] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

(2) ਜੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਸਾਏ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ,--

- (ਉ) ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ³[ਕਿਸੇ ਭਾਗ] ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ,
- (ਅ) ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ³[ਕਿਸੇ ਭਾਗ] ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ,
- (ਇ) ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਿਰਜ ਸਕੇਗਾ,
- (ਸ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੇਤਰ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ,
- (ਹ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੇਤਰ ਘਟਾ ਸਕੇਗਾ,
- (ਕ) ਦੋ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇ ਇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ,
- ^੫ [(ਕਕ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਸਕੇਗਾ,]
- (ਖ) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਰਿਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੁ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਉਪਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਇ),(ਸ), (ਹ) ਅਤੇ (ਕ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੰਮਜ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ।

¹ ਮੰਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 30 ਦੁਆਰਾ (20.2.1987 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰ੍ਹਾਂ 1 ਵਿਚ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਹਾ (2) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਪੁਰੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ : “ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਉਪ ਪੈਰ੍ਹਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੋਡੋਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਤ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ” ।

³ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਅ) ਅਤੇ ਅੱਠੰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (24.1.1972 ਤੋਂ) ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨਜੰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) “ਭਾਗ 1 ਅਤੇ ਭਾਗ 2” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶ [ਪਰੰਤ ਇਹ ਹੋਕ ਕਿ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਅਨੁਸੰਗ ਅਤੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਉਪਬੰਧ (ਪੈਰਾ 20 ਅਤੇ ਉਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਦ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋਧ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ) ਦਰਜ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਿਹੇ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ।]

^{7.2.} ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਗਠਨ。⁸[(1)] ਹਰੇਕ ਖੁਦ ਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 30 ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਕੇ ਬਣੀ ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ 4 ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਬਾਲਗ ਵੇਟ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣਗੇ ।]

(2) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਗਠਤ ਹਰਿਕ ਖੇਤਰ ਲਈ ਇਕ ਵਖਰੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਹਰੇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕ੍ਰਮਵਾਰ “(ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ” ਅਤੇ “(ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ) ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ” ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਿਗਮ-ਬੋਡੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ, ਸਾਂਝੀ ਮੁਹਰ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਕਤ ਨਾਲ ਉਹ ਦਾਵਾ ਕਰੇਗੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(4) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਉਥੋਂ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਹਿਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ।

⁶ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (24.1.1972 ਤੋਂ) ਭਾਗ ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 2 ਵਿਚ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪਰੰਤੁਕ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਕਿ ਬੋਡੇਲੈਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਛਿਆਲੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੇਗੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਲਗ ਵੇਟ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਚੇਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੀਹ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪੰਜ ਗੈਰ ਕਬੀਲੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਲਈ, ਪੰਜ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਛੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਜਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮੱਤ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਉਸੀ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਹਨ, ਬੋਡੇਲੈਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 2 ਵਿਚ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਰੰਤੁਕ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ:-

ਪਰੰਤੂ ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਗਠਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਜਿਲੇ ਦੇ ਲਈ ਗਠਤ ਜਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਵਿਚ ਪਰੰਤੁਕ ਦੋ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਰੰਤੁਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਬੋਡੇਲੈਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲਈ ਗਠਿਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਬੋਡੇਲੈਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ ।

⁸ ਅਸਾਮ ਪੂਨਰਗਠਨ (ਮੇਧਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਬੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1971 ਤੋਂ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੀ ਥਾਵੋਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ ।

(5) ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਦੇਵਲ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜੋ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ।

(6) ਰਾਜਪਾਲ, ਸੰਬੰਧਤ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਮੰਜ਼ੂਦ ਕਬਾਇਲੀ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਬਾਇਲੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗਠਨ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਹੋਣਗੇ --

(ਉ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਟਿੱਕਣ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਚੋਣ-ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ;

(ਇ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚੋਣਕਾਰ ਸੂਚੀਆਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ;

(ਸ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਬਲਈਅਤਾਂ ;

(ਹ) ⁹[ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ] ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਅਉਧ ;

(ਕ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ;

(ਖ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਜਾਬਤਾ ਅਤੇ ਕਾਰਜ-ਸੰਚਾਲਣ ¹⁰[ਕਿਸੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ] ;

(ਗ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ।

¹⁰ [6ਉ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੁਣੇ ਮੈਂਬਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਤ ਤਰੀਤ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਅਉਦ ਲਈ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ, ਜੇਕਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੌੜ ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਸੰਨਤਾ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ :

ਪਰੰਤੁ ਜਦ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮੈਜ਼ੂਦ ਹੋਣ

⁹ ਆਸਾਮ ਪੂਨਰਗਠਨ (ਮੇਡਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਅਜਿਹੀਆਂ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁰ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣਾ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅਮਲਯੋਗ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ, ਇਕ ਸਮੇਂ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਨ ਵੱਧ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿਥੋਂ ਸੰਕਟ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਮਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਵਧਾਈ ਜਾਂ ਸਕੇਗੀ :

ਪਰੰਤੁ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਇਤਫਾਕੀਆ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਮੈਬਰ ਉਸ ਮੈਬਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਬਾਕੀ ਅਉਧ ਪਰਯੰਤ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਿਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਹ ਆਇਆ ।]

(7) ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਗਠਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪਾਰਾ (6) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ¹⁰[ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ] ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ¹¹[ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ]--

(ਉ) ਅਧੀਨ ਸਥਾਨਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਬਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਦਾ; ਅਤੇ

(ਅ) ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਰਜ ਦੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਸਬੰਧੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ,

ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ

ਪਰੰਤੁ ਜਦ ਤਕ ਜਿਲ੍ਹਾ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਉਪਪੈਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇਕ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲਈ ਚੋਣਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਮਲੇ, ਅਤੇ ਜਾਬਤੇ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਣ ਬਾਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (6) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

12* * * * *

¹³3. ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ –
(1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਾਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ

¹¹ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55) ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹² ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ) ਢੁਸਰੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

¹³ [ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 2 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ ਪੈਰਾ (3) ਹੈਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

“(3) ਪੈਰਾ 3 ਉਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਜਾਂ ਪੈਰਾਂ 3ਅ ਦੇ ਉਪ ਪੈਰਾਂ (2) ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧਤ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਪੈਰਾਂ ਜਾਂ ਪੈਰਾਂ 3 ਉਦੇ ਉਪਪੈਰਾਂ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਮਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੈਠ-ਲਿਖਿਆ ਅੰਤਰ ਸਤਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਥਾਤ :-

“3 ਉ. ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਿਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਗ ਖੁਦਮੁਖਿਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਅਤਿਰਿਕਤ”
ਸ਼ਕਤੀਆਂ :-

(1) ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਿਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਰਬੀ ਅਲਾਂਗ
ਖੁਦਮੁਖਿਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਸੰਬੰਧਤ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ
:-

(ਉ) ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੀ ਇੰਦਰਜਾ 7 ਅਤੇ ਇੰਦਰਜਾ 52 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਉਦਯੋਗ ;

(ਅ) ਸੰਚਾਰ, ਅਰਥਾਤ ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ, ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ, ਜੋ ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਨਗਰਪਾਲਿਕਾਂ, ਰਾਜਮਾਰਗ, ਅੰਤਰ ਦੇਸੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ,
ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ ਮਾਰਗਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਯਾਤਾਯਾਤ, ਜੰਤਰ ਨੇਦਰਤ ਯਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਯਾਨ;

(ਇ) ਪਸੂਧਨ ਦਾ ਪਰਿਰੱਖਣ, ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵ ਜੰਤੂਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ, ਪਸੂ ਚਕਿਤਮਾ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ
ਕਾਂਝੀ ਹਾਊਸ ;

(ਸ) ਮੁਢਲੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਖਿਆ ;

(ਹ) ਖੇਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਖੇਜ, ਨਾਸ਼ਕਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਪੋਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ਹੈ ;

(ਕ) ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ ;

(ਖ) ਸਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਜਾ 56 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜਲ ਅਰਥਾਤ ਜਲ ਪੂਰਤੀ, ਸੰਜਾਈ ਅਤੇ ਨਰਿਹਾਂ, ਜਲ ਨਿਕਾਸੀ ਅਤੇ
ਬੰਨ੍ਹ, ਜਲ ਭੰਡਾਰਣ ਅਤੇ ਜਲ ਸ਼ਕਤੀ ਪਣ ਬਿਜਲੀ ;

(ਗ) ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੀਮਾ ; ਨਿਯੋਜਨ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰੀ ;

(ਘ) ਗ੍ਰਾਮਾਂ, ਧਾਰਾਂ, ਧਾਰਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਦੇ ਲਈ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ ਸਕੀਮਾਂ (ਜੋ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਨਾ
ਹੋਣ)

(ਝ) ਨਾਟ ਸ਼ਾਲਾ ਅਤੇ ਨਾਟ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ; ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਜਾ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਿਨੇਮਾ, ਖੇਲ-ਕੂਦ ਮਨੋਰੰਜਨ,
ਦਿਲਪਰਚਾਵਾਂ ;

(ਚ) ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ ਅਤੇ ਸੱਵਡਤਾ, ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਡਸਪੈਸਰੀਆਂ ;

(ਛ) ਲਘੂ ਸੰਜਾਈ ;

(ਜ) ਖਾਧ ਪਦਾਰਥ, ਪਸੂਆਂ ਦੇ ਚਾਰੇ, ਕੱਚੀ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਕੱਚੇ ਜੂਟ ਦਾ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਪੂਰਤੀ
ਅਤੇ ਵੰਡ ;

(ਝ) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਵਿਤ ਪੋਸ਼ਤ ਲਾਈਬੋਰੇਰੀਆਂ, ਮਿਓਜਿਆਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸੰਬਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਕਏ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਅਤੇ

(ਝ) ਭੋਂ ਦੀ ਹੱਥ ਬਦਲੀ ।

(2) ਪੈਰ੍ਹਾ 3 ਦੇ ਆਧੀਨ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਆਧੀਨ ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਿਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਕਾਬਰੀ ਅਲਾਂਗ ਖੁਦ ਮੁਖਿਤਿਆਰ
ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 3 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ
ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰੰਤ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਰਖੇਗਾ ।

(3) ਜਦ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੱਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ
ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਨੁਮਤੀ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ :

ਪਰਤੂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਜਿੀ ਕਿ ਸੁਰਤ ਹੋਵੇ, ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਿਆਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿਦੇ ਹੋਏ ਪਰਤਾ ਕੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧ ਤੇ ਮੜ-ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਤੇ ਮੜ ਸਥਾਪਨ ਦੀ ਵਾਫ਼ਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਅਜਿਹਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਰਤ ਤੇ ਅੰਦਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ ਸਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 3 ਉਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ :-

“3 ਅ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਤਿਰਿਕਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ :- (1) ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ :-

(i) ਖੇਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਤਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਨਾਸ਼ਕ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਪੋਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਰਣ ; (ii) ਪਸੂ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਪਸੂ ਚਿਕਿਤਸਾ ਅਤੇ ਪਸੂਧਨ ਦਾ ਪਰਿਖਣ, ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪਸੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਵਾਰਣ, ਪਸੂ ਚਿਕਿਤਸਾ, ਟਰੋਨਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ, ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ ; (iii) ਸੰਹਿਰਾਰਤਾ ; (iv) (ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ) ; (v) ਸਿੱਖਿਆ ਅਰਥਾਤ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਨ ਸਿਖਲਾਈ, ਬਾਲਗ ਸਿੱਖਿਆ, ਕਾਲਜ ਮਹਾਵਿਦਿਆਲਿਆ ਸਿੱਖਿਆ (ਸਧਾਰਣ) ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; (vi) ਮੱਛੀ ਪਾਲਣ; (vii) ਪੋਤੂ, ਧਾਨ ਦੇ ਖੇਤਾਂ, ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜਤ ਦੇ ਲਈ ਹੜ੍ਹ ਕੰਟਰੋਲ (ਜੋ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ); (viii) ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈ; (ix) ਵਣ (ਰਾਖਵੇਂ ਵਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਦ ਕੇ); (x) ਹੱਥ ਖੱਡੀ ਅਤੇ ਕੱਪੜਾ ; (xi) ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ; (xii) ਸਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ (1) ਉਲਿਖਤ 84 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਮਾਦਕ ਸ਼ਰਾਬ, ਅਫੀਮ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਪਨ ; (xiii) ਸਿੰਜਾਈ; (xiv) ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਨਿਯੋਜਨ; (xv) ਕੂਮੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆਂ; (xvi) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ (ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਤਪੋਸ਼ਤ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ); (xvii) ਲਾਟਰੀ (ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 40 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ, ਨਾਟਸ਼ਾਲਾ, ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮੇ (ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ); (xviii) ਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ; (xix) ਨਗਰਨਿਗਮ, ਸੁਧਾਰ ਟ੍ਰਸਟ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੈਰਡਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰੀਆਂ ; (xx) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਵਿਤਪੋਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਮਿਉਜ਼ੀਅਮ ਅਤੇ ਪੂਰਾਤਵ ਵਿਗਿਆਨ ਸੰਸਥਾਨ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ; ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰੀਕਾਰਡ ; (xxi) ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਵਿਕਾਸ ; (xxii) ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ; (xxiii) ਪ੍ਰੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ; (xxiv) ਲੋਕ ਸਿਹਤ ਇੰਜਿਨੀਅਰੀ ; (xxv) ਲੋਕ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿਭਾਗ; (xxvi) ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ; (xxvii) ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੋਤ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਨ ; (xxviii) ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਪੁਨਰਵਾਸ ; (xxix) ਰੇਸਮ ਉਤਪਾਦਨ ; (xxx) ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 7 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 52 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਲਾਘੂ, ਘਰੇਲੂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਉਦਯੋਗ ; (xxxii) ਸਮਾਜ ਕਲਿਆਣ, (xxxiii) ਭੋਗ ਪਰਿਰਖਣ ; (xxxiv) ਬੇਡ-ਕੂਦ ਅਤੇ ਯੁਵਕ ਭਲਾਈ ; (xxxv) ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ ; (xxxv) ਟੂਰਿਜ਼ਮ ; (xxxvi) ਯਾਤਾਯਾਤ (ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ, ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ; ਜੋ ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਟ੍ਰਾਮ, ਰਾਜ ਮਾਰਗ, ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਅਤੇ ਸੂਚੀ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਾਤਾਯਾਤ, ਯੰਤਰ ਨੋਧਤ ਯਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ; (xxxvii) ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੇ ਵਿਤਪੋਸ਼ਤ ਕਵੀਲੇ ਖੇਜ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; (xxxviii) ਸਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ, ਨਗਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮੀਣ ਯੋਜਨਾ ; (xxxix) ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 50 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾਪ ਤੇਲ ਭਾਰ ਅਤੇ ਮਾਪ; ਅਤੇ (xxxx) ਸੇਵਾਨੀ ਕਵੀਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪਛੜੇ ਵਰਗਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਲਿਆਣ; ਪਰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ –

(ੴ) ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਉਸਦੀ ਭੂਮੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਦੇਣ ਅਤੇ ਰੂਪਬੋਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ; ਅਤੇ

(ਅ) ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਤਰਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭੂਮੀ ਅਰਜਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਕਿਲੋ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭੂਮੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਅਰਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੋਰਵੇਂ ਪਾਤਰ ਹੈ।

(2) ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੂਚੀ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹੈ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰਾਖਵੀ ਰਖੇਗਾ।

(3) ਜਦ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਰੱਖਵਾਂ ਰੱਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਅਨੁਮਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹੋਰ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ--

(ਉ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਭੌਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਹੋਵੇ, ਹੋਰ ਭੌਂ ਦੀ, ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਚਰਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਨਿਵਾਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਗੈਰ-ਜਗਾਇਤੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਨਗਰ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਸੰਭਾਵੀ ਹੋਵੇ, ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦਖਲ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਅੱਡਰਾ ਰੱਖਣਾ ;

ਪਰੰਤੁ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਜਨ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਰਦੇ ਤਤਸਮੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ¹⁴[ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ] ਕਿਸੇ ਭੌਂ ਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦਖਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨ, ਲੋਕ ਪਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗੀ ;

(ਅ) ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ;

(ਇ) ਖੇਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਜਾਂ ਖਾਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ;

(ਸ) ਝੂਮ ਦੀ ਰੀਤ ਜਾਂ ਥਾਂ-ਬਦਲਵੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ;

(ਹ) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ;

(ਕ) ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਕਸਬਾ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਜਨ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਖ) ਚੀਫਾਂ ਜਾਂ ਮੁੱਖੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਜਾਂ ਉਤੱਤ-ਅਧਿਕਾਰ ;

(ਗ) ਸੰਪੱਤੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ

¹⁵[(ਘ) ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ;]

ਪਰੰਤੁ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਰਾਜਾਪਾਲ ਨੂੰ ਇਹ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬੋਡੇਲੈਡ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਅਨੁਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਦੇ ਕੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸੋਧ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਂਛਨੀਅਤਾ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ, ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਕਲ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦਰਤ ਤੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ, ਸੋਧਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਬਿਨਾ, ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ ਫਿਰ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

¹⁴ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(i) ਅਤੇ ਅੱਡਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੁਖੇ ਗਏ।

¹⁵ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਧਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਖੰਡ (ਘ) ਦੀ ਥਾਵੇ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

(੭) ਸਮਾਜਕ ਰਵਾਜ਼ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੋ ਵਿਚ ‘ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ’ ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਜਿਹਾਂ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜੋ ਆਸਾਮ ਫਾਰੈਮਟ ਰੈਗੁਲੇਸ਼ਨ 1891 ਦੇ ਅਧੀਨ, ਜਾਂ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਤਸ਼ਮੇਂ ਨਾਫਜ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਖਵਾਂ ਵਣ ਹੈ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੋ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

164. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ.—

(1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸਥਾਤਾ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਥਾਤਾ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸਥਾਤਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ-ਪਰਿਸਥਾਤਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਗਠਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸਥਾਤਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਫਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ ।

(2) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸਥਾਤਾ ਜਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸਥਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮੱਤ ਗਠਤ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸਥਾਤਾ ਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਥਾਤਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਥਾਤਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਿਮੱਤ ਗਠਤ ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਖੇਤਰ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅੰਦਰ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ-ਪਰਿਸਥਾਤਾ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਣ-ਯੋਗ ਸਭ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲਈ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 4 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

“(6) ਇਸ ਪੈਰੋ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਰਤੁਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।”

ਸਿਵਾਏ ਇਕ ਹੋਕ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵਿਆਂ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੀਆਂ ਵਿਚ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ¹⁷[* * *] ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਤੇ ਉਪਧੈਰਾ (2) ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਜਿਹੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ
ਰੱਖੇਗੀ ਅਤੇ ਵਰਤੇਗੀ ਜਿਹੀ ਰਾਜਪਾਲ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ
।

(4) ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ
ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ --

(ਉ) ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ;

(ਅ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਧੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੀਆਂ
ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ
ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਬਤੇ ;

(ਇ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਧੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ
ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ
ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਵਤੇ ;

(ਸ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ
ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਕਰਾਉਣ ;

(ਹ) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਧੈਰਾ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ
ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਭ ਸਹਾਇਕ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ;

ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ।

¹⁸[(5) ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਜਿਹੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ¹⁹[ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ
ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ], ਇਸ ਨੀਮਿਤ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ
ਕਰੇ, ਇਹ ਪੈਰਾ ਅਜਿਹੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੇ ਅਧਿਸੂਚਨਾ
ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰਖੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ--

¹⁷ ਸ਼ਬਦ ”ਆਸਾਮ ਦੀ” ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.2.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

¹⁸ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਥਾਲਜ) ਐਕਟ, 1969 (1960 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੈਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1070 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁹ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਛ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰਥਿਆ ਗਿਆ ।

(i) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ”, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 5 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਵੇ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਂ ਨ ਹੋਣ, ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਨਮਿਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ”, ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(ii) ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ (3) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;

(iii) ਉਪ-ਪੈਰਾ (4) ਵਿਚ --

(ਉ) “ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਰਾਜਪਾਲ” ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ “ਸਕੇਗੀ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ “ਸਕੇਗਾ” ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।

(ਅ) ਖੰਡ (ਉ) ਲਈ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਖੰਡ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ,
ਅਰਥਾਤ --

“(ਉ) ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਗਠਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅਪੀਲਾਂ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ ,”

(ਇ) ਖੰਡ (ਇ) ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਖੰਡ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ
ਅਰਥਾਤ --

“(ਇ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲੌਬਿਤ ਅਪੀਲਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ; ” ਅਤੇ

(ਸ) ਖੰਡ (ਹ) ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ “ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ (2)” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਸ਼ਬਦ, ਬੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕ “ਉਪ-ਪੈਰਾ (1)” ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ।]

(5) ਕੁਝ ਕੂ ਦਾਵਿਆਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਫੇਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ ²⁰1898 ਦੇ ਅਧੀਨ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਾਨ.—(1) ਰਾਜਪਾਲ, ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

²⁰ ਜਾਬਤਾ ਫੇਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, 1973 (1974 ਦਾ 2)

ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਫਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦਾਵਿਆਂ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੌਤ, ਉਮਰ ਕੈਦ, ਜਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਨਾਲ ਸਜਾ-ਯੋਗ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਸੱਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਜਾਂ ਜਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, 201898, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਹੀਆਂ ਉਹ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਉਕਤ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਦਾਵਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰਣ ਕਰੇਗਾ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ, ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਪਬੰਧ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ, ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਲੀ ਸੰਘਤਾ, 1908 ਅਤੇ ਜਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ, 201898, ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਦਾਵਿਆਂ, ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਣ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

²¹[(4) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧ (5) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਤ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਤੇ ਤੋਂ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਗਠਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ।]

²²[6. ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੁਢਲੇ ਸਕੂਲ ਆਦਿ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ,--
(1) ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਮੁਢਲੇ ਸਕੂਲ, ਦਵਾਖਾਨੇ, ਮੰਡੀਆਂ,
²³[ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ] ਬੇੜੀ-ਘਾਟ, ਮੱਛੀ-ਬੇਤਰ, ਸੜਕਾਂ, ਸੜਕ-ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਅਤੇ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ

²¹ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਧਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

²² ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 6 (2-4-1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ।

²³ ਨਿਕਸਨ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਪਨ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ 56) ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ “ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ।

ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ, ਖਾਸ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਉਹ ਢੰਗ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਢਲੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਰਾਜਪਾਲ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ, ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤ, ਪਸੂ ਪਾਲਣ, ਸਮੂਹਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ, ਗ੍ਰਾਮ ਯੋਜਨਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਤੇ ²⁴ * * * * ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇ, ਕਾਜਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਅਸ਼ਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ]

7. ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ۔—(1) ਹਰੇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਇਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫੰਡ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ ਗਠਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਭ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

²⁵[(2) ਰਾਜਪਾਲ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫੰਡ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਫੰਡ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਅਤੇ ਉਕਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਧਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਧਨ ਕਢਾਉਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਬਤੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਧਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਜਾਂ ਅਨੁਸੰਗਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਲੇਖੇ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ।

(4) ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੀ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਏਗਾ ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝੇ, ਅਤੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਲੇਖਾ ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਿਪੋਟਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਵਾਏਗਾ ।]

²⁴ ਸ਼ਬਦ “ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,” ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

²⁵ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੀ ਥਾਵੇ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

8. ਮਾਲਈਆ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਅਤੇ ਕਰ ਅਰੋਪਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ,--(1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਤਰਲਈਆਂ ਸਭ ਭੌਆਂ ਬਾਰੇ , ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚਲੈਈਆਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲਈਆਂ ਹੋਰ ਸਭ ਭੌਆਂ ਬਾਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ²⁶[ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭੌਮਾਲਈਏ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਰਾਜ ਵਿਚ ਭੌਆਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਲਈ] ਤਤ-ਸਮੇਂ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਭੌਆਂ ਬਾਰੇ ਮਾਲਈਆ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

(2) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅੰਦਰਹੋ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਣ, ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਭੌਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਕਰ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਨਿਵਾਸੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਟੌਲ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਸਭ ਕਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ---

(ਉ) ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੀਦਿਆਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ;

(ਅ) ਪਸੂਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ;

(ਇ) ਕਿਸੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ, ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਕਣ ਲਈ ਮਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਕਰ, ਅਤੇ ਬੇਡੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਢੋਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫਰਾ ਅਤੇ ਮਾਲੇ ਤੇ ਟੌਲ ਅਤੇ ;

(ਸ) ਸਕੂਲਾਂ, ਦਵਾਖਾਨਿਆਂ ਜਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰਖੱਣ ਲਈ ਕਰ ।

(4) ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਾਉਣਾ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹਣਾ ਉਪਬੰਧਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ²⁷[ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹਰੇਕ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ

²⁶ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

²⁷ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਧਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

ਤਕ ਉਹ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।]

289. ਖਣਿਆਂ ਦੇ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਲਸੰਸ ਜਾਂ ਪੱਟੋ—(1)

ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ²⁹ [ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਦੁਆਰਾ ਖਣਿਆਂ ਦੇ ਖੋਜਣ ਜਾਂ ਕੱਢਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਸੰਸਾਂ ਜਾਂ ਪੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਸਾਲ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਾਇਲਟੀਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ²⁹ [ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਾਰ ਪਾਵੇ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਾਇਲਟੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਬਾਬਤ ਜੋ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਨਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਤੈਅ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਰਕਮ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

3010. ਗੈਰ-ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ —(1) ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ ।

²⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 9 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੌਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ “(3) ਰਾਜਪਾਲ, ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਾਰ ਜਾਂ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਤੈਅ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।”

²⁹ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ੴ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) “ਆਸਾਮ ਦੀ ਸਰਕਾਰ” ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।”

³⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 10 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੌਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ:-

(ਉ) ਮੁੱਖ ਬੰਧ ਵਿਚ “ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(ਅ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚੋਂ “ਕਬੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(ਇ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਖੰਡ (ਸ) ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ, ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਖੰਡ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ:-

“(ਸ) ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸੀ ਹੈ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮੱਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਾਗਿਸ਼ਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਥੋਕ ਜਾਂ ਫੁਟਕਲ ਵਪਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਹੋਰਵੇਂ ਨਹੀਂ ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 10 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ:-

“(4) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਰੰਤੁਕ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਠਤ ਬੋਡੋਲੈਂਡ, ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।”

(2) ਖਾਸ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮ--

(ਉ) ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲਸੰਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੇ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ;

(ਅ) ਵਿਆਜ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਚਾਰਜ ਜਾਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ;

(ਇ) ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੇਖੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਨਿਯੁਕਤ ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ;

(ਸ) ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸੀ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨਮਿੱਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲਸੰਸ ਅਧੀਨ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਕਿਸੇ ਜਿਨਸ ਦਾ ਥੋਕ ਜਾਂ ਪਰਚੂਣ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ;

ਪਰੰਤੁ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂ ਸਕਣਗੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਕੁੱਲ ਮੈਂਬਰ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਚੋਥਾਈ ਬਹੁਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ;

ਪਰੰਤੁ ਇਹ ਹੋਰ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਜਾਂ ਵਪਾਰੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਸੰਸ ਦੇਣੋਂ ਇੰਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਅਨੁਮਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

11. ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,-- ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ ਰਾਜ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਤਤਕਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਬਲ ਰੱਖਣਗੇ ।

ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਚ
ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ
ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ
ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ।

³¹^{12.}³²[ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ
ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ] ।—

(1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ---

(ਉ) ³³[ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ
ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ
ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਥ ਜਾਂ
ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸਥ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ [ਆਸਾਮ
ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਣਕਸ਼ੀਦੀ
ਨਸ਼ੀਲੀ ਸਰਾਬ ਦੀ ਖਪਤ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ
ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ³⁴[ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ
ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ,
ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਾਂ
ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧੀਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਥ, ਲੋਕ
ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ
ਪਰਿਸਥ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ
ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ
ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਉਹ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ
ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੋ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ
ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ [ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ,
³⁵[ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ
ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੋ ਉਹ

³¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 12 ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ :—

ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਕੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ “ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3 ਉੱਤੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ, “ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3 ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਪੈਰਾ 3 ਅ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ
ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ” ਸ਼ਬਦ ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ।

³² ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ
ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੋਖਿਆ ਗਿਆ ।

³³ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ)
ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁴ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ)
ਰੱਖੇ ਗਏ ।

³⁵ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ)

ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੋ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

³⁶[12] ਉ. ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ,- ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ--

(ਉ) ਜੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿਚ ਦੀ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਜਾਂ ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵਿਨਿਯਮ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਬੰਧ, ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ ਤਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਵਿਨਿਯਮ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ, ਉਸ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹਦ ਤਕ ਸੁੰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

³⁷12 ਉਥੁਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ - ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ-

³⁶ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਧਾਰਾ 71(ੴ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

³⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 12 ਉਥੁਂ ਅਤੇ 12 ਅ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰਖੇ, ਪੈਰ੍ਹਾ 12 ਉਥੁਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਣੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

(ੴ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਵਕਸ਼ੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਮਨਾਹ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ] ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੋ ਦੇ ਖੰਡ (ੳ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, [ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ।

(ਇ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ।

ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ 12 ਅ. ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੇ ਐਕਟ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਕੋਈ

ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਲਾਗੂ
ਹੋਣਾ ।

ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਸਕੇਗੀ, ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਵਕਲੀਦੀ ਨਸ਼ੀਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਮਨਾਹ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰੋਕ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੱਕ ਦੋਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹ ਪਰਿਸ਼ਦ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਇੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਐਕਟ ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਠੀਕ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ, ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, [ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੋ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ

(ਇ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਜਾਂ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।]

13. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ.- ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਮਾਨਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਜੋ 38*** ਕਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਅੱਗੇ ਚਰਚਾ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਜਿਹੀ ਚਰਚਾ ਪਿਛੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 202 ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿੱਤ-ਵਿਵਰਣ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਖਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

³⁸ ਸ਼ਬਦ “ਆਸਾਮ” ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

³⁹14. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ—(1) ਰਾਜਪਾਲ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਉਲਿਖਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਖੰਡ (ਇ), (ਸ), (ਹ) ਅਤੇ (ਕ) ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ--

(ਉ) ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਚਿਕਿਤਸਾ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ;

(ਅ) ਅਜਿਹੇ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ;

(ਇ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ;

ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਰਿਪੋਟ ਦੇਣ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਬਤਾ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਹਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਟ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀਆਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ, ਨਾਲ, ਸੰਬੰਧਤ ਮੰਤਰੀ, ਉਸ ਤੇ ⁴⁰[ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ] ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਬਤ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਯਾਦ-ਪੱਤਰ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਗੇ ਰਖੇਗਾ।

(3) ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਟਿੱਕਣ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਇਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸੌਂਪ ਸਕੇਗਾ।

³⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰੂ 14 “ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਰਥਾਤ:-

“ਪੈਰੂ 14 ਤੇ ਉਪ-ਪੈਰੂ ਵਿਚ “ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

⁴⁰ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ” ਦੀ ਥਾਂਵੇ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ।

⁴¹ 15. ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਮੌਤਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨਾ,-- (1) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੋਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਮਤੇ ਨਾਲ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰਖਿਅਤਾ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈਣੀ ਸੰਭਾਵੀ ਹੈ, ⁴²[ਜਾਂ ਲੋਕ-ਅਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੁਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ], ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਮਤੇ ਨੂੰ ਬਾਤਲ ਜਾਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਸਕੇਗਾ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ ਅਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਭ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਜਿਹੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਚਾਲੂ ਰੱਖ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

(2) ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਸਮੇਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅਗੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਰਤਾ ਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ :

ਪਰਤੂ ਜੇ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਾਫਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਰਵਾਨਗੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਤਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਹੁਕਮ, ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ ਲਈ ਨਾਫਜ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਹ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਰਵੇਂ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨ ਰਹਿੰਦਾ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ⁴³ 16. ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਓਇ।-- ⁴⁴[(1) ਰਾਜਪਾਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਓਇ। ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਿਸੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਤੇ ਲੋਕ-ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਜਾਂ ਜਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਤੁੜਾਓਇ ਦਾ

⁴¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸ਼ਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 15 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ
(ਉ) ਸੁਰੂ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ, “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ “ਰਾਜਪਲਾ ਦੁਆਰਾ” ਸ਼ਬਦ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ

(ਅ) ਪੰਚਤਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

⁴² ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਧਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁴³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸ਼ਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 15 ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮਿਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹੂਪ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ

(ਉ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ “ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ -ਮੰਡਲ ਦੇ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ ”ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪੰਚਤਕ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

(ਅ) ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੀ ਥਾਵੇ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ

“(3) ਇਸ ਪੈਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਜਾਂ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹਾਰਿਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਲਈ ਜੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।”

⁴⁴ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਧਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੋਥੀ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਪੈਰਾ 16 ਉਸ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਵਜੋਂ ਮੁੜ-ਹਿੰਦਸਿਆ ਗਿਆ

ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ--

(ਉ) ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁੜ-ਗਠਨ ਲਈ ਤੁਰਤ ਨਵੀਂ ਆਮ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਾਂ

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਪੂਰਵ-ਪਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅਜਿਹੀ ਪਰਿਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਜੋ ਉਕਤ ਪੈਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਡੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਢੁਕਵੀਂ ਸਮਝੇ, ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਦਤਾਂ ਲਈ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਪਰੰਤੂ ਜਦ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਰਾਜਪਾਲ ਨਵੀਂ ਆਮ ਚੋਣ ਹੋਣ ਤੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁੜ ਗਠਨ ਤਕ ਪੁੱਛ-ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਬਾਬਤ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕੇਗਾ :

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਹੋਕ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਖੰਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

⁴⁵(2) ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ, ਉਹ ਜਿਲ੍ਹੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੋਂ ਯੋਗ ਸਭ ਕਾਜਕਾਰੀ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ, ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕਾਜਕਾਰ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਿਹਾ ਉਹ ਇਸ ਨਿਮਿਤ ਉਲਿਖਤ ਕਰੇ :

ਪਰੰਤੂ ਰਾਜਪਾਲ ਅਰੰਭਕ ਹੁਕਮ ਦਾ ਅਮਲ, ਹੋਰ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਵਾਰ ਵਿਚ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਵਧਾ ਸਕੇਗਾ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਰਹੇਕ ਹੁਕਮ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਸਹਿਤ, ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬੈਠੇ ਉਸ ਤੋਂ ਤੀਹ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੇ, ਉਹ ਹੁਕਮ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ

⁴⁵ ਆਸਾਮ ਪੁਨਰਗਠਨ (ਮੇਘਾਲਯ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ 55), ਧਾਰਾ 74 ਅਤੇ ਚੌਥੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (2.4.1970 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਰਵਾਨ ਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।]

ਖੁਦ-ਮੁਖਤਾਰ
ਜ਼ਿਲ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚ ਚੋਣ
ਹਲਕੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ
ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੀਆਂ
ਵਿਚ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ
ਖਾਰਜ ਕਰਨਾ ।

⁴⁶ 17. ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚ ਚੋਣ ਹਲਕੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਖਾਰਜ ਕਰਨਾ.- ⁴⁷[ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ] ⁴⁸[ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ⁴⁹[ਜਾਂ ਮੀਜ਼ਰਮ] ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ, ਰਾਜਪਾਲ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਣ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ⁵⁰[ਆਸਾਮ ਜਾਂ ਮੇਘਾਲਯ ⁴⁸[ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ] ਜਾਂ ⁴⁹[ਮੀਜ਼ਰਮ]] ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ,] ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲਾ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਰਾਖਵੀਂ ਥਾਂ ਜਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਦੇ ਭਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖਵੀਂ ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਜਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਚੋਣ-ਹਲਕੇ ਦਾ ਭਾਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਲਿਖਤ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

51 * * * *

52.9. ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ.- (1) ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਰਾਜਪਾਲ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਗਠਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਦੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿਸੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਠਤ ਨ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜਪਾਲ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਬਜਾਏ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ :--

⁴⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਹਾ 17 ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।”

⁴⁷ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971(1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ” ਸਥਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੋਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁴⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉੰਜਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁴⁹ ਮੀਜ਼ਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁰ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81) ਦੀ ਧਾਰਾ 71 ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ “ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ” ਦੀ ਥਾਵੋਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁵¹ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 71(ਘ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਪੈਰਾ 18 ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

⁵² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 19 ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ “(4) ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅਰੰਭ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਿੰਨਾ ਛੇਤੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਖੇਤਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਲਈ ਇਕ ਅੰਤਰਮ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਪਰਿਸ਼ਦ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਬੋਡੇ ਅੰਦੇਲਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਯਾਦਪੱਤਰ ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ, ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗੈਰ ਕਬਾਇਲੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਖੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਭਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ:

ਪਰੰਤੂ ਅੰਤਰ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਦੋਗਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਵਿਆਖਿਆ - ਇਸ ਉਪ-ਪੈਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ “ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਯਾਦ ਪੱਤਰ” ਪਦ ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਆਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੋਡੇ ਲਿਬਰੇਸ਼ਨ ਟਾਈਗਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ 10 ਫਰਵਰੀ, 2003 ਨੂੰ ਦਸਖਤ ਕੀਤਾ ਯਾਦਪੱਤਰ ।”

(ੴ) ਸੰਸਦ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਐਕਟ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਰਾਜਪਾਲ ਲੋਕ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ ; ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਲਿਖਤ ਭਾਗ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ, ਉਹ ਐਕਟ ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੇ ਉਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ ।

(ਅ) ਰਾਜਪਾਲ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਵਿਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕੋਈ ਵਿਨਿਯਮ ਸੰਸਦ ਦੇ ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਤਤ-ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ, ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੇਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

(2) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੱਡ (ੴ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕੋਈ ਨਿਦੇਸ਼ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ ।

(3) ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਦੇ ਖੱਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਭ ਵਿਨਿਯਮ ਤਤਕਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ, ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਸਤੀ ਨ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ।

⁵³ [20. ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ,-(1)ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ I,II ⁵⁴[IIਉ] ਅਤੇ III ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਖੇਤਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਆਸਾਮ ਰਾਜ, ਮੈਘਾਲਯ ਰਾਜ [ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਰਾਜ] ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ⁵⁵[ਰਾਜ] ਦੇ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਹੋਣਗੇ ।

(2) ⁵⁶[ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ I, II ਅਤੇ III ਵਿਚ] ਕਿਸੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਦ ਪੁਰਬ -ਉੱਤਰ ਏਰੀਆਜ (ਰੀਆਰਗਨਾਈਜੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1971 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੇ ਖੱਡ (ਅ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਿਨ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਉਸ ਨਾਂ ਦੇ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (10 ਦੇ ਖੱਡ (ਹ) ਅਤੇ (ਕ), ਪੈਰਾ 4, ਪੈਰਾ 5, ਪੈਰਾ 6, ਪੈਰਾ 8 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2), ਉਪ-ਪੈਰਾ (3) ਦੇ

⁵³ ਉਤਰ ਪੁਰਵੀ ਖੇਤਰ (ਪੁਨਰਗਠਨ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 81), ਧਾਰਾ 71(ਅ) ਅਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 20 ਅਤੇ 20ਉ ਦੀ ਥਾਵੇਂ (21.1.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁵⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਣਜਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁵⁵ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਰਾਜ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ 34) ਦੀ ਧਾਰਾ 39 ਦੁਆਰਾ (20.02.1987 ਤੋਂ) "ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

⁵⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਣਜਵੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) "ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਾਰਣੀ ਵਿਚ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।"

ਖੰਡ (੭), (ਅ) ਅਤੇ (ਸ) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ
(2) ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਸੀਲਾਂਗ ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ
ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ
⁵⁷[ਸੰਯੁਕਤ ਖਾਸੀ ਪਹਾੜੀ] ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੈ।

⁵⁴(3) [ਹੇਠਲੀ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ “ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ” ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ
ਹਵਾਲਾ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਖੁਦ-
ਮੁਖਤਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਥ ਐਕਟ, 1979 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ
ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਿਤ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ।]

ਸਾਰਣੀ

ਭਾਗ I

(1) ਉੱਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

(2) ⁵⁸[ਕਾਰਬੀ ਅਗਲੋਂਗ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ]

⁵⁹[3. ਬੋਡੋਲੈਂਡ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ]

ਭਾਗ II

⁵⁷(1) ਖਾਸੀ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

(2) ਜੈਤੀਆ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ]

(3) ਗਾਰੋ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ

⁶⁰[ਭਾਗ II ਉ
ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਕਬਾਇਲੀ ਖੇਤਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ]

ਭਾਗ III

⁶¹XXXXXXX

⁵⁷ ਮੇਧਾਲਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ. ਡੀ.ਸੀ.ਏ. 31/72/11, ਤਰੀਕ 14 ਜੂਨ, 1973, ਮੇਧਾਲਿਆ ਦਾ ਗਜਟ ਭਾਗ “” ਉਤੇ ਤਰੀਕ 23.6.1973 ਪਨਾ 200 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁵⁸ ਅਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਤਰੀਕ 14.10.1976 ਤੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਨੰ.: ਟੀ.ਏਡੀ./ਆਰ/115/74/47 ਦੁਆਰਾ “ਮਿਨਿਰ ਪਹਾੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੀਸਥਾਪਤ

⁵⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 (2003 ਦਾ 44) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਉਣਜ਼ਰੀ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1985 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁶¹ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਸ਼ਾਸਨ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 83) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ (29.04.1973 ਤੋਂ) “ਮਿਜ਼ੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕਿਤਾ ਗਿਆ।

⁶²[(1) ਚਕਮਾ ਜਿਲ੍ਹਾ

⁶³[(2) ਮਾਰਾ ਜਿਲ੍ਹਾ

(3) ਲੇਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ।]

⁶⁴[20ਉ. ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਤੁੜਾਊ-(1) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਜ਼ੂਦ ਮੀਜ਼ੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੀਜ਼ੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਦ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

(2) ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ, ਹੋਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ---

(ਉ) ਮੀਜ਼ੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਧਨਯਾਮ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਇਦੇ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਬਦਲੀ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੀਜ਼ੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਕ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਮੀਜ਼ੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਬਾਂਵੋਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ;

(ਇ) ਮੀਜ਼ੋ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੰਘ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਮੁੜ ਨੋਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣਾ ; ਅਜਿਹੀ ਬਦਲਈ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੋਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਿਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ;

⁶² ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਦੇ ਗਜਟ, 1972, ਤਰੀਕ 5 ਮਈ, 1972 ਜਿਲਦ 1, ਭਾਗ II, ਪੇਜ 17 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਦ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਕੌਂਸਲ (ਮਿਸਲੇਨੀਅਸ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨਜ਼) ਔਰਡਰ, 1972 ਦੁਆਰਾ (29.4.1972 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁶³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਕ੍ਰਮ ਨੰ. 2 ਅਤੇ 3 ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੰਦਰਾਜ ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

⁶⁴ ਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਫ ਯੂਨੀਅਨ ਟੌਰੀਟਰੀਜ਼ (ਐਮੈਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 83) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾ 20-ਦੀ ਬਾਵੇਂ (29.4.1972 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

- (ਸ) ਮੀਜ਼ੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਤ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤੋਂਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਕੂਲਣਾ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ, ਨਾਲ ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਿਮਿੱਤ ਨਿਰਸਤ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿਣਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲੇ, ਨਿਰਸਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ;
- (ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਮਾਮਲੇ, ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ।

ਵਿਆਖਿਆ- ਇਸ ਪੈਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਉਥਿ ਪਦ “ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਉਹ ਤਰੀਕ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੀਜ਼ੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅੰਫ ਯੂਨੀਅਨ ਟੌਰੀਟਰੀਜ ਐਕਟ, 1963 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗਠਤ ਹੋਵੇ।

⁶⁵20. ਅ ਮੀਜ਼ੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅੰਤਰਕਾਲੀ ਉਪਬੰਧ,--(1) ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ—

(ਉ) ਮੀਜ਼ੇਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ

⁶⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 (1995 ਦਾ 42) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਪੈਰਾ 20 ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪੈਰਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“20ਅ ਅ. ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਾਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ – ਰਾਜ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(3) ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(1), ਉਪ-ਪੈਰਾ (6), ਉਪ-ਪੈਰਾ(6ਉ) ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਰਿਤੁਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(7), ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4), ਪੈਰਾ 5, ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1), ਪੈਰਾ 7 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2), ਪੈਰਾ 8 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4), ਪੈਰਾ 9 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਪੈਰਾ 15 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਕਾਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾਅ ਵਿਚ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸਤ ਅਤੇ ਜ਼ਿਹੀ ਕਿਸੀ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਉਤਰੀ ਕਛਾਰ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪਰਿਸਤ ਜਾਂ ਕਾਰਬੀ ਆਗਲੰਗ ਪਹਾੜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪਰਿਸਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।”

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਛੇਵੰਂ ਅਨੁਸੂਚੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 67) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਅਤੇ ਮੀਜ਼ੇਰਮ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਵਿਚ ਪੈਰਾ 20 ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਪੈਰਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਰਥਾਤ:-

“20ਅ ਅ. ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕਾਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ – ਰਾਜਪਾਲ, ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 1 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(3) ਪੈਰਾ2 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(1), ਉਪ-ਪੈਰਾ (7), ਪੈਰਾ 3 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (4), ਪੈਰਾ 5, ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1), ਪੈਰਾ 7 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2), ਪੈਰਾ 9 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (3), ਪੈਰਾ 14 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1), ਪੈਰਾ 15 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 16 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (1) ਅਤੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਕਾਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਨਿਸਤਾਰੇ, ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸਤ ਤੋਂ ਅਤੇ, ਜੋ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਤਾਂ ਸੰਬੰਧਤ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਿਕ ਪਰਿਸਤ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਉਹ ਸਵੈ-ਵਿਵੇਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।”

ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਰੇਕ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਉਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਉਸ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤਤ-ਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ, ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 20 ਵਿਚ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗੀ ਸਾਰਣੀ III ਦਾ ਭਾਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਿਣਾਮਕ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਖੰਡ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਤਦ ਉਕਤ ਪੈਰਾ ਅਤੇ ਉਕਤ ਭਾਗ III ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਅ) ਮੀਜੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੁਕੱਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਉਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤਦ ਤਕ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਠੀਕ ਤੋਰ ਤੇ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ (ਜਿਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

(2) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਲਈ ਚੁਣੀਆ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤਦ ਤਕ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹੇ ਲਈ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਠੀਕ ਤੋਰ ਤੇ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

(3) ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪੈਰਾ 2 ਦੇ ਉਪਪੈਰਾ (7) ਅਤੇ ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(4) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤਦ ਤਕ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ ਜੋ ਮੁਕੱਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਣ, ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪਰਸ਼ਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਕੂਲਣਾ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਜੋ ਮੀਜੋਰਮ ਸੰਘਰਾਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ।

(4) ਮੀਜੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਇਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ-ਲਿਖਿਆਂ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ-

(ਉ) ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਧਨਧਾਰ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਮੁਆਈਦੇ

ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਬਦਲਈ ;

(ਅ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਇਸ ਧਿਰ ਹੋਵੇ, ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਥਾਂਵੋਂ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦਾ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ;

(ਇ) ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਤਸਥਾਨੀ ਨਵੀਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਣਾ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲਾਉਣਾ, ਅਜਿਹੀ ਬਦਲੀ ਜਾਂ ਮੁੜ-ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਨਿਬੰਧਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ;

(ਸ) ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਕ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਮੁਕੱਰਰ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਤੁਰਤ ਪੰਹਿਲਾਂ ਨਾਫਜ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਅਨਕੂਲਣਾਂ ਅਤੇ ਰੂਪਭੇਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਿਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨਾਮਿਤ ਨਿਗਮਨ ਜਾਂ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਬਣਿਆ ਹਰਿਣਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤਵਾਨ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲੇ, ਨਿਗਮਤ ਜਾਂ ਸੋਧੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ;

(ਹ) ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸੰਗਕ ਪਰਿਣਾਮਕ ਅਤੇ ਅਨੁਪੂਰਕ ਮਾਮਲੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ।

20ਇਂ ਨਿਰਵਚਨ.—ਇਸ ਨਮਿਤ ਬਣਾਏ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾ ਦੇ ਤਾਬੇ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ--

- (1) ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਅਨੁਛੇਦ 239 ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਿਯੁਕਤ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ (“ਰਾਜ ਕੀ ਸਰਕਾਰ” ਜਾਂ “ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ” ਪਦ ਵਿਚ ਦੇ ਸਿਵਾਏ) ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲੇ ਹੋਣ ;
- (2) (ਉ) ਪੈਰਾ 4 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (5) ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ;
- (ਅ) ਪੈਰਾ 6 ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (2) ਵਿਚ, “ਜਿਸ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਪਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਵੇ” ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੇਂ “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੀਜ਼ੋਰਮ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਵੇ” ਸ਼ਬਦ ਰਖ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹੋਣ ;
- (ਇ) ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ “ਅਨੁਛੇਦ 202 ਦੇ ਅਧੀਨ” ਦਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।]]

21. ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ.—(1) ਸੰਸਦ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਧੇ, ਅਦਲ-ਬਦਲ ਜਾਂ ਨਿਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੋਧ ਕਰ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ, ਜਦੋਂ ਅਨੁਸੂਚੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ।

(2) ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਹੇ ਦਾ ਇਸ ਪੈਰੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ(1) ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸੱਤਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

(ਅਨੁਛੇਦ 246)

ਸੂਚੀ 1—ਸੰਘ ਸੂਚੀ

1. ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਹਿਕ ਭਾਗ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਸਭ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਲਾਮ-ਤੌੜੀ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ।

2. ਜਲ, ਬਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ; ਸੰਘ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ।

¹[2ਉ ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਸਤਰ ਬਲ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਲ ਦਾ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੀ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਿਵਲ ਸਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿਚ ਪਰਬੰਧ ; ਅਜਿਹੀ ਪਰਬੰਧੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਬਲਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਤਰਦਾਇਤਾਵਾਂ।]

3. ਛਾਉਣੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ, ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸਾਸਨ, ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਅੰਦਰ ਛਾਉਣੀ-ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਘਰਵਾਸ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਰਾਇਆਂ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ)।

4. ਜਲ, ਬਲ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਵਰਕਸ।

5. ਸ਼ਸਤਰ, ਅਗਨ-ਸ਼ਸਤਰ, ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਪਦਾਰਥ।

6. ਪਰਮਾਣੂ-ਉਰਜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਣਿਜ ਵਸੀਲੇ।

7. ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਦੇ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣੇ ਐਲੈਨੇ ਗਏ ਉਦਯੋਗ।

8. ਕੇਂਦਰੀ ਗੁਪਤ ਵਾਕਫੀ ਅਤੇ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦਾ ਬਿਉਰੋ।

9. ਰੱਖਿਆ, ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰਵਿਹਾਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ, ਅਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ।

10. ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਜੋ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ।

11. ਅੰਤਰ-ਰਾਜਨੀਤਕ, ਕੌਸਲੀ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ।

12. ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਗਠਨ।

13. ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸਮੇਲਨਾਂ, ਅਤੇ ਸਭਾਂਵਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੌਡੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.4.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸ਼ਾਪਤ।

14. ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਾਰ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਧੀਆਂ, ਕਰਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ ।
15. ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ।
16. ਬਦੇਸ਼ੀ, ਅਧਿਕਾਰਿਤਾ ।
17. ਨਾਗਰਿਕਤਾ, ਦੇਸ਼ੀਕਰਨ ਅਤੇ ਗੈਰਮੁਲਕੀ ।
18. ਐਕਸਟ੍ਰੈਡੀਸ਼ਨ ।
19. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਨਿਕਾਲਾ ; ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਤੇ ਵੀਜ਼ੇ ।
20. ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾਵਾਂ ।
21. ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਡਾਕੇ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ; ਭੋਂ ਤੇ ਜਾਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਹਵਾ ਵਿਚ ਕੋਮਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਅਪਰਾਧ ।
22. ਰੇਲਵੇ ।
23. ਰਾਜਮਾਰਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੌਮੀ ਰਾਜਮਾਰਗ ਔਲਾਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ।
24. ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੌਤਾਂ ਬਾਬਤ ਅਜਿਹੇ ਅੰਤਰ-ਦੇਸ਼ੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੋਵਾਹਨ ਜੋ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਹੋਣੇ ਐਲਾਨੇ ਗਏ ਹੋਣ, ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਸੜਕ ਦਾ ਨਿਯਮ ।
25. ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੋਵਾਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼-ਜਲ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੋਵਾਹਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ; ਵਪਾਰੀ ਬੇੜੇ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮ ।
26. ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ-ਜਹਾਜ਼, ਆਕਾਸ਼-ਦੀਵੇ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਏਅਰਕਰਾਫਟ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਲਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
27. ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਮੈਜ਼ੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੱਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਹੋਣ ਔਲਾਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਦਬਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦਰਗਾਹ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
28. ਬੰਦਰਗਾਹ ਕੁਰਾਟੀਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਹਸਪਤਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ; ਸਲਾਹਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨਾਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ।

29. ਹਵਾਈ-ਮਾਰਗ ; ਏਅਰ ਕਰਾਫਟ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਨੌਹਾਹਨ ; ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ; ਹਵਾਈ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ਦਾ ਅਤੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ; ਏਅਰੋਨੈਟੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ।

30. ਰੇਲਵੇ, ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੋਤਾਂ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਢੁਆਈ ।

31. ਡਾਕ ਅਤੇ ਤਾਰ ; ਟੈਲੀਫੋਨ, ਬੇਤਾਰ, ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਰੂਪ ।

32. ਸੰਘ ਦੀ ਸੰਪੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ, ਪਰ² * * * ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਬਤ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਸੰਸਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰਵੇਂ ਉਪਬੰਧ ਕਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ।

3 * * * * * *

34. ਦੇਸੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਵਿਭਾਗ ।

35. ਸੰਘ ਦਾ ਲੇਕ ਰਿਣ ।

36. ਕਰੰਸੀ, ਸਿੱਕਾ-ਛਲਾਈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿੱਕਾ ; ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ।

37. ਬਦੇਸ਼ੀ ਉਧਾਰ ।

38. ਭਾਰਤ ਦਾ ਰੀਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ।

39. ਡਾਕ ਘਰ ਬਚਤ ਬੈਂਕ ।

40. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਠਤ ਲਾਟਰੀਆਂ ।

41. ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ; ਸੀਮਾ-ਮਸ਼ਲ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਆਰਪਾਰ ਦਰਮਦ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦਾਂ ਸੀਮਾ ਮਸ਼ਲ ਸਰਹੱਦਾਂ ਪਰਿਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨਾ ।

42. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ।

² ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅੱਖਰ “ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਭਾਗ ਅਵਿੱਚ ਉਲਿਖਤ” ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956, ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

³ ਇੰਦੰਗਜ਼ 33 ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

43. ਵਪਾਰਕ ਨਿਗਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੈਕਕਾਰੀ, ਬੀਮਾਈ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਨਿਗਮ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਪਰ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ, ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ ।
44. ਨਿਗਮਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਪਾਰਕ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਇਕ ਰਾਜ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨ ਹੋਣ, ਪਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨ ਕਰਕੇ, ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ ।
- 45.ਬੈਕਕਾਰੀ ।
46. ਵਟਾਂਦਰਾ-ਬਿਲ, ਚੈਕ, ਪਰਨੋਟ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਰ ਲਿਖਤਾਂ ।
47. ਬੀਮਾਂ ।
48. ਸਟੈਕ ਐਕਸਚੇਜ ਅਤੇ ਵਾਹਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ।
49. ਪੇਟੈਂਟ, ਕਾਢਾਂ ਅਤੇ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ; ਕਾਪੀਰਾਈਟ ; ਵਪਾਰਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਵੱਖਰ-ਚਿੰਨ੍ਹ ।
50. ਤੇਲ ਅਤੇ ਮਾਪ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।
51. ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਲ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਤੇ ਮਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ।
52. ਉਦਯੋਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਘ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਹੋਵੇ ।
53. ਤੇਲ-ਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਖਣਿਜੀ ਤੇਲ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ; ਪੈਟ੍ਰੋਲੀਅਮ ਅਤੇ ਪੈਟ੍ਰੋਲੀਅਮ ਉਤਪਾਦਨ ; ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰਨਾਕ ਤੌਰ ਤੇ ਜਲਣਸ਼ੀਲ ਹੋਣੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਤਰਲ ਅਤੇ ਪਦਾਰਥ ।
54. ਉਸ ਹੱਦ ਤਕ ਖਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ਜਿਸ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਵਿਚਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਐਲਾਨਿਆਂ ਹੋਵੇ ।
55. ਖਾਣਾਂ ਅਤੇ ਤੇਲ-ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ।
56. ਉਸ ਹੱਦ ਤਕ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿਆਈ ਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਜਿਸ ਤਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਲੋਕ-ਹਿਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਅੰਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ ।
- 57 ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਮੱਛੀ ਫੜਨਾ ਅਤੇ ਮੱਛੀ-ਖੇਤਰ ।

58. ਸੰਘ-ਈਜ਼ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੂਣ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ; ਹੋਰ ਈਜ਼ਜੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਲੂਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡਣ ਦਾ ਵਿਨਿਯਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ।

59. ਅਫੀਮ ਦੀ ਕਾਸ਼ਤ, ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦ ਲਈ ਵਿਕਰੀ ।

60. ਨੁਮਾਇਸ਼ ਲਈ ਸਿਨਮੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ।

61. ਸੰਘ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਦਯੋਗਕ ਝਗੜੇ ।

62 ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀ, ਇੰਡੀਅਨ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਵਾਰ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ, ਵਿਕਟੋਰੀਆਂ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਵਾਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿੱਤ-ਪੋਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੰਸਥਾ ।

63. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਮੁਸਲਿਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ⁴[ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ] ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; ਅਤੇ [ਅਨੁਛੇਦ 371 ਹ ਦੇ ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ] ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ।

64. ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿੱਤ ਪੋਸ਼ਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ।

65. ਸੰਘ ਈਜ਼ਜੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜੋ--

(ਉ) ਪੈਸ਼ਵਰਾਨਾ, ਕਸਬੀ, ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਲਈ ਹਨ ; ਜਾਂ

(ਅ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਐਨਾਂ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹਨ ; ਜਾਂ

(ਇ) ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਤਵਤੀਸ਼ ਜਾਂ ਸੂਹ-ਲਭਾਈ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਹਨ ।

66. ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲਮੇਲ ਅਤੇ ਮਿਆਰ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ।

67. ⁵[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ, ਅਤੇ ਪੂਰਾਤਤਵੀ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਤੀਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.4.1974 ਤੋਂ) "ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਤ ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ "ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕੋਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ" ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

68. ਭਾਰਤ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਭੂ-ਗਰਭੀ, ਬਨਸਪਤਵੀ, ਪ੍ਰਾਣਿਕੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰਵੇਖਣ, ਰੱਤਵੀ ਸੰਗਠਨ ।

69. ਜਨ ਗਿਣਤੀ

70 ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ; ਸਰਭ-ਭਾਰਤੀ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਸੰਘ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

71. ਸੰਘ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਅਰਥਾਤ ਭਾਰਤ-ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਚਿਤ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ।

72. ਸੰਸਦ ਲਈ, ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਲਈ ਚੋਣਾ ; ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

73. ਸੰਸਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ, ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਸਭਾਪਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀਮੈਂਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

74. ਸੰਸਦ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਦਨ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਰਹੇਕ ਸਦਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ; ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਦਸਾਵੇਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ।

75. ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜਪਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਉਪਲਬਤਾਂ, ਭੱਤੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ; ਸੰਘ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ, ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਅਕ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਭੱਤੇ ਅਤੇ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ।

76. ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾ-ਪਰੀਖਿਆ ।

77. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਗਠਨ, ਸੰਗਠਨ, ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ; ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਅਗੇ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ।

78. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ⁶[ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੀਰਘ-ਛੁੱਟੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ] ; ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਗੇ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ।

⁷[79 ਕਿਸੇ ਸੰਘ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚ-ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਇਖਰਾਜ ।]

⁶ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਪੰਦਰੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ (ਅਤੀਤਦਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

⁷ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸੱਤਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 79 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤਿਸਥਾਪਿਤ ।

80. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕੇ ; ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੇਲਵੇ-ਖੇਤਰਾਂ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ।

1381. ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਪਰਵਾਸ ; ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਕੁਰਾਟੀਨ ।

82. ਜਗਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ।

83. ਸੀਮਾ-ਸਮੂਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਰਾਮਦ-ਮਸੂਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

84. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਨਿਰਮਿਤ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦਤ ਤਮਾਕੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਲ-

(ਉ) ਸਨੌਰੀ ਖਪਤ ਲਈ ਅਲਕੋਹਲੀ ਲਿਕਰ ;

(ਅ) ਅਫੀਮ, ਭਾਰਤੀ ਭੰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਭੇਖਜਾਂ ਅਤੇ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਪਦਾਰਥਾਂ, ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਔਸ਼ਧਿਕ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਰਕ ਬਣਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਲਕੋਹਲ ਜਾਂ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (ਅ) ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਐਕਸਾਈਜ਼ ਮਸੂਲ ।

85. ਨਿਗਮ ਕਰ ।

86. ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਧਨ-ਧਾਮ, ਜਗਾਇਤੀ ਭੇਖਜਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ, ਦੇ ਪੂੰਜੀ ਮੁੱਲ ਤੇ ਕਰ ; ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਤੇ ਕਰ ।

87. ਜਗਾਇਤੀ ਭੇਖਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਬਾਰੇ ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ ।

88. ਜਗਾਇਤੀ ਭੇਖਜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਮਸੂਲ ।

89. ਰੇਲਵੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਢੋਏ ਜਾਂਦੇ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸੀਮਾਂ-ਕਰ ; ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਸਵਾਰੀ-ਭਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਭਾੜਿਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

90 ਸਟੋਕ ਐਕਸਚੇਂਜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਹਦਾ ਬਜਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੌਦਿਆਂ ਤੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਰ

91. ਵਟਾਂਦਰਾ-ਬਿਲਾਂ, ਚੈਕਾਂ, ਪਰਨੋਟਾਂ, ਲਦਾਈ-ਪੱਤਰਾਂ, ਸਾਖ-ਪੱਤਰਾਂ, ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਦੇ ਇੰਡਕਾਲ, ਡਿਬੈਂਚਰਾ, ਪਰੰਕਸੀਆਂ ਅਤੇ ਰਸੀਦਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸ਼ਟਾਮ ਸਮੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ।

92. ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

⁸ [92 ਉੱਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ਜਿੱਥੋਂ ਅਜਿਹੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਦੀਦ ਅੰਤਰਰਾਸੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦੇ ਦੇਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ।]

⁹[92(ਅ) ਮਾਲ ਦਿ ਖੇਪ ਤੇ (ਚਾਹੇ ਖੇਪ ਉਸਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ), ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਖੇਪ ਅੰਤਰਰਾਸੀ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਤੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।]

*[92 ਇਸ ਸੇਵਾਵਾਂ ਤੇ ਕਰ ।]

93. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧ ।

94. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂਚਾਂ, ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ-ਵਿਗਿਆਨ ।

95. ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਐਡਮਿਰਲਰੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ।

96. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫੀਸਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

97. ਸੂਚੀ II ਜਾਂ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ ਨ ਗਿਣਿਆਂ ਗਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਚੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਨ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

ਸੂਚੀ II – ਰਾਜ ਸੂਚੀ

1. ਲੋਕ ਵਿਵਸਥਾ (ਪਰਤੂ ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਲਈ ¹⁰[ਨੌ ਸੇਨਾ, ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਸਤਰ ਬਲ ਦਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਲ ਜਾਂ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਟੁਕੜੀ ਜਾਂ ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ] ਨਹੀਂ ਹੈ ।

¹¹[2. ਸੂਚੀ I ਦੀ ਇੰਦਰਾਜ 2 ਉੱਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ (ਜਿਸਦੇ ਵਿਚ ਰੇਲਵੇ ਅਤੇ ਗ੍ਰਾਮ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।]

3. [¹²xxx ਉਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵਕ, ਕਿਰਾਇਆਂ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਜਾਬਤਾ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਫੀਸ]

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੰਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ-ਸਥਾਪਤ ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਛਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ (2.2.1983 ਤੋਂ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

* ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਅਠਾਸੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (ਜੋ ਅਜੇ ਨਾਫਜ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾਫਜ ਹੋਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਬਾਦ ਵਿਚ ਅਧਿਸੂਚਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸਥਦਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

¹¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 2 ਦੀ ਥਾਵੇ ਰਖੇ ਗਏ ।

¹² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਕੁਝ ਸਥਦਾਂ ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

4. ਕੈਦ ਖਾਨੇ, ਸੁਧਾਰਾਲੇ, ਬੋਰਸਟਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ; ਕੈਦਖਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਇੰਤਜਾਮ ।

5. ਸਥਾਨਕ, ਸ਼ਾਸਨ, ਅਰਥਾਤ, ਨਗਰ-ਨਿਗਮਾਂ, ਇੰਪ੍ਰੈਸ਼ਨਸੈਟ ਟਰਸਟਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬੋਰਡਾਂ, ਖਣਿਜ-ਬਸਤੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਜਾ ਪਿੰਡ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।

6. ਲੋਕ-ਸਿਹਤ ਸਫ਼ਾਈ ; ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਦਵਾਖਾਨੇ ।

7. ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ, ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ।

8. ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਲਿੱਕਰਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਲਿੱਕਰਾਂ ਦਾ ਉੱਤਪਾਦਨ, ਨਿਰਮਾਣ, ਕਬਜ਼ਾ, ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ, ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਵਿਕਰੀ ।

9. ਨਾਕਾਰਾ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ-ਆਯੋਗ ਵਿਅਕੀਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ।

10. ਮੁਰਦੇ ਦੱਬਣਾ ਅਤੇ ਕਬਰਸਤਾਨ, ਮੁਰਦੇ ਫੂਕਣਾ ਅਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਭੂਮੀਆਂ ।

11. ¹³[x x x x]

12. ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵਿੱਤ-ਪੋਸ਼ਤ ਪੁਸਤਕਾਲੇ, ਅਜਾਇਬ-ਘਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ; ¹⁴[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਅੱਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡ ।]

13. ਸੰਚਾਰ, ਅਰਥਾਤ, ਸੜਕਾਂ, ਪੂਲ, ਬੇੜੀ-ਘਾਟ, ਅਤੇ ਸੂਚੀ I ਵਿਚ ਉਲੱਖਿਤ ਨ ਕੀਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ; ਨਗਰਪਾਲਕਾ ਟਰਾਮਵੇ ; ਰੱਸਾ-ਮਾਰਗ ; ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਬਤ ਸੂਚੀ I ਅਤੇ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਅੰਤਰਦੇਸੀ ਜਲ-ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਈ ; ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਗੱਡੀਆਂ ।

14. ਖੇਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਗਾਇਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਮਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਪੰਦਿਆਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।

15. ਪਸੂ ਨਸਲ ਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ, ਹਿਫਾਜਤ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪਸੂ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ; ਸਲੋਤਰੀ ਸਿੱਖਲਾਈ ਅਤੇ

16. ਕਾਂਜੀਹਾਊਸ ਅਤੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੇ ਅਣਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਰੋਕ ।

¹³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 11 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਥੇ ਗਏ ।

17. ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 56 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਪਾਣੀ, ਅਰਥਾਤ, ਜਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਸਿੰਜਾਈ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਜਲ-ਨਿਕਾਸ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹ, ਜਲ-ਸੰਗ੍ਰਹ ਅਤੇ ਜਲ-ਸ਼ਕਤੀ ।

18. ਭੋ, ਅਰਥਾਤ, ਭੋ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਤੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਭੋ-ਦਾਰੀਆਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਾਨ ਉਗਰਾਹੁਣਾ ; ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ ਅਤੇ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ, ਭੋ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਕਰਜ਼ੇ ; ਆਬਾਦਕਾਰੀ ।

ਅਨੁਸੂਚੀ II ਰਾਜ ਸੂਚੀ ਦੇ 19,20 ਨੂੰ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ।

15*

*

*

*

*

21. ਮੱਛੀ- ਖੇਤਰ ।

22. ਸੂਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 34 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲਕ ਵਿਭਾਗ ; ਭਾਰ-ਗ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਕੁਰਕ ਸੰਪਦਾਵਾਂ ।

23. ਸੰਘ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਅਧੀਨ ਵਿਨਿਯਮ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਖਾਣਾਂ ਦਾ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ।

24. ਸੂਚੀ I ਦੇ ¹⁶[ਇੰਦਰਾਜ਼ 7 ਅਤੇ 52] ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਉਦਯੋਗ ।

25. ਗੈਸ ਅਤੇ ਗੈਸ ਵਰਕਸ ।

26. ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 33 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਣਜ ।

27. ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 33 ਦੇ ਉਪਬੰਧ ਦੇ ਤਾਬੇ ਮਾਲ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ, ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਵੰਡ ।

28. ਮੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਮੇਲੇ ।

29. [¹⁵ * * *]

30. ਸਾਹੁਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹੂਕਾਰ ; ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਰਿਣ-ਦਾਰੀ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ।

31. ਸਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਰਾਂ-ਪਾਲ ।

32. ਸੂਚੀ I ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਨਿਗਮਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਨਿਗਮਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਮਨ, ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤਕਰਣ ; ਅਨਿਗਮਤ ਵਪਾਰਕ, ਸਾਹਿਤਕ, ਵਿਗਿਆਨਕ, ਧਾਰਮਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ।

¹⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ਼ 19 ਇੰਦਰਾਜ਼ 20 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 29 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

¹⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੁਆਰਾ “ਇੰਦਰਾਜ਼ 52 ” ਦੀ ਬਾਵੇਂ ਰਖੇ ਗਏ ।

33. ਥੀਏਟਰ ਅਤੇ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ, ਸੁਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 60 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਿਨਮੇ, ਖੇਡਾਂ, ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲਪਰਚਾਰੇ ।

34. ਸ਼ਰਤਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜੁਏਬਾਜ਼ੀ ।

35. ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਹਿਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚਲੇ ਵਰਕਸ, ਭੌਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ।

17

* * * *

37. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਲਈ ਚੋਣਾਂ ।

38. ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀਆਂ ਤਰਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

39. ਵਿਧਾਨ-ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ, ਜੋ ਵਿਧਾਨ-ਪਰਿਸ਼ਦ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਨਮੁਕਤੀਆਂ ; ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਅਗੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ।

40. ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਭੱਤੇ ।

41. ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਰਾਜ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ।

42. ਰਾਜ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ, ਅਰਥਾਤ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਚਿਤ-ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਅਦਾਇਗੀਯੋਗ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ।

43. ਰਾਜ ਦਾ ਲੋਕ ਰਿਣ

44. ਦੱਬਿਆ ਖਜਾਨਾ ।

45. ਮਾਲੀਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ; ਭੋਂ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ, ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਅਤੇ ਮਲਕੀਅਤ-ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਲਈ ਸਰਵੇਖਣ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਮਦਨਾ ਦੀ ਹੱਥਬਦਲੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

46. ਜਗਾਇਤੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਕਰ ।

47. ਜਗਾਇਤੀ ਭੋਂ ਤੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ੂਲ ।

¹⁷ ਇੰਦਰਾਜ 36 ਸੀਵਿਧਾਨ (ਸਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ।

48. ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੋਂ ਬਾਰੇ ਸੰਪਦਾ ਮਸੂਲ

49. ਭੋਆਂ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

50. ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਖਣਿਜ ਵਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਲਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਖਣਿਜ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

51. ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਿਰਮਤ ਦਾ ਉੱਤਪਾਦਤ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਮਾਲ ਤੇ ਐਕਸਾਈਜ਼ ਮਸੂਲ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਿਰਮਿਤ ਜਾਂ ਉਤਪਾਦਤ ਉਸੇ ਵਰਗੇ ਮਾਲ ਤੇ ਉਸੇ ਜਾਂ ਘੱਟ ਦਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਮਸੂਲ -

(ਉ) ਮਨੁੱਖੀ ਖਪਤ ਲਈ ਅਲਕੋਹਲੀ ਲਿੱਕਰ ;

(ਅ) ਅਫੀਮ, ਭਾਰਤੀ ਭੰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਭੇਖਜ ਅਤੇ ਖੁਮਾਰੀ-ਜਨਕ ਪਦਾਰਥ ;

ਪਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆੱਸ਼ਾਧਿਕ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਰਕ ਬਣਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਲਕੋਹਲ ਜਾਂ ਇਸ ਇੰਦਰਾਜ਼ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰਾ (ਅ) ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

52. ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚ ਖਪਤ, ਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਮਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੇ ਕਰ ।

53. ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਕਰ ।

¹⁸[54. ਸੁਚੀ I ਤੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 92 ਉਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਮਾਲ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਤੇ ਕਰ ।]

55. ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ¹⁹[ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਰਤ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ] ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

56. ਸੜਕਾਂ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਦੇਸੀ ਜਲਮਾਰਗਾਂ ਤੋਂ ਢੋਏ ਜਾਂਦੇ ਮਾਲ ਅਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

57. ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਵਰਤੋਂਯੋਗ ਗੱਡੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਚੀ III ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 35 ਤੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੇ ਤਾਬੇ ਟਰਾਮ ਕਾਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਤੇ ਕਰ ।

58.ਪਸੂਆਂ ਅਤੇ ਕਿਸਤੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ।

59. ਟੋਲ ।

60. ਪੇਸ਼ਿਆਂ, ਧੀਦਾਂ, ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰ ।

¹⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਇੰਦਰਾਜ਼ 54 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ।

¹⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

61. ਜੀਅ ਪ੍ਰਤਿ ਕਰ ।
 62. ਵਿਲਾਸ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਕਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੋਰੰਜਨ, ਦਿਲਪਰਚਾਵੇ, ਸਰਤਬਾਜੀ ਅਤੇ ਜੁਏਬਾਜੀ ਤੇ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
 63. ਅਸਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਬਾਬਤ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ।
 64. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧ ।
 65. ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।
 66. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫੀਸਾਂ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।
- ### ਸੂਚੀ III --ਸਮਵਰਤੀ ਸੂਚੀ
1. ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪਰ ਸੂਚੀ I ਜਾਂ ਸੂਚੀ II ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਲ, ਥਲ ਜਾਂ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਜਾਂ ਸੰਘ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਸੈਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਕੇ ।
 2. ਫੌਜਦਾਰੀ ਜ਼ਾਬਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਜ਼ਾਬਤਾ ਫੌਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ।
 3. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਲੋਕ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ, ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅਵੱਸ਼ਕ ਸਪਲਾਈਆਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਤੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਵਾਰਕ ਰਜ਼ਰਬੰਦੀ ; ਅਜਿਹੀ, ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ।
 4. ਕੈਦੀਆਂ, ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 3 ਵਿਚ ਉਲਿਖਤ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਵਿਚ ਰਖੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਣਾ ।
 5. ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ; ਬਾਲ ਅਤੇ ਨਾਬਾਲਗ, ਗੋਦ ਲੈਣ; ਵਸੀਅਤਾਂ, ਨਿਰਵਸੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਉੱਤਰਅਧਿਕਾਰ, ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਬਟਵਾਰਾ ; ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਇਆਂ ਵਿਚ ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ ਤੁਰਤ ਪਹਿਲਾ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਾਬੇ ਸਨ ।
 6. ਜਗਾਇਦੀ ਭੋਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ; ਵਸੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰੀਕਰਣ ।

7. ਮੁਆਇਦੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲੀ, ਏਜ਼ੰਸੀ, ਢੁਆਈ ਦੇ ਮੁਆਇਦੇ, ਅਤੇ ਮੁਆਇਦਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਪਰ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੇਂ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਆਇਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ।

8. ਦਾਵੇਯੋਗ ਕੁਕਰਮ ।

9. ਦਿਵਾਲੀਆਪਣ ਅਤੇ ਦਿਵਾਲਾ ।

10. ਟ੍ਰਸਟ ਅਤੇ ਟ੍ਰਸਟੀ ।

11. ਮਹਾਂ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਟ੍ਰਾਸਟੀ ।

²⁰[11 ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਸਰਬ ਉਈਚ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਗਹਠਨ ਅਤੇ ਸੰਗਠਨ ।]

12. ਗਵਾਹੀ ਅਤੇ ਸੰਹੁਆਂ; ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਲੋਕ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ, ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ।

13. ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਭ ਮਾਮਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਜ਼ਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਮਿਆਦ ਅਤੇ ਸਾਲਸੀ ।

14. ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਵ-ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

15. ਆਵਾਰਾ ਗਰਦੀ; ਟੱਪਰੀਵਾਸ ਅਤੇ ਭੂਮਣਸ਼ੀਲ ਕਬੀਲੇ।

16. ਸ਼ੁਦਾਅ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਣਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਦਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੋਂ ਉਣਿਆਂ ਦੇ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਥਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।

17. ਪਸੂਆਂ ਪ੍ਰਤਿ ਨਿਰਦਿਤਾ ਦੀ ਰੋਕ ।

²⁰[17 ਉੱਚ ਜੰਗਲਾਤ]

[17 ਅ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ]

18. ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਲ ਵਿਚ ਮਿਲਾਵਟ ।

19. ਅਫੀਸ ਬਾਰੇ ਸੁਚੀ I ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ਼ 59 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ ਭੇਖਜ ਅਤੇ ਜ਼ਹਿਰਾਂ ।

20. ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ।

²⁰[20ਉੱਚ ਸੰਖਿਆ ਕੰਟਰੋਲ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਿਯੋਜਨ ।]

²⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

21. ਵਣਜਕ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਤ ਅਜਾਰੇ, ਗੁੱਟ ਅਤੇ ਟ੍ਰਸਟ ।
22. ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ; ਉਦਯੋਗਕ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ।
23. ਸਮਾਜਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਬੀਮਾਂ ; ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਅਤੇ ਬੋਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ।
24. ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ, ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਟ ਫੰਡ, ਰੋਜ਼ਗਾਰਦਾਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ, ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜਾ, ਨਿਰਬਲਤਾ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਜਣੇਪਾ ਰਿਆਇਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ।
- 25.²¹ [ਸੂਚੀ 1 ਦੇ ਇੰਦਰਾਜ 63,64,65 ਅਤੇ 66 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਿਆ, ਮੈਡੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ।
26. ਕਾਨੂੰਨੀ, ਚਕਿਤਸਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੇਸ਼ੇ ।
- 27 ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਡੋਮੀਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਉਖੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਵਸੇਬਾ ।
28. ਦਾਨ ਅਤੇ ਦਾਨਆਧਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਦਾਨ-ਆਧਾਰੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਇੰਡੋਸੈਟ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ।
29. ਮਨੁੱਖਾਂ, ਪਸੂਆਂ ਜਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਲਾਗ ਅਤੇ ਛੂਤ ਵਾਲੇ ਰੋਗਾਂ ਜਾਂ ਮਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਰਾਜ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਫੈਲਣ ਦੀ ਰੋਕ ।
30. ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਅੰਕੜੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਨਮਾਂ ਅਤੇ ਮੌਤਾਂ ਦਾ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ।
31. ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਡੀਆਂ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਅੱਲਾਨੀਆ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ।
32. ਕੋਮੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਚੀ I ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਪੋਤਾਂ ਬਾਬਤ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਅਤੇ ਨੌਵਾਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੋਂ ਸੜਕ ਦਾ ਨਿਯਮ, ਅਤੇ ਅੰਤਰਦੇਸ਼ੀ ਜਲ-ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੀ ਚੁਆਈ ।
- ²²[33. ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਮਾਲ ਦਾ—

²¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 25 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰਖੇ ।

²² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1954 ,ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

(ੴ) ਜਿਥੇ ਸੰਸਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉਦਯੋਗ ਦਾ ਸੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੰਟਰੋਲ ਲੋਕ-ਹਿੱਤ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਉਚੀਤ ਹੋਣਾ ਐਲਾਨਿਆ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੇ ਉਦਯੋਗ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਤਪਾਦਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਮਾਲ ਦਾ ;

(ਅ) ਖਾਦ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਾਣਯੋਗ ਤੇ-ਬੀਜ ਅਤੇ ਤੇਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ;

(ਇ) ਡੰਗਰਾ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾਏ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਾਮਲ ਰਨ ;

(ਸ) ਕੱਚੀ ਰੂੰ, ਭਾਵੇਂ ਵੇਲੀ ਹੋਈ ਜਾ ਅਣਵੇਲੀ, ਅਤੇ ਵੜੇਵਿਆਂ ਦਾ ; ਅਤੇ

(ਹ) ਕੱਚੇ ਪਟਸਨ ਦਾ,]

²³[33 ਉਤੇ ਅਤੇ ਮਾਪ, ਸਿਵਾਏ ਮਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ]

34. ਕੀਮਤ ਕੰਟਰੋਲ ।

35. ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਕਰ ਲਾਏ ਜਾਣੇ ਹਨ ।

36. ਫੈਕਟਰੀਆਂ ।

37. ਬੁਆਇਲਰ ।

38. ਬਿਜਲੀ ।

39. ਅਖਬਾਰਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਅਤੇ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ।

40. ²⁴[ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾ ਦੇ ਅਧੀਨ] ਕੌਮੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪੂਰਾਤਤਵੀਂ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਬਚੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ।

41. ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਕਾਸੀ ਸੰਪੱਤੀ ਹੋਣੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤੀ ਸੰਪੱਤੀ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਭੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ) ਦੀ ਸੰਭਾਲ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਨਿਬੇੜਾ ।

[²⁵42. ਸੰਪੱਤੀ ਦਾ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਅਧਿਗ੍ਰਹਣ ।]

²³ ਸੰਵਧਾਨ ਦੀ (ਬਿਆਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 57 ਦੁਆਰਾ (3.1.1977 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ।

²⁴ ਸੰਵਧਾਨ (ਸੱਤਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1956 ,ਧਾਰਾ 27 ਦੁਆਰਾ “ਸੰਸਦ ਦੇ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ” ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ਗਏ ।

²⁵ ਉਪਰੋਕਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 26 ਦੁਆਰਾ ਮੂਲ ਇੰਦਰਾਜ 42 ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ।

43. ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਉਸ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ-ਮੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਾਲੀਏ ਤੇ ਬਕਾਏ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬਕਾਇਆਂ ਵਜੋਂ ਵਸੂਲੀ-ਯੋਗ ਰਕਮਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਦੀ ਵਸੂਲੀ ।
44. ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਸ਼ਟਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਗਰਾਹੇ ਮਸੂਲਾਂ ਜਾਂ ਫੀਸਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸ਼ਟਾਮ ਮਸੂਲ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।
45. ਸੂਚੀ II ਜਾਂ ਸੂਚੀ III ਵਿਚ ਉਲੰਖਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਜਾਂਚਾਂ ਅਤੇ ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ ।
46. ਸਰਵ-ਊੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਵਾਏ, ਸਭ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ।
47. ਇਸ ਸੂਚੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਫੀਸਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ।

ਅੱਠਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ
[ਅਨੁ਷ਕਦ 344(1) ਅਤੇ 351]

ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

1. ਅਸਾਮੀ
2. ਬੰਗਾਲੀ

[3.¹ [ਬੋਡੋ
4. ਡੋਗਰੀ]]

²[5.] ਗੁਜਰਾਤੀ

³[6.] ਹਿੰਦੀ

³[7. ਕਨੜ

³[8] ਕਸ਼ਮੀਰੀ

⁴[3[9.] [ਕੌਕਣੀ]

¹[10. ਮੈਥਲੀ]

⁵[11.] ਮਲਿਆਲਮ

⁴[⁶[12.] ਮਨੀਪੁਰੀ]

⁶[13.] ਮਰਾਠੀ

⁴[6[14.] ਨੇਪਾਲੀ]

⁶[15.] ⁷[ਉੜੀਆ]

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 3 ਨੂੰ 5 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 4 ਤੋਂ 7 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 6 ਤੋਂ 9 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂੜ-ਅੰਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 8 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 11 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂੜ-ਅੰਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁶ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਬਾਨੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ 9 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 14 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ 12 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 17 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੂੜ-ਅੰਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

⁷ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਨਵਾਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2011 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ, ਉੜੀਸ਼ਾ ਦੀ ਥਾਵੇ (23..9.2011 ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵੀ) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

⁶[16.] ਪੰਜਾਬੀ

⁶[17.] ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ

¹[18.] ਸੰਖਾਲੀ

⁸[⁹[19.] ਸਿੰਧੀ]

¹⁰[20.] ਤਮਿਲ

¹⁰[21] ਤੇਲਗੂ

[22.] ਉਰਦੂ

⁸ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਿੱਕੀਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1967 ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

⁹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ਼ 15 ਨੂੰ 19 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹⁰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਾਨਵੇਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਇੰਦਰਾਜ਼ 16 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ਼ 18 ਨੂੰ ਇੰਦਰਾਜ਼ 20 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ਼ 22 ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ ਅੰਕਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

¹ | ਨੌਵੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 31 ਅ]

1. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XXX)।
 2. ਦ ਬਬੇ ਟੈਨੈਸੀ ਔਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਸ ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXVII)।
 3. ਦ ਬਬੇ ਮਾਲਿਕੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXI)।
 4. ਦ ਬਬੇ ਤਾਲੂਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਅਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXII)।
 5. ਦ ਪੰਜ ਮਹਾਲਜ਼ ਮੇਹਵਾਸੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LXIII)।
 6. ਦ ਬਬੇ ਖੌਤੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ VI)।
 7. ਦ ਬਬੇ ਪਰਗਨਾ ਔਡ ਕੁਲਕਰਨੀ ਵਤਨ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ LX)।
 8. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਡ ਪ੍ਰੋਪੋਇਟਰੀ ਹਾਈਟਸ (ਐਸਟੇਟਸ, ਮਹਾਲਜ਼ ਏਲਿਨੇਟਿਡ ਲੈਂਡਸ) ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I)।
 9. ਦ ਮਦਰਾਸ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਡ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਹਈਅਤਵਾੜੀ) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXVI)।
 10. ਦ ਮਦਰਾਸ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਡ ਕਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਰਈਅਤਵਾੜੀ) ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ I)।
 11. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1951 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I)।
 12. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਔਡ ਜਾਗੀਰਜ਼) ਹੈਗੁਲੇਸ਼ਨ, 1358 ਐਡ। (1358, ਫਸਲੀ ਦਾ ਨੰ LXIX)।
 13. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਜਾਗੀਰਜ਼ (ਕਮਿਊਨਿਟੀ) ਰੇਗੁਲੇਸ਼ਨ, 1359 ਐਡ। (1359, ਫਸਲੀ ਦਾ ਨੰ XXV)।
- ²[14. ਦ ਬਿਹਾਰ ਡਿਸਪਲੇਸਡ ਪਰਸਨਜ਼ ਰੀਹੈਬਿਲੀਟੇਸ਼ਨ (ਐਕੂਇਜ਼ਿਸ਼ਨ ਔਡ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XXXVIII)।

¹ ਸੀਵਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951, ਧਾਰਾ 14 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੀ ਗਈ।

² ਸੀਵਧਾਨ (ਚੌਥੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1955, ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

15. ਦ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸਿਜ ਲੈਂਡ ਐਕੁਇਪੀਜ਼ਨ (ਰੀਹੈਬਲਿਟੇਸ਼ਨ ਅੰਡ ਰੈਫਿਊਜ਼ੀਜ਼) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਯੂ.ਪੀ. ਐਕਟ XXVI)।

16. ਦ ਰੀਸੈਟਲਮੈਂਟ ਅੰਡ ਡਿਸਪਲੇਸਡ ਪਰਸਨਜ਼ (ਲੈਂਡ ਐਕੁਇਪੀਜ਼ਨ) ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਐਕਟ LX)।

17. ਦ ਇੰਨਸੂਰੈਸ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਐਕਟ XLVII) ਦੀ ਧਾਰਾ 42 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਦ ਇੱਨਸੂਰੈਸ ਐਕਟ 1938 (1938 ਦਾ ਐਕਟ IV) ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 52 ਉੰਤੋਂ 52 ਥ।

18. ਦ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਨੀਜ਼ (ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪ੍ਰੋਵਿਜਨਜ਼) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਐਕਟ LI)।

19. ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅੰਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1953 (1953 ਦਾ ਐਕਟ XXVI) ਦੀ ਧਾਰਾ 13 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅੰਡ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਐਕਟ LXV) ਦਾ ਅਧਿਆਏ -III ਉ।

20. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅੰਡ ਪਲੈਨਿੰਗ ਐਕਟ, 1948 (1948 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXI) ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXIX ਅੰਡ 1951 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ।

³[21. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ X)।

22. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਤੇਲਗਾਨਾ ਏਰੀਆ) ਟੋਨੈਨਸੀ ਅੰਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡ (ਵੈਰੀਡੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XXI)।

23. ਦ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਤੇਲਗਾਨਾ ਏਰੀਆ) ਇਜਾਰਾ ਅੰਡ ਕਾਉਲੀ ਲੈਂਡ ਕੋਨਸਲੇਸ਼ਨ ਅੰਡ ਇਰਰੈਗਿਊਲਰ ਪੱਟਾਜ਼ ਅੰਡ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਅੰਡ ਕਨਸੈਸ਼ਨਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XXXVI)।

24. ਦ ਆਸਾਮ ਸਟੇਟ ਐਕੁਇਪੀਜ਼ਨ ਅੰਡ ਲੈਂਡਜ਼ ਬਿਲੋਗਿੰਗ ਟੂ ਰਿਲਿਜਸ ਅੰਤ ਚੈਰਿਟੇਬਲ ਇਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਅੰਡ ਪਬਲਿਕ ਨੇਚਰ ਐਕਟ, 1959 (1961 ਦਾ ਆਸਾਮ ਐਕਟ IX)।

25. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੰਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1953 (1954 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XX)।

³ ਸੰਵਧਣ (ਸਤਾਰੂਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1964, ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

26. ਦ ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਅੰਡ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਅੰਡ ਐਕੂਇਟਿਵ ਅੰਡ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ XII) (ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 28 ਦੇ ਸਿਵਾਏ)।
27. ਦ ਬਬੇ ਤਾਅਲੂਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1954 (1955 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ I)।
28. ਦ ਬਬੇ ਤਾਅਲੂਕਦਾਰੀ ਟੈਨਿਓਰ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1957 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XVIII)।
29. ਦ ਬਬੇ ਇਨਾਮਜ਼ (ਕੱਛ ਏਰੀਆ) ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1958 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XCIX)।
30. ਦ ਬਬੇ ਟੈਨੈਨਸੀ ਅੰਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਗੁਜਰਾਤ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XVI)।
31. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XXVII)।
32. ਦ ਸਾਗਬਰਾ ਅੰਡ ਮੇਹਵਾਸੀ ਐਸਟੇਟਸ (ਪ੍ਰੋਪ੍ਰਾਈਟਰੀ ਰਾਈਟਸ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਟਸੈਟਰਾ) ਰੇਗਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1962 (1962 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਰੈਗਲੇਸ਼ਨ I)।
33. ਦ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਵਾਈਵਿੰਗ ਏਲਿਅਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1963 (1963 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ XXXIII) ਉਥੋਂ ਤਕ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਖੰਡ(3) ਉਪ-ਖੰਡ (ਸ) ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਸੇ ਹਥਬਦਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੋਵੇ।
34. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXVII))।
35. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੈਨੈਨਸੀ ਅੰਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ (ਰੀਇਨੈਨਕਟਮੈਂਟ, ਵੈਲੀਡੇਸ਼ਨ ਅੰਡ ਫਰਦਰ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ,) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XLV)।
36. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੈਨੈਨਸੀ ਅੰਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ, 1950 (1950 ਦਾ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਐਕਟ XXI)।
37. ਦ ਜੈਨਮੀਕਰਮ ਪੇਮੈਂਟ (ਅੰਬੋਲਿਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ III)।
38. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਟੈਕਸ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ XIII)।
39. ਦ ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1963 (1964 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ I)।
40. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਕੋਡ, 1959 (1959 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XX)।
41. ਦ ਮਧਯ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਰੈਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XX)।
42. ਦ ਮਦਰਾਸ ਕਲਟੀਵੇਟਿੰਗ ਟੈਨੈਨਟਸ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXV)।

43. ਦ ਮਦਰਾਸ ਕਲਟੀਵੇਟਿੰਗ ਟੋਨੈਨਟਸ (ਪੇਮੈਂਟ ਅੰਡ ਫੇਅਰ ਰੈਟ) ਐਕਟ, 1956 (1956 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXIV)।
44. ਦ ਮਦਰਾਸ ਅੰਬਿਊਪੈਂਟਸ ਅੰਡ ਕੁਡੀਈਰੂਪੂ (ਪ੍ਰੈਟੈਕਸ਼ਨ ਫਰੰਮ ਇਵਿਕਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ XXXVIII)।
45. ਦ ਮਦਰਾਸ ਪਬਲਿਕ ਟ੍ਰਸਟਸ (ਰੈਗਲੇਸ਼ਨ ਅੰਡ ਅੰਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਅੰਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਡਸ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ LVII)।
46. ਦ ਮਦਰਾਸ ਲੈਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਅੰਡ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਡ ਲੈਡ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮਦਰਾਸ ਐਕਟ LVIII)।
47. ਦ ਮਾਈਸੈਰ ਟੋਨੈਨਸੀ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIII)।
48. ਦ ਕੁਰਗ ਟੋਨੈਨਸ ਐਕਟ, 1957 (1957 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIV)।
49. ਦ ਮਾਈਸੈਰ ਵਿਲੇਜ ਅੰਡਿਸ਼ਨ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XIV)।
50. ਦ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਟੋਨੈਨਸੀ ਅੰਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਡਜ਼ (ਡੈਲੀਗੋਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1961 (1961 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ XXXVI)।
51. ਦ ਮਾਈਸੈਰ ਲੈਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਮੈਸੂਰ ਐਕਟ X)।
52. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਅੰਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ XVI)।
53. ਦ ਉੜੀਸਾ ਮਰਜਡ ਟੈਰਿਟਰੀਜ਼ (ਵਿਲੇਜ ਅੰਡਿਸ਼ਨ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1963 (1963 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ X)।
54. ਦ ਪੰਜਾਬ ਸਿਕਿਊਰਿਟੀ ਅੰਡ ਲੈਡ ਟੈਨਿਓਰਜ਼ ਐਕਟ, 1953 (1953 ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ X)।
55. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਟੋਨੈਨਸੀ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ III)।
56. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਅੰਡ ਬਿਸਵੇਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1959 (1959 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ VIII)।
57. ਦ ਕੁਮਾਊ ਅੰਡ ਉੱਤਰਖੰਡ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਅੰਡ ਲੈਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ XVII)।
58. ਦ ਉੱਤਰਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜ਼ਿਸ਼ਨ ਅੰਡ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਲੈਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1961 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I)।
59. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਅੰਸਟੋਰਸ ਅੰਕਿਤਿਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1953 (1954 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ I)।
60. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਡ ਰਿਫੌਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1955 (1956 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ X)।

61. ਦਿਹਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1954 (1954 ਦਾ ਵਿੱਲੀ ਐਕਟ VIII)।
62. ਦਿਹਲੀ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ) ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਟਰਲ ਐਕਟ 24)।
63. ਦ ਮਨੀਪੁਰ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਟਰਲ ਐਕਟ 33)।
64. ਦ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1960 (1960 ਦਾ ਸੈਟਰਲ ਐਕਟ 43)।
- ⁴[65. ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 35)।
66. ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 25)।
- ⁵[67. ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਆਂਧਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ I)।
68. ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਅੰਫ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੂਈਜ਼ੀਸ਼ਨ ਅੰਫ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ I)।
69. ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਫਿਕਸੇਸ਼ਨ ਅੰਫ ਸੀਲਿੰਗ ਏਰੀਆ ਐਂਡ ਐਕੂਈਜ਼ੀਸ਼ਨ ਅੰਫ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ IX)।
70. ਬਿਹਾਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ V)।
71. ਗੁਜਰਾਤ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ ਸੀਲਿੰਗ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 2)
72. ਹਰਿਆਣਾ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 26)।
73. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 19)
74. ਕੇਰਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫ਼ਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 17)
75. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਿਲਿੰਗ ਅੰਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਮੰਦ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 12)।

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਉਨੱਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਜੋੜੇ ਗਏ।

⁵ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਚੌਤੀਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972, ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

76. ਦ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਿਲਿੰਗ ਅੰਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 13)।
77. ਦ ਮੈਸੂਰ ਲੈਂਡ ਰਿਫੰਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1974 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ I)।
78. ਦ ਪੰਜਾਬ ਲੈਂਡ ਰਿਫੰਰਮਜ਼ ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ 10)।
79. ਦ ਰਾਜਸਥਾਨ ਇੰਪੰਜ਼ੀਸ਼ਨ ਅੰਡ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 11)।
80. ਦ ਗੁਡਾਲਰ ਜਨਮਮ ਐਸਟੇਟਸ (ਐਬੋਲਿਸ਼ਨ ਅੰਡ ਕਾਨਵਰਸ਼ਨ ਇਨ ਟੂ ਰਦੀਅਤਵਾਜ਼ੀ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਤਾਮਿਲ ਨਾਡੂ ਐਕਟ 24)।
81. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਲੈਂਡ ਰਿਫੰਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XII)।
82. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਸਟੇਟਸ ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1964 (1964 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXII)।
83. ਦ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਸਟੇਟਸ ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਵੈਸਟ ਬੈਂਗਾਲ ਐਕਟ XXXIII)।
84. ਦ ਬੱਚੇ ਟੇਨੇਨਸੀ ਅੰਡ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਗੁਜਰਾਤ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 5)।
85. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੰਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 9)।
86. ਦ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਅੰਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੰਰਮਜ਼ (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਐਕਟ 7)।
87. 6⁷ * * *
88. ਦ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ (ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅੰਡ ਰੈਗਲੋਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1951 (1951 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 65)।
89. ਦ ਰਿਕਿਊਜ਼ੀਸ਼ਨਿੰਗ ਅੰਡ ਐਕੁਇਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਮੂਵੇਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 30)।
90. ਦ ਮਾਈਨਜ਼ ਅੰਡ ਮਿਨਰਲਜ਼ (ਰੈਗਲੋਸ਼ਨ ਅੰਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1957 (1957 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 67)।
- *91. ਦ ਮਨੋਪਲੀਜ਼ ਅੰਡ ਰਸਟ੍ਰਿਕਟਿਵ ਟ੍ਰੈਡ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸਿਜ਼ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 54)।

⁶ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਉਨਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਰ ਸਥਾਪਤ।

⁷ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਚਤਾਲਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 87 ਅਤੇ ਇੰਦਰਾਜ 92 ਦਾ ਲੇਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

* ਮੁਕਾਬਲਾ ਐਕਟ, 2002 (2003 ਦਾ 12) (1.9.2009 ਤੋਂ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

92. 7[*] * * [*]

93. ਦ ਕੋਕਿੰਗ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਐਮਰਜੈਸੀ ਪ੍ਰੋਵਿਜ਼ਨਜ਼) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 64)।
94. ਦ ਕੋਕਿੰਗ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 36)।
95. ਦ ਜੈਨਰਲ ਇਨਸ਼ੁਰੈਸ ਬਿਜ਼ਿਨੇਸ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 57)।
96. ਦ ਇੰਡੀਆਨ ਕੋਪਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਐਕ੍ਰਿਊਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਫ ਅੰਡਰਟੋਕਿੰਗ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 58)।
97. ਦ ਸਿੱਕ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਅੰਡਰਟੋਕਿੰਗਜ਼ (ਟੋਕਿੰਗ ਓਵਰ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 72)।
98. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਟੋਕਿੰਗ ਓਵਰ ਆਫ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 15)।
99. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 26)।
- *100. ਦ ਛਾਰੇਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਰੈਗਲੋਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 46)।
101. ਦ ਅਲਕੋਕ ਅਸਡਾਊਨ ਕੰਪਨੀ ਲਾਈਟਿੰਡ (ਐਕ੍ਰਿਊਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਫ ਅੰਡਰਟੋਕਿੰਗਜ਼) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 56)।
102. ਦ ਕੋਲ ਮਾਈਨਜ਼ (ਕਾਨੜਰਵੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 28)।
103. ਦ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਇਮੋਲਮੈਂਟਸ (ਕੰਪਲਸਰੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 37)।
104. ਦ ਕਾਨੜਰਵੇਸ਼ਨ ਆਫ ਛਾਰੇਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਐਂਡ ਪਰੀਵੈਨਸ਼ਨ ਆਫ ਸਮੱਗਲਿੰਗ ਐਕਟਿਵੀਜ਼ ਐਕਟ, 1974 (74 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 52)।
105. ਦ ਸਿੱਕ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਅੰਡਰਟੋਕਿੰਗਜ਼ (ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 57)।
106. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1964 (1965 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XVI)।
107. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXII)।
108. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XVI)।

* ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਟਦਾ ਪ੍ਰਬੰਦ ਐਕਟ, 1999 (1999 ਦਾ 42) (1.6.2000 ਤੋਂ ਪ੍ਰਤਾਵੀ) ਨਿਰਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

109. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXIII)।
110. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXVII)।
111. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਸੈਕੰਡ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXXVIII)।
112. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXVII)।
113. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XIII)।
114. ਦ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡਜ਼ (ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼) (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ L)।
115. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13)।
116. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1966 (1967 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 8)।
117. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1967 (1967 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13)।
118. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 13)।
119. ਦ ਉੜੀਸਾ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 18)।
120. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜ਼ਿਸ਼ਨ ਅੰਡ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 18)।
121. ਦ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਇੰਪੋਜ਼ਿਸ਼ਨ ਅੰਡ ਸੀਲਿੰਗ ਅੰਨ ਲੈਂਡ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 2)।

122. ਦਿੜਪੁਰਾ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਐਂਡ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਬਰਡ ਅਮੈਡਮੈਂਟ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਐਕਟ 3)।
123. ਦਾਦਰਾ ਐਂਡ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ 3)।
124. ਦਾਦਰਾ ਐਂਡ ਨਾਗਰ ਹਵੇਲੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫੋਰਮਜ਼ (ਅਮੈਡਮੈਂਟ) ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ, ਐਕਟ, 1973 (1973 ਦਾ 5)।
- ⁸[125. ਮੇਟਰ ਵਹੀਕਲ ਐਕਟ, 1939⁹ (1939 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 4) ਦੀ ਧਾਰਾ 66ਉ ਅਤੇ ਅਧਿਆਏ 4ਉ।
126. ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਸਤਾਂ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਐਕਟ 10)
127. ਤਸਕਰੀ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ (ਸੰਪਤੀ ਜ਼ਬਤ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 13)
128. ਬੰਧੂਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਖਾਤਮਾ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 19)
129. ਬਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਪਰਿਰੱਖਣ ਅਤੇ ਤਸਕਰੀ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 20)
- ¹⁰[130 x x x x x x]
131. ਲੇਵੀ ਚੀਨੀ ਸਮਾਨ ਕੀਮਤ ਫੰਡ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 31)
132. ਨਗਰ ਭੋਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਵਿਨਿਗਮ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 33)
133. ਸੰਘ ਲੇਖਾ ਵਿਭਾਗੀਕਰਣ (ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਰਗ ਅੰਤਰਣ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 59)
134. ਅਸਾਮ ਅਧਿਕਤਮ ਭੂਮੀ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਧਾਰਨ ਐਕਟ, 1956 (1957 ਦਾ ਅਸਾਮ ਐਕਟ I)
- 135 ਬੰਬਈ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਭੋਂ (ਵਿਦਰਭਾ ਖੇਤਰ) ਐਕਟ, 1958 (1958 ਦਾ ਬੰਬਈ ਐਕਟ XCIX)
136. ਗੁਜਰਾਤ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1972 (1973 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 14)
137. ਹਰਿਆਣਾ ਭੂਮੀ ਜੋਤ ਤੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 17)
138. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਅਤੇ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 8)
139. ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਾਮ ਸ਼ਾਮਲਾਈ ਭੋਂ ਸੋਧਣ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 18)
140. ਕਰਨਾਟਕ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਫੁਟਕਲ ਉਪਬੰਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 31)
141. ਕਰਨਾਟਕ ਭੋਂ ਸੁਧਾਨ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 27)

⁸ ਸੀਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੁਆਰਾ (27.5.1976) ਇੰਦਰਾਜ਼ 125 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ਼ 188 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ। ਹੁਣ ਮੇਟਰ ਵਿਹਿਕਲ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 59) ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇਖੋ।

⁹ ਹੁਣ ਮੇਟਰ ਵਿਹਿਕਲ ਐਕਟ, 1988 (1988 ਦਾ 59) ਦੇ ਸੁਸੰਗਤ ਉਪਬੰਧ ਦੇਖੋ।

¹⁰ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਚੁਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 ਦੀ ਧਾਰਾ 44 ਦੁਆਰਾ (20.6.1979 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ਼ 130 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

142. ਕੇਰਲ ਬੇਦਬਲੀ ਨਿਵਾਰਣ ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 12)
143. ਤਿਰੀਪੁਵਾਰਮ ਅਦਾਇਗੀ (ਖਾਤਮਾ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 19)
144. ਸ੍ਰੀ ਪਦਮ ਭੂਮੀ ਮੁਕਤੀ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 20)
145. ਸ੍ਰੀ ਪੰਡਾਵਰਕਾ ਭੂਮੀ (ਸੌਂਪਣ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 20)
146. ਕੇਰਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਦੇਣ) ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 26)
147. ਕੇਰਲ ਖੇਤੀਕਾਮੇ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 18)
148. ਕੇਰਲ ਕਾਜੂ ਕਾਰਖਾਨਾ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 29)
149. ਕੇਰਲ ਚਿਟੀਜ਼ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 23)
150. ਕੇਰਲ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਭੂਮੀ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਤੇ ਰੋਕ ਅਤੇ ਭੋਂ ਅਲਾਗ ਰੋਕਣ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 31)
151. ਕੇਰਲ ਭੂਮੀ ਸੁਧਾਰ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 15)
152. ਕਾਨਮ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 16)
153. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1974 ਦਾ ਐਕਟ 20)
154. ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1976 ਦਾ ਐਕਟ 02)
155. ਪੱਛਮੀ ਖਾਨਦੇਸ਼ ਮੇਹਵਾਸੀ ਸੰਪਤੀ (ਸੰਪਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖਾਤਮਾ, ਆਦਿ) ਐਕਟ, 1961 (1962 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਨਿਯਮ ਐਕਟ 1)
156. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਭੂਮੀ ਪਰਤਾਉਣ ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XIV)
157. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੂਮੀ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXI))
158. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਣ (ਅਰਜਨ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XXIX)
159. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੋਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣ) ਅਤੇ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ XLVII)

160. ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੋਂ (ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ ਸੀਮਾ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ II)
161. ਉੜੀਸਾ ਸੰਪਦਾ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1952 (1952 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ I)
162. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1954 (1954 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ XXVII)
163. ਰਾਜਸਥਾਨ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾ ਦੇ ਸੰਪਦਾ ਅਰਜਨ ਐਕਟ, 1963 (1964 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 11)
164. ਰਾਜਸਥਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਜੋਤਾਂ ਤੇ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਅਰਪਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 08)
165. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰਾਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)
166. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਘਟਾਉਣ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 17)
167. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 41)
168. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 10)
169. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 20)
170. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਤੀਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 37)
171. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਚੌਥੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 39)
172. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਛੇਵੰਥੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 07)
173. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1972 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 10)
174. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 15)

175. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਢੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 30)
176. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਢੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 32)
177. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 11)
178. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਢੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 21)
179. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1971 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1971 ਦਾ 21) ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੇਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1974 ਦਾ 34,) ਦੁਆਰਾ 1950 ਦਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਿੰਮੀਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਅਤੇ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1, 1951) ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੋਧ
180. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਧਿਕਤਮ ਜੋਤ-ਸੀਮਾ ਅਰੋਪਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1976 ਦਾ 20 ,)
181. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਢੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1972 (1972 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXVII)
182. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਇਤਕਾਲ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣ ਐਕਟ, 1973 (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅੰਕਟ XXIII)
183. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXXIII)
184. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1975 (1975 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIII)
185. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੇਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XII)
186. ਦਿੱਲੀ ਭੇਂ ਜੋਤ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 15)
187. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ, ਮੁੰਡਕਰ (ਬੇਦਖਲੀ ਭੇਂ ਹਿਫਾਜਤ) ਐਕਟ, 1975 (1976 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਪ ਐਕਟ 1)
188. ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਭੇਂ ਸੁਧਾਨ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੇਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ) ਐਕਟ, 1973 (1974 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 9)

- ¹¹ 189. ਅਸਾਮ (ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਖੇਤਰ) ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1971 (1971 ਦਾ ਅਸਾਮ ਐਕਟ, XXIII)
190. ਅਸਾਮ (ਅਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਖੇਤਰ) ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1974 ਦਾ ਅਸਾਮ ਐਕਟ XVIII)
191. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਨ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1974 (1975 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 13)
192. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 22)
193. ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਨ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ VII)
194. ਭੋਂ ਅਰਜਨ (ਬਿਹਾਰ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1979 (1980 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 2)
195. ਹਰਿਆਣਾ ਭੋਂ-ਜੋਤ ਦੀ ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਟ 14)
196. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1978 (1979 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 25)
197. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 11)
198. ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)
199. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ ਭੋਂ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ XXIV)
200. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਹੱਥ-ਬਦਲੀ ਭੋਂ ਦਾ ਪਰਤਾਉਣਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ LVI)
201. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1964 (1964 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਐਕਟ 7)
202. ਗੋਆ, ਦਮਨ ਅਤੇ ਦੀਵ ਜ਼ਰਾਇਤੀ (ਪੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਗੋਆ, ਦਮਣ ਅਤੇ ਦੀਵ ਐਕਟ 17)

¹² 203 ਆਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ ਵਿਨਿਯਮਨ, 1959 (1959 ਦਾ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)

¹¹ ਸੀਵੀਧਾਨ (ਸਣਤਾਲਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (26.8.1984 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 189 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 202 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

- 204 ਆਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਸਤਾਰਨ ਅਤੇ ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1963 (1963 ਦਾ ਆਂਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 2)
- 205 ਆਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1970 (1970 ਦਾ ਆਂਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)
- 206 ਆਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1971 (1971 ਦਾ ਆਂਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)
- 207 ਆਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਸੋਧ) ਵਿਨਿਯਮ, 1978 (1978 ਦਾ ਆਂਧਰਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਨਿਯਮਨ 1)
- 208 ਬਿਹਾਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1885 (1885 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 8)
- 209 ਛੋਟਾ ਨਾਗਪੁਰ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਐਕਟ, 1908 (1908 ਦਾ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 6) (ਅਧਿਆਏ VIII-ਧਾਰਾ 46, ਧਾਰਾ 47, 48, ਧਾਰਾ 48 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 49, ਅਧਿਆਏ X - ਧਾਰਾ 71, ਧਾਰਾ 71 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 71 ਅ ਅਤੇ ਅਧਿਆਏ XVIII - ਧਾਰਾ 240, ਧਾਰਾ 241, ਧਾਰਾ 242)।
- 210 ਸੰਬਾਲ ਪਰਗਨਾ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ (ਪੂਰਕ ਉਪਬੰਧ) ਐਕਟ, 1949 (1949 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 14) ਧਾਰਾ 53 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ।
- 211 ਬਿਹਾਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰਵਾਂ ਵਿਨਿਯਮ, 1969 (1969 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਵਿਨਿਯਮ 1)
- 212 ਬਿਹਾਰ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਦਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਂ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ, 55)
- 213 ਗੁਜਰਾਤ ਦੇਵਸਥਾਨ ਇਨਾਮ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 16)
- 214 ਗੁਜਰਾਤ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 37)
- 215 ਗੁਜਰਾਤ ਅਧਿਕਤਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ੀ ਭੋਂ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਐਕਟ, 43)
- 216 ਗੁਜਰਾਤ ਦੇਵਸਥਾਨ ਇਨਾਮ ਖਾਤਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 27)
- 217 ਗੁਜਰਾਤ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 30)
- 218 ਮੁੰਬਈ ਭੋਂ-ਮਾਲੀਆ (ਗੁਜਰਾਤ ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ, 37)

¹² ਸੀਵੀਪਾਨ ਦੀ (ਛਿਆਠਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (7.6.1990 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਜਾ 203 ਤੋਂ ਇੰਦਰਜਾ 257 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

- 219 ਮੁੰਬਈ ਭੋਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ ਅਤੇ ਭੋਂ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਖਾਤਮਾ ਕਾਨੂੰਨ (ਗੁਜਰਾਤ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਗੁਜਰਾਤ ਐਕਟ 8)
- 220 ਹਿਮਾਲਚ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1968 (1969 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)
- 221 ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ ਅੰਤਰਣ (ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 16)
- 222 ਕਰਨਾਟਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਕੁਝ ਕੁ ਭੋਂ ਮਨਾਹੀ) ਐਕਟ, 1978 (1979 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 2)
- 223 ਕੇਰਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1978 (1978 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 13)
- 224 ਕੇਰਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 19)
- 225 ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ-ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 61)
- 226 ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ-ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 15)
- 227 ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 11)
- 228 ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1984 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 1)
- 229 ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 14)
- 230 ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਸ਼ਕ ਜੋਤ ਉਚਤਮ ਸੀਮਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 8)
- 231 ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਭੋਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ, 1966 (1966 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 41) ਧਾਰਾ 36ਉ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 36ਅ।
- 232 ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਭੋਂ ਮਾਲੀਆ ਸੰਘਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ ਭੋਂ ਪਰਤਾਉਣ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 30)
- 233 ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਕਲਕ ਭੋਂ ਵਿਚ ਖਾਨਾ ਅਤੇ ਖਣਿਜਾਂ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਸੰਪਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਐਕਟ, 1985 (1985 ਦਾ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ 16)
- 234 ਉੜੀਸਾ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਖੇਤਰ (ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ) ਚੁੱਕ ਸੰਪਤੀ ਅੰਤਰਣ ਵਿਨਿਯਮ, 1956 (1956 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਵਿਨਿਯਮ 2)
- 235 ਉੜੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 29)
- 236 ਉੜੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 30)

- 237 ਉੜੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1976 (1976 ਦਾ ਉੜੀਸਾ ਐਕਟ 44)
- 238 ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)
- 239 ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 13)
- 240 ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ(ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 21)
- 241 ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1979 (1980 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 8)
- 242 ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 21)
- 243 ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 59)
- 244 ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਰਧਾਰਣ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1983 (1984 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 2)
- 245 ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਭੋਂ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਐਕਟ 20)
- 246 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1965 (1965 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 18)
- 247 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1966 (1966 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 11)
- 248 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1969 (1969 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)
- 249 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸੰਪਦਾ ਅਰਜਨ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1977 (1977 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 36)
- 250 ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਜੋਤ ਮਾਲੀਆ ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 44)
251. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1980 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 41)
252. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਜੋਤ ਮਾਲੀਆ(ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 33)
- 253 ਕਲਕੱਤਾ ਠੇਕਾ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 37)

254. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਜ ਮਾਲੀਆ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1982 (1982 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)
255. ਕਲਕਤਾ ਠੇਕਾ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 41)
256. ਮਾਹੋ ਭੋਜ ਸੁਧਾਰ ਐਕਟ, 1968 (1968 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 1).
257. ਮਾਹੋ ਭੋਜ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1980 (1981 ਦਾ ਪਾਂਡੀਚੇਰੀ ਐਕਟ 1)
- ¹³ 257. ਉਤਰੀ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਪਿਛੜਾ ਵਰਗ, ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪਦਾਂ ਦਾ ਰਾਖਵਾਂਕਰਣ) ਐਕਟ, 1993 (1994 ਦਾ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ, 45)
- ¹⁴ 258. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਜ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1947 (1948 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 4)
259. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ ਐਟ, 1956 (1956 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 22)
260. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ ਐਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 7)।
261. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਜ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1970 (1970 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 9)
262. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1973 (1975 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 27)।
263. ਬਿਹਾਰ ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਖੰਡਕਰਣ ਨਿਵਾਰਣ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1982 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 35)।
264. ਬਿਹਾਰ ਭੋਜ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਸੀਮਾ ਨਿਯਤ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਭੋਜ ਅਰਜਨ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 21)।
265. ਬਿਹਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਸ ਭੋਜ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 11)।
266. ਬਿਹਾਰ ਭੋਜ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਐਕਟ 11)।
267. ਕਰਨਾਟਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲੇ (ਕੁਝ ਕੁ ਭੋਜ ਅੰਤਰਣ ਮਨਾਹੀ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1984 (1984 ਦਾ ਕਰਨਾਟਕ ਐਕਟ 3)।

¹³ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਛਿਆਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1994 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (31.8.1994 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹⁴ ਸੀਵਿਧਾਨ (ਅੱਠਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਦੁਆਰਾ (30.8.1995 ਤੋਂ) ਇੰਦਰਾਜ 258 ਤੋਂ ਇੰਦਰਾਜ 284 ਤੱਕ ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

268. ਕੇਰਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 16)।
269. ਕੇਰਵ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਕੇਰਲ ਐਕਟ 2)।
270. ਉਝੀਸਾ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1990 ਦਾ ਉਝੀਸਾ ਐਕਟ 9)।
271. ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1979 (1979 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 16)।
272. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1987 (1987 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 2)।
273. ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਬਾਦਕਾਰੀ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ 12)।
274. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਮ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1983 (1984 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 3)।
275. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਨਿਯਮ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 57)।
276. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਸੁਧਾਰ ਨਿਯਮ) ਦੂਜੀ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1987 (1988 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 4)।
277. ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਅਧਿਕਤਮ ਭੋਂ ਸੀਮਾ ਨਿਯਮ) (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 30)।
278. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1981 (1981 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 50)।
279. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 5)।
280. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਦੂਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 19)।
281. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਤੀਜੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1986 (1986 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 35)।
282. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1989 (1989 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 23)।
283. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ (ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1990 (1990 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 24)।
284. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਐਕਟ, 1991 (1991 ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 12)।

ਵਿਆਖਿਆ : ਰਾਜਸਥਾਨ ਮੁਜਾਰੇਦਾਰੀ ਐਕਟ, 1955 (1955 ਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਐਕਟ III) ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਨੁਛੇਦ 31ਓ ਦੇ ਖੰਡ (1) ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਰਤੁਕ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਰਜਨ ਉਸ ਉਲੰਘਣ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਤੱਕ ਸੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ।

¹| ਦੱਸਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

|(ਅਨੁਛੇਦ 102 (2) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 191 (2)|

ਦਲ-ਬਦਲੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਉਪਬੰਧ:-

1. ਅਰਥ ਨਿਰਣਾ - ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ, ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੋਰਵੇਂ ਲੋੜੇ :-

(ਉ) “ਸਦਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੁਰਤ ਹੋਵੇ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਦਨ ;

(ਅ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੈਰੂ 22 ਜਾਂ ਪੈਰੂ 4 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, “ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ” ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਉਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਵਿਚ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਸਦਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਿਆ ਸਮੂਹ ਹੈ ;

(ਇ) ਸਦਮ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ “ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ” ਤੋਂ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਪੈਰੂ 2 ਦੇ ਉਪ ਪੈਰੂ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ;

(ਸ) “ਪੈਰੂ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦਾ ਪੈਰੂ ;

ਦਲ ਬਦਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੋਂ ਨਾ ਕਾਬਲੀਅਤ ।
2(1) ³[ਪੈਰੂ 4 ਅਤੇ ਪੈਰੂ 5] ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ, ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਨਾਕਾਬਲ ਹੋਵੇਜਾ ਜੋ—

(ਉ) ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਾਂ

(ਅ) ਉਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਨਿਮੱਤ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਅਖਤਿਆਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਇਜ਼ਾਜਤ ਦੇ ਬਿਨਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਮਤਦਾਨ

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਬਵੰਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦੁਆਰਾ (1.3.1985 ਤੋਂ) ਜੋੜੀ ਗਈ ।

² ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕਾਨੋਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ “ਜਾਂ ਪੈਰੂ 3” ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

³ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਤਨੋਵੇਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2005 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰੂ 3, ਪਰ੍ਹਾਂ 4 ਅਤੇ ਪੈਰੂ 5 ਦੇ ਬਾਵੇਂ ਰੱਖੇ ।

ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਤਦਾਨ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ, ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤਦਾਨ ਜਾਂ ਮਤਦਾਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਪੰਦਰੂ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਾਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ :- ਇਸ ਉਪ- ਪੈਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ-

(ਉ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚੁਣੇ ਮੈਬਰ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ, ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਮੈਬਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮੈਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚੁਣਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ;

(ਅ) ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਬਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ :-

(i) ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਮੈਬਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਬਰ ਹੈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਬਰ ਹੈ ;

(ii) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੋਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਬਰ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 99 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜਨਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਮੈਬਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ।

- (2) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਚੁਣਿਆ ਮੈਬਰ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰਵੇਂ ਮੈਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਜਾਂ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- (3) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਬਰ, ਸਦਨ ਦੀ ਮੈਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਲਈ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 99 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 188 ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
- (4) ਇਸ ਪੈਰੂ ਦੀ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੋ, ਸੰਵਧਾਨ ਦੀ (ਬੰਣਜਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1985 ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਬਰ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆਂ ਮੈਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਮਜ਼ਦ) -

(i) ਜਿਥੋ, ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅੰਰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਉਥੋ, ਇਸ ਪੈਰ੍ਵੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਵੇ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆਂ ਹੈ।

(ii) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਇਸ ਪੈਰ੍ਵੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਵੇ (2) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਦਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਚੁਣਿਆ ਮੈਂਬਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਹੋਰਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਪੈਰ੍ਵੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਵੇ (3) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਦਨ ਦਾ ਨਾਮਜ਼ਦ ਮੈਂਬਰ ਹੈ।

41. * * *

ਦਲ ਬਦਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਨਾ- ਕਬਲੀਅਤ ਦਾ ਵਿਲੀਨਤਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣਾ । 4(1) ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਪੈਰ੍ਵਾ 2 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਵਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਵਿਲੀਨਤਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਦਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ--

(ਉ) ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਾਂ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਤੋਂ ਬਣੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ;

(ਅ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਲੀਨਤਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਪੈਰ੍ਵਾ 2 ਦੇ ਉਪ ਪੈਰ੍ਵਾ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਪੈਰ੍ਵੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਹੈ।

(2) ਇਸ ਪੈਰ੍ਵੇ ਦੇ ਉਪ-ਪੈਰ੍ਵੇ (1) ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਮੂਲ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਹੋਈ ਤਦ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਦ ਸੰਬੰਧਤ ਵਿਧਾਨਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮੈਂਬਰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਲੀਨਤਾ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।

(5) ਛੇਟ - ਇਸ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕੋਈ

⁴ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਇਕਾਨੰਵੇਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 2003 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਦੁਆਰਾ ਪੈਰ੍ਵਾ 3 ਦਾ ਲੋਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਿਅਕਤੀ, ਜੋ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਉਪ-ਚੇਅਰਪਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਉਪ-ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆਂ ਹੈ, ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਉ) ਜੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੇ ਅਹੁੱਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਸਵੈ-ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਅਹੁਦਾ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਦ ਤੱਕ, ਉਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ, ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਹੈ; ਜਾਂ

(ਅ) ਜੇ ਉਹ, ਅਜਿਹੇ ਅਹੁੱਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਸਦਸੱਤਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਹੁੱਦੇ ਤੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦਲ ਬਦਲੀ ਦੇ
ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾ-
ਕਾਬਲੀਅਤ
ਬਾਬਤ ਸਵਾਲ ਦਾ
ਨਿਰਣ।

6.(1) ਜੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਤਾਬੇ ਨਾ-ਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਵਾਲ, ਅਜਿਹੇ ਸਦਨ ਦੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ :

ਪਰੰਤ⁵ ਜਿਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਨ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਤਾਬੇ ਕਾ-ਕਾਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਸਦਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਲਈ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਦਨ ਇਸ ਨਾਲਿੱਤ ਚੁਣੇ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਮ ਹੋਵੇਗਾ।

(2) ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਨਾ-ਕਾਬਲੀਅਤ ਬਾਬਤ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹਾ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਭ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ ਅਨੁਛੇਦ 122 ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਹਨ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 212 ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ-ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਨ।

[ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ
ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਤੇ
ਰੋਕ।

ਨਿਯਮ।

57. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

8(1) ਇਸ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰ੍ਹੇ (2) ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਦਨ ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਇਸ ਅਨੁਸ਼ਚੀ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੂਰਵਗਾਮੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ

⁵ ਪੈਰ੍ਹਾ 7 ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਹੋਲੋਹਨ ਬਨਾਮ ਜੇ ਚਿਲੂਹ ਅਤੇ ਹੋਰ (1992) ਆਈ ਏਸ ਸੀ ਸੀ 309 ਵਿਚ ਬਹੁਮੱਤ ਦੀ ਰਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੁਛੇਦ 368 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੇ ਪਰੰਤੂਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਹੋਠਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਲਈ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ : -

(ਉ) ਸਦਨ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਮੈਂਬਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣਾ ;

(ਅ) ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜੋ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਕਾਰਟੀ ਜਾਂ ਨੇਤਾ, ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਬਾਬਤ ਪੈਰੂ 2 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰੂ (1) ਦੇ ਖੰਡ

(ਅ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰਕਿਤੀ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਉਹ ਅਥਾਰਟੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ;

(ਇ) ਅਜਿਹੀ ਰਿਪੋਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਸਦਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸਦਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਫਸਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ; ਅਤੇ

(ਸ) ਪੈਰੂ 6 ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰੂ (1) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਕੀਤੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਅਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਅਤ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

(2) ਸਦਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪੈਰੂ ਦੇ ਉਪ- ਪੈਰੂ (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮ, ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਸਦਨ ਅੱਗੇ, ਕੁਲ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਲਈ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਮੁੱਦਤ ਇਕ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦੋ ਜਾਂ ਵੱਧ ਕ੍ਰਮਵਰਤੀ ਇਜਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ । ਉਹ ਨਿਯਮ ਤੀਹ ਦਿਨ ਦੀ ਉਕਤ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਗੁਜਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਨ ਦੁਆਰਾ ਰੂਪ-ਭੇਦਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਜਾਂ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਹ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਰਖੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਰੂਪ-ਭੇਦ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਹੋਣਗੇ । ਜੇ ਨਿਯਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

(3) ਸਦਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਾਂ ਸਪੀਕਰ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਅਨੁਛੇਦ 105 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 194 ਦੇ ਉਬਦੰਧਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ, ਇਹ ਨਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪੈਰੂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣ ਬੂਛ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਦਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

¹[ਗਿਆਰਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਅਨੁਛੇਦ 243)]

1. ਖੇਤੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਵਿਸਤਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
2. ਭੋਂ ਵਿਕਾਸ, ਭੋਂ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਪਰਿਪਾਲਣ, ਚੱਕਬੰਦੀ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਰਿਰੱਖਣ।
3. ਲਘੂ, ਸਿੰਜਾਈ, ਜਨ ਪ੍ਰਬੰਦ ਅਤੇ ਜਲ ਵਿਭਾਜਤ ਖੇਤਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
4. ਪਸੂ ਪਾਲਣ, ਡੇਰੀ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਮੁਰਗੀ ਪਾਲਣ।
5. ਮੱਛੀ ਉਦਯੋਗ।
6. ਸਮਾਜਕ ਵਣ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਫਾਰਮ ਵਣ ਪਾਲਣ।
7. ਲਘੂ ਵਣ ਉਤਪਾਦ।
8. ਛੇਟੇ ਪੈਮਾਨੇ ਦੇ ਉਪਯੋਗ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭੇਜਨ ਪ੍ਰੈਸੈਚਿੰਗ ਉਦਯੋਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
9. ਖਾਦੀ ਗ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਘਰੇਲੂ ਉਦਯੋਗ।
10. ਪੰਡੂ ਆਵਾਸ।
11. ਜਲਪਾਨ।
12. ਇੰਧਨ ਅਤੇ ਚਾਰਾ।
13. ਸੜਕਾਂ, ਪੂਲੀਆਂ, ਪੂਲ, ਪੱਤਣਾ, ਜਲ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ।
14. ਪੰਡੂ ਬਿਜਲੀਕਰਣ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਵਿਤਰਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
15. ਗੈਰ ਪ੍ਰਮਪਰਾਗਤ ਉੱਤੇਜਾ ਸਰੋਤ।
16. ਗਰੀਬੀ ਨਿਵਾਰਣ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ।
17. ਸਿੱਖਿਆ, ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
18. ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰਾਨਾ ਸਿੱਖਿਆ।
19. ਬਾਲਗ ਅਤੇ ਅਣ - ਉਪਚਾਰਕ ਸਿੱਖਿਆ।
20. ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ।
21. ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ।
22. ਬਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਮੇਲੇ।
23. ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸਵੱਡਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਡਿਸਪੈਸਰੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।
24. ਪਰਿਵਾਰ ਭਲਾਈ।
25. ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਬਾਲ ਵਿਕਾਸ।
26. ਸਮਾਜਿਕ ਬਲਾਈ, ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਕਲਾਂਗਤਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਮੰਦਬੁੱਧੀ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
27. ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ।
28. ਸਰਬਜਨਕ ਵਿਤਰਣ ਪੁਣਲੀ।
29. ਫਿਰਕੇ ਪਰ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖ ਰੱਖਾ।

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਤਿਹਰਵੀਂ ਸੇਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (24.4.1993 ਤੋਂ) ਅੰਤਰਸਥਾਪਤ।

¹ [ਬਾਰੁੜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ]

[(ਅਨੁਛੇਦ 243W)]

1. ਸ਼ਹਿਰੀ ਯੋਜਨਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਗਰ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।
2. ਭੋਂ ਉਦਯੋਗ ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਭਵਨ ਨਿਰਮਾਣ।
3. ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ।
4. ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਪੁੱਲ।
5. ਘਰੇਲੂ, ਉਦਯੋਗਕ ਅਤੇ ਵਣਜਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਲਈ ਜਲ ਪੂਰਤੀ।
6. ਪਬਲਿਕ ਹੈਲਥ (ਲੋਕ ਸਿਹਤ), ਸਵੱਡਤਾ, ਸਫ਼ਾਈ ਅਤੇ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।
7. ਫਾਈਰ ਸਰਵਿਸ (ਅਗਨੀ ਸੇਵਾ)।
8. ਨਹਿਰੀ ਵਣ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪਰਸਥਿਤੀ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਉੱਨੱਤੀ।
9. ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਲਾਂਗ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਮੰਦ ਬੁੱਧੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ।
10. ਗੰਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਉਬਾਨ।
11. ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬੀ ਖਾਤਮਾ।
12. ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੁੱਖ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਾਰਕ ਬਾਗ-ਬਗੀਚੇ, ਖੇਲ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਦਾ ਉਪਬੰਧ।
13. ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਸੱਭਿਆਕ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪੂਰਵ ਪੱਖਾਂ ਦਾ ਬੜਾਵਾ।
14. ਦਫ਼ਨਾਉਣ ਅਤੇ ਕਬਰ-ਸਥਾਨ, ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ, ਸਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਆਦਿ।
15. ਕਾਂਜੀ ਹਾਊਸ ; ਪਸੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰੂਰਤਾ ਨਿਵਾਰਣ।
16. ਜਨਮ-ਮਰਣ ਅੰਕੜੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਨਮ ਅਤੇ ਮੋਤ ਰਜਿਸਟ੍ਰੀਕਰਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
17. ਸਰਬਜਨਕ ਸੁੱਖ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਲੀਆਂ ਚ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਪਾਰਕਿੰਗ ਸਥਾਨ, ਬਸ ਸਟਾਪ ਅਤੇ ਜਨ-ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।
18. ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਅਤੇ ਚਰਮਸੋਧ ਕਾਰਖਾਨਾ ਦੇ ਵਿਨਿਯਮਨ]

¹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ (ਚੇਹਤਰਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1992 ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਦੁਆਰਾ (1.6.1993) ਤੋਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ।

ਅਨੁਲੱਗ

ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋ ਵੀ) ਸੋਧ ਐਕਟ, 2015

[28 ਮਈ, 2015]

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਾਰ ਕੀਤੀ ਗਏ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਨ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਅਰਜਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕੁਛ ਕੁ ਰਾਜ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਰਣ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਐਕਟ

ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਛਿਆਠਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਐਕਟ ਬਣੇ

- ਸੰਖੇਪ ਨਾਮ – ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ (ਇਕ ਸੋ ਵੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
- ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ: – ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ,

(ਉ) “ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ -ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਅਰਜਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ;

(ਅ) “ਨਿਯਤ ਦਿਨ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਜਿਹੀ ਤਰੀਕ ਜੋ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ, ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦੁਆਰਾ, ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਣ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਅੰਤਰਣ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅਰਜਨ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਣ ਦੀ ਤਰੀਕ ਨਿਯਤ ਕਰੇ;

(ਇ) “ਭਾਰਤ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਕਰਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ ਤੋਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਕਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਨੂੰ ਹੋਇਆਂ ਕਰਾਰ, ਤਰੀਕ 26 ਦਸਥਾਰ, 1974, ਤਰੀਕ 30 ਦਸਥਾਰ, 1974 ਤਰੀਕ 7 ਅਕਤੂਬਰ, 1982 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 26 ਮਾਰਚ, 1992

(ਸ) “ਅੰਤਰਤ ਰਾਜਖੇਤਰ” ਦਾ ਮਤਲਬ- ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਵਿਚ ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਰਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰਣ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਲਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

- ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੀ ਸੋਧ-

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿਚ, ਨਿਯਤ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ,-

(ਉ) ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਤੋਂ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰਾ ਵਿਚ, “ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਉ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਅ) ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰਾ ਵਿਚ, “ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਇ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ” ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅੰਕ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਇ) ਮੇਘਾਲਯ ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰੇ ਵਿਚ “ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਸ਼ਬਦ, ਅੰਕ ਅਤੇ ਬਰੈਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

(ਸ) ਝੁਪੁਰਾ ਰਾਜਦੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪੈਰੇ ਵਿਚ, “ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਨੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1960 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਇੱਕ ਸੋਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 2015 ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਦੇ ਭਾਗ 11 ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਸ਼ਬਦ, ਬਰੈਕਟ ਅਤੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਜੋੜੇ ਜਾਣਗੇ ;

ਪਹਿਲੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਧਾਰਾਵਾਂ 2(ਉ), 2(ਅ) ਅਤੇ 3 ਵੇਖੋ]

ਭਾਗ I

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) ਅਤੇ (ਅ) (ii) (iii) (iv) (v) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

ਭਾਗ II

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) ਅਤੇ (ਇ) (i) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

ਭਾਗ III

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ (12) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2(II), 3(I), ਉ (iii)(iv)(v)(vi) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

ਦੂਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ

[ਧਾਰਾਵਾਂ 2(ਅ), 2(ਸ) ਅਤੇ 3 ਵੇਖੋ]

ਭਾਗ I

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) (ਸ) (i) ਅਤੇ (ii) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

ਭਾਗ II

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 3(1) (ਅ) (i) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

ਭਾਗ III

ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਅਤੇ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2(II) 3(I)(ਉ) (i) (ii) (vi) ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜਤ ਰਾਜਖੇਤਰ।

(ਅਨੁਲੱਗ)
ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ
(ਧਾਰਾ 2 (ਇ) ਦੇਖੋ)

1. ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੌਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧ ਮਾਮੀਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਨੂੰ ਹੋਏ ਕਰਾਰ ਤੇ ਟੁਕੁਂ

ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਅੰਤਰ-ਖੇਤਰ (ਇਨਕਲੋਵ)

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਥਿੱਤ ਭਾਰਤ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਥਿਤ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦਾ, ਪੈਰਾ 14 ਵਿਚ ਉਲਿੱਖਤ ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਈ ਕਲੇਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨ ਸੀਧਰਤਾ ਨਾਲ ਵਟਾਂਤਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਕੁਲ ਕਬਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਸੁਸ਼ੰਗਤ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ 31 ਦਿੰਸ਼ਬਰ, 1974 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੱਦਬੰਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਛੇਤੀ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 31 ਮਈ, 1975 ਤੱਕ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾ ਲਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਕੁਲ ਧਾਰ ਕੀਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ 31 ਦਿੰਸ਼ਬਰ, 1975 ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੈਟਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਹੱਦ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

II ਭਾਰਤ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਗਣਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਭੌਂ ਹੱਦ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਨੂੰ ਹੋਏ ਕਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਟੋਕਾਲ ਤੋਂ ਟੁਕੁਂ

ਅਨੁਛੇਦ 2:

(II) 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1, ਖੰਡ (12) ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ

ਇਨਕਲੇਵ

111. ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਐਲ.ਆਰ.ਅਤੇ ਐਮ., ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਡੀ.ਐਲ, ਆਰ. ਅਤੇ ਐਮ. ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ (ਭਾਰਤ) ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਪਰੈਲ, 1977 ਵਿਚ ਹਸਤਾਖਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭੌਂ ਕਰ ਇਨਕਲੇਵ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੀ 111 ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲੇਵ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦੇ 51 ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵ ਦਾ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤਿਰਿਕਤ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ ਮੁਆਵਜੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾ ਅਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਨੁਛੇਦ 3

(1) 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 2 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ :--

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਹ ਕਰਾਕ ਹੋਇਆਂ ਹੈ ਪ੍ਰਤਿਕੁਲ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਰਾਜਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਸਰਵੇਖਣ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤਿਕੁਲ ਕਬਜ਼ਾ ਭੂ ਖੇਤਰ ਇਡੈਕਸ ਨਕਸ਼ਾ (ਏ.ਪੀ.ਐਲ. ਨਕਸ਼ੇ) ਵਿਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਸ਼ਨ, 2010 ਅਤੇ ਅਗਸਤ, 2011 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਭੌਂ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ

ਗਿਆ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਚਿੰਤਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਵਰਨਣ ਹੇਠਾਂ ਖੰਡ (ਉ) ਤੋਂ ਖੰਡ (ਸ) ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਨਿਯਤ ਹੱਦ ਤੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੱਦਬੰਦੀ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੁਸੰਗਤ ਹੱਦਬੰਦੀ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹਸਤਾਖਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਰਾਜਖੇਤਰ ਅਧਿਕਾਰਤਾ ਦਾ ਅੰਤਰਣ ਇਨਕਲੇਵਾ ਦਾ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਪਰ ਵਰਣਤ ਇੱਕੱਕਸ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਚਿਤਰਨ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਉ) ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸੈਕਟਰ

(i) ਬੋਸਮਾਰੀ-ਸਪੂਗਰੀ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆ)

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੂੰ 154/4-ਐਸ/ਤੋਂ 157 /1ਐਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਬਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪੁਰਨੇ ਬਹਾਅ ਰਸਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੱਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1962 ਦੇ ਚੱਕਬੰਦੀ ਨਕਸੇ ਵਿਚ ਚਿੰਤਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ, 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ii) ਅਧਾਰਕੋਟਾ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 152/5-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/1-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮਥਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(iii) ਪਕੂਰੀਆ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 151/1-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 152/2-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਬਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(iv) ਚਾਰ ਮਹਾਂਕੁੰਡੀ (ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ-ਨਾੜੀਆ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/1-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 153/19-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਬਬੰਗਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੱਕ ਇੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(v) ਹਰੀਪਾਲ/ਖੁਤਾਦਾਹ/ਬਟੋਲੀ/ਸਪਾਮੇਰੀਐਨ.ਐਨ.ਪੁਰ(ਪਟਾਰੀ) (ਨੌਗਾਨ-ਮਾਲਦਾ) ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 242/ਐਸ/13 ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 243/7-ਐਸ./5 ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਰੇਖਾ ਦ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੱਥ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੂਨ 2011 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(vi) ਬੇਰੁਬਾੜੀ (ਪੰਜਗੜ-ਜਲਪਾਈਗੁੜੀ) ਖੇਤਰ

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕੂਰਤ ਧਾਰਤ ਬੇਰੁਬਾੜੀ ਖੇਤਰ (ਪੰਚਗੜੁ ਜਲਪਾਈ ਗੁੜੀ) ਅਤੇ ਬਾਰਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਕੂਲਤ ਧਾਰਤ (ਪੰਚਗੜੁ ਜਲਪਾਈ ਗੁੜੀ) ਵਿਚ ਹੱਦ ਰੇਖਾ 1996-1998 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(ਅ) ਮੇਘਾਲਯ ਸੈਕਟਰ

(i) ਲੋਬਾਚੇਰਾ-ਨੂਨਚੇਰਾ

ਲਈਲਾਂਗ-ਬਲਿਚੇਰਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਡ ਨੰ: 1315/5-ਐਮ.ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 315/15-ਐਮ. ਤੱਕ ਲਈਲਾਂਗ-ਨੂਨਚੇਰਾ ਵਿਚ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1316/1-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1316/11-ਐਮ. ਤੱਕ ਲਈਲਾਂਗ-ਲਿਹਲਿੰਗ ਵਿਚ ਹੱਦਖੰਭਾ ਨੰ: 1317 ਤੋਂ ਖੰਭਾ ਨੰ 1317/13-ਐਮ. ਤੱਕ ਅਤੇ ਲਈਲਾਂਗ-ਲੁਭਾਚੇਰਾ ਵਿਚ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1318/1-ਐਮ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 1318/2 ਐਸ.ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਚਾਹ ਬਾਗ ਨਾ ਦੇ ਕੀਨਾਰੇ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਸੰਬਰ, 2010 ਵਿਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ii) ਪਿਰਡੀਵਾਹਪੜੂਆ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 1270/1-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 1271/1 ਟੀ ਤੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਮਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਦ ਕੇੜਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਡੀਵਾਹ ਪਿੰਡ ਬਾਅਰਤੀ ਰਾਠਟਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਨਸ਼ੇ ਦੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਿੰਦੂ ਨੰ 6 ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਿਆਂਗ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(iii) ਲਿੰਗਖਾਟ ਖੇਤਰ

(ਉਉ) ਲਿੰਗਖਾਣ-1/ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗਖਾਣ-II/ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ

ਨਕਸ਼ੇ ਦੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਬਿੰਦੂ ਨੰ 6 ਨੇੜੇ ਪਿਆਂਗ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(iii) ਲਿੰਗਖਾਟ ਖੇਤਰ

(ਉਉ) ਲਿੰਗਖਾਣ-1/ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗਖਾਣ-II/ਕੁਲੂਮਚੇਰਾ

ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1264/4-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ 1265 ਅਤੇ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1265/6-ਐਸ ਤੋਂ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1265/9-ਐਸ ਤੱਕ ਉਸ ਰੇਖਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਦ ਕੇੜਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਤੋਂ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ਉਆ) ਲਿੰਗਖਾਟ-/ਸੋਨਾਰਾਹਟ

ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1266/13-ਐਸ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਦੇ ਨਾਲੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਥੇ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰਖਾ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਪੂਰਵ-ਪੱਛਮ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦੂਜੂ ਨਾਲ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ

ਿਹ ਪੂਰਵ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਦੇ ਉਤਰੀ ਕਿਰਾਨੇ ਤੋਹੁੰਦੇ ਹੁਓ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1267/4-ਆਰ.ਵੀ. ਅਤੇ 1267/13-ਆਰ.ਆਈ. ਕੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੱਦ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

(iv) ਦਾਵਕੀ/ਤਮਾਬਿਲ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 12675/1-ਐਸ. ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1257/7-ਐਸ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਸੀਧੀ ਰੇਖਾ ਦੋਂ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ “ਜੀਰੇ ਰੇਖਾ” ਤੇ ਬਾੜ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ।

(v) ਨਲਜੂਰੀ ਸ੍ਰੀਪੂਰ ਖੇਤਰ

(ਉਥੁ) ਨਲਜੂਰੀ -1

ਸੀਮਾਂ ਰੇਖਾ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1273/2-ਐਸ. ਤੋਂ ਪੱਟੀ ਨਕਸ਼ਾ ਨੰ 166 ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਦਰਸ਼ਤ ਤਿੰਨ ਭੋਂ- ਖੰਭਾ ਤੱਕ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਰੇਖਾ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਉਹ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1277/5-ਟੀ ਤੋਂ ਵਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲੇ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਲ ਦੇ ਦੋ ਭੋਂ-ਖੰਭਾ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਪੂਰਵ ਦੇ ਵੱਲ ਉਥੋਂ ਤੱਕ ਚਲੇਗੀ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1277/4-ਐਸ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਖੀਚੀ ਗੀ ਰੇਖਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

(ਉਅ) ਨਲਜੂਰੀ-III

ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1278/2-ਐਸ ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1279/3-ਐਸ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਇੱਕ ਸੀਧੀ ਰੇਖਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(vi) ਮੁਕਤਾਪੁਰਯਡੀਬੀਰਹਾਵੇਰ ਖੇਤਰ

ਧਿਰਾਂ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸਟਰਿਕਾ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਮੰਦੀਰ ਜਾਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤਾਪੂਰ ਵਲੋਂ ਦੇ ਤੱਟ ਨਾਲ ਮੁਕਤਾਪੂਰ/ਡੀਬੀਰ ਹਾਵੇਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਥਿੱਤੀ ਪਾਣੀ ਬਾਂਡੀ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਅਤੇ ਮੱਛੀ ਫੜਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

(ਇ) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਸੈਕਟਰ

(i) ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ/ਮਾਲਵੀ ਬਜਾਰ ਸੈਕਟ ਵਿਚ ਚੰਦਨ ਨਗਰ-ਚੰਪਰਾਈ ਚਾਹ ਬਾਗਾਨ ਖੇਤਰ

ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1904 ਤੋਂ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1905 ਤੱਕ ਸੋਨਾਰ ਚੇਰੀ ਨਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਸਲਤ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ਸ) ਆਸਾਮ ਸੈਕਟਰ

(1) ਆਸਾਮੀ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਕਾਲਾਬਾੜੀ (ਬਰੋਬੀਵਾਰੀ) ਖੇਤਰ

- ਮੌਜੂਦਾ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1066/24-ਟੀ ਤੋਂ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1067/16-ਟੀ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖਾ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਗਸਲਤ, 2011 ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਹੀਮਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।
- (ii) ਆਸਾਮ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਪੱਲਾਬਾਲ ਸੈਕਟਰ
ਮੌਜੂਦ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1371/3-ਐਸ ਤੋਂ ਹਾਅਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1371/7-ਐਸ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਚਾਰ ਬਾਗਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਨ ਬਾਗਾਨ ਖੇਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਕਿਨਾਰੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੱਦ ਖੰਭਾ ਨੰ: 1372 ਤੋਂ 1373 /2-ਐਮ ਤੱਕ ਹੱਦ ਰੇਖੀ ਖੀਚੀ ਜਾਵੇਗੀ।

III. ਤਰੀਕ 16 ਮਈ, 1974 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 1(12) ਅਤੇ
 ਤਰੀਕ 6 ਸਤੰਬਰ, 2011 ਦੇ ਕਰਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਟੋਕਾਲ ਦੇ
 ਅਨੁਸਰਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਦਾਨ
 ਪ੍ਰਦਾਨ ਦੀ ਸੂਚੀ

ਕ੍ਰਮ ਨੰ ਛਿਟਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਛਿਟ ਨੰ: ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਏਕੜ
 ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿੱਚ
 ਅੰਦਰ ਸਥਿਤ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਖੇਤਰਫਲ
 ਸਥਿਤ

1	2	3	4	5	6
1	ਗਰਾਟੀ	75	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	58.23
2	ਗਰਾਟੀ	76	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.79
3	ਗਰਾਟੀ	77	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	18
4	ਗਰਾਟੀ	78	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	958.66
5	ਗਰਾਟੀ	79	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.74
6	ਗਰਾਟੀ	80	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	73.75

7	ਬੀਂਗੀਮਾੜੀ	73	ਪੋਚਾਗਰ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	6.07
---	-----------	----	--------	----------	------

ਭਾਗ-I

8	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	41	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	58.32
9	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	42	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	434.29

ਪੇਸ਼-410

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
10	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	44	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	53.47
11	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	45	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.07
12	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	46	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	17.95
13	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	47	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	3.89
14	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	48	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	73.27
15	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	49	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	49.05
16	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	50	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	5.05
17	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	51	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.77
18	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	52	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.04
19	ਨਜ਼ੀਰਗੰਜ	53	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1.02

21	ਨਜੀਰਗੰਜ	55	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	12.18
22	ਨਜੀਰਗੰਜ	56	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	54.04

ਪੇਜ਼-411

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
23	ਨਜੀਰਗੰਜ	57	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	8.27
24	ਨਜੀਰਗੰਜ	58	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	14.22
25	ਨਜੀਰਗੰਜ	60	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.52
26	ਪੁੱਟੀਮਾਰੀ	59	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	12.28
27	ਦੈਖਾਤਾ ਛਟ	38	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	499.21
28	ਸਾਲਬਰੀ	37	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1188.93
29	ਕਾਜਲ ਦਿੱਘੀ	36	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	771.44
30	ਨਟਕਟੋਕਾ	32	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	162.26
31	ਨਟਕਟੋਕਾ	33	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.26

32	ਬੋਆਊਲਾਡਾਂਗਾ	35	ਬੋਡਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	0.83
ਛੈਟ					
33	ਬਾਲਾਪਾਰਾ	3	ਦੇਬੀਗੰਜ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	1752.44
ਇੰਗਰਾਬਾਰ					
34	ਖਨਕਿਖਰੀਜਾ	30	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	7.71
ਸਿਤਲਦਾਹਾ					

ਪੇਜ਼-411

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
35	ਬਲਾ	29	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	36.83
ਖਨਕਿਖਰੀਜਾ					
ਸਿਤਲਦਾਹਾ					
36	ਬਾਰਾਖਨਗੀਰ	28	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	30.53
37	ਨਗਰਜੀਕੋਬਰੀ	31	ਡਿਮਲਾ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	33.41

38	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	26	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	5.78
39	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	27	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	2.04
40	ਬਰਾ	ਬਾਨਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	4.35
		ਮਕੈਲੀਗੰਜ			
	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ	ਕੇ.ਜੇ.ਐਲ.			
			107 ਦਾ		
		ਖੰਡ			

ਪੇੜ-411

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
41	ਜਮਾਲਦਾਹਾ	6	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	5.24
ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ					
42	ਅਪਨਚੌਕੀ	115/2	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	0.32
	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ				
43	ਅਪਨਚੌਕੀ	7	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	44.04
	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ				
44	ਭੋਖਨਰੀ	11	ਪੱਟਗ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	

45	ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	5	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	55.91
46	ਬਾਰਾਖਾਨਗੀਰ	4	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	50.51
47	ਬਾਰਾਖਾਨਗੀਰ	9	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	87.42
48	ਛੱਟ	10	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	41.7

ਬੋਗਡੋਕਰਾ

49	ਰਤਨਪੁਰ	11	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੇਜ	58.91
----	--------	----	----------	----------	-------

ਪੇਸ਼-412

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

50	ਬੋਗਡੋਕਰਾ	12	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	25.49
----	----------	----	----------	----------	-------

51	ਫੁਲਕਰ	ਬਾਨਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	0.88
----	-------	------	----------	----------	------

ਡਾਬਰੀ ਮੈਕਲੀਗੰਜ

ਕੇ.ਜੇ.ਐਲ

107 ਦਾ ਖੰਡ

52	ਖਰਖਰੀਆ	15	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	60.74
----	--------	----	----------	----------	-------

53	ਖਰਖਰੀਆ	13	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	51.62
54	ਲੋਟਾਮਾਰੀ	14	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	110.92
55	ਭੂਤਬਾਰੀ	16	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	205.46
56	ਕੋਮਟ	16ੴ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	42.8
ਚੰਗਰਬੰਧਾ					

ਪੇੜ-412

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
57	ਕੋਮਟ	17ੴ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	16.01
ਚੰਗਰਬੰਧਾ					
58	ਪਨੀਸਾਲਾ	17	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	137.66
59	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ	18	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	36.5
60	ਪਨੀਸਾਲਾ	153/ਪੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	0.27

61	ਪਨੀਸਾਲਾ	153/ਮੋ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	18.01
62	ਪਨੀਸਾਲਾ	19	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	64.63
63	ਪਨੀਸਾਲਾ	21	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	51.4
64	ਲੋਟਾਮਾਰੀ	20	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	283.53
65	ਲੋਟਾਮਾਰੀ	22	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	98.85
66	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ	23	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	39.52
67	ਦਵਾਰਿਕਾਮਾਰੀ	25	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	45.73
68	ਛੱਟ ਭੋਖਾਟ	24	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	56.11
69	ਬਾਕਾਟਾ	131	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	22.35

ਪੇਜ਼-412

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
70	ਬਕਾਟਾ	132	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	11.96
71	ਬਕਾਟਾ	130	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਬੰਗਾ	20.48
72	ਭੋਗਰਾਮਗੁਰੀ	133	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਹੱਥਭੰਗਾ	1.44
73	ਚੇਨਕਾਟਾ	134	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	7.81

74	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	119	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	413.81
75	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	120	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	30.75
76	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	121	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	12.15
77	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	113	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	57.86
78	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	112	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	315.04
79	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	114	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	0.77
80	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	115	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	29.2
81	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	122	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	33.22
82	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	127	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	1272
83	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	128		ਮਥਬੰਗਾ	2.33

ਪੇਜ਼-413

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
84	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	117	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	2.55

85	ਬਕਾਟਾ	118	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	30.98
86	ਭੋਗਰਾਮਗੁਰੀ	125	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	0.64
87	ਚੇਨਕਾਟਾ	126	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	1.39
88	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	129	ਪੱਟਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	1.37
89	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	116	ਪੱਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	16.96
90	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	123	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	24.37
91	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	124	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	ਮਥਬੰਗਾ	0.28
92	ਗੋਟਾਮਾਰੀ	135	ਹਾਟੀਬੰਧਾ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	126.59

ਛਿੱਟ

93	ਬਾਂਸਕਾਟਾ	136	ਹਾਟੀਬੰਧਾ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	20.02
94	ਬਨਾਪਚਾਈ	151	ਲਾਲਮੋਨਿਰਹਾਟ	ਦਿਨਹਾਟਾ	217.29
95	ਬਨਾਪਚਾਈ	152	ਲਾਲਮੋਨਿਰਹਾਟ	ਦਿਨਹਾਟਾ	81.71

ਭੀਤਰਕੁੱਥੀ

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
96	ਦਸਿਆਰ ਛਾਰਾ	150	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	1643.44
97	ਦਕੁੱਰਹਾਟ	156	ਕੁੱਰੀਗ੍ਰਾਮ	ਦਿਨਹਾਟਾ	14.27
ਦਕਿਨਿਰਕੁੱਥੀ					
98	ਕਲਾਮਤੀ	141	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	21.21
99	ਭਾਹੋਬਗੰਜ	153	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	31.58
100	ਬਾਓਡਿਕੁਰਸਾ	142	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	45.63
101	ਬਰਾਕੋਆਚੁਲਕਾ	143	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	39.99
102	ਗਊਚੁਲਕਾ	147	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	0.9
103	ਗਊਚੁਲਕਾ	146	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	8.92
104	ਦਿਘਾਲਤਰੀ	145	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	8.81
105	ਦਿਘਾਲਤਰੀ	144	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	12.31

ਅਨੱਲੋਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

106 ਛੋਟ੍ਟ II 149 ਭੁਰੂੰਗਮਾਰੀ ਦਿਨਹਾਟਾ 17.85

ਗਰਲੀਝੋਰਾ

107 ਛੋਟ੍ਟ I 148 ਭੁਰੂੰਗਮਾਰੀ ਦਿਨਹਾਟਾ 35.74

ਗਰਲੀਝੋਰਾ

108 ਜੇ ਐਲ.ਨੰ:38 141 ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ ਮਥਬੰਗਾ 3.5

ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਅਤੇ

ਜੇ.ਐਲ. ਨੰ:39 ਦੇ

ਦੱਖਣੀ ਤੇ ਬਿਨਾ

ਨਾ ਅਤੇ ਜੇ.ਐਲ.

ਨੰ: ਦਾ 1 ਛਿੱਟ*

(ਸਥਾਨਕ ਰੂਪ

ਵਿੱਚ

ਅਸੋਕਬਾੜੀ** ਦੇ

ਰੂਪ ਵਿਚ

ਜਾਣਿਆ ਜਾਦਾ

ਹੈ।

ਪੰਜ-414

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
		ਖੰਡ ਵਾਲੇ			

109	(i) ਬੇਵਲਾਡਾਗਾ	34	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਬੋਡਾ	
	(ii) (ਬੇਵਲਾਡਾਗਾ	ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	862.46
110	(i) ਕੋਤਭਾਜਣੀ				
	(ii) ਕੋਤਭਾਜਣੀ	2	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	20.12.27
	(iii) ਕੋਤਭਾਜਣੀ	ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	
	(iv) ਕੋਤਭਾਜਣੀ	ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	
		ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	

111	(i) ਦਹਾਲਾ	ਖਾਗਰਾਬਾਰੀ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	2650.35
	(ii) ਦਹਾਲਾ	ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	
	(iii) ਦਹਾਲਾ			ਦੇਬੀਗੰਜ	
	(iv) ਦਹਾਲਾ	ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	
	(v) ਦਹਾਲਾ	ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	17160
	(vi) ਦਹਾਲਾ	ਖੰਡ	ਹਲਦੀਬਾੜੀ	ਦੇਬੀਗੰਜ	

ਪੇਸ਼-414

ਇਨਕਲੇਵਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬਿਉਰੇ ਦਾ 9 ਅਕਤੂਬਰ, 1996

ਤੋਂ 12 ਅਕਤੂਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੱਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਤ

ਭਾਰਤ-ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਸੰਮੇਲਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ 21 ਨਵੰਬਰ,

1996 ਤੋਂ 24 ਨਵੰਬਰ, 1996 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਜਲਪਾਈਗੁਡੀ (ਪੱਛਮੀ

ਬੰਗਾਲ)-ਪੰਚਾਗੜ੍ਹ (ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼) ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਖੇਤਰ

ਨਿਰੀਖਣ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਤ

ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਯੁਕਤ ਰੂਪ ਨਾਲ ਮੈਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਧਾਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਖੇਤਰ ਰੁੱਤ ਕਾਲ 1996-97 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਤੋਂ

ਤਸਦੀਕ ਦੁਆਰਾ ਉਪਰੋਕਤ ਕ੍ਰਮ ਨੰ: 108 ਦੇ ਇਨਕਲੇਵ ਦੇ
ਨਾਂ ਅਸੋਕਬਾੜੀ ਇਨਕਲੇਵ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਹਿਚਾਣ ਕੀਤੀ
ਗਈ

ਬਰਗੋਡੀਅਰ ਜੇ. ਆਰ. ਪੀਟਰ

ਮੱ:ਸੁਫ਼ੀ ਉਦੀਨ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭੋਂ ਰਿਕਾਰਡ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ,

ਪੇਜ਼-414

ਅਤੇ ਸਰਵੇਖਣ

ਭੋਂ-ਰਿਕਾਰਡ ਅਤੇ

(ਅਹੁਦੇ ਕਾਰਨ) ਪੱਛਮੀ

ਸਰਵੇਖਣ,

ਬੰਗਾਲ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ

ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼।

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੂਰਵੀ

ਖੇਤਰ, ਭਾਰਤੀ

ਸਰਵੇਖਣ, ਕੱਲਕੱਤਾ

ਅ. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਯੋਗ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਇਨਕਲੇਵ,

ਖੇਤਰਫਲ ਸਮੇਤ

ਕ੍ਰਮ ਨੰ:ਛਿੱਟ ਦਾ ਨਾਂ	ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿੱਤ	ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਥਿੱਤ	ਜੇ.ਐਲ. ਨੰ:	ਏਕੜ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰਫਲ
1	2	3	4	5

ਉ ਸੁਤੰਤਰ ਛਿੱਟਾਂ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੇਵ

1	ਛਿੱਟ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	22	370.64
ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ					
2	ਕੁਚਲੀਬਾਰੀ ਦੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	24	1.83
ਛਿੱਟ ਭੋਂ					
3	ਬਾਲਾਪੁਖਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	21	331.64
4	ਪਨਬਾਰੀ	ਨੰ:2 ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	20	1.13
ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ					
5	ਛਿੱਟ ਪਨਵਾਰੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	18	108.59

6	ਬਾਬਲਸਾਤੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	15	173.88
ਮਿਰਜੀਪੁਰ					

ਪੇੜ-415

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
7	ਬਾਮਲਦਲ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	11	2.24
8	ਛਿੱਟ ਪਾਬਲਸਾਤੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	14	66.58
9	ਧਾਬਲਸਾਤੀ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	13	60.45
10	ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਪੁਰ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	8	1.05
11	ਜੋਤ ਨੀਜਮਾ	ਮੈਕਲੀਗੰਜ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	3	87.54
12	ਜ਼ਗਤੇਸਵਰ ਨੰ:3	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	37	69.84
ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ					
13	ਜ਼ਗਤੇਸਵਰ ਨੰ:1	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	35	30.66
ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ					
14	ਜ਼ਗਤੇਸਵਰ ਨੰ:2	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	36	27.09
ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ					

15	ਛੱਟ ਕੋਕੋਬਾਰੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	47	29.49	
16	ਛੱਟ ਭੰਦਾਰਦਾਹਾ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	67	39.96	
17	ਧਾਬਲਗੁੜੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	52	12.5	
18	ਛੱਟ ਪਾਬਲਗੁੜੀ	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	53	32.31	
19	ਧਾਬਲਗੁੜੀ	ਨੰ:3	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	70	1.33
	ਦੀ ਛੱਟ ਭੋਂ					
20	ਧਾਬਲਗੁੜੀ	ਨੰ:4	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	71	4.55
	ਦੀ ਛੱਟ ਭੋਂ					
21	ਧਾਬਲਗੁੜੀ	ਨੰ:5	ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	72	4.12
	ਦੀ ਛੱਟ ਭੋਂ					

ਪੇਸ਼-415

394

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
22	ਧਾਬਲਗੁੜੀ	ਨੰ:1 ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	68	26.83
		ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ			
23	ਧਾਬਲਗੁੜੀ	ਨੰ:2 ਮਥਬੰਗਾ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	69	13.95
		ਦੀ ਛਿੱਟ ਭੋਂ			
24	ਮਹਿਸਮਾਰੀ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	54	122.77
25	ਬੁਰਾ ਸਰਡੁੱਬੀ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਹੱਤੀਬੱਧਾ	13	34.96
26	ਫਲਨਾਪੁਰ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	64	505.56

ਪੇਸ਼-416

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
27	ਅਮਜ਼ੌਲ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਹੱਤੀਬੱਧਾ	57	1.25
28	ਕਿਸਮਤ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	82	209.95
		ਬਤਰੀਗੁੜੀ			

29 ਦੁਰਗਾਪੁਰ ਦਿਨਹਾਟਾ ਕਾਲੀਗੰਜ 83 20.96

30 ਬਸੁਆਖਾਮਰ ਦਿਨਹਾਟਾ ਲਾਲ ਮੋਨਿਰਹਾਟ 1 24.54

31 ਪਾਊਂਡੇਕੁੱਬੀ ਦਿਨਹਾਟਾ ਲਾਲ ਮੋਨਿਰਹਾਟ 37 589.94

32 ਪੱਛਮ ਬਾਕਾਲੀਰ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 38 151.98

ਛਰਾ

33 ਮੱਧ ਬਾਕਾਲੀਰ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 39 32.72

ਛਰਾ

34 ਪੂਰਬਾ ਬਾਕਾਲੀਰ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 40 12.23

ਛਰਾ

35 ਮੱਧ ਮਸਾਲਤਾਗਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 3 136.66

36 ਮੱਧ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 8 11.87

ਛਿੱਟਮਾਲਡਾਗਾ

37 ਪੱਛਮ ਛਿੱਟ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 7 7.6

ਮਮਾਲਡਾਗਾ

38 ਉੱਤਰ ਮਸਾਲਡਾਗਾ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 2 27.29

39 ਕਚੂਆ ਦਿਨਹਾਟਾ ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ 5 119.74

40	ਉਤਰ ਬੰਸਜਾਨੀ	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੂਗਮਾਰੀ	1	47.17
41	ਛੱਤ ਤਿਲਾਈ	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੂਗਮਾਰੀ	17	81.56

ਪੇਜ਼-416

ਅ. ਖੰਡ ਛਿੱਟ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲੋਵ

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

42 (i)	ਨਲਗ੍ਰਾਮ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	65	1397.34
	(ii) ਨਲਗ੍ਰਾਮ(ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ		65	
	(iii) ਨਲਗ੍ਰਾਮ(ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ		65	

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
43	(i) ਛੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	66	49.5
	(ii)(ਛੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ		66	
		ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ			
44	(i) ਬੱਤਰੀਗਾਛ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	81	577.37
	(ii) ਬੱਤਰੀਗਾਛ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	81	
	(iii)ਬੱਤਰੀਗਾਛ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	
45	(i) ਕਰਾਲਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	269.91
	(ii) ਕਰਾਲਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	
	(iii) ਕਰਾਲਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	
46	(i) ਸਿੱਵ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਸਤਤੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	8	373.2
	(ii) ਸਿੱਵ ਪ੍ਰਸਾਦ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	6	
	ਮੁਸਤਤੀ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ		

47	(i) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	6	571.38
	(ii) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(iii) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(iv) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(v) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(vi) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	6	
48	(i) ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	4	29.49
	(ii) ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਾਮਾਰੀ	4	

ਪੇਸ਼-418

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
43	(i) ਛਿੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ	ਪੱਟਗ੍ਰਾਮ	66	49.5
	(ii)(ਛਿੱਟ ਨਲਗ੍ਰਾਮ (ਖੰਡ)	ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ		66	
		ਸਿਤਲਕੁੱਚੀ			
44	(i) ਬੱਤਰੀਗਾਛ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	81	577.37

	(ii) ਬੱਤਰੀਗਾੜ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਕਾਲੀਗੰਜ	81	
	(iv) ਬੱਤਰੀਗਾੜ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	
45	(i) ਕਰਾਲਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	269.91
	(ii) ਕਰਾਲਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	
	(vii) ਕਰਾਲਾ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	9	
46	(i) ਸਿੱਵ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਸਤਤੀ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	8	373.2
	(ii) ਸਿੱਵ ਪ੍ਰਸਾਦ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ	6	
	ਮੁਸਤਤੀ (ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਫੁੱਲਬਾਰੀ		
47	(i) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਤਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੂੰਗਾਮਾਰੀ	6	571.38
	(ii) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਤਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੂੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(iii) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਤਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੂੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(viii) ਦੱਖਣ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੂੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	ਮਸਾਲਤਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੂੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(ix) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਤਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੂੰਗਾਮਾਰੀ	6	
	(x) ਦੱਖਣ ਮਸਾਲਤਾਗਾ				

48 (i)	ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	4	29.49
(ii)	ਪੱਛਮ ਮਸਾਲਡਾਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	4	

ਪੇਜ਼-418

ਅਨੁਲੱਗ (Annexure)

1	2	3	4	5	6
49 (i)	ਪੂਰਬਾ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	10	35.01
(ii)	ਪੂਰਬਾ ਛਿੱਟ ਮਸਾਲਡਾਗਾ			10	
	(ਖੰਡ)				
50 (i)	ਪੂਰਬਾ ਮਸਾਲਡਾਂਗਾ	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	11	153.89
(ii)	ਪੂਰਬਾ ਮਸਾਲਡਾਂਗਾ(ਖੰਡ)	ਦਿਨਹਾਟਾ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	11	
51 (i)	ਉਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	14	24.98
(ii)	ਉਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	14	
(iii)	ਉਤਰ ਧਾਲਡਾਗਾ (ਖੰਡ)	ਤੁਫਾਨਗੰਜ	ਭਰੁੰਗਮਾਰੀ	14	
ਕੁਲ ਖੇਤਰਫਲ				7,110.02	